

Державний вищий навчальний заклад
«Запорізький національний університет»
Міністерства освіти і науки України

Заснований
у 2009 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15436-4008 ПР
22 червня 2009 р.

Адреса редакції:
Україна, 69600,
м. Запоріжжя, МСП-41,
вул. Жуковського, 66

Телефон
для довідок:
(061) 289-12-98

Факс: (061) 289-12-98

Вісник

Запорізького національного університету

Юридичні науки

№ 2, 2014

Запоріжжя 2014

Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Юридичні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2014. – №2. – 183 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet вченою радою ЗНУ (протокол засідання № 11 від 24.06.2014 р.)

Згідно з Постановою Президії ВАК України № 1-05/1 від 10.02.2010 збірник внесений до переліку наукових фахових видань (юридичні науки).

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

- Головний редактор** – Коломоєць Т.О., доктор юридичних наук, професор
- Заступник
головного редактора** – Колпаков В.К., доктор юридичних наук, професор
- Відповідальний редактор** – Лютіков П.С., доктор юридичних наук, доцент

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Ануфрієв М. І. – доктор юридичних наук, доцент
- Бевзенко В. М. – доктор юридичних наук, доцент
- Биргеу М. М. – доктор юридичних наук, професор
(Республіка Молдова)
- Віхляєв М. Ю. – доктор юридичних наук, доцент
- Заєць А. П. – доктор юридичних наук, професор
- Долницький Б. – доктор юридичних наук, професор
(Республіка Польща)
- Дугенець О. С. – доктор юридичних наук, професор
(Російська Федерація)
- Ібрагімов С. І. – доктор юридичних наук
(Республіка Таджикистан)
- Комзюк А. Т. – доктор юридичних наук, професор
- Кузенко Л. В. – кандидат юридичних наук, доцент
- Кузьменко О. В. – доктор юридичних наук, професор
- Курило В. І. – доктор юридичних наук, професор
- Куц В. М. – кандидат юридичних наук, професор
- Лукашевич В. Г. – доктор юридичних наук, професор
- Манн Томас – доктор наук, професор (ФР Німеччина)
- Мельник Р. С. – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
- Петков В. П. – доктор юридичних наук, професор
- Пирожкова Ю.В. – кандидат юридичних наук, доцент
- Приймаченко Д. В. – доктор юридичних наук, доцент
- Сабадаш В. П. – кандидат юридичних наук, доцент
- Самойленко Г. В. – кандидат юридичних наук, доцент
- Сильченко М. В. – доктор юридичних наук, професор
(Республіка Білорусь)
- Сквірський І. О. – доктор юридичних наук, доцент
- Тихомиров О. Д. – доктор юридичних наук, професор
- Шевченко А. С. – доктор юридичних наук, професор
- Шишка Р. Б. – доктор юридичних наук, професор
- Ярмиш О. Н. – доктор юридичних наук, професор

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

BOSTAN L.M.

*METHOD OF PERIODIZATION IN THE METHODOLOGYS TOOL
OF THE HISTORY OF STATE AND LAW* 9

ЛЯШЕНКО Р.Д., БАЛЬКОВСЬКА К.І.

ШИКАНА ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ..... 15

ХАЧАТУРОВ Е.Б.

*ІСТОРИЧНО-ПРАВОВА РЕЦЕПЦІЯ ДАВНЬОГО СУДНОБУДУВАННЯ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ*..... 21

КУРУСЬ Т.В.

*ОСНОВНІ НАПРЯМИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ НОРМОТВОРЧОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ*..... 27

ЧЕРНООЧЕНКО Д.І.

*ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРИНЦИПІВ
КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ*..... 34

РОЗДІЛ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

BROVCHENKO N.V.

*LEGAL FACTS IN MUNICIPAL LAW: PROBLEMS OF DEFINITION
AND CHARACTERIZATION OF THE ESSENTIAL FEATURES* 43

НЕСТЕРОВИЧ В.Ф.

*ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВПЛИВУ
ГРОМАДСЬКОСТІ НА ПРИЙНЯТТЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ В УКРАЇНІ*..... 48

КУЗЬМЕНКО Я.П.

МІСЦЕ ПРАВА НА ЖИТТЯ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ..... 57

РОЗДІЛ III. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО

ЯКОВЕНКО Є.О.

*ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПОСАДОВИМИ АБО СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ГІДНОСТІ ТА ЧЕСТІ, ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ,
СПРОСТУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ І НЕГАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ* 63

РОЗДІЛ IV. АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

КОЛОМОЕЦ Т.А.

*ЮБИЛЕЙ ЗАСЛУЖЕНОГО ЮРИСТА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ, КАНДИДАТА
ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОРА НАДЕЖДЫ ГЕОРГИЕВНЫ САЛИЩЕВОЙ*..... 71

ALIMOV K.O.

<i>THE HISTORY OF THE "PUBLIC WORKS" INSTITUTION ORIGIN AND DEVELOPMENT IN THE LAWFUL DOCTRINE AND LEGAL SYSTEM</i>	81
БЕРЕЖНА І.А., БЕРЕЖНИЙ О.Р.	
<i>СТАТУС ПЕРЕКЛАДАЧА В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ</i>	90
PIROZHKOVA Y.V.	
<i>ANALYSIS OF FOREIGN EXPERIENCE SPECIFICS OF LEGAL REGULATION OF ORGANIZATION, MANAGEMENT AND MAINTENANCE OF GOVERNMENT DEBT: PRIORITIES OF ITS IMPLEMENTATION IN UKRAINE</i>	98
SHARAIA A.A.	
<i>PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE LAW: GENERAL CHARACTERISTICS OF FEATURES</i>	104
ТРИПОЛЬСЬКА М.І.	
<i>ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ ПОДАТКОВОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ</i>	109
ЧОРНА В.Г., ЮСИФЛІ А.Т.О.	
<i>ЛІЦЕНЗУВАННЯ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАСІБ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ</i>	115
ГАВРИЛЮК Р.В.	
<i>ЩОДО СУТНОСТІ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ ДОПУСКУ ДО КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ</i>	121
ЄФРЕМОВА М.Ю.	
<i>НАПРЯМКИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАЦІВНИКІВ</i>	128
КОНДРАТЬЄВ А.Ю.	
<i>АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СТАТИСТИЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ</i>	134
МОЛЧАНОВ Р.Ю.	
<i>АКТУАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПО БОРОТБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ</i>	141
РОГАЧОВ Ю.М.	
<i>АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ В СТРУКТУРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ</i>	148

РОЗДІЛ V. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

СНМУТ S.V.	
<i>SOME ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF THE INTERNATIONAL LEGAL OBLIGATIONS OF UKRAINE ON COUNTERING SEXUAL EXPLOITATION AND PEDOPHILIA</i>	156
SABADASH V.P.	
<i>TOPICAL ISSUES OF THE ESTABLISHMENT AND FUNCTIONING OF SPECIAL STATE ORGANIZATIONS TO FIGHT AGAINST THE INTERNET FRAUD IN DIFFERENT COUNTRIES OF THE WORLD</i>	162

РОЗДІЛ VI. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

СІЧКОВСЬКА І.В.

КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ 168

РОЗДІЛ VII. НАУКОВЕ ЖИТТЯ

РЕЦЕНЗІЯ 175

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ..... 179

*ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У “ВІСНИК ЗАПОРІЗЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ” (СЕРІЯ „ЮРИДИЧНІ НАУКИ”)*..... 181

CONTENTS

SECTION I. TOPICAL ISSUES OF THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW

BOSTAN L.M.

*METHOD OF PERIODIZATION IN THE METHODOLOGICAL TOOL
OF THE HISTORY OF STATE AND LAW* 8

LJASHENKO R.D., BALKOVSKA K.I.

CHICANE AS A SPECIAL KIND OF ABUSE OF THE RIGHT 15

KHACHATUROV E.B.

HISTORICAL-LEGAL RECEPTION ANCIENT SHIPBUILDING IN MODERN CONDITIONS 22

KURUS' T.V.

*BASIC DIRECTIONS SYSTEMATIZATION OF RESULTS OF NORMY
OF CREATIVE ACTIVITY OF PUBLIC AUTHORITIES* 28

CHERNOUCHENKO D.I.

*THEORETICAL AND LEGAL BASIS FOR THE FORMATION OF THE PRINCIPLES
OF CRIMINAL JUSTICE IN THE CONSTITUTIONAL PROCESS OF UKRAINE* 34

SECTION II. CONSTITUTIONAL AND MUNICIPAL LAW

BROVCHENKO N.V.

*LEGAL FACTS IN MUNICIPAL LAW: PROBLEMS OF DEFINITION
AND CHARACTERIZATION OF THE ESSENTIAL FEATURES* 43

NESTEROVICH V.F.

*PERFECTION OF CONSTITUTIONAL-LEGAL ADJUSTING OF INFLUENCE
OF PUBLIC ON ACCEPTANCE OF NORMATIVE-LEGAL ACTS IN UKRAINE* 49

KUZ'MENKO YA.P.

PLACE THE RIGHT TO LIFE IN THE SYSTEM OF HUMAN RIGHTS 57

SECTION III. CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE; FAMILY LAW

YAKOVENKO E.A.

*SOME FEATURES OF DEFENCE OF PUBLIC AND DIGNITY AND HONOUR,
BUSINESS REPUTATION, REFUTATION OF UNRELIABLE AND NEGATIVE
INFORMATION AUTHORITIES PUBLIC OR OFFICIAL SERVANTS* 63

SECTION IV. ADMINISTRATIVE AND FINANCIAL LAW

KOLOMOETS T.A.

*ANNIVERSARY HONORED LAWYER OF THE RUSSIAN FEDERATION, CANDIDATE
OF LEGAL SCIENCES, PROFESSOR NADEGDA GEORGIEVNA SALISHCHEVA* 71

ALIMOV K.O.

*THE HISTORY OF THE "PUBLIC WORKS" INSTITUTION ORIGIN AND DEVELOPMENT
IN THE LAWFUL DOCTRINE AND LEGAL SYSTEM* 81

BEREZHNAIA I.A., BEREZHNOY A.R.	
<i>STATUS OF TRANSLATOR IN ADMINISTRATIVE TORT PROCEEDINGS: A COMPARATIVE LEGAL ASPECT UNDER THE LAWS OF UKRAINE</i>	91
PIROZHKOVA Y.V.	
<i>ANALYSIS OF FOREIGN EXPERIENCE SPECIFICS OF LEGAL REGULATION OF ORGANIZATION, MANAGEMENT AND MAINTENANCE OF GOVERNMENT DEBT: PRIORITIES OF ITS IMPLEMENTATION IN UKRAINE</i>	98
SHARAIA A.A.	
<i>PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE LAW: GENERAL CHARACTERISTICS OF FEATURES</i>	104
TRIPOLSKAYA M.	
<i>THE FEATURE OF CONSTRUCTION OF THE TAX OFFENCE</i>	109
CHORNA V.G., YUSIFLI A.T.	
<i>LICENSING AS A MEANS OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION IN THE FIELD OF ADULT EDUCATION</i>	116
GAVRYLYUK R.V.	
<i>THE ESSENCE OF THE PERMIT SYSTEM FOR ADMISSION TO THE DRIVING OF VEHICLES</i>	121
EFREMOVA M.YU.	
<i>DIRECTIONS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF WORKERS</i>	129
KONDRAT'EV A.YU.	
<i>ADMINISTRATIVE-LEGAL REGULATION OF THE STATE STATISTICAL INFORMATION RESOURCES IN UKRAINE</i>	135
MOLCHANOV R.YU.	
<i>MAINSTREAMING OF RESEARCH OF ADMINISTRATIVE-JURISDICTIONAL ACTIVITIES OF SPECIAL UNITS TO COMBAT ORGANIZED CRIME IN TERMS OF LAW-ENFORCEMENT REFORM</i>	141
ROGACHEV G.N.	
<i>ADMINISTRATIVE LEGAL RELATIONS IN THE STRUCTURE OF PUBLIC ADMINISTRATION OF TAXES AND FEES</i>	149

SECTION V. TOPICAL ISSUES OF CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

CHMUT S.V.	
<i>SOME ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF THE INTERNATIONAL LEGAL OBLIGATIONS OF UKRAINE ON COUNTERING SEXUAL EXPLOITATION AND PEDOPHILIA</i>	156
SABADASH V.P.	
<i>TOPICAL ISSUES OF THE ESTABLISHMENT AND FUNCTIONING OF SPECIAL STATE ORGANIZATIONS TO FIGHT AGAINST THE INTERNET FRAUD IN DIFFERENT COUNTRIES OF THE WORLD</i>	162

SECTION VI. CRIMINAL PROCEDURE AND CRIMINOLOGY; OPERATIONAL SEARCH ACTIVITY

SICHKOVSKA I.V.	
<i>CLASSIFICATION OF INVESTIGATIVE SITUATIONS WHILE INVESTIGATING MURDERS</i>	168

SECTION VII. SCIENTIFIC LIFE

<i>REVIEW</i>	175
<i>INFORMATIONAL REFERENCES ABOUT THE AUTHORS</i>	179
<i>THE REQUIREMENTS TO THE ARTICLES' REGISTRATION IN THE "ZNU JOURNAL" (SERIES "LEGAL SCIENCES")</i>	181

РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 342.22 (091)

METHOD OF PERIODIZATION IN THE METHODOLOGYS TOOL OF THE HISTORY OF STATE AND LAW

Bostan L.M., candidate of historical sciences, associate professor

Zaporizhzhya national university (lybostan@yandex.ru)

In this article there is grounded the meaning of the periodization method in the process of cognition of state legal phenomena. On the basis of synthesis of the basic regulations of formational, civilizational and world-systematic approaches the author suggests his conceptual understanding of periodization of state legal process

Key words: periodization, historical type of state and law, formational approach, civilizational approach, world-systematic approach.

Бостан Л.Н. МЕТОД ПЕРИОДИЗАЦИИ В МЕТОДОЛОГИЧЕСКОМ ИНСТРУМЕНТАРИИ ИСТОРИИ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА/ Запорожский национальный университет, Украина

В статье обосновывается значение метода периодизации в процессе познания государственно-правовых явлений, рассмотрены основные подходы относительно периодизации истории государства и права. На основе синтеза основных положений формационного, цивилизационного и мир-системного подходов предложено концептуально новое видение периодизации государственно-правового процесса.

Ключевые слова: периодизация, исторический тип государства и права, формационный подход, цивилизационный подход, мир-системный подход.

Бостан Л.М. МЕТОД ПЕРІОДИЗАЦІЇ В МЕТОДОЛОГІЧНОМУ ІНСТРУМЕНТАРІЇ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА / Запорізький національний університет, Україна

У статті обґрунтовується значення метода періодизації у процесі пізнання державно-правових явищ. Зокрема зазначено, що будучи ефективним інструментом у процесі впорядкування і аналізу досліджуваного матеріалу, він дозволяє глибше показати співвідношення розвитку історичного процесу загалом і окремих його проявів, виокремити в часовому вимірі більш характерні його періоди; наголошено, що періодизація, володіючи значним евристичним потенціалом, здатна додати стрункості теорії, але в той же час, маючи справу зі складними соціальними явищами, що розвиваються, вона ж і неминуче спрощує історичний процес. Тому в пізнанні досліджуваних історико-правових явищ і інститутів особливо важливого значення набуває методологічний інструментарій.

У сучасній історико-правовій науці сьогодні в періодизації історико-правового процесу переважно використовуються такі основні підходи, як формаційний і цивілізаційний. Поділяючи точку зору про доцільність їх використання в системі, обґрунтовується думка щодо введення в науковий обіг історії держави і права марксового поняття “суспільна формація” як цілісної соціальної системи, що характеризується певними, історично визначеними, соціоекономічними, соціополітичними та соціокультурними відносинами.

Спираючись на існуючі наукові розробки, взявши як вихідну ідею російського теоретика права О. Лейста щодо виокремлення в історії державно організованого суспільства двох епох, якісно відмінних одна від одної: епохи кастово-станового суспільства та епохи громадянського суспільства, які зумовлюють відповідну сутність, зміст і призначення держави і права, запропоновано їх визнання як критерію для виокремлення відповідного історичного типу держави і права: держава і право епохи станово-кастового суспільства; держава і право епохи громадянського суспільства.

Отже, беручи за критерії сутнісні (типологічні) характеристики державно-правових явищ, за якими визначаються історичні (генетичні) типи держави, можна «оновити» знання про хід розвитку держави і права. Подальшим же напрямком наукових розробок цієї проблеми має стати визначення на основі концептуальної (загальної) періодизації історії держави і права хронологічної періодизації (етапізації), котра сприятиме з'ясуванню поетапного розвитку державно-правових інститутів і явищ у рамках певних цивілізацій, інших локальних соціальних систем, окремих країн тощо.

Ключові слова: періодизація, історичний тип держави та права, формаційний підхід, цивілізаційний підхід, світ-системний підхід.

Contemporary law education is not designed to form narrow national philosophy, but new global legal mindset, which enhances the role of basic general law disciplines, including the international History of state and law. It aims to provide a scientific basis, methodological framework and professional tool to create legal philosophy of future lawyers. Therefore, the search for effective cognitive tools that contemporary science carries out, and formation of an "updated" History of state and law methodology appear completely justified.

The method of periodization plays an important role in the method system of historical cognition of state and law phenomena. Its effectiveness mostly depends on the methodological tools, selected by a researcher for reflecting of the development stages of the historical process.

The analysis of new sources on this problem affords ground to assert that special attention is primarily paid to the general aspects of the historical process periodization, as it is mostly reflected in the works of Russian scientists [1-4]. The Ukrainian scholars M. Damirli, N. Krestovskaya, A. Kryvoruchko, L. Maymeskulov, P. Muzichenko, M. Strakhov, B. Tyshchuk and especially A. Reznik studied more specified problems of the periodization method usage, particularly within the framework of the problem that we have outlined [5; 6].

Since the obtained results do not cover the potential of further work on the methodological problems of the periodization, we set the goal to define the essence of the periodization method as one of the tools of the historical cognition of state and law phenomena and show some of its capabilities through the prism of the History of state and law, without claiming to full coverage of the defined problem.

Despite the fact that the concept of “periodization” is used in the various areas of knowledge (physics, chemistry, mathematics, geology, sports, etc.), its essence as a cognitive method even in historical studies is not fully explored. Some difficulties with its identification are associated with multi-valued interpretation of the term and the concept of “period” from which comes the term "periodization". In some cases, the “period” is considered as a complete concept, which consists of a number of “stages” that characterize the development milestones, while in other cases, on the contrary, it is considered as the notion in progress, in the third ones, the “period” is equal to the “stage”. Indeed, at a first glance, “period” (Greek περίοδος – a detour, a revolution, a circle of time) and “stage” (French etape – a separate part of the road, a time segment) is a time interval during which some events happen or some processes are carried out. But if deeper insight into the nature of these concepts, it comes out that the “period” is a notion which means a longer interval of time and, therefore, more voluminous in its content than the “stage”. The following is in favor for the above: a) “period” is a revolution, a certain circle of time, “stage” is just a part of the road, distance, and b) “period” is an interval of time during which some processes are carried out, “stage” is just a separate phase of a certain process. Taking the above into account, we can determine a hierarchy of time intervals in a particular historical timeline: period → stage → phase, where period is a chronological unit, that is divided into stages and stages are divided into phases.

If relying upon the above, we identify the periodization as a procedure that divides intervals of time into periods and stages, the historical periodization method will appear as a cognition

method that provides the separation of relevant periods, stages, phases on the scale of history with the help of specific criteria.

Depending on the level of the main chronological units of this range (periods and stages) there are two structural levels of the periodization. A higher level constitutes the so-called semantic (conceptual) periodization, which provides the definition of certain historical periods upon the major, essential features of the phenomena, developing in a socially conditioned process. A lower level is the chronological periodization, which represents a defined succession of certain stages within the above mentioned periods. Since the latter is the basic chronological unit of this periodization level, it could be provisionally defined as “stage division”.

The criteria of these time intervals selection play the key role in this cognition method. The most significant typological characteristics of the phenomenon that develops in a certain historical context, are used to determine periods and less important features that reflect not essential, but as a rule, the formal properties of the phenomenon, determine stages. Relying upon the above we will try to make the semantic periodization of historical events such as state and law.

The content versatility of state and law, their connection to other social institutions requires an integrated approach to understanding of the state and law process, and to construction of the corresponding periodization. It cannot be performed without the approaches available nowadays which explain the motion of complex social systems on the history scale. Among the main approaches there is the formational one, consisting of a number of unilinear theories (Marxism, neo evolutionism, modernization theories, etc.) upon which mankind goes through several successive stages in its development and the civilizational one, which scholars (O. Spengler, M. Danilevsky, A. Toynbee etc.) take as the periodization basis certain time intervals related to the existence of such social and cultural communities as civilizations. The multilinear theories hold an intermediate position between unilinear (vertical) and civilizational (horizontal) interpretations of the historical process. These theories reflect different dimensions of the world history that unfolds in several planes (K. Wytffohel, L. Vasylyev, A. Korotaev, Y. Pavlenko, etc.) There is a strong theoretical approach, existing for several decades that is called the world-system (F. Braudel, V. Zarin, G. Zavalko, A. Fursov). It synthesizes a multi-stage vision of history and a vision of history as a combination of local systems of different levels, especially according to their economic development, the so-called “centers of nuclei”, “semi-peripheries” and “peripheries”.

Each of these theories is valuable and important, but not sufficient to explain the multiplicity of the state and law process. Despite a particularly critical attitude to the formational approach, we should mention that its potential has not been fully realized. Thus, the theoretical content of the idea of the multi-stage formational approach to the history of state and law analysis brings out the essential unity of the specific histories of different states. The usage of the society category as a logical abstraction of high level unity, developed in the formational theory, promotes the idea of the historical development of some society elements, in particular, of state and law as having a general nature, as it reveals the essential evolution unity of different societies. Therefore, in our opinion, some scholars' proposition to include Marx's concept of “social order” as an integrated social system that is characterized by certain historically determined, socio-economic, socio-political and socio-cultural relations in the History of state and law, appears appropriate [7, p. 189].

The consideration of such a factor as “human dimension” of society requires the civilizational approach. According to M. Danilevsky those parts of its content, which define any civilization as a particular period of the spiritual opening of the people (nation) potentialities in all directions of expression of spiritual nature, not only regarding science and art, but also regarding practical realization of their ideals of truth, freedom, social accomplishment and

personal well-being [8, p. 270] certainly also impact on the essence and content of the state and law of a particular historical stage of the society development.

So using these two approaches allows us to see that there are special phenomena, studied by the civilizational theory of the historical process that are located between the logic of the world history of human society, reflected in the division of the historical process into formational stages and the logic of a particular society history, i.e., between general and individual phenomena. It reveals the complexity and variety of the historical ways to implement the logic of the society development in all its forms, including state and law, while identifying the particularities of each society, country or state.

Basing on the fact that primitive societies and state-organized societies are well-known in the history of mankind, in the late 90s of the last century the prominent Russian law theorist O. Leyst expressed an idea regarding the separation of two periods in the history of state-organized society, qualitatively different from one another: the era of caste society and the era of civil society [9, p. 36-62], which determine the appropriate essence, content and purpose of state and law. In its turn the logic of this approach allows to distinguish specific types of society in each of them: there are slave and feudal ones in the caste society, and there are bourgeois and socialist ones in the civil society which correspond to the certain historic periods of human society development within a particular historical area.

However, it is to be noted that this approach is not quite new, because it certain elements were used in the past. In particular, Marx upheld the view that the history of human society is divided into "primary" (initial) and "secondary" (class antagonistic) structures, which should be changed by the third formation – communism. He divided the "secondary" formation into the stage of "personal" dependence (Asiatic, ancient and feudal mode of production) and the stage of "proprietary" dependence – capitalism. In other words Marx brought together slave and feudal formation in a single structure. Some Russian scholars, leading specialists in the periodization of historical process, maintain the same view. In particular, Y. Kobischanov defines these societies as a "great feudal formation", L. Hrynin considers them as "the second formation" and V. Ilyushechkyn determines them as the united pre-capitalist formation or "caste and class society"

We consider the expressed idea about the existence of a caste-class (cast) formation in terms of the history and theory of state and law quite reasonable, since those two principles (the class and societal one), combined within the essence of state and law, as S. Komarov said: the class principle comes to the fore at this time [10, p. 37-38]. As I is shown in our studies [11], the state of this period is a political institution of the caste society that represents the interests of its privileged elite, in one case the interests of the slaveholders, in the other the interests of the feudalists, and the law is the system of legal rules that establishes the dominant position of the privileged social groups or castes above slaves, peasants, artisans etc. Since the state and law of slave and feudal societies, in our opinion, do not differ much regarding their social essence, they can be considered as the separate types of state and law of the caste society.

The second historical type of state and law, which replaces the caste one, is the type of state and law of the civil society, the existence of which was in the interval from the first bourgeois-democratic revolutions to the present day. In this historical period, the state aimed to become a major society political institution that expressed not narrow class interests, but societal interests, and the law aimed to consolidate the social equality of people, the citizens who were legally recognized society equal participants regardless of their social status and origin for the first time in the long history of mankind. The historical type of state and law of the civil society in its ideal model is an institution of social compromise, where the societal principle dominates the narrow class principle.

According to the Marxist formational pattern that prevailed in the Soviet historiography, in this period of time there were two socio-economic formations: the capitalist (bourgeois)

formation, the new time and the socialist (modern times) ones. In the late 80's of the twentieth century this division looked enough reasonable, as it had a socialist camp, powerful enough in its size, population and military power as a confirmation. However, social and political events of the late twentieth century showed that this new type of state and law and was not viable and consequently short. The former socialist countries, with few exceptions, returned to the state and law guidelines which had been laid down by the first Western European bourgeois revolutions. Therefore, the distinguishing of four historical periods in the History of state and law, in our opinion, is appropriate for the "internal" periodization for the countries like the Soviet Union and some others that had gone through the stage of the existence of the "socialist type" state. There is no good reason to spread this approach to other countries, and, especially, to the developed West ones, which defined key global trends of state and law.

Historical experience shows that the state and law development in Western countries proceeded evolutionarily, and it should be considered as a single, but simultaneously uneven process. This unevenness is due to the specifics of the country development of certain regions of the world and to their level of maturity for transition to a qualitatively new stage of social relations. Western countries were the first to take this direction, then, Eastern countries with some lag (for example, in Japan the "revolutionary" era of Meiji came more than 200 years later than in England).

Although in the new era the Eastern world experienced a strong Western influence "Westernization" in general, the state, and especially the law retained traditional features of their development. Namely the usage of the multilinear schemes along with the formational unilinear ones allows us to explore the state and law phenomena taking into account the specificity of their development in the countries belonging to two macro civilizations (Eastern and Western ones). In other words, the capabilities of the formational, multilinear, civilizational and world-system approaches need to be considered in the transition from the semantic, conceptual periodization to the chronological one.

In light of the above, the History of state and law can be represented with the help of the following periodization:

- a) Eastern civilization: I period – 4 millennium BC – the end of 19th century – the beginning of 20th century; II period – the end of 19th century – the beginning of 20th century – up to the present day.
- b) Western Civilization: I period – 1 millennium BC – the middle of 17th and 18th century, II period – the middle of 17th and 18th century – Up to the present day.

In its turn, within these great civilizations we can distinguish so-called "local" civilization, such as Oriental, Far Eastern, Arabic (Muslim) in Eastern civilization and ancient (Southern European), Eastern European, Western European, American ones in Western civilization. For example, the History of state and law of Western civilization countries, which were and still remain major countries regarding socio-economic and political (but not spiritual – L.B.) development, can be divided into the following periods.

The first period (the caste society state and law): Stage 1.1. State and Law of the Ancient World – 1 millennium BC – the middle of 1 millennium AD (the slave state and law), Stage 1.2. State and Law of the Middle Ages – the middle of 1 millennium AD – 17th-18th centuries (the feudal state and law).

The second period (the civil society state and law): Stage 2.1. State and law of the time of laying of the foundations of civil society – the middle of 17th century. – the middle of 20th century. 2.2. State and law of the period of the civil society – the middle of 20th century –up to the present day.

Thus, the above is just one of the options of using the method of periodization that can “upgrade” the knowledge of the course of the development of state and law. Taking as criteria the essential (typological) features of state and law phenomena, which determine historical (genetic) types of state, we offer to use the binomial scheme of the typology of state and law and its corresponding periods instead of traditional quadrinomial typology of state and law according to the socio-economic formations (slave, feudal, bourgeois and socialist states). The future direction of scientific researches of this problem should become a determination on the basis of the conceptual (general) periodization of the History of state and law of the chronological periodization (stage division) that will contribute to the elucidation of the stage development of the state and law institutions and phenomena within certain civilizations, other local social systems, different countries etc.

REFERENCES

1. Grinin L.E. History periodization : theoretical and mathematical analysis. History and Mathematics. Problems of the periodization of historical macro processes / Ed. L.E. Grinin, A.V. Korotaev, S.Y. Malkov. – Moscow : KomKniga / URSS, 2006. – P. 53-79.
2. Ilyushechkin V.P. Theory of phasic development of society : History and problems / V.P. Ilyushechkin ; RAS Institute of Oriental Studies. – Moscow : Eastern literature, 1996. – 406 p.
3. Korotaev A. Periodization of history of the World System and mathematical macro model of socio- historical processes. History and Mathematics. Problems of the periodization of historical macro processes / Ed. L.E. Grinin, A.V. Korotaev, S.Y. Malkov. – Moscow : KomKniga / URSS, 2006. – P. 116-167.
4. Kradin N.N. Problems of the periodization of historical macro processes // History and Mathematics : Models and Theories [Electronic resource] / Chief editor L.E. Grinin, A.V. Korotaev, S.Y. Malkov. Moscow : LKI / URSS, 2008. – P. 166-200. – Mode of access : http://cliodynamics.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=51&Itemid=1
5. Reznik O.I. Periodization of historical and legal process : conceptual aspects : Abstract of dissertation. Candidate of Law : 12.00.01 / O.I. Reznik ; Odessa National Academy of Law. – O., 2008. – 18 p.
6. Reznik O.I. Historical and legal process as the periodization object / O. Resnik // Journal of Prosecution of Ukraine. – № 6. – 2008. – P. 32-38.
7. Inozemtsev V.L. Theory of post economic social formation / V.L. Inozemtsev. – Moscow : Taurus Age, 1995. – 336 p.
8. Philosophy : tutorial. – 3rd edition., revised / Ed. I.F. Nadolny. – Kyiv : Vikar, 2003. – 457 p.
9. Leyst O.E. Society, Law and State / O.E. Leyst // Problems of the theory of state and law : tutorial. – Moscow : AVENUE, 1999. – P. 36-62.
10. Komarov S.A. General Theory of State and Law : tutorial / S.A. Komarov. – 7th ed. St. Petersburg : Peter, 2004. – 510 p.
11. Bostan L.M. History of State and Law of Foreign Countries : tutorial / L.M. Bostan, S.K. Bostan. – 2nd ed., revised and added. – Kyiv : Textbook Centre, 2008. – 730 p.

ШИКАНА ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ

Ляшенко Р.Д., к.ю.н., доцент
Бальковська К.І., студентка

Житомирський національний агроекологічний університет (rururu2008@mail.ru)

У статті визначено поняття «шикана», виокремлено основні її ознаки, подано характеристику шикани як категорії матеріального права та шикани як різновиду зловживання процесуальними правами, визначено проблеми доказування шикани у судовій практиці та шляхи їх подолання. Зроблено висновок, що шикана є особливим видом зловживання правом і реалізується виключно з прямим умислом та єдиною метою завдати шкоди іншій особі.

Ключові слова: шикана, зловживання правом, матеріальне право, процесуальне право, судова практика.

Ляшенко Р.Д., Бальковская К.И. ШИКАНА КАК ОСОБЫЙ ВИД ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЯ ПРАВОМ / Житомирский национальный агроэкологический университет, Украина

В статье определено понятие «шикана», выделены основные ее признаки, дана характеристика шиканы как категории материального права и шиканы как разновидности злоупотребления процессуальными правами, определены проблемы доказывания шиканы в судебной практике и пути их преодоления. Сделан вывод, что шикана является видом злоупотребления правом, совершаемого с прямым умыслом и целью причинить вред другому лицу.

Ключевые слова: шикана, злоупотребление правом, материальное право, процессуальное право, судебная практика.

Ljashenko R.D., Balkovska K.I. CHICANE AS A SPECIAL KIND OF ABUSE OF THE RIGHT / Zhytomyr National Agroecological University, Ukraine

Existence of the phenomenon of the use by subject given to him rights by harm to the person, to society, state as a result of modern tendencies to increase the number of the equitable rights recognized by individual and expansion of maintenance of certain competences, acquires more greater practical expression. Such form the abuse of right is designated by the term of Chicane.

It is worthy of note that chicane was fixed in the legislation of foreign countries. However, in the legislation of Ukraine the term of chicane is not fixed, this is a substantial defect in it.

The basic features of chicane are: harm to other person; direct intention; unlawfulness; the object of infringement are property and personal unproperty rights and interests of subjects; presence of harm; guilt.

It is worthy of note that chicane can possess both material and judicial character.

Chicane as a category of material right used in exploitation rights for restriction of competition, abuse of dominant position at the market, distribution of unreliable information for injure.

Chicane as the special type the abuse of judicial rights is the kind of offence that determines impermissible exercise of judicial right as such, that does the consideration of case in a court amiss, unfair and causes the offensive of harmful consequences for other side, in particular inconveniences of property and moral character.

The problems of proofing of chicane in judicial practice are a overspecified process. In fact, it is known that for establishment in the actions of person of chicane, it is necessary to set the fact of presence realization of the equitable right a person for injure other.

We came to the conclusion, that chicane is the special type of abuse of right that exercised with direct intention and with single purpose – inflict harm to other person.

Key words: chicane, abuse of right, material right, judicial right, judicial practice.

В останні десятиріччя актуальною є проблема прав людини. Саме вони набули значення концептуального центру, зумовили глибоке переосмислення й істотні зміни в юриспруденції, введення нових та перегляд деяких традиційних ідей і понять. Але, на жаль, поряд із популяризацією проблеми прав людини, а отже, й певними позитивними

зрушеннями на шляху до покращення ситуації у цій сфері, слід констатувати й деякі негативні наслідки, серед яких чільне місце посідає проблема зловживання правом.

Проблема зловживання правом неодноразово досліджувалася у працях видатних учених-юристів, зокрема: М.М. Агаркова, Г.А. Гаджиева, В.П. Грибанова, А.А. Колівошко, Т.С. Яценко, С.Г. Зайцевої, Л.М. Шипілова, А.А. Малиновського, Г. Онищенко та ін. Проте за своїм змістом категорія зловживання правом є складною, оскільки серед науковців відсутнє єдине розуміння цього поняття, що призводить до його неоднакового тлумачення правозастосовними органами та зумовлює необхідність формування єдиної теоретико-правової моделі явища.

Особливою формою зловживання правом є шикана. Новизна цієї категорії і недостатня її розробленість у сучасній юридичній науці, обумовлюють необхідність її теоретичного обґрунтування. Слід зазначити, що у вітчизняній юридичній літературі невисвітленою залишилася проблема закріплення шикани як особливого виду зловживання правом у законодавстві України та її застосування в практичній діяльності.

Метою статті є теоретичний аналіз шикани як особливого виду зловживання правом та вироблення науково-практичних рекомендацій стосовно її застосування у правозастосовній діяльності.

Важливою складовою дослідження проблеми шикани як особливого виду зловживання правом є з'ясування сутності та змісту цієї категорії.

Слід зазначити, що введення в науковий обіг терміну «шикана» є заслугою німецької правової доктрини ХІХ століття, що походить від німецького слова «schikane», яке перекладається як «знущання, каверза, причіпка» [1, с. 3].

Прусське Земське Уложення 1794 року стало першим законодавчим актом, у якому визначено шикану, як заборонену форму зловживання правом. Це вплинуло на подальший розвиток наукового дослідження форм зловживання правом у юридичній науці [2, с. 6].

Включення положення про заборону шикани до Цивільного уложення Німеччини 1896 року пройшло в жорстких дискусіях політиків та науковців. Це пояснює те, що німецькі юристи ХІХ ст. досить ґрунтовно розробили вчення про шикану. Окрім того, у німецькому праві того часу вже були розроблені навіть методи боротьби з проявами шикани, а саме: судовий позов і заперечення про свідомо недобросовісне пред'явлення позову [3, с. 165].

У параграфі 887 Німецького Цивільного Уложення було закріплено таку норму, відповідно до якої здійснення права власності з єдиним наміром завдати шкоди третій особі є недопустимим. З розвитком суспільних відносин надалі ця норма поширилася на всі суб'єктивні цивільні права і знайшла своє закріплення в параграфі 226 Уложення. Зокрема, не допускається здійснення права, якщо його наміром може бути лише завдання шкоди іншому [4, с. 44].

У сучасному вітчизняному законодавстві термін шикана не закріплений, хоча положення, які розкривають зміст цієї правової категорії сформульовані. Так, ст.13 Конституції України (далі – КУ) передбачає, що неприпустимим є здійснення права із наміром завдати шкоди іншій особі та зловживати правом у інших формах, а також встановлено обов'язок при здійсненні цивільних прав дотримуватися моральних засад суспільства та не порушувати права інших осіб. Ст.23 КУ визначає, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей. Виходячи з цього, свобода особи має узгоджуватися із свободою інших людей та обґрунтованими вимогами суспільства. Ст.42 КУ не

допускає зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісну конкуренцію. У п.2 ст.5 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) встановлено положення про недопущення зловживання монопольним становищем на ринку [5, с. 31].

Шикана – це особливий вид зловживання правом, що здійснюється з прямим умислом та єдиною метою завдати шкоди іншій особі. Слід зазначити, що шикана була визначена у законодавстві зарубіжних країн. Однак, у законодавстві України термін шикана не закріплений, що є його суттєвим недоліком.

Характерними ознаками шикани є: заподіяння шкоди іншій особі; прямий умисел; протиправність; об'єктом посягання є майнові та особисті немайнові права і інтереси суб'єктів правовідносин; наявність шкоди; вина.

До того ж, на думку Г. Оніщенко, для кваліфікації в діях особи шикани необхідно, по-перше, спочатку віднайти її ознаки (тоді буде доведено факт зловживання суб'єктивними правами), а по-друге, довести наявність єдиної мети – заподіяння шкоди іншій особі та відсутність законного інтересу особи у здійсненні свого суб'єктивного права (саме ці дві ознаки відрізняють шикану від інших форм зловживання правом). При цьому, обов'язок доказування факту наявності шкоди та наявності факту здійснення особою свого суб'єктивного права з єдиною метою заподіяння шкоди, покладається на потерпілого, що викликає значні труднощі на практиці [6, с. 49].

Слід зазначити, що шикана може мати як матеріальний, так і процесуальний характер.

Шикана як категорія матеріального права знаходить свій прояв у використанні прав із метою обмеження конкуренції, зловживанні домінуючим становищем на ринку, розповсюдженні недостовірної інформації з метою завдання шкоди. Законодавство у ст.13, 23 та 42 КУ, ст.13 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) встановлює деякі межі здійснення матеріальних прав, однак даний перелік не вичерпує всі можливі прояви способів та цілей їх реалізації.

Варто наголосити, що п.2 ст.5 ГКУ визначає недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, а ст.29 ГКУ пояснює, що зловживання монопольним становищем на ринку – це нав'язування таких умов договору, які ставлять контрагентів у нерівне становище, включаючи нав'язування товару, не потрібного контрагенту; обмеження або припинення виробництва, а також вилучення товарів з обороту з метою створення або підтримки дефіциту на ринку чи встановлення монопольних цін; встановлення монопольно низьких цін (тарифів) на свої товари, що призводить до обмеження конкуренції. Ст.255 ГКУ встановлює збитки, заподіяні зловживанням монопольним становищем [7].

На перший погляд, шикана із її направленістю спричинення шкоди іншим особам не підпадає під ознаки вищенаведеної конкуренції. Досить часто мета конкретної дії господарюючого суб'єкта полягає саме в завданні шкоди контрагенту: збитків або шкоди його діловій репутації. Шиканою може бути некоректне порівняння господарюючим суб'єктом товарів, що виробляються або реалізуються ним, із товарами інших господарюючих суб'єктів. Ознаки шикани у такому випадку є очевидними: особа реалізує своє право на розповсюдження інформації, але з наміром спричинити шкоду контрагенту [8, с. 199].

З моменту виникнення процесу вирішення спорів між особами, яким було надано певне коло прав, виникає і бажання використовувати ці права не за призначенням, а з метою завдати шкоди іншій особі [9, с. 187].

Слід зазначити, що шикана як різновид зловживання процесуальними правами проявляється, коли позивач, аби «допекти» відповідачеві, звертається до суду з позовом

про відшкодування моральної шкоди, наперед знаючи про безперспективність такого позову. Адже доводити свою невинуватість повинен відповідач, а це, як відомо, несе для нього багато незручностей майнового й морального характеру [10, с. 114-118].

Аналіз судової практики дає можливість зробити висновок про зростання тенденції щодо нецільового використання процесуальних прав учасниками судового процесу, зокрема, з метою його затягування. Як правильно зазначає А.Г. Давтян, право на судовий захист із гарантією її здійснення протягом визначеного процесуального терміну є реалізацією конституційно-правових норм. Тривалі судові процеси дають можливість, наприклад, боржникові, що прострочив виплату, скористатися судовою тяганиною, штучно продовжити термін платежу.

Законодавство ряду європейських країн усвідомило всю значимість і серйозність цієї проблеми, про що свідчать норми, які стосуються зловживання процесуальними правами, і надані судам повноваження у боротьбі з ними. Так, наприклад, законодавство Франції передбачає, що за скаргу, подану з метою затягування процесу, заявник може бути підданий штрафу в розмірі від 100 до 10 000 франків (*reclame a la juridiction saisie du recours* – ст.581 ГПК Франції) [11, с. 89]. У Бельгії за подібні зловживання встановлено штраф у розмірі від 5000 до 100000 бельгійських франків (приблизно від 137 до 2700 доларів США). Зазначені санкції виявляються досить гнучкими та ефективними.

Судова практика України свідчить, що судами застосовується штраф до недобросовісних сторін судового процесу. Зокрема, тільки у 2011 році в системі господарських судів стягнуто штрафів за п.5 статті 83 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) у розмірі 199156 грн., у 2012 році – 62806 грн. [12].

Застосування не за призначенням процесуальних прав спрямоване на деструктивний вплив на судовий процес, внаслідок чого посередньо погіршується правове становище іншої сторони правового конфлікту. Як приклад, можна навести ситуацію, коли не за призначенням використовується право на оскарження проміжних та остаточних судових актів. На цю проблему звернуто увагу у зв'язку з тим, що в разі апеляційного чи касаційного оскарження проміжного судового акту, провадження у справі зупиняється на підставі ч.1 статті 79 ГПК України, а справа направляється до суду відповідної вищої інстанції. За таких обставин, розгляд справи зупиняється до повернення справи до суду першої інстанції, а оскільки термін апеляційного та касаційного перегляду складає два місяці, то повертається справа мінімум після закінчення цього строку. Це за умови, якщо після апеляційного не буде касаційного перегляду. За його наявності, розгляд справи в усіх інстанціях може затягтися мінімум на чотири-шість місяців. Одна річ, коли оскаржується ухвала, наприклад, про застосування заходів щодо забезпечення позову чи ухвала про повернення без розгляду зустрічного позову. Відповідно до положень ГПК України, зазначені ухвали підлягають оскарженню у разі незгоди з ними. У ст.13 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) зазначено, що особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не беруть участі у справі, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень. Однак, досить часто оскаржуються ухвали суду, які не підлягають апеляції, зокрема, ухвали про порушення провадження у справі, про відвід, про відкладення розгляду справи та ін.

Отже, оскаржуючи ухвалу суду, недобросовісний учасник правового конфлікту має на меті не досягнення позитивних наслідків реалізації права на оскарження, скасування незаконної ухвали суду та подальший всебічний, повний і неупереджений розгляд справи судом, а затягування процесу з метою або виграшу правового конфлікту, або відтягування моменту відповідальності [9, с. 188-192].

Отже, шикана як особливий вид зловживання процесуальними правами – це різновид правопорушення, яке визначає неприпустимими здійснення процесуального права як такого, що робить розгляд справи в суді несвоєчасним, несправедливим і спричиняє настання шкідливих наслідків для іншої сторони, зокрема незручності майнового й морального характеру.

Проблема доказування шикани в судовій практиці є досить складним процесом. Адже, відомо, що для встановлення в діях особи шикани, необхідно встановити факт наявності здійснення особою свого суб'єктивного права з єдиною метою заподіяння шкоди іншим. Оскільки, законодавець недостатньо чітко регламентував у чинному законодавстві проблему шикани, випадки її застосування зустрічаються не часто. Тому, на нашу думку, для подолання проблем доказування шикани у судовій практиці, необхідно:

- внести зміни до ст.13 ЦКУ, доповнивши її поняттям, ознаками та нормами, що її забороняють. Зокрема, визначити, що:
 - шикана – це особливий вид зловживання правом, що здійснюється з прямим умислом та єдиною метою завдати шкоди іншій особі;
- до ознак шикани слід віднести:
 - а) заподіяння шкоди іншому суб'єкту, його правам та охоронюваним законом інтересам;
 - б) прямий умисел. Слід зазначити, що ЦКУ не містить визначення поняття прямого умислу. Однак, оскільки науково доведено, що зловживання правом – це вид правопорушення, а прямий умисел є елементом його складу, то відповідно до аналогії права, яка полягає в застосуванні до конкретних відносин загальних засад законодавства в разі відсутності норм, що регулюють подібні відносини, вважаємо за необхідне, доповнити ст.13 ЦКУ поняттям прямого умислу, як невід'ємної ознаки шикани, під яким слід розуміти умисел, коли особа усвідомлювала негативний характер свого діяння (дії чи бездіяльності), передбачала його негативні наслідки і бажала їх настання;
 - в) протиправність;
 - г) об'єктом посягання є майнові та особисті немайнові права та інтереси суб'єктів;
 - д) наявність шкоди;
 - е) вина.
- ч.3 ст.27 ЦПК України доповнити нормами, що забороняють особам шикану, як недобросовісне здійснення належних їм процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків, з метою завдати шкоди іншій особі;
- у п.2 ст.5 ГКУ закріпити поняття недопущення здійснення шикани, як зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції;
- ч.2 ст.22 ГПК України доповнити нормами, що забороняють шикану, як недобросовісне користування сторонами належними їм процесуальними правами з метою завдати шкоди іншій особі;
- ч.2 ст.49 Кодексу адміністративного судочинства України доповнити нормами, що забороняють особам здійснення шикани, як недобросовісного користування

належними їм процесуальними правами та неналежне виконання процесуальних обов'язків з метою завдати шкоду іншій особі;

- у зв'язку з тим, що шикана тісно пов'язана з питаннями доказування, на наш погляд, Верховний Суд України має розробити спеціальні методичні рекомендації для застосування шикани у практичній діяльності судів.

Отже, внесення змін до законодавства сприятиме більш ефективному застосуванню шикани у судочинстві та прийняттю законних, справедливих та обґрунтованих судових рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яценко Т.С. Категория шиканы в гражданском праве : история и современность / Т.С. Яценко. – М. : Статут, 2003. – 157 с.
2. Доманжо В. Ответственность за вред, причиненный путем злоупотребления правом / В. Доманжо // Ученые записки Казанского университета. Кн. 5. – М., 1913. – С. 1-16.
3. Гражданское уложение Германской Империи : перевод с немецкого. – С.-Пб. : Тип. Правительствующего Сената, 1898. – 522 с.
4. Гражданское уложение Германии / научн. редакторы : А.Л. Маковский и др. – 2-е изд., доп. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 816 с.
5. Вдовичен О.О. Законодавче закріплення категорії зловживання правом / О.О. Вдовичен // Адвокат. – 2009. – № 2 (101). – С. 30–33.
6. Онищенко Г. Проблема існування категорії «зловживання правом» / Г. Онищенко // Юридичний журнал. – 2007. – № 2. – С. 45–49.
7. Господарський кодекс України : офіц. текст : за станом на 20 січня 2007 р. – Х. : Одиссей, 2007. – 240 с.
8. Цукренко Я. Шикана як особливий вид зловживання правом / Я. Цукренко // Цивільне право. – 2011. – С. 198-199.
9. Фонова О.С. Зловживання процесуальними правами учасниками господарського процесу / О.С. Фонова // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2008. – Вип. 6. – С. 187-199.
10. Панченко М.І. Цивільне право України : навчальний посібник / М.І. Панченко. – К. : Знання, 2005. – 583 с.
11. Балакин К.В. Обжалование постановлений судов гражданской юрисдикции во Франции : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : специальность 12.00.15 «Гражданский процесс ; Арбитражный процесс» / К.В. Балакин. – М., 2001. – 21 с.
12. Статистичний звіт Вищого господарського суду України за 2012-2013 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vgsu.arbitr.gov.ua>.

REFERENCES

1. Yatsenko, T.S. (2003), *Kategoriya shikany v grazhdanskom prave : istoriya i sovremennost* [Category chicane in civil law : history and modernity], Statute, Moscow, Russia.
2. Domanzho, V. (1913), «Liability for damage caused by misuse of the right», *Uchenye zapiski Kazanskogo universiteta*. Kn. 5, pp. 1-16.
3. *Grazhdanskoe ulozhenie Germanskoi Imperii : perevod s nemetskogo* [Civil Code

- of the German Empire : translation from german], Tipografiya Pravitel'stvuyushchego Senata, S.-Pb, Russia.
4. Grazhdanskoe ulozhenie Germanii [The German Civil code], Scientific editors : Makovsky, A.L. et al – 2nd edition, (2006), Volters Kluver, Moskow, Russia.
 5. Vdovichen, O.O. (2009), «Legislative fixing category abuse of the right», Advokat, no. 2 (101), pp. 30–33.
 6. Onishchenko, G. (2007), «The problem of the existence of the category of abuse of the right», Yuridichnii zhurnal, no. 2, pp. 45–49.
 7. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Commercial Code Ukraine], (2007, January 20), Odissei, Kharkiv, Ukraine.
 8. Tsukrenko, Ya. (2011), «Chicane as a special kind of abuse of the right», Tsivil'ne pravo, pp. 198–199.
 9. Fonova, O.S. (2008), «Abuse of procedural rights the participants of the economic process», Sotsial'no-ekonomichni problemi suchasnogo periodu Ukraïni, vol. 6, pp. 187-199.
 10. Panchenko, M.I. (2005), Tsivil'ne pravo Ukraïni : navchal'nii posibnik [Civil law of Ukraine : training tutorial], Znannya, Kyiv, Ukraine.
 11. Balakin, K.V. (2001), «Appeal court orders civil jurisdiction in France» Thesis abstract for Cand. Sc., 12.00.15, Moskow, Russia.
 12. Statistichnii zvit Vishchogo gospodars'kogo sudu Ukraïni za 2012-2013 roki [Statistical report the Supreme Economic Court of Ukraine for 2012-2013], available at : <http://www.vgsu.arbitr.gov.ua>.

УДК 347.79

ІСТОРИЧНО-ПРАВОВА РЕЦЕПЦІЯ ДАВНЬОГО СУДНОБУДУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Хачатуров Е.Б., к.т.н., ст. наук. співробітник

*Національний університет кораблебудування ім. адм. Макарова
(eduard.khachaturov@nuos.edu.ua)*

Стаття присвячена дослідженню виникнення судноплавства, історії зародження суднобудування його розвитку та сучасності, проаналізовано типи суден від найпростіших до складних сьогоденних за часовими параметрами, а також появу перших митних взаємовідносин та їх сучасний стан і тенденції.

Ключові слова: човен, судно, вітрильне судно, судноплавство, суднобудування, дань, митні збори та платежі, митні формальності, торгівля, сучасне судно.

Хачатуров Э.Б. ИСТОРИКО-ПРАВОВАЯ РЕЦЕПЦИЯ ДРЕВНЕГО СУДОСТРОЕНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ / Национальный университет кораблестроения им. адм. Макарова, Украина

Статья посвящена исследованию возникновения судоходства и истории зарождения судостроения его развития, современности, проанализированы типы судов от самых простых до сложных настоящих по временным параметрам, а также появление первых таможенных взаимоотношений, их современное состояние и тенденции.

Ключевые слова: лодка, судно, парусное судно, судоходство, судостроение, дань, таможенные сборы и платежи, таможенные формальности, торговля, современное судно.

Khachaturov E.B. HISTORI-LEGAL RECEPTION ANCIENT SHIPBUILDING IN MODERN CONDITIONS / National university of shipbuilding name of Makarov, Ukraine

The article investigates the emergence of navigation and shipbuilding history of the origin of its development and modernity, analyzed types of vessels from simple to sophisticated modern on time parameters, as well as the appearance of the first customs relations their current status and trends.

On the first stages of navigation it was too early to talk about looking for the materials and components for shipbuilding in other countries. Firstly, it was necessary to have only wood and linen ropes which were enough in coastal areas. Secondly, at that time there weren't state borders yet and it wasn't necessary to formalize the delivery of goods to the site of ships construction. At that time there weren't any obstacles for shipping, besides the weather. But even then, the future shipbuilders paid more attention to one wood and linen ropes and less to others, distinguishing them according to quality. It didn't influence the cost of the built vessels, although they were brought from different parts of the continent, but they weren't levied with any customs duties.

Eventually metal nails, anchors and other components became necessary. Since then, discussing the conditions of production, purchase, transportation from one region to another has started. The territorial communities of different countries had to agree to pay tributes – one of the first names of modern customs fees and charges. Even then some attempts to formalize transportation were made, but neither customs regime nor customs formalities existed. At the same time a tribute thoroughly entrenched in the commodity-exchange relations between countries.

Later, due to scientific-technical development, when ships became complex technical constructions, which had a metal hull, and internal combustion engines instead of sails, the first border crossing points located at the crossroads of major trade routes appeared. The amount of fees and payments already depended on the range and amount of goods crossing the border. At the same time, the first written documents reflecting the range and the amount of goods and the size of payment of fees appeared. Especially it was used when exporting shipbuilding goods outside the countries where the components were manufactured.

Currently, state customs authorities confidently protect the domestic market from foreign producers' expansion, regulate the foreign economic activities of domestic producers. Customs fees and charges have regulatory effect on the development of shipbuilding, because modern Ukrainian shipbuilding's competitiveness depends largely on the cost of accessories, components, machinery, tools and equipment, imported from abroad, levied with taxes, duties, customs fees and composed one third of the cost of a constructed vessel. Therefore the intention of the Government, at the request of shipbuilders, to simplify the customs formalities and unify them with international regulations and thus help the domestic shipbuilding develop is extremely important.

Key words: boat, ship, sailing ship, shipping, shipbuilding, tribute, customs fees and charges, customs formalities, trade, modern vessel.

Історія виникнення судноплавства є досить цікавим розвитком суспільства з доісторичних часів. Людина започаткувала перетин морських просторів власним вимислом, тобто створила пліт, потім видовбала з дерева човен і так далі, це дало поштовх на сьогодні будувати сучасні судна, повністю укомплектовані електронікою, навігаційною системою, обладнанням, устаткуванням, що значно зменшує чисельність членів екіпажів та підвищує безпеку мореплавства. Одночасно з цим мали розвиток зародки митної системи, починаючи зі сплати данини, штрафів, потім встановлення митно-тарифних відносин при перевезенні чужою територією комплектуючих для будівництва суден. Тому актуальність теми полягає в дослідженні змін суден з простих до складних та митних дворів до митниць у різних часових періодах.

Дослідженням питань історії зародження суднобудування займалися такі вчені, як П.І. Лященко, О.О. Нестеренко, І.О. Гуржій, Л.Г. Мельник, В.О. Голобуцький, Б.К. Зубов, Н.О. Рижева, О.П. Гребельник, що відобразили у своїх працях етапи виникнення та розвитку суднобудування і митно-тарифних відносин у різні періоди.

Метою статті є дослідження питань, пов'язаних з судноплавством, яке зародило суднобудування та розвиток морських суден з доісторичних часів і до сьогодення.

Людина почала плавати по воді ще в доісторичні часи. Пліт, зв'язаний з колод, а потім човен, видовбаний зі стовбура дерева – були найпершими, що створила первісна людина для пересування по воді. Прошли тисячоліття і на зміну найпростішим плавучим засобам прийшли більш складні – обтягнуті шкірою човни та тури, що приводилися в рух м'язовою силою за допомогою весел.

Гребні морські судна, будівництво яких почалося в Древньому Вавилоні (приблизно в XVII ст. до н.е.), довгий час були єдиним засобом сполучення по морю. На них відбувалися торгові експедиції, військові походи. Трохи пізніше, в XV-XII ст. до н.е. суднобудування почало розвиватися в Стародавньому Єгипті, потім в Греції і Римі. Підвищення швидкості морських суден намагалися досягти збільшенням кількості веслярів, яких розміщували іноді в кілька ярусів. Так, у X-V ст. до н.е. з'явилися *уніреми*, *біреми* і *триреми* (*трієри*), тобто судна, на яких веслярі сиділи в один, два і три яруси відповідно. Однак, навіть триреми пересувалися зі швидкістю 12-13 км / год. [1].

Початок суднобудування і судноплавства в Росії також сягає часів глибокої давнини. Археологічні знахідки на р. Південний Буг, на узбережжі Ладозького озера і в інших місцях свідчать про те, що стародавні слов'яни вже більше 3000 років тому будували човни-однодеревки, човни із прутів, кори або шкіри. На зміну їм прийшли більш складні і морехідні *лодії* (*тури*), на яких плавали по Чорному морю в Константинополь. У XII ст. набули поширення «запорозькі чайки», озброєні веслами і невеликими вітрилами. Ці швидкохідні судна вмщували до 70 козаків і були бойовими кораблями та здійснювали військові походи [2].

При цьому, у перші часи існування судноплавства ще зарано було вести розмову щодо пошуку в інших державах матеріалів та комплектуючих для будівництва суден. По-перше, для основи потрібно було тільки дерево та льняні мотузки, яких було б достатньо у прибережних зонах. По-друге, тоді ще не існувало державних кордонів і не було необхідності офіційного оформлення товару при доставці його до місця будування суден. На той час зовсім не існувало будь-яких перешкод для перевезень, окрім погодних умов. Але вже тоді майбутні суднобудівники більше приділяли увагу одним деревам та льняним мотузкам і менше іншим, розділяючи їх за якістю. Отже, це ніяк не впливало на вартість побудованих суден, оскільки вони були привезені з різних географічних місць континенту і жодними митними зборами та платежами не обкладалися.

Першими суто вітрильними суднами можна вважати – *Нефи*, що з'явилися в Європі в XIII ст., однощоглові з високими бортами та баштами на носі і кормі. У кормовій вежі в кілька ярусів розміщувалися каюти, а також командний пост управління судном. Нефи були широкими, тихохідними і відрізнялися великою вантажопідйомністю (до 1000 т. вантажу або до 800 пасажирів), мали вигнуті штевні, замість керма на них використовувалося рульове весло [1].

З розвитком науки і техніки поступово збільшувалися розміри суден та удосконалювалося вітрильне озброєння, а також створювалися нові навігаційні прилади і суднове устаткування. Проте гребні військові кораблі, які згодом називали *галерами*, брали участь у морських війнах ще порівняно недавно – близько 200-300 років тому. На галерах як допоміжне рушійне кермо встановлювали вітрила. Перші вітрильні торгові судна з'явилися в Стародавньому Єгипті близько 3000 років до н.е. [3].

Основним типом торговельного вітрильного судна в XV-XVI ст. була *шхуна* з двома-трьома або більше щоглами і косими вітрилами. Шхуни вважалися найбільш економічними суднами, оскільки з керуванням косим вітрильним оснащенням легко справлялася порівняно невелика команда. Проте ці судна були нестійкі [4].

Українське суднобудування активно почало розвиватися в часи козаччини, коли запорозькі козаки почали здійснювати морські походи. Будувалися як малі човни – чайки, так і великі одномачтові кораблі. Оскільки море контролювалося Османською імперією, то суднобудування розвивалося в районі дніпровських плавнів біля самарських лісів, які були основним джерелом постачання деревини [5].

З часом стали потрібні металеві цвяхи, якорі та інші комплектуючі. Від тоді вже почалося обговорення умов виготовлення, закупівлі, транспортування з одного регіону до другого. Якщо це були територіальні громади різних держав, доводилося домовлятися і сплачувати дань – одна з перших назв сучасних митних зборів та платежів. Вже тоді робилися спроби деякого оформлення перевезень, але ні митного режиму, ні митних формальностей не було в наявності. У той же час, дань – у майбутньому митні платежі і збори, ґрунтовно закріпилися в товарно-обмінних стосунках між державами [6].

В Україні першу суднобудівельну верф для будівництва військових суден споруджено у 1788 році в Миколаєві. У 1862 у Києві засновано машинобудівне підприємство, яке пізніше перетворено на суднобудівний завод. У 1895-1897 роках збудовано два суднобудівних заводи теж у Миколаєві. Всього в Україні 1913 року діяло 7 суднобудівельних і судноремонтних підприємств (у Миколаєві, Херсоні, Одесі та ін.), крім того, у Таганрозі й Новоросійську [7].

Потім друга половина XIX ст. ознаменувалася новими прогресивними змінами – для будівництва суден починають застосовувати сталь. Розвитку суднобудування сприяло подальше вдосконалення та збільшення потужності судових парових машин, а також створення більш економічних парових турбін і двигунів внутрішнього згоряння. Використання парових турбін на судах почалося з 1901 р. в Англії і надалі вони поширилися на великі океанські судна та військові кораблі [8].

Від тепер, разом з науково-технічним розвитком, коли судна стали складними механічними спорудами, які мали металевий корпус, а замість вітрил почали застосовувати двигуни внутрішнього згоряння, з'явилися перші пункти перетину державних кордонів, розташовані на перехрестях великих торговельних шляхів. Розмір зборів та платежів вже залежав від розміру і кількості товарів, що перетинають державний кордон. Тоді ж, вперше, з'явилися паперові листи, у яких відображали асортимент, кількість товару та розмір сплати зборів, особливо це застосовувалося при вивезенні товару для суднобудування за межі держав, де були виготовлені комплектуючі [9].

На сьогодні поліпшення ситуації в суднобудівельній галузі багато в чому пов'язане з її структурною перебудовою. На відкриті акціонерні товариства перетворено переважну більшість підприємств. Від заводів відокремилися непрофільні виробництва і перетворилися в самостійні господарські суб'єкти. Заводи позбавилися соціальної сфери, що вимагала великих витрат на утримання [10].

Сприятливим чинником стала налагоджена кооперація ряду українських заводів, з європейськими суднобудівниками: в Україні будують корпуси суден, а добудовують їх в Європі. Завдяки такій схемі, замовлення на будівництво корпусів судів різних типів сьогодні мають «Damen Shipyards Ocean», суднобудівельні заводи «Затока» (Керч), «Ленінська кузня» (Київ), Київський і Кілійський суднобудівельні та судноремонтні заводи [11].

Наразі, за допомогою митних формальностей, державні митні органи з впевненістю захищають внутрішній ринок від експансії зовнішніх товаровиробників, регулюють зовнішньоекономічну діяльність вітчизняних виробників. Регуляторний вплив митних зборів і платежів торкається суднобудування. Конкурентоспроможність сучасного

Українського суднобудування суттєво залежить від вартості комплектуючих і запасних частин, що імпортуються з-за кордону, контролюються та обкладаються зборами і платежами митницею, тому що частка вартості імпортованих деталей, вузлів, машин і пристроїв, становить третину собівартості побудованого судна. Тому вкрай важливим є намір уряду, за пропозицією суднобудівників, спростити митні формальності, максимально уніфікувати їх з міжнародними нормативними актами, чим допомогти розвитку вітчизняного суднобудування [12].

При цьому, відмінною особливістю сучасного суднобудування є технічне вдосконалення суден, широке впровадження зварювання, застосування нових матеріалів, розвиток суднової енергетики, створення нових навігаційних приладів та обладнання. Усе це знаходить відображення, перш за все, у збільшенні розмірів і швидкості суден, поліпшенні умов, збільшенні безпеки плавання, поліпшенні зовнішнього вигляду. Вантажопідйомність найбільших у світі танкерів на сьогодні досягає вже 540 000 т, довжина – 390 м; довжина найбільших пасажирських лайнерів перевищує 300 м, а швидкість – 35 вузлів [10].

В останні роки намітилася чітка спеціалізація суден за призначенням, з'явилися нові типи суден: для перевезення навалювальних вантажів, зріджених газів, суховантажні судна відкритого типу, спеціалізовані високошвидкісні для перевезення вантажів укрупненими місцями (контейнеровози, судна з горизонтальною вантажообробкою, судна-ліхтеровози для перевезення плавучих барж), пристосовані для швидкісної обробки в портах протягом декількох годин, що мають швидкість 25-30 вузлів, комфортабельні пасажирські судна для морських подорожей, автомобільно-пасажирські пороми, спеціалізовані промислові судна і великі промислові бази, науково-дослідні судна, судна для освоєння континентального шельфу і Світового океану (бурові судна, плавучі бурові установки тощо) [13].

Особливу роль відіграють судна на підводних крилах і повітряній подушці, а також судна, що рухаються в напівзануреному та підводному стані, та ін. Вони розвивають велику швидкість, що дозволяє ще більше підвищити їх конкурентоспроможність. Основними напрямками розвитку суден є не тільки збільшення швидкості, але і вантажопідйомності, підвищення надійності і економічності суднових механізмів, розширення автоматизації і механізації процесів управління судном з впровадженням новітніх ЕОМ, поліпшення умов, впровадження нових легких і міцних матеріалів, підвищення експлуатаційно-економічних показників судна загалом. Тож на сьогодні в Україні будують судна різних типів, серед них: суховантажні, наливні танкери, китобійні бази, морозильно-риболовні траулери, приймально-транспортні рефрижератори, лісовози, сейсмозвідувальні, пасажирські судна на підводних крилах, вантажопасажирські та ін., при цьому значно збільшено будування військових кораблів [14].

Отже, початок суднобудування і судноплавства сягає часів глибокої давнини – більше 3 000 р., коли бували човни-однодеревки, човни із прутів, кори або шкіри. Поширення діяльності людини поступово змінювало типи суден, збільшувалися їх розміри, швидкість ходу, оснащення, озброєння та ін. Постійне торгове і військове протистояння морських держав за панування не тільки в морі, а і в світовому океані дало поштовх розвитку суднобудування й військового кораблебудування: удосконалювалося вітрильне озброєння, створювалися навігаційні прилади і суднове устаткування. І на сьогодні сучасне судно – не тільки металевий корпус, це складна система машин, механізмів, приладів, устаткування тощо. Тому розвиток суднобудування неминує дає поштовх розвитку суміжних галузей: металургії, машинобудуванню, електроніки.

Разом з цими подіями народжувалися митні взаємодії співробітників міжнародної торгівлі, яка вже в ті часи забезпечувала всім необхідним будівників різноманітних

плавзасобів. З часом, митні відносини удосконалювалися, отримували розвиток разом з науково-технічним прогресом у суднобудуванні. Останнім часом митні формальності є суттєвим важелем у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності суднобудівної галузі, але до цього часу мета та засади дії митних органів принципових змін не зазнали, а лише були адаптовані до сучасних умов світового ринку, в т.ч. суднобудування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виникнення суднобудування та епоха вітрильного флоту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bukvar.su/istorija/162444-Istoriya-vozniknoveniya-sudostroeniya.html>
2. Логачев С.И. Мировое судостроение : современное состояние и перспективы развития / С.И. Логачев, В.В. Чугунов. – СПб. : Судостроение. 2009. – 312 с.
3. Азизов А. Судостроение России [Електронний ресурс] / А. Азизов. – Режим доступу : <http://www.refu.ru/refs/81/28046/1.html>
4. Шлихтер С.Б. География мировой транспортной системы. Взаимодействие транспорта и территориальных систем хозяйства / С.Б. Шлихтер. – М. : изд-во Московского ун-та, 1995. – 101с.
5. Зубов Б.Н. Развитие кораблестроения на юге Украины / Б.Н. Зубов. – Калининград : Калинин. кн. изд-во, 1990. – 306 с.
6. Васильев А.М. История Отечественного судостроения : в 5 т. / А.М. Васильев. – СПб. : Судостроение, 1994. – Т. 3. – 321 с.
7. Мельник Л.Г. Технічний переворот на Україні у ХІХ ст. / Л.Г. Мельник. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1972. – 239 с.
8. Нестеренко О.О. Розвиток промисловості на Україні / О.О. Нестеренко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – 105 с.
9. Суднобудування : Матеріал з Вікіпедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/суднобуд>.
10. Морський транспорт світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/110815/>
11. Суднобудування України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ankor-odessa.com.ua/articles/shipbuilding_ua/
12. Фінанси суднобудівних підприємств : монографія / І.А. Воробйова, Г.В. Єфімова, П.М. Карась та ін. ; під ред. В.Н. Парсяка. – Миколаїв : НУК, 2012. – 234 с.
13. Каменецкий Ю.Т. Современное судостроение и перспективы его развития [Электронный ресурс] / Ю.Т. Каменецкий. – Режим доступа : <http://ship.internord.ua/inform/1115-29/htm>
14. Пашко Д.В. Сучасний стан і перспективи розвитку суднобудування в Україні / Д.В. Пашко // Журнал «Економічні науки». – 2011. – № 1. – С. 137-139.

REFERENCES

1. Emergence of shipbuilding and the era of sailing fleet, available at: <http://bukvar.su/istorija/162444-Istoriya-vozniknoveniya-sudostroeniya.html> (access March 12, 2014).

2. Logachev, S.I. and Chugunov, V.V. (2009), *Mirovye sudostroenie: sovremennoe sostoyaniye i perspektivy razvitiya* [Global shipbuilding: current state and prospects of development], Sudostroenie, St. Petersburg, Russia.
3. Azizov A. Russian Shipbuilding, available at: <http://www.refu.ru/refs/81/28046/1.html> (access February 14, 2014).
4. Shlichter, S.B. (1995), *Geografia mirovoy transportnoy sistemy. Vzaimodeystvie transporta i territorialnykh sistem chozaistva* [Geography global transport system. Interaction of transport and territorial systems management], izdat-vo Moskov university, Moskow, Russia.
5. Zybov, B.N. (1990), *Razvitiye korablestroeniya na yuge Ukrainy* [Development shipbuilding in southern Ukraine], Kaliningradskoe kniznoe izdat-vo, Kaliningrad, Russia.
6. Vasilev, A.M. (1994), *Istoriya Otechestvennogo sudostroeniya* [History of domestic shipbuilding], Sudostroenie, St. Petersburg, Russia.
7. Melnik, L.G. (1974), *Tekhnicheskyy perevorot na Ukraine v XIX st.* [The technical revolution in Ukraine in the XIX century], vidavnitvo Kievskogo university, Kiev, Ukraine.
8. Nesterenko, O.O. (1962) *Rozvitok promyslovosti na Ukraini* [Development of industry in Ukraine], Vidavnitvo AN URSS, Kiev, Ukraine.
9. Shipbuilding: Wikipedia, available at: [http://uk.wikipedia.org/wiki. суднобуд](http://uk.wikipedia.org/wiki/суднобуд). (access March 5, 2014).
10. Maritime transport of the world, available at: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/110815/> (access February 19, 2014).
11. Shipbuilding Ukraine, available at: http://ankor-odessa.com.ua/articles/shipbuilding_ua/ (access February 20, 2014).
12. Vorobyova, I.A. and Efimova, G.V. and Karasy, P.M. and redactor Parsyak V.N. (2012) *Finansy sudnobudivnykh pidpriemstv : monografiya* [Finances of shipbuilding enterprises: monograph], NUK, Nikolaev, Ukraine.
13. Kamenezkiy, U.T. Modern shipbuilding and prospects of ego development, available at: <http://ship.internord.ua/inform/1115-29/htm> (access March 6, 2014).
14. Pachko, D.V. (2011) "Current state and prospects of development of shipbuilding in Ukraine", *Jurnal "Ekonomichni nauki"*, vol.1, pp. 137-139.

УДК 342.5: 342.52: 340.131

ОСНОВНИ НАПРЯМИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Курус Т.В., аспірант

Запорізький національний університет (t-kurus@mail.ru)

Стаття присвячена систематизації результатів нормотворчої діяльності органів державної влади. Пріоритетними напрямками систематизації результатів нормотворчої діяльності є

консолідація та кодифікація. Розкрита роль інкорпорації. Проаналізовані підходи різних вчених щодо проблемних аспектів систематизації нормативно-правових актів. Автор акцентує увагу на розкритті питання систематизації результатів нормотворчої діяльності органів державної влади. Розкрито внесок у прогресивний розвиток права ООН, її головних, допоміжних органів і спеціалізованих установ. Серед наукових праць з проблем систематизації нормативно-правових актів недостатня увага приділена юридичній природі консолідації як виду систематизації нормативно-правових актів. А кодифікація, як пріоритетний напрям систематизації результатів нормотворчої діяльності, недостатньо досліджена в юридичній літературі.

Ключові слова: нормотворча діяльність, право, людина, періодизація, закони, консолідація, інкорпорація, кодифікація.

Курь Т.В. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СИСТЕМАТИЗАЦИИ РЕЗУЛЬТАТОВ НОРМОТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ / Запорожский национальный университет, Украина

Статья посвящена систематизации результатов нормотворческой деятельности органов государственной власти. Приоритетными направлениями систематизации результатов нормотворческой деятельности являются консолидация и кодификация. Раскрыта роль инкорпорации. Проанализированы подходы разных учёных относительно проблемных аспектов систематизации нормативно-правовых актов. Автор акцентирует внимание на раскрытии вопроса систематизации результатов нормотворческой деятельности органов государственной власти. Раскрыт вклад в прогрессивное развитие права ООН, её главных, вспомогательных органов и специализированных учреждений. Среди научных трудов по проблемам систематизации нормативно-правовых актов недостаточное внимание уделено юридической природе консолидации, как вида систематизации нормативно-правовых актов. А кодификация, как приоритетное направление систематизации результатов нормотворческой деятельности, недостаточно исследована в юридической литературе.

Ключевые слова: нормотворческая деятельность, право, человек, периодизация, законы, консолидация, инкорпорация, кодификация.

Kurus' T.V. BASIC DIRECTIONS SYSTEMATIZATION OF RESULTS OF NORMY OF CREATIVE ACTIVITY OF PUBLIC AUTHORITIES / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article is devoted to systematization of the results of normative work of the state authorities. Priority directions of systematization of the results of normative work is a consolidation and codification. The role of incorporation. Analyzed different approaches of the scientists on the problematic aspects of systematization of normative-legal acts. The author focuses on the disclosure of questions of systematization of the results of normative work of the state authorities. Disclosed contribution to the progressive development of law the United Nations and its main subsidiary bodies and specialized agencies. Among scientific works on problems of systematization of normative-legal acts insufficient attention is paid to the legal nature of consolidation as a form of systematization of normative-legal acts. Codification, as a priority sistematizaciyn results of normative work, not well researched in the legal literature.

The state has the right to create for the good of man. The state exists for man, to protect her rights and freedoms. Normative action is a form of activity of competent subjects of the norm-setting with the preparation, development, adoption and official publication of the law.

According to the draft law "On normative legal acts" the system of normative legal acts is an interconnected set of legal acts, hierarchically structured against acts of higher legal force in the acts of lower legal force and interconnected between acts of equal legal force. And systematization of normative legal acts is the streamlining of normative legal acts by their construction into certain internal system entitled subjects of the norm-setting, carried out in the form of incorporation, consolidation and codification. Normative legal acts are classified in accordance with the Classifier of legal acts of Ukraine, which is maintained by the Ministry of justice of Ukraine. The research process of formation and development of normative activities of state authorities and local self-government actualizes a wide range of historical and methodological problems associated with the knowledge of the General regularities and patterns of development of scientific knowledge, among which the problem of systematization of the results of normative work. Ukrainian legislation is formed in a complex transformation of the economic, social and political spheres of life of the country.

The intensity of development of the legislative process driven by the needs of reforming our society, its transition to a market economy and the development of the legal state. To ensure this process in Ukraine has accumulated a huge variety of legal normative acts. Since independence,

there has been a steady trend to accelerate the increase in the number of legal acts adopted within the legislative and Executive power. Thus, Ukrainian legislation at this stage is a complex diversified education, in which are intertwined vertical and horizontal links, there are legislative bodies of different levels, including regulatory legacy of the Soviet period, and there has been a steady trend towards unification. For simplicity and efficiency of the normative orientation in the material it should always lead to a particular system, since Ukraine new regulations were adopted, change existing ones, are obsolete, there is an intensive law-making process. According to the survey results, we can conclude that the priorities of the results of normative work is a consolidation and codification, because in particular, incorporation is carried out quite effectively. Given the above, the theoretical and practical significance of the study is that of developed proposals can be used to enhance the effectiveness of law-making activities of the state authorities. This direction of research is promising, given a sufficiently large number of problems and gaps in the area of systematization of the results of normative work of the state authorities in Ukraine.

Key words: norm-setting, right, man, periodization, laws, consolidation, incorporation, codification.

Процес дослідження становлення та розвитку нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування актуалізує широке коло історичних і методологічних проблем, пов'язаних із пізнанням загальних закономірностей та структури розвитку наукового знання, серед яких і проблеми систематизації результатів нормотворчої діяльності.

Питання, пов'язані із нормотворчою діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, розробили у своїх працях відомі вітчизняні науковці. Проблеми правотворчості були об'єктом дослідження та висвітлювалися у працях П.О. Гука, М.М. Марченка, О.В. Попова, Є.В. Сем'янова, С.П. Чередніченка, С.В. Шевчука та ін.

Надзвичайна теоретична складність юридичної природи систематизації нормативно-правових актів, зокрема її видів, нерозривний зв'язок з фундаментальними засадами теорії права зумовили ту обставину, що вони часто виступали в полі зору вчених-юристів, були спеціальним предметом дослідження в наукових працях. Так, теоретичну базу склали праці з проблем систематизації нормативно-правових актів у дореволюційному російському праві таких вчених, як: М.І. Каринський [3], А.Ф. Кістяківський [4], та деяких ін. У радянський період дослідженню проблем систематизації нормативно-правових актів свої праці присвячували такі вчені: С.С. Алексєєв, І.Ю. Богдановська, С.М. Братусь, А.Н. Іодковський, Д.А. Керімов та ін. Безпосередньо дослідженням консолідації, як виду систематизації нормативно-правових актів, у цей період займалися такі вчені, як І.Ю. Богдановська та І.С. Самощенко. Після здобуття Україною незалежності проблемні аспекти систематизації нормативно-правових актів розглядалися в працях таких вчених, як В.К. Гришук, В.Я. Калакура, А.А. Козловський.

Серед західних учених-юристів проблемні питання систематизації нормативно-правових актів досліджували такі вчені, як Ф. Бенніон, К. Бергбом, І. Кренц, Р. Кросс, Т. Фляйнер. Проте серед наукових праць з проблем систематизації нормативно-правових актів не виявлено певної тенденції дослідження юридичної природи консолідації як виду систематизації нормативно-правових актів [5, с. 5].

Саме тому, метою статті є дослідити систематизацію результатів нормотворчої діяльності органів державної влади та її значення для удосконалення правотворчості взагалі.

Держава має творити право для блага людини. Держава існує саме для людини, для захисту її прав та свобод. Нормотворча діяльність – це форма діяльності компетентних суб'єктів нормотворчості з підготовки, розробки, прийняття та офіційного оприлюднення норм права [1, с. 48].

Відповідно до проекту закону «Про нормативно-правові акти», система нормативно-правових актів – це взаємопов'язана сукупність нормативно-правових актів, яка ієрархічно структурована від актів вищої юридичної сили до актів нижчої юридичної

сили та взаємозалежна між актами однакової юридичної сили. А систематизація нормативно-правових актів - це упорядкування нормативно-правових актів шляхом їх зведення в певну внутрішню систему уповноваженими на це суб'єктами нормотворення, що здійснюється у формі інкорпорації, консолідації та кодифікації. Нормативно-правові акти класифікуються згідно з Класифікатором правових актів України, який ведеться Міністерством юстиції України [7, с. 3].

Погоджуючись з думкою Н.Ф. Лати, вважаємо, що в Україні дослідженню підзаконного нормотворення до останнього часу не приділялося належної уваги. Практика здійснення нормотворчої діяльності залишається неефективною, оскільки діяльність органів виконавчої влади майже невпорядкована, а створення нової системи нормотворчих відносин проходить вкрай повільно і суперечливо, не ґрунтуючись на достатніх наукових розробках. Отже, з огляду на необхідність зміни самого характеру і спрямування адміністративно-правового регулювання інституту нормотворення органів виконавчої влади, радикального оновлення усіх основних елементів правотворчої діяльності, а також у зв'язку з відсутністю належного наукового забезпечення цих питань, слід визнати значну актуальність теми, теоретичну і практичну значимість. Право органів виконавчої влади приймати нормативно-правові акти передбачено Конституцією України і невеликою кількістю законодавчих актів [8, с. 3].

Українське законодавство формується в умовах складної трансформації економічної, соціальної та політичної сфер життя країни. Інтенсивність розвитку законотворчого процесу викликана потребами реформування нашого суспільства, переходом його до ринкової економіки та розбудовою правової держави. З метою забезпечення цього процесу в Україні накопичена величезна кількість різноманітних правових нормативних актів. З часу набуття незалежності спостерігається стійка тенденція до прискореного збільшення загальної кількості нормативно-правових актів, що приймаються в системі законодавчої та виконавчої влади. Отже, українське законодавство на цьому етапі є складним, багатогалузевим утворенням, у якому переплетені вертикальні та горизонтальні зв'язки, діють законодавчі масиви різних рівнів, включно із нормативним спадком радянського періоду, та намітилися стійкі тенденції до його уніфікації. Для спрощення і ефективності орієнтування в нормативному матеріалі його слід постійно приводити до певної системи, адже в Україні приймаються нові нормативні акти, змінюються існуючі, відміняються застарілі, тобто відбувається інтенсивний законотворчий процес. Отже, нагальною є проблема впорядкування й систематизації прийнятих правових актів з метою ефективного їх використання. Вона, зокрема, відображається, наприклад, у таких нормативних актах, як Закони України, "Про обов'язковий примірник документів" (ст.10), "Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України" (п.100), "Про державну таємницю" (ст.10), та інших нормативних актах законодавчої та виконавчої гілок влади. Також досить важливою обставиною, яку слід враховувати при систематизації українського законодавства, є перманентне внесення до нього значної кількості змін [8, с. 4].

Отже, необхідне впорядкування нормативно-правових актів, які врегульовуватимуть нові відносини. Дійсно, проблема систематизації нормативно-правових актів була і залишається актуальною.

З розвитком системи законодавства, консолідація як вид систематизації починає відігравати в процесі упорядкування нормативно-правових актів важливу роль, яка полягає в проведенні цілої низки класифікаційних дій, що безпосередньо є складовими частинами інших видів упорядкування нормативно-правових актів, зокрема кодифікації та інкорпорації [5, с. 4].

Консолідація є перехідною ланкою, єднальним сегментом між інкорпораційною та кодифікаційною діяльністю. Водночас вона виконує функцію первинного етапу такого

виду систематизації, як кодифікація. Тому актуальність теоретичного осмислення гносеологічної сутності та техніко-юридичного механізму процесу консолідації базується також на об'єктивній необхідності постійного упорядкування та уніфікації нормативно-правових актів [5, с. 4].

Серед видів систематизації нормативно-правових актів консолідація поряд з інкорпорацією та кодифікацією має самостійне значення. Вона є специфічним видом впорядкування нормативно-правових актів, є проміжним етапом проведення різного роду кодифікаційних робіт, за її допомогою можливою стає сама процедура систематизації і динамічного впорядкування законодавства загалом, без якого воно не піддається або погано піддається кодифікації. Проведення ж консолідаційних дій покладається на компетентні державні органи, що свідчить про офіційний характер консолідації як виду систематизації нормативно-правових актів. У своїй діяльності законодавчий орган нашої держави використовує консолідаційні прийоми, зокрема у Верховній Раді має місце прийняття законодавчих актів у “пакетах”, що є нічим іншим як способом групування, систематизації нормативно-правових актів із застосуванням консолідаційних прийомів. Консолідація є основним видом проведення систематизаційних робіт у країнах англосаксонської системи права, слугує, до певної міри, з'єднувальною ланкою в процесі інтеграції України до Європейських та світових міждержавних і міжнародних структур, уніфікації та приведення у відповідність до європейського українського законодавства. Вона є первинним етапом кодифікації, її необхідною умовою і одним з найважливіших способів уніфікації та удосконалення законодавства [5, с. 13].

Отже, консолідація – це об'єднання в єдиний нормативно-правовий акт декількох актів або їхніх складових частин.

Вважаємо, що види систематизації законодавства дуже тісно пов'язані між собою, вони неіснують в “чистому”, ізольованому вигляді. М.С. Гаврилович наголошує, що всі вони інкорпорація, консолідація і кодифікація – тісно пов'язані між собою і є “взаємно проникаючими”, взаємодоповнюють один одного, а консолідація є з'єднувальною, перехідною ланкою між інкорпорацією та кодифікацією, вміщуючи у собі ознаки як одного, так й іншого виду систематизації, однак суттєво відрізняються одна від одної [5, с. 13].

Погоджуємося з думкою С.Г.Меленка, що саме поняття видів систематизації законодавства – інкорпорації, консолідації та кодифікації – носить умовний характер. Вони є взаємопов'язаними, бо при проведенні тих чи інших систематизаційних робіт комплексно використовуються прийоми та правила всіх трьох видів і сутність цих процедур проявляється в домінуванні тих чи інших систематизаційних прийомів, відповідно до чого ці процедури носять назву інкорпораційних, консолідаційних або ж кодифікаційних. Консолідація тісно пов'язана з інкорпорацією; вони є взаємодоповнюючими категоріями, у процесі проведення яких використовуються одні й ті ж або подібні методи та способи впорядкування законодавчого масиву. Під час проведення інкорпорації широко використовуються консолідаційні прийоми, що вказує на взаємозалежність цих двох видів систематизації, і, навпаки, під час проведення консолідаційних робіт широко використовуються інкорпораційні методи систематизації нормативно-правового матеріалу [5, с. 14].

Щодо подальшого розвитку системи законодавства, то, на наш погляд, консолідація – об'єднання в єдиний нормативно-правовий акт декількох актів або їхніх складових частин, виступає основним напрямом систематизації результатів нормотворчої діяльності.

Л.Д. Тимченко наголошує, що одним із напрямів систематизації правового матеріалу є кодифікація. Це вид нормотворчої діяльності суб'єктів міжнародного права,

направлений на переробку чинних міжнародно-правових норм, усунення прогалин і суперечностей у міжнародному праві та створення на цій основі нових кодифікуючих актів, що замінюють усі колишні акти, які діяли в певній сфері міжнародних відносин. За допомогою кодифікації відбувається і формальне закріплення міжнародних звичаїв. Юридичною формою кодифікуючих актів є міжнародний договір. У процесі цієї діяльності відбувається і прогресивний розвиток міжнародного права [2, с. 23].

Великий внесок у прогресивний розвиток права роблять ООН, її головні, допоміжні органи і спеціалізовані установи. На другій сесії Генеральної Асамблеї ООН переважна більшість членів Шостого комітету (Комітету із правових питань) підтримала пропозицію про створення Комісії міжнародного права. 21 листопада 1947 р. Генеральна Асамблея прийняла резолюцію 174 (II), якою заснувала Комісію міжнародного права та схвалила Положення про Комісію, в п.1 ст.1 якого йдеться: “Комісія міжнародного права має своєю метою сприяння прогресивному розвитку міжнародного права і його кодифікації”. У ст.15 Положення з’ясовується відмінність між поняттям “прогресивний розвиток”, що вживається у значенні “підготовки проекту конвенції з тих питань, які ще не регулюються міжнародним правом або з яких право ще недостатньо розвинуто у практиці держав”, і поняттям “кодифікація”, що вживається у значенні “більш точного формулювання і систематизації норм міжнародного права в тих сферах, у яких є певні положення, встановлені широкою державною практикою, прецедентами і доктриною”. Членський склад Комісії повинен відображати основні форми цивілізації й основні правові системи світу. Комісія готує проекти з питань міжнародного права, які потім розглядаються на представницьких міжнародних конференціях з метою ухвалення конвенцій з питань, що становлять інтерес для міжнародного співтовариства. На основі проектів Комісії за певний час були прийняті такі важливі міжнародно-правові акти: Віденська конвенція про дипломатичні зносини (1961 р.), Віденська конвенція про консульські зносини (1963 р.), Конвенція про право міжнародних договорів (1969 р.), Конвенція про спеціальні місії (1969 р.), Конвенція про запобігання і покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів (1973 р.), Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів (1978 р.) та ін. Функції з кодифікації і прогресивного розвитку міжнародного права виконують й інші допоміжні органи ООН: Рада з прав людини (правозахисна установа в системі ООН, яка у 2006 р. замінила Комісію з прав людини), Комітет з використання космічного простору в мирних цілях, Комісія з наркотичних засобів та ін. Беруть участь у цій діяльності також спеціалізовані установи ООН, наприклад, ІМО, МОП, ЮНЕСКО [2, с. 23]. Отже, процес кодифікації в нашій державі потребує удосконалення з урахуванням норм міжнародного права.

Погоджуємося з думкою С.Г. Меленка, що консолідація як вид систематизації законодавства не властива для традиційних систем права. Це, насамперед, слід пов’язувати зі специфічністю цих систем. Адже навіть незначна перестановка сур у Корані викличе неадекватну реакцію населення, яке сповідує іслам, вже не говорячи про факт зміни чи доповнення Корану новими положеннями. Система традиційного права, зокрема мусульманського, є особливою, відокремленою системою поряд з англосаксонською та романо-германською. Їй не характерні ознаки системності та систематизації. Певні галузі права дослідники цих систем усе ж таки виділяють, але їх праця не знаходить відповідного відображення в законодавстві країн традиційної системи права [5, с. 14].

На сучасному етапі розвитку Української держави гостро постає проблема якості законодавства. Це зумовлено необхідністю удосконалення різних сфер державної діяльності, а отже і потребою упорядкування правового регулювання нових видів суспільних відносин. О.Л. Дзюбенко наголошує, що жодна держава не може існувати

без налагодженого управлінського механізму, який би забезпечував гармонійний розвиток та функціонування правової системи суспільства. Основу цього механізму складають правові акти, «робота» над якими передбачає врахування ряду обставин, що стали предметом вивчення різних галузей сучасної правової науки, зокрема теоретичного правознавства [6, с. 10].

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що пріоритетними напрямками діяльності результатів нормотворчої діяльності є консолідація та кодифікація, тому що зокрема, інкорпорація здійснюється достатньо ефективно. Враховуючи вищесказане, теоретична та практична значимість проведеного дослідження полягає в тому, що розроблені пропозиції можуть бути використані для підвищення ефективності нормотворчої діяльності органів державної влади. Цей напрямок наукового дослідження є перспективним, враховуючи достатньо велику кількість проблем та прогалин у сфері систематизації результатів нормотворчої діяльності органів державної влади в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нерсисянц М.В. Суд и правотворчество / М.В. Нерсисянц // Судебная практика как источник права / отв. ред. : Топорнин Б.Н. – М. : ИГиП РАН, 2011. – 48 с.
2. Тимченко Л.Д. Міжнародне право : підручник [Електронний ресурс] / Л.Д. Тимченко, В.П. Кононенко. – К. : Знання, 2012. – 631 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1088112749451/pravo/normi_mizhnarodnogo_prava_klasifikatsiya#7009
3. Каринский М.И. Классификация выводов / М.И. Каринский. – С.-Пб., 1880. – 180 с.
4. Кистяковский А.Ф. Права, по которым судится малороссийский народ / А.Ф. Кистяковский – К., 1879. – 114 с.
5. Меленко С.Г. Консолідація як вид систематизації нормативно-правових актів : дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С.Г. Меленко ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2002. – 201 с.
6. Дзюбенко О.Л. Юридична техніка відомчої нормотворчості в Україні / О.Л. Дзюбенко. – Х., 2012. – 239 с.
7. Про Нормативно-правові акти : Проект закону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39123.
8. Лата Н.Ф. Адміністративно-правове регулювання нормотворчої діяльності органів виконавчої влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н.Ф. Лата. – Ірпінь, 2004. – 16 с.

REFERENCE

1. Nersesyants M.V. Court and legislating / MV Nersesyants // Judicial practice as a source of law / Resp. edit : Topornin B.N. – M. : IGIP RAS, 2011. – 48 C.
2. Timchenko L.D. International law : textbook [Electronic resource] / LD Timchenko, V.P. Kononenko. – K. : Knowledge, 2012. – 631 s. – Mode of access : http://pidruchniki.ws/1088112749451/pravo/normi_mizhnarodnogo_prava_klasifikatsiya#7009
3. Carinski M.I. Classification of findings / M.I. Carinski. – S.-Petersburg, 1880. – 180 p.
4. Kistyakivskyy A.F. Rights, which sues Ruthenia people / A.F. Kistyakivskyy. – K., 1879. – 114 p.

5. The Melenki, S. Consolidation as a view of systematization of normative-legal acts : dis... Cand. a throne. Sciences : 12.00.01 / S, Melenki; Chernivtsi national University named. Yuri Fedkovych. – Chernovtsy, 2002. – 201 С.
6. Dzyubenko O.L. Kryzhanovsky Legal technique of regional law-making in Ukraine / O.L. Kryzhanovsky Dzyubenko. – Н., 2012. – 239 p.
7. On Normative legal acts : the draft law [Electronic resource]. – Mode of access : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39123.
8. Lat N.F. Administrative and legal regulation of rule-making activity of Executive bodies : abstract of thesis... Cand. a throne. Sciences : 12.00.07 / Н.Ф. Лата. – Irpin, 2004. – 16 p.

УДК 343.131: 342.41 (477)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Чернооченко Д.І., аспірант

Запорізький національний університет

У статті розглядається конституційний процес формування та закріплення в Конституції України основних принципів кримінального судочинства. Під час підготовки проекту Конституції, конституційною комісією були напрацьовані положення, які стали теоретичною основою для закріплення широкої і демократичної палітри принципів кримінального правосуддя, які стали надбанням вітчизняної правової системи.

Ключові слова: конституційний процес, кримінальне судочинство, конституційні принципи.

Чернооченко Д.И. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРИНЦИПОВ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В КОНСТИТУЦИОННОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье рассматривается конституционный процесс формирования и закрепления в Конституции Украины основных принципов уголовного судопроизводства. В ходе подготовки проекта Конституции, конституционной комиссией были наработаны положения, которые стали теоретической основой для закрепления широкой и демократической палитры принципов уголовного правосудия, которые стали достижением отечественной правовой системы.

Ключевые слова: конституционный процесс, уголовное судопроизводство, конституционные принципы.

Chernoochenko D.I. THEORETICAL AND LEGAL BASIS FOR THE FORMATION OF THE PRINCIPLES OF CRIMINAL JUSTICE IN THE CONSTITUTIONAL PROCESS OF UKRAINE / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article considers the constitutional process of formation and consolidation of the basic principles of criminal justice in the Constitution of Ukraine.

During the implementation of judicial and legal reform process the state government got to close quarters with a number of issues related to careful analysis of the historical aspects of the constitutional and legal principles of organization and functioning of the judiciary in Ukraine, definition of justice basic principles. With the modernization of the criminal procedural law there is a need to analyze the process of formation and consolidation of the basic principles of criminal justice, as it currently defines the objectives, principles and procedure for its implementation.

The Constitutional Commission, having defined the list of justice principles, predicted that each branch of procedural law would use the appropriate set of general legal, inter-sectoral and sectoral

guidelines. Regarding the selection of their optimal ratio there are debates among experts going on to this day. The system of principles that operate in criminal proceedings, in addition to general legal and inter-sectoral ones, included such areas as publicity, providing the right to defence to the accused, personal integrity of the persons involved in the process. They are in a relationship, harmonious unity.

The author of the article distinguishes the mechanism of formation and realization of fundamental principles of justice, or as practicing lawyers also call them – objectives, normalized with sectoral criminal procedural law. After the time when our country had got independence, certain principles lost their meaning, others took on some new meaning, new principles emerged - based on modern legal ideas which should be reflected in the Constitutional Law of Ukraine. We consider the following principles of criminal justice: lawfulness, national language of justice, presumption of innocence, principle of transparency, objective truth, judicial independence and subjugation only to law, directness, oral nature of judicial proceedings, competition, publicity (formality), inviolability.

Thus, during the drafting of the Constitution, the Commission worked out the regulations which became the theoretical basis for securing a broad and democratic palette of criminal justice principles. They became the property of Ukrainian legal system.

Key words: constitutional process, criminal justice, constitutional principles.

Інтеграція України у світове співтовариство можлива лише за умов відповідності внутрішнього законодавства міжнародним стандартам. Прийняття 28 червня 1996 р. Конституції незалежної України стало найбільш значимою подією її новітньої історії, відкрило перспективи розбудови правової, демократичної, соціальної держави, формування нової правової системи, а проголошення людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості та безпеки найвищою соціальною цінністю, покладення на державу як основного обов'язку забезпечення прав і свобод людини, зумовило потребу проведення судово-правової реформи, її нормативно-правового та наукового забезпечення.

Але під час реалізації процесу судово-правової реформи перед державною владою постала ціла низка питань, пов'язаних із ретельним аналізом історичних аспектів конституційно-правових засад організації та діяльності судової влади в Україні, визначення основних принципів судочинства. В умовах модернізації кримінально-процесуального законодавства існує потреба дослідити процес формування та закріплення основних принципів кримінального судочинства, що й на сьогодні визначає завдання, засади й порядок його здійснення.

Принципи кримінального процесу, їх система та сутність неодноразово були предметом наукових досліджень. Вагомий внесок у їх вивчення був зроблений такими вітчизняними та зарубіжними вченими: О.М. Бандуркою, Ю.М. Грошевим, Т.М. Добровольською, О.М. Ларіним, В.Т. Маляренком, Т.М. Мірошніченко, М.М. Михеєнком, В.В. Назаровим, М.С. Строговичем, В.М. Тертишником, І.В. Тирічевим, В.Т. Томіним, М.О. Чельцовим та ін. Проблематиці конституційного процесу 1990-1996 рр. як самостійної, невід'ємної складової частини українського державотворення новітнього періоду, вивченню історико-правових умов розробки Конституції присвячені роботи О.В. Гараня, В.С. Жуковського, С.В. Конончука, С.В. Кульчицького, В.М. Литвина, В.В. Речицького, Л.П. Юзькова. Однак єдності думок щодо визначення поняття принципів кримінального процесу та їх системи, нормативного змісту немає до цього часу. Питання, пов'язані із визначенням та формуванням конституційних принципів кримінального судочинства, приведення у відповідність з їх положеннями інших норм кримінально-процесуального права до кінця не вирішені, хоча і мають теоретичне і практичне значення. Це і зумовило вибір теми дослідження.

Конституційна комісія, визначаючи перелік принципів правосуддя, передбачила, що кожна галузь процесуального права користуватиметься відповідним набором загальноправових, міжгалузевих і галузевих принципів. Стосовно підбору оптимального

їх співвідношення, серед фахівців точаться дискусії і до сьогодні. До системи принципів, що діють у кримінальному судочинстві, крім загальноправових і міжгалузевих входили і такі галузеві, як публічність, забезпечення обвинуваченому права на захист, особистої недоторканості до осіб, що беруть участь у процесі. Усі вони перебувають у взаємозв'язку, гармонійній єдності. В. Тертишник, крім передбачених ст.129 Конституції, до принципів, що входять до кримінального процесу, відносить: 1) здійснення правосуддя тільки судом; 2) національну мову процесуального провадження; 3) додержання конституційних прав і свобод громадян; 4) встановлення об'єктивної істини; 5) презумпцію невинуватості обвинуваченого і добропорядності громадянина; 6) ознайомлення обвинуваченого з обвинуваченням і матеріалами справи; 7) неприпустимість примусу до свідчення проти самого себе і своїх близьких родичів; 8) безпосередність і усність судового розгляду; 9) таємниця наради суддів; 10) забезпечення повної реабілітації осіб, які були незаконно і необгрунтовано притягнуті до відповідальності [1, с. 27].

За визначенням М. Михеєнка, система засад кримінального процесу охоплює такі конституційні засади: 1) законність; 2) державна мова судочинства; 3) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 4) повага до гідності особи, невтручання в її особисте і сімейне життя; 5) право людини на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла; 7) таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; 8) з'ясування істини; 9) забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист; 10) презумпція невинуватості; 11) свобода від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів; 12) здійснення правосуддя виключно судами; 13) участь народу в здійсненні правосуддя; 14) незалежність і недоторканість суддів, підкорення їх лише законам; 15) змагальність судового розгляду; 16) гласність судового процесу; 17) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження судових рішень; 18) обов'язковість рішень суду; інші засади: 1) публічність; 2) забезпечення всім особам, які беруть участь у справі, права на захист їхніх інтересів; 3) вільна оцінка доказів; 4) безпосередність дослідження доказів; 5) усність процесу [2, с. 102-103].

Відповідно, кожний процес мав механізм реалізації принципів правосуддя, або, як ще їх називають юристи-практики, – цільові установки, унормовані галузевим законодавством. Реалізація принципу законності в кримінальному процесі передбачає забезпечення для всіх суб'єктів повного та реального здійснення суб'єктивних прав. Кримінально-процесуальний закон містить ряд процесуальних вимог, дотримання яких достатньо гарантує від безпідставного звинувачення. Конституція передбачила форми контролю за дотриманням закону незалежною інстанцією – судом, зокрема, попередня згода його на арешти, порушення недоторканості житла, таємниця телефонних розмов. Крім того, оскільки кримінальне судочинство передбачає найсуворіші заходи примусу, що застосовуються в його ході до учасників, у тому числі й до встановлення вини їх у вчиненні злочину, то є нагальною законодавча регламентація відповідного обмеження свободи особистості. Процес передбачає встановлення чітких меж дії принципу законності і нерідко протилежним – поняття доцільності. Це питання важливе з огляду на обставини, коли учасники процесу часто, вважаючи, що закону дотримуватися необхідно, але в конкретному випадку, коли це призведе до небажаних результатів, відступають, обходять його. Отже, при вирішенні кримінальної справи закону слід дотримуватися, відхилень від нього бути не може, але в рамках закону і на основі його повинна бути вжита та міра, яка є найбільш доцільною для цього випадку з урахуванням усіх конкретних обставин. Дотримання принципу безпосередності, наприклад, зобов'язує суд викликати свідків, свідчення яких має суттєве значення для справи [3, с. 13-15].

Принцип національної мови судочинства став необхідною умовою забезпечення гласності процесу, оскільки присутні в залі одержали можливість сприймати й оцінювати все, що відбувається в судовому засіданні. У кримінальному процесі дія цього принципу є особливо важливою, оскільки уміння вільно говорити і розуміти зміст висловленого сприяє досягненню істини і, передусім, забезпечує обвинуваченому право на захист. Зміст його включає поняття „володіння мовою судочинства”, яке є оціночним і залежить від особи, що веде процес та всебічно, повно і об’єктивно досліджувала обставини справи. Саме на неї покладається завдання визначити, чи володіє учасник процесу мовою судочинства, а також з’ясування його суб’єктивної думки та надання права користуватися послугами перекладача. Оскільки вирішення питання про володіння (не володіння) мовою судочинства є справою не приватною, а публічною, то в кримінальному судочинстві обов’язок приймати відповідне рішення покладається не на обвинуваченого, а на особу, яка веде процес. Тому, крім з’ясування думки обвинуваченого, посадова особа повинна вивчити особистість обвинуваченого: хто він є за національністю, де проживав, у якій національній школі навчався, якою мовою розмовляв у сім’ї і, навіть, якою мовою він розмірковує, думає. Це є надзвичайно принциповим моментом, оскільки слід врахувати складні, морально важкі і специфічні умови процесу та намагатися запобігти повторного розгляду справи у разі, якщо обвинувачений переоцінив власні здібності і зробив заяву про те, що потребує перекладача. У разі якщо під час процесу трапляється така колізія, уся інформація, що була одержана від слідчих дій до цього моменту, втрачає доказове значення, оскільки виникають сумніви в тому, що обвинувачений мав усі можливості для свого захисту. У такому випадку суд має направити справу на додаткове розслідування, а слідчий провести слідчі дії повторно. Причому і попереднє слідство, і судовий розгляд мають проводитися однією і тією ж мовою. Галузеве кримінальне законодавство закріпило вимоги до перекладачів, до підготовки слідчих та судових документів.

Конституція України досить розгорнуто визначає важливість принципу презумпції невинуватості атрибутом демократичного правосуддя. Дефініцією принципу презумпції невинуватості є: „Обвинувачений (підсудний) вважається невинним доти, доки його вина не буде доведена у передбаченому законом порядку і встановлена вироком суду, що набрав законної сили”. Презумпцію невинуватості пов’язують також і з призначенням особі за законом покарання. Обвинувальний вирок, визнаючи вину засудженого, може в силу обставин, передбачених законом, звільнити його від відбування покарання. Однак таке рішення суду ніяк не означає, що особа, яка скоїла злочин, не винувата, і вирок від цього не втрачає свого обвинувального напрямку.

Отже, презумпцію невинуватості, характеризують такі ознаки:

- для того, щоб визнавати особу винною в скоєнні злочину, недостатньо припущення, підозри і т.п. Необхідно довести її вину з вичерпною повнотою. Усі сумніви, що не вдається усунути, тлумачаться на користь обвинуваченого;
- вина повинна доводитися тільки в порядку, передбаченому законом, тобто за допомогою джерел, доказів і з дотриманням процесуальної форми; обов’язок довести правильність обвинувачення покладається на обвинувача. Обвинувачений не зобов’язаний доводити свою невинуватість [3, с. 21-22].

Принцип гласності в кримінальному процесі дозволяє передусім громадянину, що досяг 16 років, бути присутнім при розгляді кримінальної справи судом першої або касаційної інстанції. Оскільки відкритий розгляд має вплив на морально-психологічний стан особи, молодшим від 16 років дозволяється бути присутніми у залі засідань за умови, якщо він є підсудним, потерпілим або свідком. Обов’язок суду розглянути справу в закритому судовому засіданні передбачався у випадку, коли відкритий розгляд суперечить інтересам охорони державної таємниці. В інших випадках питання про

необхідність розгляду всієї справи або її частини в закритому засіданні вирішується судом за власною ініціативою або клопотанням учасників судового розгляду.

Закритий судовий розгляд допускається у справах про злочини осіб, що не досягли 16-річного віку, про статеві злочини та ін. з метою попередження розголосу відомостей про інтимні сторони життя осіб, що беруть участь у справі, у випадках, коли цього вимагають інтереси забезпечення потерпілого свідка та інших осіб, що беруть участь у справі, а також членів їх сімей або близьких родичів.

Принципове значення для кримінального судочинства всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи для досягнення істини в справі. Під об'єктивною істиною в кримінальному процесі належить розуміти повну і точну відповідність висновків розслідування і суду обставинам конкретної кримінальної справи в її соціально-політичній і юридичній оцінці. Істина в кримінальному процесі має особливість, яка впливає з предмету пізнання – окресленого специфічним колом фактів, що належать до подій, складу злочину, осіб, що скоїли злочин, та інших обставин, що підлягають з'ясуванню в кримінальній справі. Для встановлення істини законодавством суд, прокуратура, слідчі зобов'язуються вжити заходів для всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, виявити обставини, що викривають і виправдовують обвинуваченого, пом'якшують і обтяжують його відповідальність.

Під всебічністю дослідження розуміють висунення всіх реально можливих версій, що стосуються події злочину, особи винного, мотиву і мети вчинення злочину, виявлення обставин, що свідчать як проти, так і на користь підозрюваного чи обвинуваченого. Повнота дослідження – це правильне і повне визначення предмету доказування, повне з'ясування всіх обставин, які підлягають доказуванню в кримінальній справі, збирання, перевірка та оцінка всієї сукупності доказів, що належать до справи. Об'єктивність дослідження означає з'ясування органами, що ведуть процес, обставин кожної кримінальної справи в точній відповідності з дійсністю, неупередженість їх у збиранні, перевірці та оцінці доказів, безсторонність по відношенню до всіх учасників процесу та інших осіб, які беруть участь у справі.

Принцип здійснення правосуддя тільки судом має кілька винятків із загальних правил і передбачає в окремих випадках здійснення правосуддя несудовими органами. При закритті кримінальної справи слідчий і прокурор звільняють особу від кримінальної відповідальності, тим самим визнаючи її невинною. З тим, аби попередити службові зловживання, передбачено механізм оскарження в суді постанови про припинення справи у районному (міському) суді.

Одним з провідних положень кримінального судочинства є: судді незалежні і підкоряються лише закону; вирішення кримінальних справ відбувається на основі закону в умовах, що виключають сторонній вплив на суддів. Незалежність суддів при здійсненні процесуальної діяльності означає:

1. Незалежність їх поглядів від будь-яких підзаконних актів. Розгляд і вирішення конкретної кримінальної справи відбувається виключно на основі закону.
2. Незалежність їх від впливу і думки різних органів влади і управління, органів суспільства, окремих осіб. Кримінальна відповідальність передбачена за вчинення тиску на суд у різних формах („телефонне право”, „депутатське право”, „револьверне право”). Державний захист працівників суду і правоохоронних органів передбачив такі права, як спеціальні засоби і зброю з метою забезпечення виконання правомірних наказів і усних вимог, що добровільно не виконуються, для захисту власної безпеки, безпеки близьких родичів, свого житла і майна.

3. Незалежність суддів від суду вищої інстанції. Відмінюючи вирок і направляючи справу на новий судовий розгляд, суд вищої інстанції не має права вирішувати наперед оцінку доказів і висновки суду вищої інстанції.
4. Незалежність суду від висновків органів попереднього слідства і прокурора, а також від висновків і поглядів учасників судового засідання. Суд і суддя оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, ніякі докази для них не мають заздалегідь встановленої сили. Усі рішення повинні бути мотивованими і базуватися на аналізі всіх доказів у сукупності. Незалежність суду від поглядів інших посадових осіб відповідно оформляється у вигляді обґрунтування прийнятих рішень.
5. Незалежність усередині самої судової колегії, зокрема суддів від головуючого, тобто можливість кожного із суддів вільно брати участь у дослідженні доказів, в обговоренні і прийнятті рішень за власним внутрішнім переконанням.

До основних положень кримінального судочинства належить принцип безпосередності. Він має самостійний зміст і не дублює інших провідних положень кримінального судочинства. У загальному вигляді його зміст полягає в обов'язку суду першої інстанції при розгляді справи безпосередньо дослідити докази у справі: допитати підсудних, потерпілих, свідків, заслухати висновок експерта, оглянути речові докази, оголосити протоколи та інші документи. Суд обґрунтовує вирок, спираючися лише на докази, що були досліджені в судовому засіданні. Дотримання цього принципу забезпечує найбільш правильну передачу відомостей про обставини, що з'ясовуються у справі. Він вимагає від органів розслідування не обмежуватися отриманням даних про факти злочину із похідних джерел (показання свідків „з чужих слів”, оголошення протоколів замість допиту конкретних осіб), а добувати їх з першоджерел. Найбільш повно і послідовно цей принцип діє на стадії судового розгляду. Він зобов'язує слідчого, суддів під час судового розгляду заміняти похідні докази первинними. Слідчий повинен намагатися забезпечити суд можливістю безпосереднього сприйняття джерел і засобів доказування, процесуально правильно оформити і зберегти докази. В обмеженому обсязі принцип безпосередності діє на стадіях касаційного і наглядового провадження, оскільки справа не розглядається по суті. Але суд може оглянути речові докази, оголосити показання, протоколи слідчих дій тощо. Дія принципу безпосередності дослідження доказів у суді першої інстанції зумовлює правило про неперервність судового розгляду. По-суті це означає, що в проміжках між слуханням кримінальної справи суд не повинен відволікатися на розгляд інших, у тому числі і некримінальних справ, оскільки в цьому випадку цілісне сприйняття обставин справи стає надто проблематичним.

Принцип усності має свої прояви не лише на стадії судового розгляду, але й на попередньому слідстві. Допит здійснюється усно. Виклад фактів кримінальної справи в письмовому вигляді на попередньому слідстві дозволяється лише після подання усних показань. При проведенні слідчих дій за участю суб'єктів кримінального процесу спілкування відбувається в усній формі. Усність є також формою подання доказів і обговорення питань при провадженні процесуальних дій, яка найкраще впливає на правильне сприйняття доказів та встановлення безпосереднього контакту між органами розслідування, судом і учасниками процесу. Кримінальне законодавство передбачило усне здійснення не лише допитів підсудних, потерпілих і свідків. Показання свідків, потерпілих, що не з'явилися або їх явка неможлива, висновки експертів, протоколи слідчих дій і інші документи в обов'язковому порядку підлягають оголошенню в судовому засіданні, інакше вони втрачають силу доказів. Фіксація результатів огляду речових доказів проводиться усно. Не суперечить принципу усності право свідка, який дає показання в суді, мати при собі нотатки в тих випадках, коли показання стосуються будь-яких прорахунків та інших даних.

Принцип змагальності передбачає таку побудову кримінального процесу, за якої функції обвинувачення і захисту, підтримання цивільного позову і заперечення проти нього відокремлені від функції вирішення кримінальної справи по суті, виконуються суб'єктами, що користуються рівними правами для відстоювання своїх інтересів, а суд займає положення головного суб'єкта, керує судовими засіданнями і активно досліджує всі обставини справи.

Змагальність кримінального процесу включає в себе:

- 1) право суб'єктів відстоювати свої інтереси шляхом змагання між собою;
- 2) відокремлення функції обвинувачення і захисту, підтримання цивільного позову і відповіді на нього від функції правосуддя та їх розмежування між собою;
- 3) рівність прав носіїв цих функцій;
- 4) активну роль суду в процесі.

Правила провадження в усіх кримінальних справах без винятку встановлені діючим кримінально-процесуальним законодавством для всіх громадян незалежно від їх походження, соціального і майнового становища, расової і національної приналежності, статі, освіти, мови, відношення до релігії, місця проживання й інших обставин. Також на усіх без винятку громадян, що проживають на території України, поширюються норми матеріального кримінального права. Більше того, не існує не тільки ніякої особливої процедури провадження у кримінальній справі (протокольна форма досудової підготовки матеріалів також не є відмінною процедурою), але й немає спеціальних судів для окремих категорій громадян, де б застосовувалася така процедура. Рівність прав учасників судового розгляду, а саме в цій стадії змагальність проявляється найбільш повно, носить не формальний, а реальний характер і націлена на забезпечення рівності можливостей при відстоюванні інтересів перед судом. Крім того, виявляється, в тому, що обвинувач, підсудний, захисник, потерпілий, а також цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники в судовому засіданні користуються рівними правами при поданні доказів, участі в дослідженні доказів і заявленні клопотань. Рівності в цих правах цілком достатньо для того, щоб мати можливість відстоювати свої законні інтереси в суді.

Стосовно кримінального процесу, принцип публічності (офіційності) означає виконання відповідними державними органами діяльності з порушення, розгляду і вирішення кримінальних справ в інтересах суспільства і держави, незалежно від розсуду зацікавлених осіб. Для органів прокуратури, слідства, дізнання, суду з цього принципу витікають такі обов'язки:

- 1) будучи поінформованими про вчинений злочин, ці особи зобов'язані порушити кримінальну справу, розслідувати та передати на вирішення суду незалежно від того, чи є відповідне прохання на це потерпілого;
- 2) з'ясувати всі суттєві для справи обставини, спираючись, перш за все, на особисту ініціативу;
- 3) на прокурора покладається обов'язок передати завершену справу до суду, де він при розгляді справи підтримує обвинувачення;
- 4) суд забезпечує всебічне і вичерпне з'ясування обставин справи. Він не обмежений доказами, що представлені обвинуваченим, захисником, підсудним, а самостійно перевіряє необхідні докази і з'ясовує важливі для справи обставини;
- 5) суд зобов'язаний ухвалити рішення, не зважаючи на думку інших осіб, що ведуть справу.

Отже, особи, що ведуть процес, зобов'язані в силу свого посадового положення як уповноважені державою всебічно, повно і об'єктивно досліджувати обставини справи, проявляти ініціативу у впровадженні всіх необхідних для досягнення істини дій.

Саме в силу принципу публічності питання про реалізацію прав, що надаються обвинуваченому та іншим учасникам процесу, не є лише їх приватною справою, нецікавою для іншого суб'єкту – компетентної офіційної особи. Саме вона зобов'язана в необхідних випадках призначити обвинуваченому захисника, залучити перекладача до провадження слідчих дій, у тому числі і в тих випадках, коли обвинувачені (підозрювані, підсудні) не тільки не заявляють відповідних клопотань, а й заперечують проти їх участі в процесі; роз'яснювати права осіб, що беруть участь у справі і тоді, коли останні не цікавляться ними. Як винятки з принципу публічності справи так званого приватного обвинувачення, які порушуються з ініціативи потерпілого, підтримувані обвинуваченням, і можуть закриватись у випадках, коли сторони досягають примирення.

Поняття захисту з точки зору кримінально-процесуального права означає функцію, спрямовану: 1) на спростування обвинувачення; 2) на приведення формулювання обвинувачення у відповідність до доказів, що зібрані у справі, тобто фактично доказову діяльність відповідних посадових осіб. Захист від обвинувачення з точки зору матеріального права передбачає заперечення сторони захисту щодо фактів, встановлених у справі, їх юридичної кваліфікації, ознак, що характеризують суб'єкта процесуальної діяльності (наприклад, вік) та ін. Забезпечення обвинуваченому права на захист, на відміну від просто права на захист як елемента статусу особи, є поняттям більш широким, оскільки передбачає не тільки особисту діяльність у відповідному напрямку, а й діяльність інших учасників процесу з реалізації прав і законних інтересів обвинуваченого з метою правильного вирішення справи і винесення законного і обґрунтованого вироку.

Публічний характер кримінального процесу визначає правило взаємовідносин між його учасниками. Найважливіші з них полягають у тому, що тільки особа, яка веде процес, має право вирішувати по суті усі питання, що виникають під час кримінального судочинства. Обвинувачений, інші особи реалізують свої права через дії і рішення цих посадових осіб. Його конкретні права кореспондують обов'язки відповідних посадових осіб з їх забезпечення. Принциповим є забезпечення права на захист саме обвинуваченому (підозрюваному, підсудному), а не іншим учасникам процесу, перед яким стоїть завдання захисту прав і законних інтересів.

Стосовно обвинуваченого (підозрюваного, підсудного), зміст поняття „законний інтерес” формують такі положення:

- 1) не бути притягнутим до кримінальної відповідальності за злочин, що його насправді він не скоїв;
- 2) домагатися встановлення обставин, що пом'якшують відповідальність;
- 3) зазнавати покарання, засобів процесуального примусу, відповідно до ступеня участі і вини у скоєному злочині.

Принцип недоторканості особи в кримінальному процесі гарантується такими заборонами: 1) заборонаю застосування незаконного фізичного примусу; 2) заборонаю застосування незаконного психічного примусу; 3) заборонаю обмеження особистої свободи. Загалом, цей принцип означає певний режим взаємовідносин між державою, її органами і громадянами. Безумовно суттєвою гарантією принципу є передбачена законом вимога до прокурора, суду не висувати нових, додаткових обвинувачень порівняно зі сформульованими в обвинувальному висновку без повернення на додаткове розслідування [3, с. 24-33].

Отже, під час підготовки проекту Конституції, комісією були напрацьовані положення, які стали теоретичною основою для закріплення широкої і демократичної палітри принципів кримінального правосуддя. Вони стали надбанням вітчизняної правової системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тертышник В.М. Уголовный процесс [Текст] / В.М. Тертышник. – Х. : Арсис, 1997. – 527 с.
2. Михеєнко М.М. Конституційні принципи кримінального процесу [Текст] / М.М. Михеєнко // Вісник Академії правових наук України. – 1997. – №2 (9). – С. 100-112.
3. Мірошніченко Т.М. Система принципів кримінального процесу : конспект лекцій / Т.М. Мірошніченко, Д.В. Філін. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 1995. – 40 с.

REFERENCES

1. Tertyshnik V.M. Criminal Procedure [Text] / V.M. Tertyshnik. – H.: Arsis, 1997. – 527 p.
2. Myheyenko M.M. Constitutional Principles of Criminal Procedure [Text] / M.M. Myheyenko // Bulletin of the Academy of Law Sciences of Ukraine. – 1997. – № 2 (9). – P. 100-112.
3. Miroshnichenko T.M. The System of Principles of Criminal Procedure: Synopsis of Lectures / T.M. Miroshnichenko, D.V. Filin. – H.: National University “Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine”, 1995. – 40 p.

РОЗДІЛ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 352: 340.132.6

LEGAL FACTS IN MUNICIPAL LAW: PROBLEMS OF DEFINITION AND CHARACTERIZATION OF THE ESSENTIAL FEATURES

Brovchenko N.V., candidate of law

Zaporizhzhya national university (nata8834@rambler.ru)

In the article investigates the problem of allocation of essential features and determines the facts of the legal definition in municipal law on the analysis of existing legislation and by summarizing existing research and theoretical perspectives of scientists in the general theory of law and other areas of law.

Key words: legal fact, local government, local community, municipal law, municipal law relations, municipal norms.

Бровченко Н.В. ЮРИДИЧЕСКИЕ ФАКТЫ В МУНИЦИПАЛЬНОМ ПРАВЕ: ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ДЕФИНИЦИИ И ХАРАКТЕРИСТИКА СУЩНОСТНЫХ ПРИЗНАКОВ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье исследуются проблемы выделения существенных признаков и определения дефиниции юридических фактов в муниципальном праве на основе анализа действующего законодательства и путем обобщения существующих научно-теоретических точек зрения ученых в общей теории права и других отраслях права.

Ключевые слова: юридический факт, местное самоуправление, территориальная община, муниципальное право, муниципально-правовые отношения, муниципально-правовая норма.

Бровченко Н.В. ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В МУНІЦИПАЛЬНОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СУТНІСНИХ ОЗНАК / Запорізький національний університет, Україна

У статті досліджуються проблеми виділення сутнісних ознак та визначення дефініції юридичних фактів у муніципальному праві на підставі аналізу чинного законодавства та шляхом узагальнення існуючих науково-теоретичних точок зору науковців у загальній теорії права та інших галузях права.

У процесі дослідження визначено, що певним життєвим обставинам не притаманні іманентні властивості бути чи-то не бути юридичними фактами, вони стають юридичними тільки тоді, коли таке значення їм надається нормами права. Нормативне закріплення юридичних фактів дозволяє законодавцю тонко відчувати процеси і явища, які відбуваються в житті суспільства, і оперативно впливати на них. Чим точніше фактичні моделі життєвих обставин прописані у нормах права, тим ширше можливості правового регулювання цієї дійсності.

Для визначення дефініції юридичних фактів у муніципальному праві були проаналізовані специфічні ознаки, притаманні їм. Зокрема такі, як конкретність, соціальна значущість, нормативність, формалізованість, дуалізм правової природи, обов'язковість, предметність. Також серед сутнісних ознак виокремлені такі: юридичні наслідки може спричиняти як факт наявності, так і факт відсутності певної обставини чи явища; юридичні факти мають як об'єктивне, так і суб'єктивне походження, тобто можуть бути як діями природних явищ, які не залежать від волі людини, так і свідомими вольовими діями суб'єктів муніципально-правових відносин; юридичні факти властиві конституційним правовідносинам на всіх стадіях – виникненні, зміні чи припиненні; спричиняти правові наслідки може як один факт, так і їх сукупність (фактичні склади) тощо.

Отже, юридичні факти виступають активним, дієвим елементом механізму муніципально-правового регулювання. Їх закріплення в законодавстві використовується як один із засобів впливу на поведінку суб'єктів муніципально-правових відносин. Проте не слід забувати про

особливу сутнісну природу юридичного факту в муніципальному праві, адже з одного боку він існує в юридичній нормі як фактична модель (сфера юридично належного), а з іншого боку виступає як реальна обставина суспільного життя (сфера об'єктивно існуючого).

Юридичні факти в муніципальному праві пропонуються визначати як конкретні життєві обставини чи явища дійсності, що мають суспільно-політичне значення для місцевого самоврядування, наявність (чи відсутність) яких закріплюється в муніципально-правовій нормі та обумовлює динаміку муніципальних правовідносин, наділяючи суб'єктів муніципально-правових відносин конкретними суб'єктивними правами та юридичними обов'язками.

Ключові слова: юридичний факт, місцеве самоврядування, територіальна громада, муніципальне право, муніципально-правові відносини, муніципально-правова норма.

Municipal law is one of the newest areas of law that is under research and theoretical formulation and recently acquires with high-quality development and a renewed understanding of the nature and content. Consolidation on normative level the actual circumstances of models and phenomena of social life, which with the advent of reality are legal facts and transform abstract rules to specific municipal relationship is one priority massive of social modernization and optimization of local government.

Over the past decade in Ukraine due to dramatic changes in the socio-political system, because of the change in the centralized management in most areas of public life came to market economy, recognition of diversity ownership, political pluralism, internationalization of social life and other democratic reforms in all spheres of social relations – social, economic, political, spiritual, cultural and so on. The relevance of the study of legal facts in municipal law is been enhanced by the fact that in today's state, as the economic, political and social changes that are specific to countries in the process of reform and the need to provide a scientific basis to design regulation according to actual needs.

During the development of municipal law relationships we can say that they are very dynamic and mobile, reflecting the changes taking place in the politico-legal society, they arise constantly changing or terminated due to various reasons, the facts in the life of the community or individual members. However, for these facts to become legal significance that they have to cause the movement of municipal law relationships, it is necessary on spread these actions legal norms.

The purpose of this article is to highlight the essential features and determine the facts of the legal definition of municipal law with help of research and analysis of existing legislation and by summarizing existing research and theoretical perspectives of scientists in the general theory of law and other areas of law problems.

Legal facts in municipal law are less explored legal category, although the legal regulation of social relations in the number of seats and legal facts are in the process, also attention is paid to both in the Soviet and in the modern scientific literature, namely among researchers including: Batanov, Brovchenko, Ebzyeyev, Ivanov Kazanchyev, Kozlova, Kostjukov, Kutafin, Luchin, Pohorilko, Fedorenko, Stryekozov, Suprunyuk, Todyka, Shumsky and others. The study of the problem about determining the legal nature of the legal facts in the municipal law has special scientific interest, because of its solidity and insufficiently study.

Before proceeding to the characterization of the legal facts in municipal law it should be noted that the industry does not belong to the basic (core) areas of law as it has a complex (secondary) character and a close relationship with many branches of law, rules which ensure systematic functioning of all institutions of local government (local elections and referendums and other forms of municipal democracy, territorial communities of local governments, local councilors, the executive bodies of village, town, city and district councils, service in local government, village, town and city mayors; associations of local governments, local government and local finance, and accountability of local government officials, local government guarantees, community organizations, etc.) and deals with the social, economic, cultural, spiritual and otherwise within the territorial community.

So, the specificity of the subject of municipal law stipulates that the industry is closely linked to the constitutional, administrative, civil, land, finance and others branches of law. Thus, given the foregoing consider it is appropriate legal facts in municipal law to be viewed through the prism of other areas of law summarizing positive achievements in solving this problem.

In the general theory of law, Ivanov believes that legal facts are the direct basis of the citizens subjective rights in a particular relationship and they take place in the mechanism of self-regulation, arguing that the fact that they are a necessary component in the transition from state regulation of social relations to the individual, sub normative regulation [1, p. 32].

Another view is held by Osnovin who understands that the legal facts are only the condition, which is associated with a rule of law, modification or termination of the legal relationship [2, p. 26].

Legal facts, according to Kechek'yana, are "facts or events, the presence of which rules of law associated occurrence of certain legal consequences, ie the origin, modification or termination of legal rights or obligations of any other person" [3, p. 161]. Therefore, in his opinion a prerequisite of, modification or termination of the relationships are rules of law, which expressed the will of the state and that they associate with certain facts to legal consequences in all specific cases where these facts are adequate to the law. In the absence of such law acts, their contents are not legally relevant and have no legal relationship cause. Although he agrees, that the immediate cause of modification and terminations of relationship are still legal facts.

According to Skakun legal facts are specific social circumstance (event, action, state), which is the basis for the occurrence of certain legal consequences. Scientists believe that if there is no law without legal facts there can't be any relationships [4, p. 605].

Nahrebelnyy and Rabinowitz believes that legal facts can be only those facts which entail certain legal consequences, specify the content of reciprocal rights and duties of the law subjects.[5, p. 981].

Another scholar Marchenko indicates that legal facts are the various life circumstances, conditions and factors that are defined in the law, to be exact – in their hypotheses, serve as a prerequisite of modification and termination of relationship, entail subjective rights and legal responsibilities of participants which are provided with legal and state coercion [6, p. 664-665].

The ideal model of legal fact (legally defined) establishes in the hypothesis of a legal norm (or several rules). "In the practice of law – said the Nedbaylo – establishing actual hypothesis (actual composition) merges with the installation of hypothesis standards. But between hypothesis and model the fact should not be equate. Hypothesis it is an element of the legal order, linked to other elements – disposition or sanction. They are not the same in scope: a model of a complex legal fact (the actual composition) can be assigned to several hypotheses of legal norms [7, p. 104-105].

All these thoughts that have been expressed by soviet and modern scholars concerning the general theory of legal facts in future will be accepted and taken into account during the forming the overall concept of legal fact in the municipal law of Ukraine.

The Ukrainian scientists and constitutionalists, who have researched the theory of constitutional legal facts, including Todyku and Suprunyuk [8, p. 36], like other researchers [9, p. 17], consider that a legal fact preceded the emergence of constitutional and legal relationship with it begins the implementation of constitutional and legal norms and by the facts of the legal entity becomes a party to the relevant relationship, he is the owner of certain rights and obligations' bonds.

Other scientists Kolodii and Oleinik, mark an important role in the mechanism of legal facts ensuring the rights and freedoms and duties of man and citizen and determine their specific life circumstances as stipulated by the law, which are determined the emergence, change and termination of relationship [10, p. 239].

In the electoral relationship Todyka [11, p. 131] believes that the basis of their appearance are legal facts which are an appropriate living conditions, that rules associated with a suffrage, modification or termination of election relationships. These findings, scientist believes, that are a result of legal recognition of such state law. In general, the legal facts play an important role in the electoral process because they associate the rules of the electoral law of real social relations.

More fundamentally legal facts in constitutional law are investigated by Pohorilko and Fedorenko, who injects into the constitutional law such legal category as "constitutional legal fact" and define it as "prescribed or authorized by the constitutional and legal norms cause or consequence of activity or behavior of the constitutional and legal relations, or the objective circumstances that contribute to the emergence, change and termination of the constitutional and legal relations" [12, p. 497]. They are also supporters of the dualistic theory of constitutional legal facts, which means that they can be both a cause and a consequence of the constitutional and legal relations. Also Pohorilko and Fedorenko believe that legal facts are important part of legal referendum, which gives them a finished appearance [13, p. 34].

Also in constitutional law legal facts are determining how specific life circumstances or aspects of reality which have social and political importance, the presence (or absence) of which is fixed in the hypothesis of constitutional and legal norms and determines the origin, dynamics or suspension of constitutional relations [14, p. 6].

Legal facts in municipal law are fundamentally studied by russian scientist Kostyukova, which defines them as the real life events that are leading municipal-law in motion, causing its implementation in legal relations, transforming the subjects of municipal law in specific subjects of municipal relations. The author is a supporter of the theory under which the legal facts are the active element of an effective municipal legal regulation of local government. The author understands the legal facts in municipal law like the circumstances of life or real life events that lead municipal-law in motion, determine its implementation in legal relations, transforming the subjects of municipal law in specific subjects of municipal law relationships [15; with. 122].

Certain life circumstances are not appropriate to have inherent properties or to be or not to be some legal facts, they are legal only if they are given a meaning by law. Statutory legal facts allow the legislator to feel subtle processes and phenomena that occur in society, and promptly act on them. The closer the actual model to life circumstances prescribed in the law, the greater the possibility of regulation of this reality.

To understand the nature and content of the legal definition of a fact in municipal law we should identify the specific features inherent to this legal phenomenon:

Specificity. It consists in the fact that the legal facts are always the specific objective phenomena of social life that are the real actual circumstances, events or processes of social or natural disasters occurring in some specified period of time in a particular area. They should have an objective expression, because it cannot be abstract concepts, thoughts, inner mental state entity. Legal facts should always be phenomena of the material world, which are actually transform an abstract model of the actual circumstances, events or municipal legal norms in specific subjective rights and legal responsibilities in municipal relations.

The social significance. It is driven by direct connection between the legal facts of social relations. It means that not all life circumstances, but only those which are, because of the importance to the community, state, etc., enshrined, provided legal norms as common link between general software and specific regulation of social relations or practice real subjects. If certain conditions or events are not related to the social reality they have no legal value, for example: changing seasons, the light of the sun or moon, rain, snow, etc.

Normativity. Actual modules of events or circumstances must be defined in normative legal rules hypothesis because it is due to rule of law among many vital facts determined by the facts of legal significance, by which arise, develop and operate municipal relationship. According to Article 18 of the Law of Ukraine "On Service in Local Government" maximum

age being employed in local government is 65. That is, in this case the person attains the age of 65 has legal value, as predicted in the hypothesis of municipal legal norms and entails legal consequences, such as termination of the relevant relationships.

Formalize. Legal facts in municipal law have legal consequences only their due execution and attestation of the relevant authorities and officials.

The legal nature dualism. Legal facts in municipal law can be both a cause prerequisite of municipal law relationships and their consequences, result. Moreover, even the same legal fact can be law making, law stopping and law stopping at the same time. For example, according to Art. 4 of the Law of Ukraine "On Status of Local Councils" opening of the first session of the newly elected city council is both law making fact for deputy who gets powers for the first time, law stopping to the deputy, whose term ended and law changing for deputy who was elected for another term.

Necessity The legal fact is an integral part of the structure of municipal law relationships because without it municipal legal relationship cannot occur, change or stop. Traditionally, the structure of municipal law relationships consists of such elements as object, subject, content and legal fact.

Objectivity. Legal facts carry information about the state of social relations that are the subject of legal regulation of municipal law, that the state of social relations that arise in the solution of local communities, authorities and officials of public authority in local matters, as well as providing locally rights and freedoms and legitimate interests of local groups and social groups. With this feature depends on the sectoral belongings of legal facts.

So legal facts are the active element of an effective mechanism for municipal legal regulation. They consolidate in the legislation used as one of the tools to influence the behavior of subjects of municipal relations. But, we shouldn't forget about the special nature of the essential legal fact in municipal law, because on one hand it exists as a legal norm, the actual model (juridical proper), on the other hand serves as a real fact of social life (objectively existing realm).

However, the above features of the legal facts in municipal law are not exhaustive, and therefore not fully provide insight on the legal nature of the studied phenomenon. For example, to the features of the legal facts in municipal law may be also include the following features: legal implications may be caused by the fact of the presence (a deputy may be a person who is a citizen of Ukraine and who has attained on election day 18 years), and the absence of specific circumstances or phenomenon (a deputy can't be a citizen of Ukraine who has been convicted for committing an intentional crime, if the conviction is not canceled or withdrawn in accordance with the law); legal facts are both objective and subjective origin, that can be as acts of nature, which are independent of human will (birth, snowfall, floods, death of a person) and conscious volitional actions of municipal entities, legal relations (order village, town mayor, city council decisions, legal facts inherent constitutional legal relationships at all stages – forming, changing or stopping ; may cause legal consequences as a fact and a set of (actual compositions) and others.

Summarizing the above given scientific and theoretical positions of scientists in different areas of law and specific range of selected features, we can determine the legal facts in municipal law as a specific life circumstances or aspects of reality that have social and political significance for the local government, the presence (or absence) of which fixed in municipal legal norms and determines the dynamics of municipal legal entities giving municipal law relationships specific subjective rights and legal responsibilities.

REFERENCES

1. Ivanova Z.D. Legal facts and the emergence of subjective rights of citizens / Z.D. Ivanova // Soviet state and law. – 1980. – №2. – P. 31-39.
2. Osnovin V.S. Soviet state-legal relations / V.S. Osnovin. – M. : Law literature, 1965. –

- 168 p.
3. Catchekyan S.F. Relations in socialist society / S.F. Catchekyan. – M. : Academy of Sciences of the USSR, 1958. – 187 p.
 4. Skakun O.F. Theory of State and Law [encyclopedia course] / O.F. Skakun – Ch. : Espada, 2005. – 840 p.
 5. Great Encyclopedic Dictionary of Law [ed. U.S. Shemshuchenko]. – K. : Law thought, 2007. – 992 p.
 6. Constitutional Law : encyclopedic dictionary / [ed. S.A Avakyan]. – M. : Norma, 2001. – 688 p.
 7. Nedbaylo P.E Application Soviet legal norms / P.E. Nedbaylo – M. : Law lit., 1960. – 449 p
 8. Todyka N.U. Constitutional Law of Ukraine : the branch of law and science : [study guide] / Todyka N.U. – Simferopol : Tavrida, 1997. – 436 p.
 9. Garcheva L.P Constitutional Law of Ukraine [study guide] / L.P. Garcheva. – Simferopol : Dolya, 2002. – 300 p.
 10. Kolodiy A.M Rights of man and citizens in Ukraine : [study guide] / A.M. Kolodiy, – K. : Urincom Inter, 2003. – 336 p.
 11. Todika O.U. Parliamentary elections in SND (comparative legal aspects) : [monografiya] / O.U. Todika. – H. : Fact, 2003. – 147 p.
 12. Pogorilko V.F. Constitutional law of Ukraine : [book] / V.F. Pogorilko ; [ed. V.F. Pogorilko]. – K. : Science thought ; Precedent, 2006. – 344 p.
 13. Pogorilko V.F. Referendum Law of Ukraine : [study guide] / V.F. Pogorilko. – K. : Lira-K, 2006. – 366 p.
 14. Brovchenko N.V Legal Facts in Constitutional Law of Ukraine : synopsis. candidate. jur. sciences / N.V. Brovchenko. – Mariupol : B.v., 2012. – 20 p.
 15. Kostjukov A.N. Municipal law as a branch of the Russian law (subject to the principles, modes, design and system) : dis. dr. jur. sciences : specialty. 12.00.02 "Constitutional Law ; municipal law" / Alexander Kostjukov. – Omsk, 2003. – 474 p.

УДК 342.572

**ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВПЛИВУ ГРОМАДСЬКОСТІ НА ПРИЙНЯТТЯ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ В УКРАЇНІ**

Нестерович В.Ф., к.ю.н., доцент

*Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
(wnester@mail.ru)*

У статті розкрита проблематика вдосконалення конституційно-правового регулювання впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів в Україні. Констатовано, що сучасна модель взаємодії органів публічної влади та громадськості має забезпечувати задоволення прав та інтересів різних соціальних груп і реалізацію ефективної державної

політики, враховуючи потребу збалансування інтересів національного, групового й індивідуального рівнів.

Ключові слова: конституційно-правове регулювання, вплив, громадськість, прийняття нормативно-правових актів, Україна.

Нестерович В.Ф. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВЛИЯНИЯ ОБЩЕСТВЕННОСТИ НА ПРИНЯТИЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ АКТОВ В УКРАИНЕ / Луганский государственный университет внутренних дел им. Э.О. Дидоренко, Украина

В статье раскрыта проблематика совершенствования конституционно-правового регулирования влияния общественности на принятие нормативно-правовых актов в Украине. Констатируется, что современная модель взаимодействия органов публичной власти и общественности должна обеспечивать удовлетворение прав и интересов различных социальных групп и реализацию эффективной государственной политики, учитывая потребность сбалансирования интересов национального, группового и индивидуального уровней.

Ключевые слова: конституционно-правовое регулирование, влияние, общественность, принятие нормативно-правовых актов, Украина.

Nesterovich V.F. PERFECTION OF CONSTITUTIONAL-LEGAL ADJUSTING OF INFLUENCE OF PUBLIC ON ACCEPTANCE OF NORMATIVE-LEGAL ACTS IN UKRAINE / Lugansk state university of internal affairs the name of E.O. Didorenko, Ukraine

This article deals with the problems of improving the constitutional and legal regulation of public influence on the adoption of legislation in Ukraine. Ascertained that the current model of interaction between the public authorities and the public must provide for the rights and interests of different social groups and implement effective public policy, taking into account the need to balance the interests of national, group and individual levels.

Strengthening the role of civil society in making regulations can be explained by two factors. First, the currently most leading democracies in the world has the practical implementation of the concept of «good governance», including through the development of public policy in the area of «participatory democracy». It is a defining attribute of the necessary conditions for the public to influence the adoption of regulations by the principles of openness, participation, accountability, effectiveness and coherence of lawmaking. Secondly, the need for citizen participation in decision-making, to some extent, public response to the crisis of traditional institutions of representative democracy in Europe and the need to strengthen the legitimacy and effectiveness in the development of legislative decisions.

Public influence on the adoption of regulations is only possible adjustment equal dialogue between the public and the authorities. Thus, on the one hand, to create, not just declare the appropriate constitutional and legal conditions, in particular by the principles of openness lawmaking, free access to information and the availability of effective treatments involvement. On the other hand - the imperative is to improve the constitutional and legal regulation in terms of promoting active and proactive community that is able to represent and defend their interests and participate in making regulations.

Key words: constitutional and legal regulation, impact, public acceptance of regulations, Ukraine.

Розвиток сучасної демократії нерозривно пов'язаний з питанням інституційного оформлення впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів. Усе більше нормативно-правових актів приймається за безпосередньої ініціативи громадськості, її участі та з урахуванням громадської думки. На сьогодні здійснення впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів обумовлено перш за все необхідністю зміни об'єкта та предмета правового регулювання тих або інших суспільних відносин. Це пов'язано з розумінням того, що оптимальним вирішенням конкретної проблеми буде не пошук нових форм у рамках вже існуючих правовідносин, а зміни самих правових норм, які регулюють ці суспільні відносини. Не викликає сумніву думка, що законодавство наразі час вже сприймається не як щось дане й аксіоматичне, а як живий та чуйно реагуючий на потреби механізм, у якому можуть бути присутні колізії, прогалини й інші недоліки, викликані несвоєчасним прийняттям необхідних нормативно-правових актів чи, навпаки, внесенням деструктивних змін до чинного законодавства [1, с. 148-149].

Водночас, в українській науці конституційного права склалося так, що здебільшого увага вченими присвячується переважно традиційним та усталеним інститутам безпосередньої та представницької демократії. Через це, у західній юридичній науці нагальні та важливі для сьогодення питання, зокрема інституційне оформлення консультативної демократії та демократії участі, уже давно є предметом широкого експертного обговорення, у той час, коли означена проблематика нажаль залишається поза увагою ґрунтових комплексних наукових розвідок українських дослідників. Саме тому на часі формування в нашій державі нової парадигми взаємовідносин між владними інституціями та громадськістю, зміст якої полягає у виробленні принципово нових підходів, які забезпечать перехід від конфронтації та конкуренції до рівноправного діалогу та взаємовигідної співпраці між ними. Утвердження такого формату взаємовідносин можливе лише за умови вдосконалення конституційно-правового регулювання впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів в Україні, що і є метою цієї статті.

Посилення ролі громадськості у прийнятті нормативно-правових актів можна пояснити двома чинниками. По-перше, наразі у більшості провідних демократичних державах світу отримала практичного втілення концепція «належного урядування» («good governance»), зокрема через розвиток державної політики у сфері забезпечення «демократії участі» («participatory democracy»). Її визначальною засадою є створення належних умов для громадськості здійснювати вплив на прийняття нормативно-правових актів шляхом забезпечення принципів відкритості, участі, відповідальності, ефективності та послідовності у нормопроектній діяльності органів влади. По-друге, потреба залучення громадян до прийняття рішень, слушно зазначають експерти Лабораторії законодавчих ініціатив, – це до певної міри відповідь суспільства на кризу традиційних інституцій представницької демократії в Європі і необхідність посилення легітимності та ефективності у процесі розробки законодавчих рішень [2, с. 3].

Тому сучасна модель взаємодії органів публічної влади та громадськості має забезпечувати задоволення прав та інтересів різних соціальних груп і реалізацію ефективної державної політики, враховуючи потребу збалансування інтересів національного, групового й індивідуального рівнів [3, с. 234]. Очевидно, вказує український науковець І. Жаровська, при дослідженні демократичних процесів необхідно зважати на думку громадськості про державну владу, бо інакше ця влада буде вважатися делегітимною [4, с. 24]. На жаль, додає до вище зазначеної думки інший вітчизняний вчений В. Артеменко, на сьогодні процес удосконалення чинного законодавства України в напрямку унормування обов'язкових для органів публічної влади та їх посадових осіб процедур та механізмів впливу громадськості на відповідних етапах прийняття нормативно-правових актів є не виправдано повільним [5, с. 7].

Отже, фактичний стан розвитку суспільних відносин та відсутність ґрунтовних комплексних наукових досліджень у цій галузі у нашій державі, свідчить про недооцінку можливостей та потенціалу встановлення рівноправних партнерських відносин між владою та громадськістю, зокрема під час прийняття нормативно-правових актів. Аналіз розвитку громадянського суспільства в Україні, наголошується в Указі Президента України «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» від 24 березня 2012 року № 212/2012, свідчить про наявність комплексу проблем, що є актуальними як для суспільства, так і для держави. Як підсумок, позитивні приклади налагодження ефективної співпраці між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства є поодинокими, а не системною практикою. Рівень взаємної довіри між владою, підприємницькими

колами та інститутами громадянського суспільства є низьким, що проявляється у відчуженості замість солідарної відповідальності за стан суспільного розвитку [6].

Схожої думки притримується й Комісія з питань здійснення народовладдя Конституційної Асамблеї, яка у своїй Доповіді щодо розуміння і реалізації конституційних положень «влада народу» зазначає, що співвідношення ідеального і реального у здійсненні народовладдя в Україні свідчить про наявну обмеженість форм волевиявлення громадян, загрозливу відчуженість головного суб'єкта – Українського народу – від вирішення державною владою, органами місцевого самоврядування суспільно вагомих питань розвитку країни [7]. Тому одним із головних викликів, які стоять на порядку денному демократичного реформування політичної системи України, є, насамперед, необхідність більш повної реалізації конституційного права громадян брати участь в управлінні державними та суспільними справами, зокрема, через створення інституційних умов для громадськості здійснювати вплив на прийняття нормативно-правових актів.

Від виборів до виборів, наголошується у Щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році», зменшується кількість громадян, які беруть у них участь. Значною мірою така ситуація зумовлена зростанням у громадян відчуття обмеженості можливостей впливати на розроблення та прийняття органами влади рішень. Так, понад третину суспільства (31%) вважають, що найменший вплив на вироблення державної політики в Україні мають громадяни України. Натомість найбільший, на думку громадян, здійснюють Президент України (44,2%), Кабінет Міністрів України (30,6%), Верховна Рада України (27,9%) та великий український бізнес (26,4%) [8, с. 197].

Отже, попри неабияку актуальність проблематики конституційно-правових засад впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів, вона так і не знайшла свого належного відображення на рівні комплексних наукових досліджень у вітчизняній юридичній науці. Це, своїм чином, призвело до спотвореного розуміння категорії «вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів», яка кореспондується здебільшого у негативному контексті як позаправова діяльність.

Зокрема, у Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів» від 22 квітня 2009 року № 448-р зазначається, що відсутність в Україні унормованих правових механізмів впливу громадськості на прийняття органами державної влади рішень, створює передумови для існування такого явища, як квазілобіювання, що посилює існуючі в суспільстві та державі корупційні ризики і загрози. Це, у свою чергу, зумовлює виникнення ряду проблем у сфері правового регулювання відносин громадян, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання і органів державної влади, їх посадових і службових осіб, які потребують нагального розв'язання, а саме [9, с. 5]:

- відсутність нормативно-правового регулювання методів лобіювання, що сприяє розвитку таких форм впливу на прийняття рішень та нормативно-правових актів органами державної влади, їх посадовими і службовими особами, які мають ознаки корупції та корупційних діянь, злочинів у сфері службової діяльності. Через нелегітимний характер лобіювання, відсутність взаємного контролю зацікавлених осіб факти відповідних діянь мають латентний характер і не можуть бути доведені;
- відсутність прозорості прийняття органами державної влади, їх посадовими і службовими особами рішень і нормативно-правових актів, що не дає змоги громадянам чітко визначити коло осіб, зацікавлених у прийнятті таких актів, у

який спосіб та на яких суб'єктів здійснюється відповідний вплив, обсяг фінансових витрат, спрямованих на їх реалізацію;

- поширення неправових форм впливу зацікавлених осіб на судові та правоохоронні органи, що є неприпустимим;
- деформація суспільної думки про лобіювання як неправове явище, що негативно позначається на правосвідомості громадян.

Врегулювання правових основ забезпечення впливу громадськості на прийняття органами державної влади нормативно-правових актів та порядку провадження лобістської діяльності, зазначається у Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів» від 22 квітня 2009 року № 448-р, дасть змогу [9, с. 5]:

- оптимізувати діалог між суспільством і державою, забезпечити врахування під час прийняття нормативно-правових актів інтересів громадян, інститутів громадянського суспільства та суб'єктів господарювання;
- забезпечити рівні права громадян, інститутів громадянського суспільства та суб'єктів господарювання щодо впливу на органи державної влади, їх посадових і службових осіб під час прийняття (участі у прийнятті) ними нормативно-правових актів;
- посилити прозорість та ефективність діяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб, активізувати взаємодію зазначених органів з громадянами, інститутами громадянського суспільства та суб'єктами господарювання;
- мінімізувати кількість правопорушень, які мають ознаки корупції, корупційних діянь і злочинів у сфері службової діяльності шляхом запровадження комплексного механізму здійснення контролю за провадженням лобістської діяльності.

Разом з тим, попри реформаторський потенціал вказаних нормативно-правових положень чинного законодавства України, які надають можливість громадськості здійснювати вплив на нормопроектну діяльність органів влади загалом, й Президента України зокрема, ці нормативні положення здебільшого мають декларативний характер і, на жаль, незабезпечені механізмом їх реалізації. Унаслідок цього, задекларовані, насамперед, у вище наведеному Указі Президента України відповідні заходи, мають несистемний та епізодичний характер, що аж ніяк не сприяє становленню партнерських відносин між владою та громадськістю в Україні.

Загально відомо, що громадянин як індивідуальний учасник суспільних відносин не може ефективно протистояти державі в особі організованих та структурованих державно-владних інститутів. Для цього інтереси громадян також повинні мати згуртований, оформлений та конституційно гарантований характер. Тому від повноти визначення громадськості у конституційному праві, яка є спрямовуючою силою здійснення впливу на прийняття нормативно-правових актів, загалом залежить її ініціативність та дієвість у процесі розробки та ухвалення нормативно-правових актів.

Важливою передумовою для утвердження громадськості як суб'єкта конституційної правотворчості стало прийняття Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України» від 1 липня 2010 року № 2411-VI. У цьому Законі у статті 5 зазначається, що основними засадами внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства є: утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави; завершення політичної реформи, посилення взаємодії органів державної влади та органів місцевого

самоврядування й об'єднань громадян, запровадження громадського контролю за діяльністю влади; забезпечення незалежної діяльності об'єднань громадян, посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень; підвищення ролі та відповідальності політичних партій, сприяння політичній структуризації суспільства на засадах багатопартійності, створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян у представницьких органах влади; проведення регулярних консультацій з громадськістю з важливих питань життя суспільства і держави; проведення всеукраїнських та місцевих референдумів як ефективних форм народного волевиявлення, участі народу в прийнятті суспільно важливих рішень [10].

На виконання зазначених міжнародно-правових стандартів та національних законодавчих положень, Президентом України було видано Указ від 24 березня 2012 року № 212/2012 «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації». Стратегія спрямована на утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави, запровадження громадського контролю за діяльністю влади, забезпечення незалежної діяльності інститутів громадянського суспільства, посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень, створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, проведення регулярних консультацій із громадськістю з важливих питань життя суспільства і держави [6].

Подальше утвердження громадськості як суб'єкта конституційної правотворчості було здійснено у низці підзаконних правових актів:

- 1) в Актах Президента України: Указі Президента України від 25 січня 2012 року № 32/2012 «Питання сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» [11], Указі Президента України від 25 січня 2012 року № 32/2012 «Про Положення про Координаційну раду з питань розвитку громадянського суспільства» [12], Указі Президента України від 25 червня 2013 року № 342/2013 «Про План заходів щодо реалізації у 2013 році Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» [13];
- 2) в Актах Кабінету Міністрів України: Постанові Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 року № 976 «Про порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» [14], Постанові Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [15], Постанові Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 555 «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні» [16], Постанові Кабінету Міністрів України від 29 червня 2011 року № 771 «Про затвердження Порядку залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля» [17], Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2009 року № 448-р «Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів» [9, с. 5];
- 3) в Наказі Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 18 грудня 2003 року № 168 «Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля» [18].

Отже, поняття «громадськість» активно увійшло до офіційного простору України та доволі широко використовується в актах чинного законодавства України. Водночас, системності та єдності в розумінні цього поняття в національних нормативно-правових

актах поки що не має. Вище наведені підзаконні правові акти розкривають як правило загальні положення щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики, порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, можливості громадськості брати участь в обговоренні прийняття рішень органами державної влади, порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів правових актів тощо. Зважаючи на вище викладене, при проведенні подальших наукових розвідок, вбачаємо за доцільне дослідити категорію «громадськість» та встановити її дефініцію.

Отже, здійснення впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів можливе лише за умови налагодження рівноправного діалогу між громадськістю та владою. При цьому, з одного боку, необхідно створити, а не лише задекларувати, належні конституційно-правові умови, зокрема через забезпечення принципів відкритості нормопроектної діяльності органів публічної влади, вільного доступу громадян до інформації та наявності дієвих процедур залучення. З іншого боку – вкрай необхідним є вдосконалення конституційно-правового врегулювання в частині сприяння розвитку активної та ініціативної громадськості, яка здатна репрезентувати та відстоювати свої інтереси та брати участь у прийнятті нормативно-правових актів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Seckler-Hudson C. Our Constitution and Government. – Washington, D.C. : United States Government Printing Office, 1978. – 400 p.
2. Участь громадськості у законодавчому процесі : проблеми та шляхи підвищення ефективності / Лабораторія закон. ініціатив. – К., 2009. – 23 с.
3. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2012. – 256 с.
4. Жаровська І.М. Інститут народної ініціативи – шлях формування відкритої влади / І.М. Жаровська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3. – С. 23-30.
5. Форми та методи залучення громадськості : навч. посіб. / Інститут громадянського суспільства ; за заг. ред. В. Артеменка. – К. : ІКЦ «Леста», 2007. – 240 с.
6. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації : Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 // Офіційний вісник Президента України. – 2012. – № 13. – Ст. 322.
7. Доповідь Комісії з питань здійснення народовладдя Конституційної Асамблеї щодо розуміння і реалізації конституційних положень «влада народу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/25762.html>.
8. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013. – 576 с.
9. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2009 року № 448-р // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 84. – С. 5.
10. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55. – Ст. 1840.
11. Питання сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 25 січня 2012 року № 32/2012 // Офіційний вісник Президента України. – 2012. – № 4. – Ст. 114.

12. Положення про Координаційну раду з питань розвитку громадянського суспільства : затверджено Указом Президента України від 25 січня 2012 року № 32/2012 // Офіційний вісник Президента України. – 2012. – № 4. – Ст. 114.
13. Про План заходів щодо реалізації у 2013 році Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 342/2013 // Офіційний вісник Президента України. – 2013. – № 17. – Ст. 548.
14. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 року № 976 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 86. – Ст. 100.
15. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2945.
16. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 555 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 41. – Ст. 1669.
17. Про затвердження Порядку залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 2011 року № 771 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 55. – Ст. 2210.
18. Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 18 грудня 2003 року № 168 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 6. – Ст. 357.

REFERENCES

1. Seckler-Hudson C. (1978) *Our Constitution and Government*, United States Government Printing Office, Washington, D.C.
2. *Laboratoriya zakonodavchih initsiativ* [Laboratory of initiate legislation] (2009), *Uchast gromadskosti u zakonodavchomu protsesi* [Participation of community in legislative process: problems and ways of improvement of the effectiveness], Kyiv, Ukraine.
3. *Shchorichne Poslannya Prezidenta Ukrainy do Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Annual Message of President of Ukraine to Verkhovna Rada of Ukraine] (2012), *Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2012 rotsi* [About inside and outside situation of Ukraine in 2012], NISD, Kyiv, Ukraine.
4. Zharovska I.M. (2010), “Institute of popular initiative is the way of formation of open regime”, *Naukovyi visnyk Lvivskogo derzhavnogo uniuersitetu vnutrishnih sprav*, vol. 3, pp. 23-30.
5. Artmenko V. (2007) *Formy ta metody zaluchenna gromadskosti* [Forms and methods of public participation], tutorial, Intitute gromadskogo suspilstva, IKTs “Lesta”, Kyiv, Ukraine.
6. *Ofitsiynyi visnyk Presyidenta Ukrainy* [Official reporter of the President of Ukraine] (2012), About Strategy of state policy of procurement of civil society in Ukraine and

premium effort of its realization, decree of the President of Ukraine dated March, 24, 2012 № 212/2012, no. 13, article 322.

7. Report of Committee on realization of sovereignty of Constitutional Assembly about understanding and realization constitutional statue “government of the people”, available at: <http://www.president.gov.ua/news/25762.html>.
8. *Shchorichne Poslannya Prezidenta Ukrainy do Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Annual Message of President of Ukraine to Verkhovna Rada of Ukraine] (2013), *Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2013 rotsi* [About inside and outside situation of Ukraine in 2012], NISD, Kyiv, Ukraine.
9. Uryadovyi kurjer (2009), About Addition of the Conception of draft Law of Ukraine “About society influence on realization of normative legal acts”, Instruction of Cabinet Council of Ukraine dated April, 22, 2009 №. 448-r, no. 84, p. 5.
10. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [Official reporter of Ukraine] (2010), “About basic concepts of domestic and international policy”, Law of Ukraine dated July, 1, 2010, № 2411-VI, no 55, article 1840.
11. *Ofitsiynyi visnyk Prezidenta Ukrainy* [Official reporter of the President of Ukraine] (2012), “Item of Aid in development of civil society in Ukraine”, Decree of the President of Ukraine dated January, 25, 2012 № 32/2012, no.4, article 114.
12. *Ofitsiynyi visnyk Prezidenta Ukrainy* [Official reporter of the President of Ukraine] (2012), “Statue about Coordination Council of civil society development”, ratified by Decree of the President of Ukraine dated January, 25, 2012 № 32/2012, no.4, article 114.
13. *Ofitsiynyi visnyk Prezidenta Ukrainy* [Official reporter of the President of Ukraine] (2013), “About the Plan of efforts in realization Strategy of state policy of civil society development in Ukraine in 2013”, Decree of the President of Ukraine dated June, 25, 2013 № 342/2013 no. 17, article 548.
14. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [Official reporter of Ukraine] (2008), “About ratification of aid Order in implementation of civil expert study of executing department organs work”, Instruction of Cabinet Council of Ukraine dated November, 5, 2008 № 976, no. 86, article 100.
15. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [Official reporter of Ukraine] (2010), “About supporting of civil participation in forming and realization state policy”, Instruction of Cabinet Council of Ukraine dated November, 3, 2010 № 996, no. 84, article 2945.
16. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [Official reporter of Ukraine] (2011), “About ratification of Order of civil hearings staging about account of civil behalf during project planning city building documents on local level”, Instruction of Cabinet Council of Ukraine dated May, 25, 2011 № 555, no. 41, article 1669.
17. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [Official reporter of Ukraine] (2011), “About ratification of Order of civil involvement in discussion of questions about cases ratification that can influence on environment condition”, Instruction of Cabinet Council of Ukraine dated June, 29, 2011, № 771, no. 55, article 2210.
18. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [Official reporter of Ukraine] (2004), “ About ratification of Order of civil involvement in deciding of environmental protection area”, Order of natural environmental protection Ministry of Ukraine dated December, 18, № 168, no.6, article 357.

МІСЦЕ ПРАВА НА ЖИТТЯ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Кузьменко Я.П., здобувач

Запорізький національний університет

У статті досліджено різні підходи до класифікації прав людини. Відображено існуючі розбіжності серед думок науковців щодо розуміння місця права на життя в системі прав людини. Звернуто увагу на фундаментальний та пріоритетний характер досліджуваного права. Виокремлено три групи поглядів вчених щодо віднесення права на життя до категорії абсолютних прав людини. Визначено, що право на життя є базою всіх прав і свобод у сфері особистої безпеки та приватного життя. Обґрунтовано, що право на життя є об'єктивним правом (при цьому звернено увагу на те, що право на життя набуває свою цінність тільки в державі, тобто лише юридичне закріплення суб'єктивного права на життя призводить до його реального здійснення). Встановлено, що право на життя в системі прав і свобод людини і громадянина є безпосередньо діючим, воно має розглядатися як соціальна цінність, що об'єднує весь комплекс прав людини. Наголошено на тому, що право на життя є природним, невід'ємним, невідчужуваним, загальним, універсальним, природженим правом людини, яке реалізується безпосередньо, здійснюється об'єктивно та виступає точкою відліку, критерієм усього інституту прав та свобод, тобто є першоосною (посідає особливе місце в системі прав людини).

Ключові слова: права людини, класифікація прав людини, право на життя, об'єктивне право.

Кузьменко Я.П. МЕСТО ПРАВА НА ЖИЗНЬ В СИСТЕМЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА / Запорожский национальный университет, Украина

В статье исследованы различные подходы к классификации прав человека. Отражены существующие разногласия среди мнений ученых относительно понимания места права на жизнь в системе прав человека. Обращено внимание на фундаментальный и приоритетный характер исследуемого права. Выделены три группы взглядов ученых относительно отнесения права на жизнь к категории абсолютных прав человека. Определено, что право на жизнь является базой всех прав и свобод в сфере личной безопасности и частной жизни. Обосновано, что право на жизнь является объективным правом (при этом обращено внимание на то, что право на жизнь приобретает свою ценность только в государстве, то есть лишь юридическое закрепление субъективного права на жизнь приводит к его реальному осуществлению). Установлено, что право на жизнь в системе прав и свобод человека и гражданина являются непосредственно действующим, оно должно рассматриваться как социальная ценность, объединяющая весь комплекс прав человека. Отмечено, что право на жизнь является естественным, неотъемлемым, неотчуждаемым, общим, универсальным, природным правом человека, которое реализуется непосредственно, осуществляется объективно и выступает точкой отсчета, критерием всего института прав и свобод, то есть является первоосновой (занимает особое место в системе прав человека).

Ключевые слова: права человека, классификация прав человека, право на жизнь, объективное право.

Kuz'menko Ya.P. PLACE THE RIGHT TO LIFE IN THE SYSTEM OF HUMAN RIGHTS / Zaporizhzhya national university, Ukraine

This paper investigates different approaches to classification of human rights. Various concepts of human right to life in the system of human rights are presented. Attention is paid to the fundamentality and priority of the studied law. Three groups of scientific viewpoints on classifying the right to life to the category of absolute rights. The right to life as the basis of all rights and freedoms in the field of personal safety and privacy. The right to life is proved to be the objective law (as the right for life acquires its value only in a state and only legal guarantee of subjective right to life leads to its actual implementation). It is stated that the right to live in a system of rights and freedoms a person and citizen is directly applicable, it should be seen as a social value that combines the full range of human rights. It is emphasized that the right to life is a natural, integral, inalienable, unified, innate human right, which is implemented directly, carried out objectively and serves a starting point, the criterion of all personal rights and freedoms thus is a fundamental principle (holds special place in the system of human rights).

Legal regulation right to life includes the recognition of the capacity rights as subjective rights. In turn, the subjective legal right – a phenomenon closely related to the objective law caused him

there based on it, but nevertheless qualitatively different from it. Its structure may include a right to affirmative action (the right to own the actual act aimed at the utilization of object properties right, the right to legal action aimed at the adoption of legal decisions) right to claim and the right to protection.

However, the right to life can not be seen as a subjective legal right, that can not be the extent of possible behavior because it is an objective law. It follows from these provisions:

– firstly, human life is an absolute value. Its appearance, operation and termination takes place according to the laws of nature. Considering this, author affirm the naturalness and inalienability of the right to life;

– secondly, the nature and natural law can not and should not be servants of corporate law. The legal norm is not able to create living creatures. Human at birth is launching rights granted to him by nature regardless of fixed legal rules;

– and thirdly, the law has its own subject of regulation – the social relations that arise between people and groups. It thus assumes the character of social relations and the legal responsibilities of subjective rights. Subjective rights are legal forms of social communication, addressed to the other side, the core of which is the ability to implement its owner at its discretion, use or do not use it.

The author concluded that the right to life as the foundation of the legal status of the person should be seen as a social value that combines the full range of human rights.

Key words: human rights, the classification of human rights, right for life, the objective right.

Права людини є одними з найважливіших завоювань світової культури та цивілізації, оскільки вони втілюють у собі високі ідеали свободи і рівності, загальнолюдські моральні принципи, такі, як справедливість, гуманність, милосердя.

Інститут прав людини пройшов тривалу і непросту історію. Сьогодні в правових державах людина та її права визнані найвищою цінністю, гарантовані державою і закріплені юридично. Серед них є абсолютна цінність, без якої будь-яке інше право перетворилося б на порожній звук. Це людське життя. Тобто, право на життя є базовою вищою цінністю і основою для виникнення і здійснення всіх інших прав людини.

Необхідність дослідження права на життя зумовлено тим, що це право органічно пов'язане з реалізацією інших основних прав та свобод людини, а його гарантії формують невід'ємний компонент єдиної системи забезпечення та захисту прав та свобод людини та громадянина на території держави.

Проблеми прав людини, у тому числі права на життя, вивчали українські та зарубіжні фахівці у різних галузях права. Такі вітчизняні фахівці, як Ю.В. Баулін, З.С. Гладун, К.О. Гориславський, О.Б. Заверуха, В.К. Грищук, Т.Р. Короткий, К.Б. Марисюк, С.Д. Порошук, О.В. Онуфрієнко, П.М. Рабінович, Т.О. Свіда, О.Я. Светлов, М.М. Страхов, С.В. Шевчук присвятили свої наукові праці дослідженню окремих питань цього права (історія формування ідей, сутності та гарантій права людини на життя; чинники, які впливають на реалізацію права людини на життя тощо).

Література з цієї проблеми також представлена працями багатьох учених країн СНД, зокрема таких, як: С.С. Алексєєв, О.А. Баллаєва, Н.В. Кальченко, В.А. Карташкін, Л.Н. Лінік, Н.І. Матузов, О.Б. Мезяєв, Л.П. Рассказов, Г.Б. Романовський, І.В. Уповор, І.Ю. Юшкарєв.

Мета статті: визначення місця права на життя в системі прав людини.

Існують різні підходи до класифікації прав людини, де право на життя посідає різні місця. Найбільш поширеним є поділ прав людини на особисті, громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні. У цій класифікації право на життя відносять до особистих прав [1, с. 256].

І. Бородін пропонує класифікувати права та свободи людини і громадянина, виходячи з характеру суспільних відносин, які вони відображають, і предмета правового

регулювання так: громадянські права (у тому числі право на життя), політичні права, соціально-економічні, право на екологічну безпеку та культурні права [2, с. 33].

Не менш поширеним є поділ прав і свобод людини та громадянина залежно від спрямованості потреб особи щодо сфери суспільних відносин. Так, розрізняють: фізичні права (у тому числі право на життя), особисті права, культурні права, економічні права та політичні [3, с. 144]. У такій класифікації життя розуміється як суто біологічний процес, а право на життя трактується як можливість для задоволення потреб фізичного існування.

Також заслуговує на увагу ідея щодо диференціації прав людини на декілька груп і поколінь. Першим поколінням прав людини визнаються традиційні ліберальні цінності, сформульовані в процесі здійснення буржуазних революцій, а потім конкретизовані та розширені в практиці та законодавстві демократичних держав. До них слід віднести особисті та політичні права та свободи (право на життя, свободу думки, свободу пересування, участь в управлінні справами суспільства та держави тощо). Друге покоління створюють соціально-економічні права, які сформувалися в умовах капіталізму в процесі класової боротьби. Це право на працю, на соціальне забезпечення, на захист від безробіття та інші. Нарешті, третє покоління прав прийнято називати колективними, оскільки вони здійснюються не окремими особами, а колективами, соціальними спільнотами (наприклад, право на безпечне навколишнє середовище, на мир тощо) [4, с. 22].

Право на життя, будучи правом першого покоління, – це головне природне й особисте право кожної людини, яке гарантується й захищається як національними законами держав, так і міжнародним правом. Воно забезпечує своєрідність людини, є природним і невід’ємним. Вже за самим своїм визначенням право на життя та інші особисті права трактуються як вроджені та є позадержавними. Досліджуване право не даровано владою, виникає незалежно від неї і без її згоди, і не може бути нею відібране без відповідних причин. Правова демократична держава зобов’язана визнати це право, закріпити його в конституції і оберігати всіма наявними засобами. Право на життя людини є базою всіх прав і свобод у сфері особистої безпеки та приватного життя.

Основоположне місце права людини на життя щодо інших прав людини з позицій змісту права підкреслює Міжнародний комітет з прав людини. Під егідою права людини на життя тут розглядаються такі проблеми: дитяча смертність, зростаючі життєві потреби, зокрема, вжиття заходів у боротьбі з голодом та епідеміями, введення надзвичайного стану, війни, акції масової непокори, а також геноцид, термоядерна війна, зникнення людей, свавільні страти та смертна кара. Виходячи з цього, Комітет зазначає, що право на життя часто тлумачили дуже вузько. Термін «невід’ємне право на життя» не можна правильно розуміти у вузькому значенні, а захист цього права вимагає від держав вжиття активних заходів [5, с. 5].

Звертаємо увагу, що існують розбіжності в розумінні місця права на життя в системі прав людини. Так, одна група дослідників піддає критиці концепцію ієрархії прав людини, вважаючи всі права рівноцінними для її існування [1, с. 257]. Інша група дослідників віддає певним правам людини пріоритет. Зокрема П. Рабінович наголошує на тому, що послідовність викладу прав людини не повинна бути довільною та випадковою, вона має так чи інакше зважати на певну нерівнозначність прав людини і відображати її [6, с. 15]. З цього приводу для характеристики права на життя термін «фундаментальне» видається цілком виваженим, бо без права на життя всі інші права втрачають сенс та значення [7, с. 30]. Практичним підтвердженням фундаментального та пріоритетного характеру досліджуваного права є той факт, що, навіть у випадку визнання судом людини померлою, фактично жива людина не втрачає права на життя та за допомогою відповідної правової процедури може відновити і решту своїх прав.

Р. Стефанчук взагалі пропонує визнати на законодавчому рівні те, що серед усієї низки існуючих рівновеликих немайнових благ саме життя людини є тією основоположною складовою, яка стоїть на вершині усіх суспільних пріоритетів [8, с. 115].

На думку В. Скомороха, право на життя, на відміну від інших прав, є визначальною передумовою, основою людської гідності [9, с. 30]. Існує також думка, що усі інші права людини слід розглядати як такі, що конкретизують право на життя у всій його різноманітності. Як зазначає Н. Карпачова, з правом кожної людини на життя тісно пов'язане не тільки право на фізичне існування, а й на створення для неї гідних умов існування [10, с. 93].

Також необхідно відзначити, що не всі вчені-теоретики у своїх поглядах відносять право на життя до категорії абсолютних прав людини. Умовно в зазначеній сфері дослідження їх можна розділити на три групи:

- вчені, які вважають, що право на життя є абсолютним правом, яке не підлягає жодним обмеженням;
- вчені, які вважають, що право на життя є природним, невідчужуваним правом, крім спеціально визначених у законодавстві випадків;
- вчені, які вважають, що право на життя є відчужуваним правом.

Право на життя можна назвати сумарним правом, яке містить у собі всі можливості, які визначені законодавцем і виражені як права у формальних джерелах права, а також ті, якими особа володіє і може користуватися фактично в межах правового режиму «дозволено все, що прямо не заборонено».

Правове регулювання життя, звичайно, включає в себе визнання частини можливостей людини як суб'єктивних прав. У свою чергу, суб'єктивне юридичне право – явище, тісно пов'язане з об'єктивним правом, обумовлене ним, виникає на його основі, але тим не менш якісно від нього відрізняється. До його структури можна віднести право на позитивні дії (право на власні фактичні дії, спрямовані на використання корисних властивостей об'єкта права; право на юридичні дії, спрямовані на прийняття юридичних рішень), право вимоги та право на захист.

Але, право на життя не може розглядатися як суб'єктивне юридичне право, тобто не може слугувати мірою можливої поведінки, оскільки воно є об'єктивним правом. Зазначене впливає з таких положень:

- по-перше, життя людини є абсолютною цінністю. Його виникнення, здійснення і припинення відбувається згідно законів природи. Зважаючи на викладене, можемо стверджувати про природність і невідчужуваність права на життя;
- по-друге, природа і природні закони не можуть і не повинні бути підвладними юридичним законам. Юридична норма не здатна створювати живі істоти. Людина з моменту народження розпочинає реалізацію наданих йому природою прав незалежно від закріплених юридичних норм;
- по-третє, право має свій предмет регулювання – суспільні відносини, які виникають між людьми та їх групами. Саме при цьому соціальні зв'язки набувають характеру юридичних обов'язків і суб'єктивних прав. Суб'єктивне право є юридичною формою соціального зв'язку, адресованого до іншої сторони, серцевиною реалізації якого є можливість його власника на свій розсуд скористатися або ж не скористатися ним.

Разом з тим, право на життя набуває свою цінність тільки в державі. Тобто, тільки закріплення суб'єктивного права на життя в чинному законодавстві призводить до його реального здійснення (додає йому більшої значущості й вагомості, а також забезпечує

необхідний правовий захист з боку держави, окремих держав та загалом всієї міжнародної спільноти).

Слід зазначити, що сама людина не може вирішувати питання щодо її народження, адже поява на світ нової людини не залежить від її власної волі. Процес зародження життя включає в себе конкретні людські дії та об'єктивні природні процеси, які не залежать від волі людини. Процес зародження людини і її появи на світ носить безповоротний характер, який самостійно призупинитися не може.

Право на життя в системі прав і свобод людини і громадянина в нашій незалежній країні є безпосередньо діючим. Це положення закріплене в Конституції України поряд із нормами щодо вищої юридичної сили, прямої дії та застосування на всій території України. Важливою особливістю права на життя є те, що воно реалізується в певних відносинах між конкретною людиною та іншими людьми, суспільством і державою з приводу забезпечення життєво важливих умов існування її громадян. Конституція України визначає, що всі рівні перед законом і судом, держава гарантує рівність прав і свобод людини та громадянина, незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового і посадового становища, місця проживання, ставлення до релігії, переконань тощо. Забороняються будь-які форми обмеження прав громадян за ознаками соціальної, расової, національної, мовної чи релігійної приналежності. Ці положення Конституції України чіткі та повні, більш ніж ґрунтовні, але практичний досвід показує, що держава і суспільство покликані постійно стверджувати і підтверджувати принцип рівноправності у володінні правами і свободами, особливо таким правом, як право на життя, оскільки воно часто порушується.

У системі прав людини праву на життя відводиться особливе місце. Воно є першоосновою, адже без його реалізації неможливе здійснення всіх інших прав. Крім того, право на життя як фундамент правового статусу людини має розглядатися як соціальна цінність, що об'єднує весь комплекс прав людини.

Перспективою подальших розвідок цієї проблематики є дослідження державних та громадських інституцій у системі гарантій реалізації права людини на життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М. : Юристъ, 1997. – 672 с.
2. Бородін І. Права та свободи громадян, їх класифікація, гарантії реалізації / І. Бородін // Право України. – 2001. – № 12. – С. 32-35.
3. Загальна теорія держави і права : підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Х. : Право, 2002. – 432 с.
4. Общая теория прав человека / Карташкин И.А., Колесова Н.С., Ларин А.М., Ледях И.А. и др. ; отв. ред. : Лукашева Е.А. – М. : Норма, 1996. – 520 с.
5. Ramcharan B.G. The Right to Life in International Law / B.G. Ramcharan – Dordrecht / Boston / Lancaster : Martinus Nijhoff Publishers, 1985. – 523 p.
6. Рабінович П.М. Права людини : загальнотеоретичні засади / П.М. Рабінович // Пробл. законності : Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 1998. – Вип. 36. – С. 12-25.
7. Малишев О.В. Право людини на життя : конституційно-правовий аспект / О.В. Малишев // Економіка, фінанси, право. – 2005. – № 3. – С. 30-35.
8. Стефанчук Р. Право на життя як особисте немайнове право фізичної особи / Р. Стефанчук // Право України. – 2003. – № 11. – С. 115-119.
9. Скомороха В. Конституційне правосуддя і права людини на охорону здоров'я,

медичну допомогу і медичне страхування та їх забезпечення державою / В. Скомороха // Юридичний вісник України. – 2002. – №17. – С. 30-33.

10. Карпачова Н.І. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні. Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини / Н.І. Карпачова – К., 2000. – 337 с.

REFERENCES

1. Matuzov N.I. Teoriya gosudarstva i prava : Kurs lektsiy / N.I. Matuzov, A.V. Malko. – M. : Yurist', 1997. – 672 s.
2. Borodin I. Prava ta svobodi gromadyan, yih klasifikatsiya, garantiyi realizatsiyi / I. Borodin // Pravo Ukrayini. – 2001. – № 12. – S. 32-35.
3. Tsvik M.V. Zagalna teoriya derzhavi i prava : Pidruchnik dlya stud. yurid. spets. visch. navch. zakl. / M.V. Tsvik, V.D. Tkachenko, O.V. Petrishin. – H. : Pravo, 2002. – 432 s.
4. Obschaya teoriya prav cheloveka / [Kartashkin I.A., Kolesova N.S., Larin A.M., Ledyah I.A. i dr.] ; pod red. E.A. Lukasheva – M. : Norma, 1996. – 520 s.
5. Ramcharan B.G. The Right to Life in International Law / B.G. Ramcharan. – Dordrecht / Boston / Lancaster : Martinus Nijhoff Publishers, 1985. – 523 p.
6. Rabinovich P.M. Prava lyudini : zagalnoteoretichni zasadi / P.M. Rabinovich // Probl. zakonnosti : Resp. mizhvidom. nauk. zb. / Vidp. red. V.Ya. Tatsiy. – H. : Nats. yurid. akad. Ukrayini, 1998. – Vip. 36. – S. 12-25.
7. Malishev O.V. Pravo lyudini na zhittya : konstitutsiyno-pravoviy aspekt / O.V. Malishev // Ekonomika, finansi, pravo. – 2005. – № 3. – S. 30-35.
8. Stefanchuk R. Pravo na zhittya yak osobiste nemaynove pravo fizichnoyi osobi / R. Stefanchuk // Pravo Ukrayini. – 2003. – № 11. – S. 115-119.
9. Skomoroha V. Konstitutsiyne pravosudivstvo i prava lyudini na ohoronu zdorov'ya, medichnu dopomogu i medichne strahuvannya ta yih zabezpechennya derzhavoyu / V. Skomoroha // Yuridichniy visnik Ukrayini. - 2002. – №17. – S. 30-33.
10. Karpachova N.I. Stan dotrimannya ta zahistu prav i svobod lyudini v Ukrayini. Persha shchorichna dopovid Upovnovazhenogo Verhovnoyi Radi Ukrayini z prav lyudini / N.I. Karpachova – K., 2000. – 337 s.

РОЗДІЛ III. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО

УДК 347.93 (477)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПОСАДОВИМИ АБО СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ГІДНОСТІ ТА ЧЕСТІ, ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ, СПРОСТУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ І НЕГАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Яковенко Є.О., к.ю.н., головний державний інспектор

*Головне управління Міністерства доходів і зборів України
у Дніпропетровській області (yakovenkoA@i.ua)*

Стаття присвячена дослідженню особливості захисту посадовими або службовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування гідності та честі, ділової репутації, спростування негативної та недостовірної інформації.

Ключові слова: судовий захист, гідність, честь, ділова репутація.

Яковенко Е.А. НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАЩИТЫ ДОЛЖНОСТНЫМИ ИЛИ СЛУЖЕБНЫМИ ЛИЦАМИ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ, ДОСТОИНСТВА И ЧЕСТИ, ДЕЛОВОЙ РЕПУТАЦИИ, ОПРОВЕРЖЕНИЯ НЕДОСТОВЕРНОЙ И НЕГАТИВНОЙ ИНФОРМАЦИИ / Главное управление Министерства доходов и сборов Украины в Днепропетровской области, Украина

Статья посвящена исследованию особенности защиты должностными или служебными лицами органов государственной власти и местного самоуправления достоинства и чести, деловой репутации, опровержения недостоверной и негативной информации.

Ключевые слова: судебная защита, достоинство, честь, деловая репутация.

Yakovenko E.A. SOME FEATURES OF DEFENCE OF PUBLIC AND DIGNITY AND HONOUR, BUSINESS REPUTATION, REFUTATION OF UNRELIABLE AND NEGATIVE INFORMATION AUTHORITIES PUBLIC OR OFFICIAL SERVANTS / Main administration of Ministry of profits and collections of Ukraine in the Dnepropetrovsk area, Ukraine

Judiciary practice of the European Human Rights Court and national courts reflects a defence's feature of honour and respect, business standing, refutation of inadequate and negative information by officials of public authorities or local government, connected with their performance of functional duties and citizens of Ukraine who are not officials. Such defence's feature concern ability of officials of public authorities or local government to prove infringement of personal non-property right in court. The analysis of judiciary practice of the European Human Rights Court and national courts leads about such ability in the presence of simultaneously necessary major factors which give possibilities to officials of public authorities or local government to protect the broken non-property right in a court. Definition of such major factors is necessary for practical application of the Ukrainian current legislation's norms for protection of honour and respect, business standing, refutation of inadequate and negative information by officials of public authorities or local government in court.

On the grounds of analysis of the current Ukrainian legislation, positions of the Ukrainian Supreme Court and the European Human Rights Court it is possible to come to following conclusions:

- realisation of the information right should not break civil, political, economic, social, spiritual, ecological and other rights, freedom and legal interests of other persons;
- judicial protection of contradiction of inadequate information's about itself and members of the family for everyone;
- tort as infringement of the person's right to respect for honour and respect, business standing provides dissemination of inadequate and negative information about this person;
- actual approval can be checked up about their corresponding to the reality and can be refuted;

- honour and respect, business standing are categories of morality which define a good name of the person in the set ;
- value judgement, ideas, conviction, a critical estimation of the certain facts and defects which could not be checked up about their corresponding to the reality or could not be refuted is not a subject of judicial protection. There should be a basis for such judgement, even when it is estimated judgement;
- the proof of reliability of the negative information about claimants is assigned to the respondent, and the duty of the proof of the fact of distribution of inadequate and negative information is assigned to the claimant by the respondent only.

On the basis of the analysis of the current Ukrainian legislation, positions of the Ukrainian Constitutional Court and the European Human Rights Court it is possible to assert, that letters, statements, complaints cannot be considered as disseminated information which discredit honour and respect, business standing or harm interests of officials of public authorities or local government, if they contain simultaneously information about officials' of public authorities or local government activity corresponding functional duties that has led to right's infringement of the claimant (applicant). It must have clarification what was the harm to the rights of the claimant (applicant), and clarification of actions of such official which had no legal grounds, and have broken the right of the claimant (applicant).

It can not be considered as dissemination of inadequate information if it is established, that

- the reference in law-enforcement or state authorities with the statement or the complaint about judicial misconduct if this authority is not allocated by powers concerning legality restoration in corresponding relations or applications of the sanctions to the offender provided by the law;
- the humiliation of honour and respect, business standing of the certain official was the purpose of these actions;
- the information is disseminated with comprehension of its unauthenticity;
- there were no purpose for the reference of the person to the specified authority and this reference is caused not by intention to execute the civic duty or to protect the rights, freedom or legitimate interests.

Key words: defence, respect, honour, business standing.

Судова практика Європейського Суду з прав людини і загалом національних судів наявно висвітлює різницю і особливості захисту гідності та честі, ділової репутації, спростування недостовірної інформації посадовими або службовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування (далі – посадові або службові особи), пов'язану з виконанням ними функціональних обов'язків, та громадянами України, які не є посадовими або службовими особами. Такі особливості захисту в першу чергу стосуються можливості посадових або службових осіб довести в суді порушення свого особистого немайнового права. Як свідчить аналіз судової практики Європейського суду з прав людини і національних судів, це можливо, але за наявності одночасно необхідних основних факторів, які надають можливість посадовій або службовій особі захистити в суді порушене своє особисте немайнове право. Визначання таких основних факторів є необхідним для практичного застосування норм діючого законодавства України при зверненні посадових або службових осіб до суду за захистом своєї гідності та честі, ділової репутації, спростування недостовірної і негативної інформації.

Усі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. Реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб [1].

Інформацією є документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце в суспільстві, державі та навколишньому середовищі; суб'єкт відносин у сфері інформації може вимагати усунення порушень його права [2].

Конституція України надає право фізичній особі на недоторканість особистого і сімейного життя, право на повагу до гідності та честі [2].

Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації [3].

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів у порядку, встановленому Цивільним процесуальним кодексом України [4].

Захист особистого немайнового права здійснюється способами, встановленими главою 3 ЦК України. Захист особистого немайнового права може здійснюватися також іншим способом, відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило це порушення [2].

Верховний Суд України у своїй постанові від 27.02.2009 №1 за результатами проведеного Пленуму дійшов висновку, що недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або переключені).

При цьому, негативна інформація повинна порушувати право позивача на повагу до гідності, честі чи ділової репутації, саме на думку позивача, а не спільноти, суспільства та ін. [4].

Тобто, порушення права на повагу до честі, гідності чи ділової репутації ставиться в залежність саме від суб'єктивного сприйняття цієї інформації позивачем.

Особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї недостовірної інформації, має право на спростування цієї інформації [2].

Негативною слід вважати інформацію, у якій стверджується про порушення особою, зокрема, норм чинного законодавства, вчинення будь-яких інших дій (наприклад, порушення принципів моралі, загальновищначених правил співжиття, неетична поведінка в особистому, суспільному чи політичному житті, тощо) і яка порушує право позивача на повагу до гідності, честі чи ділової репутації [4].

Об'єктивна сторона складу такого цивільного правопорушення передбачає одночасну наявність двох складових елементів – недостовірність поширеної інформації та її направленість на порушення особистих немайнових прав потерпілої особи (негативний зміст) [2].

Звертаючи увагу на викладене, можна констатувати, що цивільне правопорушення, як поширення відносно особи інформації, яка порушує її право на повагу до гідності, честі чи ділової репутації, передбачає наявність поширення відносно такої особи недостовірної і негативної інформації. Тобто, особа набуває права на звернення до суду за захистом свого немайнового права за наявності всіх ознак скоєного цивільного правопорушення - поширення відносно себе недостовірної і негативної інформації.

Кожен має право на повагу до його гідності та честі. Гідність та честь фізичної особи є недоторканими [2].

Під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності. З честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло, а під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків [4].

Негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного (презумпція добропорядності) [2].

Згідно з положеннями статті 277 ЦК України і статті 10 Цивільного процесуального кодексу України обов'язок довести, що поширена інформація є достовірною, покладається на відповідача, проте позивач має право подати докази недостовірності поширеної інформації [4].

Отже, тягар доказування достовірності негативної інформації про позивачів покладається на відповідачів, а на позивачів покладено лише обов'язок доказування факту поширення такої інформації відповідачами. Цей висновок узгоджується з приписом абзацу 1 частини 2 статті 302 Цивільного кодексу України.

Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясовувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням [4].

Оціночними судженнями, за винятком образи чи клепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути тлумаченні як такі, що містять фактичні дані, з огляду на характер використання мовних засобів, зокрема, гіпербол, алегорій, сатири. Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості [1].

Отже, відповідно до статті 277 Цивільного кодексу України не є предметом судового захисту оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків, які, будучи вираженням суб'єктивної думки і поглядів відповідача, не можна перевірити на предмет їх відповідності дійсності (на відміну від перевірки істинності фактів) і спростувати, що відповідає прецедентній судовій практиці Європейського Суду з прав людини при тлумаченні положень статті 10 Конвенції.

Європейський Суд з прав людини вказує, що свобода вираження поглядів становить одну з основних підвалин демократичного суспільства і одну з принципових умов його прогресу і самореалізації кожної особи та робить розрізнення між твердженнями факту та оціночними судженнями (справа "Лінгенс проти Австрії") [6].

Європейський Суд з прав людини у своїй судовій практиці дотримується підходу щодо захисту свободи вираження, вказуючи, що свобода висловлювати свої погляди є правом людини, визнаним у світі, мабуть, найбільш широко. Вільне передавання почуттів, поглядів та ідей є істотним чинником повноцінного розвитку особистості в суспільстві, так само, як і здатність людини сприймати заперечення, спонукання, заохочення через ідеї, висловлені іншими людьми, яка є також важливою для формування особистих переконань [7].

Оціночне судження, як стверджує практика Європейського Суду з прав людини (справа "Лінгенс проти Австрії"), є висновком, отриманим у результаті інтелектуальної, логічної обробки і узагальнення фактів, оцінок інших людей, інформації довідкового характеру та причинно-наслідкового зв'язку між зазначеними джерелами інформації [6].

У рішенні Європейського суду з прав людини від 29 березня 2005 року в справі «Українська Прес-Група проти України» зазначено: «У своїй практиці суд розрізняє факти та оціночні судження. Якщо існування фактів може бути підтверджене, правдивість оціночних суджень є нездійсненною і порушує свободу висловлення думки як таку, що є фундаментальною частиною права, яке охороняється статтею 10 Конвенції про захист прав і основних свобод людини (ратифікованою Законом України від 17 липня 1997 року №475/97-ВР). Однак, навіть якщо висловлювання є оціночним судженням, пропорційність втручання має залежати від того, чи існує достатній фактичний базис для оспорюваного висловлювання» [8].

Проте, необхідно звернути увагу на те, що тією ж статтею 10 частини 2 Конвенції передбачено законодавче обмеження права на свободу думки та слова, на вільне вираження своїх поглядів та переконань, зокрема, для захисту репутації або прав інших осіб, тощо, і є необхідним в демократичному суспільстві [7].

Звертаючи увагу на викладене вище, за результатами ґрунтовного правового аналізу діючого законодавства України, позицій Верховного Суду України та Європейського Суду з прав людини, можливо дійти такого:

- реалізація права осіб на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян;
- кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї;
- цивільне правопорушення, як порушення права особи позивача на повагу до гідності, честі чи ділової репутації, передбачає наявність поширення відносно такої особи недостовірної і негативної інформації;
- фактичні твердження можливо перевірити на предмет їх відповідності дійсності і спростувати;
- честь і гідність, ділова репутація - це категорії моральності, які у своїй сукупності визначають добре ім'я людини;
- не є предметом судового захисту оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків, які, будучи вираженням суб'єктивної думки і поглядів відповідача, не можна перевірити на предмет їх відповідності дійсності і спростувати. При цьому, навіть коли твердження становить оціночне судження, має бути наявна фактична основа для такого судження;
- тягар доказування достовірності негативної інформації про позивачів покладається на відповідачів, а на позивача покладено лише обов'язок доказування факту поширення недостовірної і негативної інформації відповідачем.

Конституційний Суд України, вирішуючи справу №1-9/2003 за конституційним зверненням громадянина Сердюка Валерія Анатолійовича про офіційне тлумачення положення частини першої статті 7 Цивільного кодексу Української РСР (справа про поширення відомостей), дійшов такого: положення частини першої статті 7 Цивільного кодексу Української РСР "поширив такі відомості" в аспекті конституційного звернення треба розуміти так, що викладення у листах, заявах, скаргах до правоохоронного органу відомостей особою, на думку якої посадовими чи службовими особами цього органу при виконанні функціональних обов'язків порушено її право, не може вважатися поширенням відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди інтересам цих осіб. Викладення у листах, заявах, скаргах до правоохоронного органу завідомо неправдивих відомостей тягне за собою відповідальність, передбачену чинним законодавством України.

При цьому, Конституційний Суд України, приймаючи це рішення, дійшов висновку, що підставою цивільно-правової відповідальності заявника, передбаченої статтею 7 Цивільного кодексу України, може бути поширення недостовірної інформації стосовно особистого (сімейного) життя посадової чи службової особи правоохоронного органу як людини і громадянина.

Також Конституційний Суд України у своєму рішенні зазначив: «Проблеми, пов'язані з особливостями реалізації права громадян на свободу вираження поглядів і критику стосовно дій (бездіяльності) посадових та службових осіб, неодноразово були предметом розгляду Європейського суду з прав людини. Застосовуючи положення

статті 10 Конвенції про захист прав людини та основних свобод у рішеннях у справах «Нікула проти Фінляндії», «Яновський проти Польщі» та інших, Суд підкреслює, що межі допустимої інформації щодо посадових та службових осіб можуть бути ширшими, порівняно з межами такої ж інформації щодо звичайних громадян. Тому, якщо посадові чи службові особи діють без правових підстав, то мають бути готовими до критичного реагування з боку суспільства» [9].

Практика Європейського Суду з прав людини виходить з того, що права на недоторканість гідності та честі публічної особи підлягають захисту у випадку, коли ця особа (посадова чи службова особа) доведе, що інформація поширена із знанням її неправдивості або із нехтуванням питання про їх правдивість чи неправдивість (рішення у справі "Нью-Йорк Таймс проти Салівана" (New York Times v. Sullivan) чи "Куртіс Паблішінг Ко. проти Батса" (Curtis Publishing Co. v. Butts) [10].

При цьому, національні суди при здійсненні правосуддя у такій категорії справ дійшли висновку, що звернення до правоохоронного чи державного органу із заявою або скаргою про неправомірні дії особи, якщо цей орган наділений владними повноваженнями щодо поновлення законності у відповідних відносинах чи застосування передбачених законом санкцій до правопорушника, не може розцінюватись як поширення неправдивих відомостей, якщо не встановлено, що фактично метою цих дій було приниження честі, гідності та ділової репутації певної особи, та для звернення особи до вказаних органів не було жодних підстав і це звернення було викликано не наміром виконати свій громадський обов'язок або захистити свої права, свободи чи законні інтереси.

Звертаючи увагу на викладене вище, за результатами ґрунтовного правового аналізу діючого законодавства України, позицій Конституційного Суду України та Європейського Суду з прав людини можливо констатувати, що не може вважатися поширенням відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди інтересам посадовим або службовим особам, лише, якщо такі листи, заяви, скарги містять одночасно відомості (на думку заявника, скаржника): про посадову або службову особу; про виконання такою особою відповідних функціональних обов'язків, які призвели до порушення права заявника (скаржника); з зазначенням, у чому полягає порушення прав заявника (скаржника), а також, у чому полягають дії такої посадової або службової особи, зокрема без правових підстав, які порушили право заявника (скаржника), а також оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків.

Не може розцінюватися як поширення неправдивих відомостей, зокрема відносно посадової або службової особи, якщо не встановлено, що:

- звернення до правоохоронного чи державного органу із заявою або скаргою про неправомірні дії особи, якщо цей орган наділений владними повноваженнями щодо поновлення законності у відповідних відносинах чи застосування передбачених законом санкцій до правопорушника;
- фактично метою цих дій було приниження честі, гідності та ділової репутації певної посадової або службової особи;
- для звернення особи до вказаних органів не було жодних підстав і це звернення було викликано не наміром виконати свій громадський обов'язок або захистити свої права, свободи чи законні інтереси.

Враховуючи викладене, за проведеним правовим аналізом норм діючого законодавства України, правових позицій Конституційного Суду України, Верховного Суду України, Європейського Суду з прав людини та національних судів загальної юрисдикції можливо дійти ґрунтовного висновку, що посадова або службова особа може звернутися

до суду за захистом і заявити вимогу про захист гідності та честі, ділової репутації, спростування недостовірної і негативної інформації та відшкодування завданої моральної (немайнової) шкоди, якщо заява (скарга) не містить відомостей:

- про виконання такою особою відповідних функціональних обов'язків, які призвели до порушення права заявника (скаржника); із зазначенням, у чому полягає порушення прав заявника (скаржника), а також, у чому полягають дії такої посадової або службової особи, зокрема без правових підстав, які порушили право заявника (скаржника);

якщо заява (скарга) містить відомості:

- недостовірної і негативної інформації, пов'язаної з виконанням особою своїх функціональних обов'язків, а також (можливо) особистого життя посадової або службової особи, як людини і громадянина;

якщо заява (скарга):

- направлена до правоохоронного чи державного органу, який не наділений владними повноваженнями щодо поновлення законності у відповідних відносинах чи застосування передбачених законом санкцій до правопорушника;

якщо:

- фактично метою звернення було приниження честі, гідності та ділової репутації певної особи;
- інформація поширена зі знанням її неправдивості;
- для звернення особи до правоохоронного чи державного органу не було жодних підстав і це звернення було викликано не наміром виконати свій громадський обов'язок або захистити свої права, свободи чи законні інтереси.

Підводячи підсумок, на наш погляд, зазначений вище комплекс основних факторів має суттєве значення при можливому зверненні посадової або службової особи до суду за захистом свого порушеного особистого немайнового права. При доведенні в суді їх існування дасть можливість посадовій або службовій особі повною мірою захистити свою гідність та честь, ділову репутацію, спростувати недостовірну і негативну інформацію, пов'язану з виконанням нею своїх функціональних обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/> ;
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
5. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України, від 27.02.2009 №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
6. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі "Лінгенс проти Австрії" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
7. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 16.11.2012 у справі №2-2561/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua/>

8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Українська Прес-Група проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
9. Рішення Конституційного Суду України у справі №1-9/2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
10. Ухвала апеляційного суду Дніпропетровської області від 02.12.2013 у справі №199/4614/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoscope.com/act-uxvala-sudu>.

REFERENCES

1. Pro informatsiyu : Zakon Ukrayini from 02.10.1992 № 2657-XII [Law of Ukraine “About information”]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
2. Tsivil’nyi kodeks Ukrayini from 16.01.2003 № 435-IV [The Civil Code of Ukraine]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
3. Konstitutsiya Ukrayini from 28.06.1996 № 254к/96-ВР [The Constitution of Ukraine]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
4. Tsivil’nyi protsesual’nyi kodeks Ukrayini from 18.03.2004 № 1618-IV [Ukrainian Civil Code of practice]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
5. Postanova Plenumu Verkhovnogo Sudu Ukrayini, from 27.02.2009 №1 "Pro sudovu praktiku u spravakh pro zakhist gıdnosti ta chesti fizichnoyi osobi, a takozh dilovoyi reputatsiyi fizichnoyi ta yuridichnoyi osobi" [the Decree of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine? from 27.02.2009, №1, “About court practice in defence of individual’s honour and respect, and also in defence of business standing of individuals and corporations”]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
6. Rishennya Evropeis’kogo Sudu z prav lyudini on business "Lingens proti Avstriyi"[Law of Ukraine “About information”]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
7. Rishennya Pechers’kogo raionnogo sudu m.Kieva from 16.11.2012 on business №2-2561/12 [Pechersk District Court order on the Case №2-2561/12, dated 16.11.2012]. – Access mode : <http://search.ligazakon.ua/>
8. Rishennya Evropeis’kogo sudu z prav lyudini u spravi «Ukrayins’ka Pres-Grupa proti Ukrayini» [European Human Rights Court order on the Case “Ukrainian press-group against Ukrain”]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
9. Rishennya Konstitutsiinogo Sudu Ukrayini on business №1-9/2003 [Ukrainian Constitutional Court order on the Case №1-9/2003]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
10. Ukhvala apelyatsiinogo sudu Dnipropetrovs’koyi oblasti from 02.12.2013 on business №199/4614/13 [Dnepropetrovsk Regional Court of Appeal order on the Case №199/4614/13]. – Access mode : <http://pravoscope.com/act-uxvala-sudu>.

РОЗДІЛ IV. АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 34 (092) (470+571)

ЮБИЛЕЙ ЗАСЛУЖЕННОГО ЮРИСТА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ, КАНДИДАТА ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОРА НАДЕЖДЫ ГЕОРГИЕВНЫ САЛИЩЕВОЙ

Коломеец Т.А., д.ю.н., профессор, Заслуженный юрист Украины

Запорожский национальный университет (t_deputy@ukr.net)

В статье освещается жизненный и творческий путь известного ученого-административиста советского и современного периодов. С именем Н.Г. Салищевой связывают фундаментальные исследования, посвященные проблемным вопросам административного процесса, административной ответственности, административной юстиции, контроля и др. Обращается внимание на роль и значение научных положений, сформулированных Н.Г. Салищевой, на развитие украинской административно-правовой науки, использование их в качестве фундамента для современных отраслевых правовых исследований. Анализируется роль Н.Г. Салищевой в нормативной деятельности в советский и современный периоды, в разработке известных кодифицированных, законодательных актов, которые можно рассматривать в качестве личных примеров соблюдения всех требований кодифицированной (законодательной) техники, технологий. Уделяется внимание многолетней педагогической деятельности Юбиляра, уникальности ее авторских методик подготовки студентов и аспирантов, повышения квалификации судей, использования их во многих высших учебных заведениях Российской Федерации и Украины. Освещается консультативно-экспертная деятельность Н.Г. Салищевой, роль и значение в подготовке научного обоснования коренных правотворческих отраслевых преобразований.

Ключевые слова: административная юстиция, административно-правовая доктрина, административный процесс, нормотворчество, педагогическая деятельность, экспертная деятельность.

Коломеець Т.О. ЮВІЛЕЙ ЗАСЛУЖЕНОГО ЮРИСТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ,
КАНДИДАТА ЮРИДИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА НАДІЇ ГЕОРГІЇВНИ САЛІЩЕВОЇ /
Запорізький національний університет, Україна

У статті висвітлюється життєвий і творчий шлях відомого вченого-адміністративіста радянського та сучасного періодів. З іменем Н.Г. Саліщєвої пов'язують фундаментальні дослідження, присвячені проблемним питанням адміністративного процесу, адміністративної відповідальності, адміністративної юстиції, контролю тощо. Звертається увага на роль та значення наукових положень, сформульованих Н.Г. Саліщєвою, на розвиток української адміністративно-правової науки, використання їх як фундаменту для сучасних галузевих правових досліджень. Аналізується роль Н.Г. Саліщєвої у нормотворчій діяльності в радянський та сучасний періоди, у розробці відомих кодифікованих, законодавчих актів, які можна розглядати як найкращі приклади дотримання всіх вимог кодифікаційної (законодавчої) техніки, технології. Приділяється увага багаторічній педагогічній діяльності Ювіляра, унікальності її авторських методик підготовки студентів та аспірантів, підвищення кваліфікації суддів, використання їх у багатьох вищих навчальних закладах Російської Федерації та України. Висвітлюється консультативно-експертна діяльність Н.Г. Саліщєвої, роль та значення в підготовці наукового обговорення докорінних реформаційних правотворчих галузевих перетворень.

Ключові слова: адміністративна юстиція, адміністративно-правова доктрина, адміністративний процес, нормотворчість, педагогічна діяльність, експертна діяльність.

Kolomoets T.A. ANNIVERSARY HONORED LAWYER OF THE RUSSIAN FEDERATION,
CANDIDATE OF LEGAL SCIENCES, PROFESSOR NADEGDA GEORGIEVNA
SALISHCHEVA / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In an article on the anniversary of the candidate of legal sciences, professor, Honored Lawyer of the Russian Federation Nadezhdy Grigorevny Salishchevoy, covered her creative way of life.

Attention is paid to the process of its formation as leading scholars, speeding up its scientific views. Nadezhda Salishcheva made a huge contribution to the science of administrative law, the formation of the fundamental provisions of the Administrative Procedure, administrative justice, administrative responsibility, control, etc. There is no scientific sector work, in which there were no references to works N.Salishchevoy. Formulated its scientific statements about the «jurisdictional nature» of the administrative process was perceived by many Ukrainian leading scholars. The basis of industry research on administrative and procedural legal capacity a judicial process for protecting the rights of persons against unlawful acts state control over the activities of state bodies, laid the scientific proposals formulated as during the Soviet period and subsequent years. The article focuses on the contribution of the role and importance of creative research Nadezhdy Salishchevoy in the formation of Ukrainian legal administrative science. In an article highlights the role of Nadezhda Salishcheva in the standards-related activities in the Soviet period and in subsequent years, in the preparation of many regulatory, codified in t.ch, acts which operated for a long time and remain in force until the present time. Emphasis focuses on expert advisory activities hero of the day, many interpretations of the legal acts. N. Salishcheva contributed to the development of legal education, the development of teaching methods, training future lawyers and training for judges and court staff. Professor has created his own scientific school, has trained a large number of students who successfully defended their candidate and doctoral dissertations. In working with students she uses own methods of training future scientists, paying attention to their personal qualities. Nadezhda Salishcheva is the author of many works that are relevant to modern legal science rulemaking. The article focuses on the basic provisions of the «classic» scientific works, the extent of their use of Ukrainian leading scholars in different times. It is noted that N. Salishcheva is one of the recognized leaders in the legal and administrative science, its merits are marked in the state, departmental level, and it is a prime example of the great scientist, a wonderful teacher with practical experience, master of her craft.

Key words: administrative law, administrative procedure, administrative and legal doctrine, administrative responsibility, administrative justice, codification, lawmaking, legal education.

30 сентября научная общественность отмечает юбилей Надежды Георгиевны Салищевой, занимающей особое место в плеяде советских, российских ученых-административистов, без преувеличения можно сказать и представителей отраслевой правовой науки всех стран СНГ, что обусловлено ее большим вкладом в развитие науки административного права, юридического образования, отраслевого нормотворчества. Неоценим ее вклад и для развития украинской административно-правовой науки. Базовые положения современной украинской административно-правовой, в т.ч. административно-процессуальной, науки сформированы, прежде всего, с учетом положений, разработанных Н.Г. Салищевой, как в советский период, так и после образования независимых государств. Нет ни одного учебного пособия, ни одной монографической научной работы по вопросам административно-процессуального права, подготовленных украинскими учеными-специалистами в области административного процесса, в которых бы не было ссылок на труды Н.Г. Салищевой. И это вполне обоснованно, ибо ее доктринальные положения, благодаря фундаментальности подхода к изучению вопроса, глубине научного поиска, являются основой для научных специализированных правовых исследований, неотъемлемой составляющей доктринального базиса отечественной нормопроектной, нормотворческой деятельности в соответствующей сфере отношений.

Впечатляет ее жизненный и творческий путь.

Родилась Надежда Георгиевна в 1924 г. в г. Москва. После успешного окончания (с отличием) средней школы в г. Куйбышеве, где она вместе с матерью находилась в эвакуации и обучение приходилось совмещать с тяжелой работой в тылу, ухаживая в госпитале за ранеными, выполняя различного рода общественные работы, в 1943 г. она поступает на юридический факультет Московского государственного университета имени М.В. Ломоносова, который оканчивает с отличием в 1948 г. Именно в этот период происходит знакомство Юбиляра с известным ученым-административистом И.И. Евтихиевым, заметившим ее неординарные способности и трудолюбие, одним из

ее наставников, под руководством которого фактически и началось её формирование как будущего научного исследователя в области административного права.

После окончания университета Надежда Георгиевна получила рекомендацию в аспирантуру Всесоюзного института юридических наук (ВИЮН) при Министерстве юстиции СССР, успешно продолжила учебу в аспирантуре и по ее завершении была назначена на должность младшего научного сотрудника в сектор государственного и административного права ВИЮН. Именно в этот период – учебы в аспирантуре и работы в ВИЮН – Юбиляр знакомится с целой плеядой выдающихся ученых (С.С. Студеникиным, Н.Г. Александровым, Ц.А. Ямпольской, В.А. Власовым, Б.И. Новицким, Д.М. Генкиным, И.А. Брауде и др.), общение с которыми оказало существенное влияние на формирование ее мировоззрения, как ученого, педагога, придерживающегося «комплексного общетеоретического подхода к осмыслению юридического материала с использованием исторического метода и метода сравнительного правоведения» [1, с. 2].

В 1954 г. Надежда Георгиевна успешно защитила кандидатскую диссертацию «Нормативные акты государственного управления», основные положения которой фактически и определили ее подходы к отраслевому нормотворчеству.

С 1954 г. по 1961 г. Юбиляр работала во Всесоюзном юридическом заочном институте, а в 1961 г., по результатам конкурса, была принята в Институт государства и права Академии наук СССР (ныне – Российской академии наук) на должность старшего научного сотрудника, получив соответствующее ученое звание. Ученое звание профессора Надежде Георгиевне было присвоено в 2006 г.

Надежда Георгиевна Салищева – один из признанных лидеров в науке административного права.

Невозможно представить современную украинскую теорию административного права без фундаментальных трудов Надежды Георгиевны по проблемным вопросам административного процесса, административной ответственности, контрольной деятельности и др. Абсолютно все исследования советских, а в последствии и украинских ученых-административистов, непосредственно посвященные вопросам административного процесса, в качестве неотъемлемой составляющей научного фундамента базируются на положениях «юрисдикционной» концепции административного процесса, сформированных Н.Г. Салищевой еще в 60-х годах XX века, в обобщенном виде впервые представленных ставшей классической монографией «Административный процесс в СССР» (1964 г.) – «первом специализированном исследовании административного процесса в отечественной правовой науке, ставшим заметным событием, сыгравшим немалую роль в активизации разработки проблем этого вида процесса» [2, с. 186]. Рассмотрение административного процесса в качестве особого вида исполнительной и распорядительной деятельности, связанной непосредственно с возможностью реализации в принудительном порядке соответствующих административно-правовых актов, определяющих права и обязанности участников материального административного отношения, было воспринято многими учеными-административистами и в течении длительного времени использовалось как аналог «административного процесса в узком понимании» (например, работы Л.В. Коваля, Ю.П. Битяка, В.В. Зуй, А.Т. Комзюка, С.Т. Гончарука и др.). Сформулированные Н.Г. Салищевой положения «юрисдикционной» концепции административного процесса в аспекте признания тождественности понятия «административный процесс» содержанию понятий «гражданский процесс» и «уголовный процесс» (как способов обеспечения обязательности норм материального права и применения мер воздействия (принуждения) по отношению к лицам, нарушающим правовые нормы), соотношение понятий «процесс» и «производство»

(при котором административное производство оказывается явлением более широким, чем процесс), определения места и роли административно-процессуальных норм, выделения их в качестве «правового института административного права», послужили основой для подготовки докторских диссертаций Л.В. Коваля «Административно-деликтное отношение» (в процессуальной части), Н.М. Тищенко «Административно-процессуальный статус гражданина Украины: проблемы теории и пути совершенствования», А.Т. Комзюка «Административное принуждение в правоохранительной деятельности милиции», и других многочисленных кандидатских диссертаций, учебных пособий по административному праву с выделением в отдельном разделе положений, посвященных административному процессу. Новые времена несут перемены и требуют смены поколений. Безусловно, в этом есть определенная логика, но для нового времени не менее важны преемственность традиций, передача опыта, необходимы личности, способные воспринимать перемены, происходящие в жизни, пересматривать свои взгляды, видеть новые горизонты. В числе таких можно выделить и Юбиляра. С учетом требований времени, в контексте формирования новых концепций, новых подходов к содержанию, принципам, видам и формам административного процесса, к особенностям и видам административных производств, она пересмотрела свои взгляды на административный процесс и предложила новое его понятие как «совокупности самостоятельных видов процессуальной деятельности, обусловленных спецификой административно-правовых отношений» [3, с. 222]. С учетом вышеизложенного, все виды административно-процессуальных отношений между органами публичной власти и их должностными лицами и не подчиненными им физическими и юридическими лицами она разделила на три основные группы: а) правоотношения, в которых орган публичной администрации обязан рассматривать в определенном порядке обращения не подчиненных ему физических и юридических лиц в связи с реализацией и защитой их прав и охраняемых законом интересов; б) правоотношения, которые возникают в связи с применением мер административного принуждения; в) правоотношения, возникающие в связи с рассмотрением дел в порядке административного судопроизводства. Именно эти положения использовали в качестве базовых для исследования проблемных вопросов современного административного процесса О.В. Кузьменко (при изучении проблем административного процесса в целом), А.И. Миколенко (при разработке теории административно-процедурного права), Н.В. Александрова, Р.А. Куйбида, В.П. Тимошук (при исследовании вопроса соотношения административного процесса и административного производства, административной процедуры), И.А. Картузова, А.Ю. Осадчий (при углубленном анализе отдельных аспектов административно-процедурного права), В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, Д.Н. Лукьянец, Е.В. Додин (анализируя производство по делам об административных правонарушениях как составляющую административного процесса), Р.С. Мельник, В.М. Бевзенко (в аспекте исследования проблемных вопросов административного судопроизводства), Е.И. Харитонов (при выделении административно-процессуальных отношений и их углубленном исследовании), П.С. Лютиков, Т.А. Мацельк, М.Ю. Вихляев (при изучении субъектного состава административно-процессуальных отношений), Н.А. Армаш, О.В. Кузьменко, А.И. Миколенко, выделяя принципы административного процесса отмечают, что за основу своих исследований взяли, в т.ч., и предложения Н.Г. Салищевой. Эти же положения послужили своего рода основой для разработки новейших концепций украинской административно-правовой доктрины о подотраслевом характере административно-процедурного права (например, работы А.И. Миколенко, И.А. Картузовой, А.Ю. Осадчего и др.), административно-процессуального права (например, работы Р.С. Мельника), о модификации системы современного административного права с учетом места и роли в ней административно-процессуального, административно-процедурного права (например, работы

Р.С. Мельника, Е.В. Петрова и др.). Положения, предложенные Н.Г. Салищевой, восприняли и детализировали с учетом нормотворческих и правоприменительных реалий, современного времени в своих работах В.Б. Аверьянов, С.В. Кивалов, Л.Р. Била-Тиунова, С.Г. Стеценко и др.

Нет ни одного учебного пособия по административному процессу, подготовленного украинскими учеными-административистами в начале XXI в., в котором бы не нашли свое отражение научные положения, предложенные Н.Г. Салищевой, с учетом генезиса ее научных взглядов (например, Кузьменко О.В. Курс административного процесса (К., 2012); Миколенко А.И. Административный процесс и административная ответственность в Украине (Харьков, 2010); Административное процессуальное право (под общ.ред. Т.П. Минки (Харьков, 2013)); Перепелюк В.Г. Административный процесс (Черновцы, 2003) и др.). Современные монографические работы украинских ученых-административистов так же подготовлены с учетом наработок Юбилера (Кузьменко О.В. Теоретические основы административного процесса (Киев, 2005), Миколенко А.И. Теория административного процедурного права (Харьков, 2010), Миронюк Р.В. Правовой статус субъектов административно-деликтного процесса: теория и практика реализации (Днепропетровск, 2013), Гриценко И.С. Становление и развитие научных взглядов на основные институты отечественного административного права (Киев, 2007) и др.).

Восприняты и детализированы с учетом реалий современности украинскими учеными-административистами сформулированные Н.Г. Салищевой положения об административно-процессуальной дееспособности граждан, которые в последующем были трансформированы и относительно всех иных субъектов административно-процессуальных отношений (например, работы Н.М. Тищенко, А.М. Бандурки, Н.А. Армаш, В.К. Колпакова, В.М. Бевзенко, О.В. Кузьменко, А.И. Миколенко и др.), процессуальной форме контрольной деятельности, «надлежаще детальное закрепление которой является существенной ее юридической гарантией» [4, с. 19-25] (например, работы О.Ф. Андрийко, В.М. Гаращука, С.Г. Стеценко, Х.П. Ярмаки и др.), критериях, показателях эффективности контрольной деятельности с использованием потенциала всех субъектов соответствующей деятельности (например, работы С.Ф. Денисюка, И.О. Сквирского и др.).

Перу Юбилера принадлежат многочисленные научные, научно-практические работы, востребованные широкой научной общественностью, являющиеся неотъемлемой составляющей «золотого фонда научной правовой мысли» (например, «Административный процесс в СССР» (1964 г.), «Гражданин и административная юрисдикция в СССР» (1970 г.), «Научные основы государственного управления в СССР» (1968 г.), «Вопросы кодификации законодательства об административной ответственности» (в соавторстве, 1967 г.), «Контрольная деятельность: практический опыт и научные рекомендации» (в соавторстве, 1965 г.), «Проблемные вопросы административного процесса» (2004 г.), «Административная юстиция и административное судопроизводство» (в соавторстве, 2001 г.), «О некоторых тенденциях развития законодательства об административной ответственности в России в современный период» (2009 г.), «О совершенствовании положений Кодекса РФ об административных правонарушениях, касающихся пересмотра дел об административных правонарушениях (по материалам Верховного Суда РФ)» (в соавторстве, 2011 г.), «Предложения по основным направлениям совершенствования и кодификации административного законодательства РФ, а также по разработке проекта концепции его развития» (в соавторстве, 2011 г.) и др. Первые труды Н.Г. Салищевой были подготовлены еще в 50-х гг. XX века, но и на сегодняшний день каждый год публикуются новые научные работы Юбилера. Любой ученый может только пожелать

себе такой же работоспособности, профессионализма, ясности мысли, как у Надежды Георгиевны.

Значителен вклад Н.Г. Салищевой в исследование проблемных вопросов реализации института административной юстиции как «общепризнанного мировым сообществом механизма, обеспечивающего защиту прав, свобод и законных интересов граждан, и как необходимого элемента правового государства» [5, с. 19]. Предложенное ею понятие административного судопроизводства как «процессуального порядка рассмотрения дел об оспаривании (обжаловании) как нормативных правовых, так и индивидуальных актов и действий органов публичной власти в лице органов исполнительной власти всех уровней и органов местного самоуправления и их должностных лиц» [3, с. 228], было позитивно воспринято и детализировано в многочисленных работах украинских ученых-административистов (например, В.М. Бевзенко, Л.Р. Билы-Тиуновой, Р.С. Мельника, А.Т. Комзюка, Е.П. Рябченко, В.К. Колпакова, В.В. Гордеева и др.). Идея законодательного закрепления целого ряда понятий, среди которых: «административный иск», «административный истец», «административный ответчик», «административное дело», нашла практическую реализацию – закрепление КАС Украины. Как и идея самой кодификации законодательства об административном судопроизводстве, создание системы специализированных административных судов. Сформулированные Юбиляром научные положения относительно административного судопроизводства послужили основой для разработки новейших концептуальных подходов к пониманию роли и значения административного (судебного) права» (например, работы В.М. Бевзенко, С.В. Кивалова, Л.Р. Билы-Тиуновой и др.), подотраслевого, а иногда и более радикального отраслевого характера административно-процессуального права (например, работы В.М. Бевзенко, Р.С. Мельника, А.Т. Комзюка и др.) и т.д.

На формирование современной украинской теории административно-деликтного права, подготовку административно-деликтного законодательства, существенное влияние оказали положения, сформулированные Профессором в разные исторические периоды. Они были и остаются неотъемлемой составляющей научной основы осуществления диссертационных, в т.ч. докторских, исследований, подготовки монографических работ по проблемным вопросам административного принуждения (например, работы Т.В. Дихтиевского, А.Т. Комзюка, А.К. Безсмертного, Н.В. Хорощак, С.А. Кузниченко и др.), административной ответственности (например, работы В.К. Колпакова, Е.В. Додина, Д.Н. Лукьянца и др.), производства по делам об административных правонарушениях (например, работы В.К. Колпакова, Р.В. Миронюка, В.В. Богуцкого, В.В. Мартиновского и др.), кодификации административно-деликтного законодательства (например, работы Р.А. Калюжного, И.А. Федорова и др.), учебных пособий, научных заключений по проектам административно-деликтных нормативно-правовых актов, научно-практических комментариев к действующему административно-деликтному законодательству.

Определенным образом Юбиляр оказала влияние и на украинское нормотворчество. Значительную часть своей профессиональной жизни Н.Г. Салищева посвятила нормотворчеству, начиная с того момента, когда еще в 1963 г. вместе с Б.М. Лазаревым была включена в состав рабочей группы при председателе Президента Верховного Совета СССР по подготовке раздела конституционного акта по проблемам государственного строительства. И в последующие 20 лет (1969-1989 гг.) Юбиляр, занимая ответственные должности в аппарате Президента Верховного Совета СССР, в т.ч. старшего референта, заведующей сектором по вопросам исполнения законодательства юридического отдела, активно участвовала в подготовке проектов многочисленных нормативно-правовых актов, в обеспечении их реализации правоприменительными органами, подконтрольными Верховному Совету СССР. В этот

период особо проявился талант Н.Г. Салищевой как ученого-административиста. Достаточно хотя бы вспомнить то, что с ее именем связывают подготовку проекта Указа Президента Верховного Совета СССР от 12.04.1968 г. «О порядке рассмотрения предложений, заявлений и жалоб граждан» (с изменениями и дополнениями 1980, 1988 гг.), впервые детально регламентировавшего процедуру обращения граждан, являющимся одним из ярчайших примеров акта «высочайшего класса юридической техники», что обусловило его достаточно совершенное содержательное наполнение и эффективное применение. Положения именно этого Указа в последующие годы были положены в основу разработки и принятия законодательства многих стран СНГ об обращениях граждан, в т.ч. и Закона Украины от 02.10.1996 г. «Об обращении граждан». При непосредственном активном участии Юбиляра были подготовлены основы водного, горного, лесного законодательства, законы о прокуратуре, о Верховном Суде СССР и др. Несмотря на то, что эти акты были подготовлены еще в советское время, фундаментальность подхода к их разработке, максимальная концентрация внимания на соблюдении всех требований юридической техники, юридической технологии, учет приоритетов нормотворчества и правоприменения во многом обуславливали их жизнеспособность в течение длительного времени, эффективность применения, использование в качестве основы для подготовки соответствующих нормативно-правовых актов в будущем во многих странах СНГ. Можно с уверенностью отметить, что многие их положения послужили основой для разработки украинского законодательства: Лесного, Водного кодексов, законодательства, определяющего статус правоохранительных органов и учреждений юстиции, проекта Административно-процедурного кодекса и т.д.

Особо следует отметить огромный вклад Н.Г. Салищевой в подготовку административно-деликтного законодательства, его кодификацию. С ее именем непосредственно связывают разработку Основ законодательства Союза ССР и союзных республик об административных правонарушениях 1980 г., республиканских кодексов. В определенной мере это относится и к КоАП УССР 1984 г., который с многочисленными изменениями и дополнениями действует и до настоящего времени и рассматривается как одна из составляющих базиса для подготовки нового кодифицированного административно-деликтного акта Украины. Кроме того, пристальное внимание представителей украинской научной отраслевой юридической общественности, законодателя сосредоточено на действующем КоАП РФ, многие положения которого, прошедшие позитивную апробацию временем и практикой (прежде всего в части закрепления принципов международного права, усиления гарантий прав человека, введения ответственности юридических лиц, детальной регламентации производства по рассмотрению данной категории дел и т.д.), предлагается заимствовать. В разработке этого Кодекса Н.Г. Салищева, работая в подготовительных комиссиях и рабочих группах по подготовке проекта этого акта, принимала непосредственное участие, а в последующем, с учетом практики его применения, концентрировала усилия на усовершенствовании его содержательного наполнения. На сегодняшний день существенно активизировалась в Украине проектно-кодификационная деятельность в административно-деликтной сфере, подготовлено и передано для общего обсуждения несколько вариантов проектов нового кодифицированного административно-деликтного акта, анализ положений которых свидетельствует о том, что во всех без исключения проектах заимствован, безусловно, с учетом национальной специфики кодификационной деятельности, позитивный опыт российских коллег.

При разработке еще одного кодекса – Кодекса административного судопроизводства Украины – были учтены предложения Н.Г. Салищевой относительно: а) четкого нормативного закрепления особенностей административного судопроизводства с

целью устранения предпосылок ошибочного его отождествления с гражданским судопроизводством, субъективного толкования положений Кодекса в процессе применения; б) определения активной роли суда (судьи), который «в виду защиты государством прав и свобод человека и гражданина не может быть абсолютно беспристрастным арбитром в споре между тяжущимися сторонами» [3, с. 229]; в) детальной регламентации процессуальных сроков; г) пересмотра принятого по административному делу решения суда (судьи) вышестоящим судом и др.

Фундаментальные научные наработки Н.Г. Салищевой относительно принципов контрольной деятельности, разграничения функций в системе субъектов последней, определения критериев, показателей эффективности контрольной деятельности как в целом, так и применительно к каждому субъекту ее осуществления, послужили составляющей научного фундамента для разработки и принятия целого ряда украинских нормативно-правовых актов, регулирующих соответствующую сферу общественных отношений, а также в настоящее время в несколько адаптированном к реалиям современного времени виде используются при подготовке проекта Закона Украины «Об общественном контроле»; соответствующего раздела проекта Административно-процедурного кодекса Украины и др.

Анализируя подготовленные Н.Г. Салищевой в соавторстве с другими известными российскими учеными-административистами предложения по основным направлениям совершенствования и кодификации административного законодательства и разработке проекта концепции его развития [5, с. 16-23], можно констатировать, что многие из них позитивно восприняты и украинской научной административно-правовой общественностью, легли в основу подготовки научных рекомендаций по совершенствованию и кодификации украинского административного законодательства (например, обоснование целесообразности разработки проектов Законов «О нормативно-правовых актах», «Об общественном контроле», проектов Служебного кодекса Украины (Кодекса о публичной службе), Образовательного кодекса Украины, Инновационного кодекса Украины, проекта Закона Украины «О высшем образовании» и др.), его систематизации «по следующей схеме»: 1) принятие кодифицированных актов, регулирующих группы однородных отношений (например, КоАП, Дорожного кодекса, Строительного кодекса, Автомобильного кодекса, Железнодорожного кодекса и др.); 2) включение административно-правовых норм в комплексные кодифицированные акты; 3) создание блока законодательных актов, базой которых явился бы законодательный акт, определяющий исходные, принципиальные положения общего характера, на основе которых осуществляется разработка законодательных актов, регулирующих отдельные виды однородных общественных отношений [5, с. 17].

Юбиляр научную деятельность успешно совмещает с педагогической, ее педагогический стаж исчисляется с 1950 г., когда, будучи еще аспиранткой ВИЮН, Н.Г. Салищева вела курсы лекций по теории права и административному праву для слушателей Московской юридической школы. В последующие годы ее педагогическая деятельность непосредственно связана с Всесоюзными курсами усовершенствования юристов при Министерстве юстиции СССР, Высшей дипломатической школой, МГИМО, Академическим правовым институтом при Институте государства и права РАН, Государственным университетом гуманитарных наук, Российской академией правосудия. Н.Г. Салищева гармонично сочетает в себе многие таланты: она не только видный ученый, но и блестящий педагог. Глубокое и всестороннее знание предмета, энциклопедическая образованность, ораторское мастерство – все это отличает манеру преподавания Юбиляра. Без преувеличения можно сказать, что тем, кому посчастливилось учиться у Надежды Георгиевны, несказанно повезло изучать административное право у Мастера. Ее уникальный многолетний опыт подготовки будущих юристов успешно используется в ВУЗах не только Российской Федерации, но

и в ведущих образовательных центрах Украины, а авторские апробированные временем методики повышения квалификации судей, способствующие формированию их профессионального правосознания, – неотъемлемая составляющая учебного процесса в Национальной школе судей.

Широкая известность, непререкаемый авторитет Надежды Георгиевы в научном мире обусловили приглашение ее в авторские коллективы по осуществлению крупных научных исследований по проблематике административного права, административного процесса, прав человека, по подготовке коллективных научных трудов, среди которых можно выделить фундаментальные работы – «Научные основы государственного управления в СССР» (1968 г.), «Исполнительная власть в России. История и современность, проблемы и перспективы развития» (2004 г.), «Права человека» (2009 г.) и др. Нельзя не вспомнить ее работу над комментариями к Конституции Российской Федерации под редакцией академика Б.Н. Топорника и профессора В.В. Лазарева.

Особо следует отметить ее активную роль в подготовке комментариев к кодифицированным административно-деликтным нормативно-правовым актам – к Основам законодательства Союза ССР и союзных республик об административных правонарушениях (под ред. Б.М. Лазарева, Москва, 1983 г.), Кодексу об административных правонарушениях РСФСР, Кодексу об административных правонарушениях Российской Федерации (всех 6 изданий, при этом шестое издание подготовлено уже под ее общей редакцией), многие положения которых были использованы и при подготовке украинских аналогов (например, под редакцией В.С. Анжиевского, Э.Г. Герасименко, Е.В. Додина (1991 г.), А.С. Васильева, А.И. Миколенко (2008 г.; 2010 г.), Р.А. Калюжного, А.Т. Комзюка, А.А. Погрибного (2008 г.), Р.А. Калюжного, М.И. Иншина, И.М. Шопиной (2013 г.) и др.), а также в процессе разработки проекта нового кодифицированного административно-деликтного акта Украины.

Надежда Георгиевна – член редакционных коллегий ведущих специализированных научных правовых журналов («Государство и право», «Административное право и процесс»), которые пользуются неизменной популярностью у юридической общественности стран СНГ. Юбиляр – член многочисленных экспертных, консультативных советов. Так, будучи членом Научно-консультативного совета при Верховном Суде РФ, Н.Г. Салищева уделяет внимание проблемным вопросам функционирования судебной системы, именно с ее участием подготовлены многочисленные проекты постановлений Пленума Верховного Суда РФ, содержащие разъяснения судам относительно применения положений КоАП РФ. Как член Совета при Президенте РФ по вопросам совершенствования правосудия, она уже в течение длительного времени является приверженцем создания в РФ административных судов.

Н.Г. Салищева – Учитель с большой буквы, таковой ее считают многочисленные ученики. «Собираясь в дальнюю дорогу, не ошибись с выбором наставника – ошибка может стоить человеку жизни», – гласит восточная мудрость. Ученикам Юбиляра посчастливилось с наставником. Под руководством и при научном консультировании Юбиляра защищены диссертационные работы ее учеников, среди которых кандидаты и доктора юридических наук. С ее легкой руки кагорты ученых-административистов пополнилась многими энергичными и многогранными исследователями, составляющими научную школу уважаемого профессора. Используя авторскую уникальную методику индивидуальной работы с аспирантами, Надежда Георгиевна совмещает процессы обучения и воспитания личности, уделяет внимание их профессиональному, научному развитию и формированию личностных качеств. Трудно поверить, что Надежда Георгиевна отмечает очередной юбилей, когда видишь и слышишь, как она участвует в научных дискуссиях, как общается с коллегами,

аспирантами, которые для нее так же – коллеги. К своей работе она относится увлеченно и ответственно, вкладывает в ее выполнение всю себя.

Не только высокий профессионализм, широта и глубина научного диапазона, но и человеческие качества создали Юбиляру заслуженное уважение и авторитет. Надежда Георгиевна является «олицетворением строгой научности, постоянного стремления вперед, поисками новых решений и ответов на возникающие вопросы в науке и правоприменении, что сочетается в ней с благожелательным отношением к коллегам, аспирантам, студентам; она остается человеком скромным и внимательным к интересам других» [6, с. 10]. Каждый, кто к ней обращается, встречает внимание, неподдельный, живой интерес. Это – человек исключительной порядочности, честности, мужества и воли, достойных подражания. Ее биографические данные и краткая характеристика научных трудов, обобщенная оценка положений, выводов включены в Энциклопедический словарь биографий «Видные ученые-юристы России (вторая половина XX века)» (Москва, 2006 г.), многочисленные энциклопедические юридические издания. К ее юбилеям выпускают сборники научных трудов (например, Н.Г. Салищева. Избранное. – М.: РАП, 2011. – 568 с. (+CD), отдельные номера ведущих специализированных научных журналов (например, Административное право и процесс, 2009. – № 5), публикуют биографические статьи (в т.ч. в украинских научных правовых журналах), проводят конференции и т.д. Вклад Юбиляра в развитие советской, российской административно-правовой науки, нормотворческой деятельности, подготовку юридических кадров отмечены государственными, общественными наградами, в т.ч. орденами Трудового Красного Знамени и Дружбы народов, медалями, благодарностями Президента Российской Федерации, президента Российской академии наук. Присвоение Н.Г. Салищевой почетного звания «Заслуженный юрист Российской Федерации» с одобрением было встречено юридической общественностью как закономерное признание результатов ее работы.

ЛИТЕРАТУРА

1. К юбилею Заслуженного юриста Российской Федерации профессора Надежды Георгиевны Салищевой // Административное право и процесс. – 2009. – № 5. – С. 2.
2. Сорокин В.Д. Административно-процессуальное право : учебник / В.Д. Сорокин ; подгот. д.ю.н., проф. А.И. Каплуновым. – 2-е изд., перераб. и дополн. – СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр «Пресс», 2008. – 570 с.
3. Салищева Н.Г. Проблемные вопросы административного процесса / Н.Г. Салищева // Административное право и административный процесс : актуальные проблемы : сб. статей / отв. ред. Л.Л. Попов, М.С. Студеникина. – М. : Юрист, 2004. – С. 221-232.
4. Салищева Н.Г. Контрольная деятельность : практический опыт и научные рекомендации / Н.Г. Салищева, Е.В. Шорина // Советское государство и право. – 1965. – № 11. – С. 19-25.
5. Хаманева Н.Ю. Предложения по основным направлениям совершенствования и кодификации административного законодательства Российской Федерации, а также по разработке проекта концепции его развития / Н.Ю. Хаманева, В.В. Альхименко, А.А. Выручаев, Н.А. Гордеева, А.А. Гришковец, С.Н. Забралов, В.Ф. Ломакина, С.В. Маньшина, В.Н. Медведев, М.В. Пучкова, Н.Г. Салищева, М.М. Филь // Государств и право. – 2011. – № 12. – С. 16-19.
6. Серков П.П. О Надежде Георгиевне Салищевой (вступительная статья) / П.П. Серков // Салищева Н.Г. Избранное. – М. : РАП, 2011. – 568 с.

REFERENCES

1. K yubileyu Zasluzhennogo yurista Rossiyskoy Federatsii professora Nadezhdy Georgiyevny Salishchevoy // Administrativnoye pravo i protsess. – 2009. – № 5. – S. 2.
2. Sorokin V.D. Administrativno-protsessual'noye pravo : Uchebnik / V.D. Sorokin ; Podgot. d.yu.n., prof. A.I. Kaplunovym. – 2-ye izd., pererab. i dopoln. – SPb. : Izdatel'stvo R. Aslanova «Yuridicheskiy tsentr «Press», 2008. – 570 p.
3. Salishcheva N.G. Problemnyye voprosy administrativnogo protsessa / N.G. Salishcheva // Administrativnoye pravo i administrativnyy protsess : aktual'nyye problemy / otv. red. L.L. Popov, M.S. Studenikina. – M. : Yurist. – 2004. – P. 221-232.
4. Salishcheva N.G. Kontrol'naya deyatel'nost' : prakticheskiy opyt i nauchnyye rekomendatsii / N.G. Salishcheva, Ye.V. Shorina// Sovetskoye gosudarstvo i pravo. – 1965. – № 11. – S. 19-25.
5. Khamaneva N.Yu. Predlozheniya po osnovnym napravleniyam sovershenstvovaniya i kodifikatsii administrativnogo zakonodatel'stva Rossiyskoy Federatsii, a takzhe po razrabotke proyekta kontseptsii yego razvitiya / N.Yu. Khamaneva, Al'khimenko V.V., Vyruchayev A.A., Gordeyeva N.A., Grishkovets A.A., Zbralov S.N., Lomakina V.F., Man'shina S.V., Medvedev V.N., Puchkova M.V., Salishcheva N.G., Fil' M.M. i dr. // Gosudarstv i pravo. – 2011. – № 12. – P. 16-19.
6. Serkov P.P. O Nadezhde Georgiyevne Salishchevoy (vstupitel'naya stat'ya) / P.P. Serkov // Salishcheva N.G. Izbrannoye. – M. : RAP, 2011. – 568 p.

УДК 340.12: 340.134: 342.531.41

THE HISTORY OF THE “PUBLIC WORKS” INSTITUTION ORIGIN AND DEVELOPMENT IN THE LAWFUL DOCTRINE AND LEGAL SYSTEM

Alimov K.O., candidate of law, lecturer

Zaporizhzhya national university

The scientific article is devoted to the research of the public works since the ancient times till nowadays. It characterises the nature of the public works, their necessity and the way of their application in different countries, especially in Ukraine beginning from the ancient times.

The public works as a way of punishment and the periods of their development are monitored in chronological sequence.

The public works main functions and the strategic aims of their use are defined.

The article analyses the expediency of the public works introduction to the punishment system.

Key words: public works, administrative law, criminal law, administrative punishment, criminal penalty, law, public works institution.

Алимов К.А. ИСТОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА «ОБЩЕСТВЕННЫХ РАБОТ» В ПРАВОВОЙ ДОКТРИНЕ И ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ / Запорожский национальный университет, Украина

Научная статья посвящена исследованию общественных работ с древних времён до настоящего времени. Характеризуется сущность общественных работ, их надобность и способ применения в разных странах, в особенности в Украине, начиная с древних времён.

В хронологической последовательности прослеживается развитие общественных работ, как вида наказания, выделяются периоды их развития.

Выделяются основные функции общественных работ и стратегические цели их использования.

Анализируется целесообразность введения общественных работ в структуру наказаний.

Ключевые слова: общественные работы, административное право, уголовное право, административное наказание, уголовное наказание, закон, институт общественных работ.

Алімов К.О. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ «ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ» У ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ / Запорізький національний університет, Україна

Наукова стаття присвячена дослідженню громадських робіт з давніх часів до сьогодні. Характеризується суттєвість громадських робіт, їх потрібність та спосіб використання в різних країнах, починаючи з давніх часів.

Історія людства, починаючи із цивілізацій Стародавнього Єгипту, Вавилону, античних держав-полісів, Римської імперії, знала не мало прикладів мобілізації суспільства для проведення загальнодержавних робіт. Фактично, це були перші варіанти організації та проведення громадських робіт.

В історії інституту громадських робіт як виду адміністративного стягнення (та аналогічного кримінального покарання) можна виділити такі періоди:

- перший – радянський період, що характеризувався певною увагою науковців до нетюремних санкцій, дослідженням категорій «обов'язкових робіт» та «примусових робіт без позбавлення волі» (праці таких відомих вчених, як С.П. Мокринський, М.М. Ісаєв, Д.М. Бахрах, І.І. Карпець Л.В. Коваль);
- другий – період незалежної України до внесення змін до КУпАП щодо запровадження нового виду адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт, характеризувався відновленням наукового інтересу до громадських робіт як кримінального покарання та формуванням науково обґрунтованої пропозиції щодо запровадження нового адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт (праці таких відомих вчених, як І.Г. Богатирьов, А.М. Ібрагімова, В.Г. Павленко, В.Ф. Ширяєв, І.І. Піскун, Г.В. Джагупов);
- третій – період незалежної України після внесення змін до КУпАП щодо запровадження нового виду адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт – до сьогодні, що характеризується появою нової тенденції наукового дослідження адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт (праці таких відомих вчених, як О.Ю. Салманова, Н.В. Хорошак, О.І. Миколенко, Т.О. Коломоець, С.Г. Стеценко).

Враховуючи природну схожість інституту „громадських робіт” у кримінальному та адміністративному праві, доцільно звернутися до історії виникнення та розвитку громадських робіт як кримінального покарання. В історії вітчизняного кримінального права подібне до сучасних громадських робіт покарання зустрічалося неодноразово. У різні періоди та в різних нормативно-правових актах громадські роботи мали як однойменну, так і інші назви: „примусові роботи”, „суспільно необхідні роботи”, „примусові суспільні роботи”, „обов'язкові суспільні роботи”, „примусові роботи без поміщення в місця позбавлення волі”.

У хронологічній послідовності простежується розвиток громадських робіт як вид покарання, виділяються періоди їх розвитку. В історії розвитку стягнення (покарання) у вигляді громадських робіт можна виділити такі періоди: 1) зародження (VI-XIX ст.), 2) розвиток (XIX-початок XX ст.), 3) становлення як самостійного виду покарання (перші роки після жовтня 1917 р. – 1960 рр.), 4) відсутність стягнення (покарання) у вигляді громадських робіт у вітчизняному законодавстві (1960 – 2001 рр.), 5) відновлення та розвиток інституту громадських робіт як виду кримінального покарання у новому Кримінальному кодексі України (2001 р. – до сьогодні); 6) запровадження та розвиток нового виду адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт в КУпАП (2008 р. – до сьогодні). І саме як вид адміністративного стягнення громадські роботи з'явилися саме у XXI столітті. Відповідно й історію їх розвитку варто вести з XXI століття. Виділяються основні функції громадських робіт та стратегічні цілі їх використання. Аналізується доцільність введення громадських робіт в структуру покарань.

Ключові слова: громадські роботи, адміністративне право, кримінальне право, адміністративне покарання, кримінальне покарання, закон, інститут громадських робіт.

The scientific article is devoted to the research of the public works since the ancient times till nowadays. It characterises the nature of the public works, their necessity and the way of their application in different countries, especially in Ukraine beginning from the ancient times.

The public works as a way of punishment and periods of their development are monitored in chronological sequence.

The public works main functions and the strategic aims of their use are defined.

The article analyses the expediency of the public works introduction to the punishment system.

The public works as a way of an administrative punishment is practically an innovation of administrative and tortious law, that's why it's reasonable to study the development history of this institution.

The author defines the aspects of the public works formation as a kind of an administrative punishment, he also defines the periods of their development.

The attention is paid to the public works history beginning from the civilizations of Ancient Egypt, Babylon, the Roman Empire and other countries. Different kinds of the public works application in these countries and various aims of this way of punishment are studied in the article.

The public works importance and their influence on the economic development of the country are defined in this scientific article. The positive and negative consequences of the public works application as a way of punishment during different historical periods are analysed.

The punishments connected with labour service existed in the Old Rus law (the VIth – the middle of the XIVth century), the main written source of which was the Ruska Pravda. The public works development is being analysed in the home-country law.

A great attention is paid to the official documents fixing the cases of the public works application.

The history of the legislative consolidation of the public works institution as a way of punishment and penalty in independent Ukraine is studied beginning from the Criminal Code of Ukraine. The procedure of the punishment execution firstly was regulated in all details by the Corrective Labour Code of Ukraine (Chapter III-B), and since 2004 by the Chapter 8 of the Correctional Code (articles 36-46). In the administrative law the public works as a way of an administrative penalty appeared not so long ago. The author conducted a chronological analysis of the public works in Ukraine.

Human history, beginning from the Ancient Egypt, Babylon, antique cities-states, the Roman Empire, knew enough examples of society mobilisation for executing common national works. Practically they were the variants of the public works organisation and execution.

O.F. Skakun notes that in the countries of Ancient East, Asia and Africa (the east, Asiatic way of the origin of State) first states appeared in the zones of irrigated cropping during the Bronze Age. The execution of great public works connected with constructing channels and other irrigating booms contributed to keeping rural commune and collective ownership of land.

In Europe (the European way of the origin of State) the main factor of the state formation was society division into classes connected with the formation of private ownership of lands, cattle, slaves. In South Europe states appeared during the Iron Age. There wasn't any need in such public works as in the case of the east (Asiatic) way of the origin of State [1, p. 30-31].

But the "Public works" institution remained in the Ancient Rome. As I.D. Mudrak points, the censor gave contracts on the public works on behalf of the state, controlled the quality of their

execution, farmed out tax collection and controlled customs duties, income taxes from province [2, p. 36].

Taking into account natural similarity of the “public works” institution in the criminal and administrative law, it’s reasonable to consult the origin and development history of the public works as a way of a criminal punishment in the criminal and administrative law. Especially O.Yu. Salmanova thinks that the essential difference between “public works” as an administrative punishment and as a criminal penalty is in the terms fixed by current legislation [3, p. 206].

As V.A. Mozgova notes, “a punishment similar to the modern public works was already fixed in the history of the home-country criminal code.” In different times and in different regulatory legal acts public works had as the same as other names: “compulsory labour”, “community-required works”, “compulsory public works” “community service”, “compulsory labour without imprisonment”. However, punishments connected with labour service existed already in Old Rus law (VI – The middle of XIV century), the main written source of which was *Ruska Pravda*. This way the norms of *Ruska Pravda* (the articles 56-62, 64) defining legal state of “*zakup*”s – persons having debts instruments – provisioned that they had to live at court of a lender, work at his farm and use his inventory until they worked a debt out. By the way, in the article 44 of the *Ruska Pravda* there was a norm: if a thief can’t recover the amount of stolen objects, he must work it out counting – half a *grivnya* per a year of work [4, p. 545].

Similar provisions were provided for in Lithuanian Statutes – great sources of law in Ukrainian territories of Lithuanian and Polish period (the second half of XIV century – the middle of XVI century). The first Lithuanian Statute dated 1529 (chapter 11, article 6) provisioned: if a free man condemned for a crime to settling a certain amount of money he wasn’t able to pay, this person had to work this amount out according to the calculations pointed to in the article. And if a guilty person couldn’t work the entire amount out during his life, his children had to work the rest of the amount out. The Lithuanian Statutes of 1566 and 1588 contained the same provisions.

In Zaporizka Sich punishments connected with the public works weren’t practiced, because executing certain unpaid work in favour of the whole commune of Cossacks was one of their duties. By the way, there was no possibility of establishing any personal dependence of a lawbreaker on a victim in Zaporizka Sich – penalties were imposed only on lawbreaker’s property.

“The short mandative process of 1734” (short name) is one of the first codified acts of the Hetmans’ State period, in the article 12 it was fixed: if a person convicted of theft for paying money sanctions wasn’t able to pay them, he might be forced to work the sanctions out in favour of a victim [4, p. 545].

Thus, in these historical documents involving in the public works was faster a way of the damage or debt compensation, but not a way of punishment, because sentencing to work was just alternative to money sanctions in case of insolvency of a guilty person, and working hours were accounted as a payment of these sanctions. Besides, such works didn’t have any socially useful character, but they must have been executed in favour of a victim

During the XIXth – the beginning of the XXth centuries social and legal relations of the biggest part of Ukrainian territories were defined by regulatory legal acts of Russian Empire. The main sources of the Criminal Code in Ukrainian territories that were a part of Russian Empire were the 15th volume of the Russian Empire Code of Laws dated 1832 (later – Code of criminal laws), the Regulations of criminal and corrective punishments (three redactions: 1845, 1866 and 1885) and the Statute about punishments awarded by magistrates dated 1864. The further development of the punishments connected with compulsory labour without any social isolation of a person is connected with these legal acts. This way, the Code of Laws of

1832 (it get effective during 1840-1842 in Ukraine) provided involving in certain kinds of works as a way of punishment. In the edition of 1842 the Code provided the so-called “labour punishment” among others penalties (the article 16). The article 34 defined the variants of this punishment. Besides, paragraph 7 of article 34 provisioned that a person could be convicted to urban works or works for a private person instead of being held in a working house. However, such replacement took place only if there were no working houses in the territory and it concerned only the third estate representatives. Besides, condemning to works on private persons took place only by private persons’ will (p. 52).

The preparations of the Regulations of criminal and corrective punishments began straight after the edition of the Code of Laws of 1832. It was a part of the systematization process of Russian legislation, held under Mukola I. The Regulations of criminal and corrective punishments of 1845 completed this systematization in the field of the criminal law and it was the first codified source of the criminal law in the Russian Empire. The article 90 provisioned that if the convict wasn’t able to pay the imposed money sanctions, he would be jailed, but under certain conditions the law-court could prescribe him public works instead of imprisonment, in this case all the money earned by the convict were used to pay these sanctions. The article 89 provisioned another case of the punishment replacement. It allowed judges to replace a short term arrest (for the persons who weren’t released from corporal punishments) by public or other determined by the government works”.

In V.A. Mozgova opinion, these Regulations are important for studying the history of the public works development, because they are used not only as a way of providing money sanctions or dept payment. The public works are already presented as an alternative to the punishments connected with social isolation of a person [4, p. 545-546].

652 articles concerning minor crimes and offences were removed from the Regulations of 1864 in a result of the Judicial Reform of 1864. Many of them (being paraphrased) were moved to the Statute about punishments awarded by magistrates. The article 9 of the last one provisioned a possibility to replace money sanctions by the public works for insolvent peasants and lower middle class citizens. This replacement could concern the representatives of other classes only “by their request”. However, replacing money sanctions by the public works one should be guided by the norms of the acts adopted before, sent to by the article 8 of the Statute. This way, the paragraph 2 of the article 188 of the General regulations about peasants dated 19.02.1861 provisioned that village commune could send slow payers of the “state and community duties” (or their families members) to the public works or earnings to the same or neighbouring district (in exceptional cases to the other governments), in order the earned money come into the “community fund”. The term of the works wasn’t indicated, so one had to work until he worked the debt out. The article 651 of the Statute about duties said about the analogical measures for the lower middle class citizens. Besides, in the interpretation of certain provisions of the article 8 of the Statute dated 1864 made by the criminal cassational department of the “Governing senate” there was a statement: “A judge can, in cases concerning the felling must condemn to the social works for a violation of the Shteytsky or other Statutes of the state government. A magistrate had to adjust the infliction of this punishment with village commune, which could direct to the public works.

The mentioned provisions of the article 8 of the Statute about punishments awarded by magistrates dated 1864 about insolvent to pay the money sanctions were duplicated in the article 85 of the Regulations of criminal and corrective punishments [4, p. 546].

There was the third redaction of the Regulations of criminal and corrective punishments of 1845 in 1885 (the second one was in 1866). The practice of condemning to the works not connected with social isolation of a person as an alternative way of punishment that was allowed before by the article 89 of the Regulations of 1845, was continued in it. This way, the article 45 of the Regulations dated 1885 provisioned that the persons condemned to be sent to

the correctional prison divisions for a certain time could be used for executing some urban and other kinds of works. The article 83 allowed condemning persons, who had to be sentenced to a short-term arrest, to the public or other works set by the government for the term of the arrest.

In such a way V.A. Mosgova makes a conclusion that there was a punishment similar by its nature and its name to the modern public works in the home-country law of that period, which was determined by the acts of the Russian Empire. It was provisioned in regulatory legal acts of that period. However the public works weren't an independent kind of punishment as it was applied as an alternative punishment and only in the legally provided cases [4, p. 545-546].

The public works took the further development and new legal regulation during the first years after the October Revolution of 1917. Firstly they were called "obligatory public works", in the later legislative acts – "compulsory labour without sending to the places of confinement", "compulsory labour without holding under arrest". Their historic and legal development became the basis for the modern public and corrective works introduction to the criminal law of our country.

Analysing the history of the public works development in the home-country criminal law after 1917, V.A. Mozgova says: "the basis of the home-country law, including criminal law, during the Soviet period was the law of the RSFSR, later it was the general law of the USSR. One of the first regulative legal acts determining the public works as a way of punishment was the Regulations of the people's commissariat of justice dated 19.12.1917 to the revolutionary tribunals. It contained the list of the crimes that can be judged by the revolutionary tribunal, also the list of the punishments that can be applied to the convicts. But despite the fact that most crimes were quite grave, the people's commissariat of justice could sentence the convicts to the obligatory public works (part 2, paragraph 8). However neither terms nor form of serving this punishment were established" [4, p. 546-547].

On the 23 th January 1918 the People's Commissariat of the Ukrainian Soviet Socialist Republic issued the analogical by its content document named "the Regulation about revolutionary tribunals".

By the way the practice of sentencing to the public works and some other ways of punishment didn't stop before adopting the Regulation. So, the decrees of the Council of People's Commissars "About courts" №2 (dated 15th February 1918) (p.8) allowed city judges to consult the laws of previous governments if "they weren't cancelled by the revolution and don't contradict the revolutionary conscience". "... don't contradict the revolutionary conscience of the working class" when taking decisions and bringing in verdicts. Sentencing to the public works contradicted neither the legal conscience of the working class, nor the principle of socialistic humanism and the ideas of compulsory educative character of the criminal law proceedings, that ran through all the legislative acts of the first years after the October Revolution [4, p. 547].

In January 1918 the People's Commissariat of the Ukrainian Soviet Socialist Republic adopted the decree "About introduction of the people's court" that practically contained the content of the decree "About court" №1. On 20th June 1918 the decree "About court" №3 was adopted, it provisioned that the deprivation of liberty by applying the public works for a term under three months was applied without imprisonment (article II) [5, p. 47]. So the public works were used as an alternative to the punishment connected with social isolation of a person.

The further development of the home-country public works institution is represented in the first Criminal Code of the USSR of 1922. The article 32 of the Criminal Code provisioned compulsory works without imprisonment among other ways of punishment, the article 35 divided them into: 1) occupational works when the convict continue working within his

specialty with reduction if his wage category, obligatory overtime works and placing to another establishment or to another region; 2) common or unskilled labour. This article defined also the term of this punishment – from seven days to a year. The articles 51 and 52 regulated the procedure of this punishment executing.

This way V.A. Mozgova makes a conclusion that during the Soviet period the public works were first used as an independent way of punishment that was equal for the representatives of all the classes; they were unpaid and mostly common labour [4, p. 547-548]. The punishment had to be used in correctional aims but, as I.G. Bogatyriov said, “the economic rationality was always more important than correctional education of the convicts under conditions of keeping the adequacy of a crime and a punishment” [6, p. 27]. By the way, in the home-country criminal penalties system of the Soviet period the public works had the last legal approval in the Criminal Code of the USSR of 1927.

The legislative revival of the public works in the home-country law began after the proclamation of independence of Ukraine in 1991. Having joined the Council of Europe in 1995, Ukraine began bringing the norms and standards of our country internal policy, including the field of criminal penalties, to the conformance with the norms of international law. Maintaining the world policy of the penalty system reformation in the direction of more widespread applying sanctions without social isolation of a person in the new Criminal Code of Ukraine (2001), it introduced four new ways of punishment that weren't connected with social isolation of a person. They contained also the public works.

This way, V.A. Mozgova makes a conclusion “it was the first time after a long break when the public works began being used as a way of a criminal penalty on 1st September 2001, when the Criminal Code get validity [4, p. 548].

The public works definition is informative in historic contest in the encyclopaedia of F.A. Brokuauza and I.A. Yefronya: “The public works are the occupations given to the unemployed by the state or local authorities for improving their difficult situation. Especially often this method of help is practiced in case of great disasters, such as a bad harvest, a war, a revolution, an industrial crisis. In ancient Egypt people were involved in great social building works in case of public famine. We possess evidences about great agricultural works introduced by the government of pre-reform France when there was a bad harvest. In times of revolutions the governments often organised some occupations for the unemployed who were turned out because of distempers and depression of industry. In 1789 agricultural works were organised in Paris; in December of 1790 the national assembly assigned 15 million francs for the public works connected with building channels and quays, forestry etc. The things went so bad and the costs became so high that the government had to take emergency measures for reduction the number of workers. In 1848 the provisional government organised public works – so-called national ateliers. In France the unemployed were engaged for shovelling snow and breaking ice, repairing high and block-stone roads, mining and breaking stone in winter. In England the unemployed were hired for cleaning the streets and building the roads. In Ireland they did irrigating and draining works.

In Russia taking into account the agricultural character of the population, the public works were organised mainly for mitigation of disasters happening as a result of serious crop failure, it means that the public works were used for providing earnings for mostly rural population. The social works of the period of extreme crop failure of 1891-92 were especially grandiose. During that period the Social Works Department was established, its head was the general M.N. Annenkov. Different mostly agricultural works were organised in the regions that suffered from crop failure. In the south-east of Russia irrigating works were carried out (in the Irgiz river basin, in the Upper Dnieper, in the region of Ural), 1117000 roubles were assigned for these works: ponds and wells were dug, water sources were cleared away, ravines were afforested and strengthened, dams were built on the banks of little rivers. The great highway

works were started in the North Caucasus. The local public works (filling up the ravines and ponds, strengthening the quays etc) were organised in many cities. The public works are the palliative means for mollification of famine caused by unemployment mostly during the period of great public calamities. If we don't take into account the root reasons of all the calamities we can say that the public works are used only for facilitating the life of people in need. No doubt, helping the able-bodied citizens is the most rational when it is connected with carrying the work out.

At the same time, it is said that labour didn't have to be fully paid, but the payment of labour had to be enough for providing necessary subsistence; it is also provisioned that those who want to get a help will make more efforts for finding another activity that would be fully paid. There is one more requirement to the public works, they must be easily carried out by any worker without any previous education; otherwise they stopped being publicly available. The most usual kind of such works was different kinds of agricultural works. Being justified during the years of particular calamities, the public works cause serious denial when they become systematically organised; in this case it would be more correct to pay attention to removing the causes of unemployment. From the entrepreneurial standpoint the public works are mostly unprofitable as a result of low labour productivity.

This way, the historical experience of carrying the public works out studied in the article shows us possible variants of the public works that can be applied to lawbreakers and indicates the problems of low labour productivity during carrying the public works out. All the more in the contest of this research the public works are a penalty that aren't paid at all, this fact only strengthens the problem of their productivity.

To make a research full we must mention the development history of the "public works" institution in the field of social employment and fight with unemployment, however it is necessary to consult the list of the public works of the state employment agency in order to choose the kind of works for carrying out as an administrative penalty.

The XX th century with its social cataclysms: wars, revolutions and economic changes connected with them fully demonstrated all the things that accompanied labour market during the period of change. Taking measures for solving the problem of unemployment, the Central Rada adopted the statute about the public works on 2nd March 1918. In the first paragraph it was said: "This statute about necessary for the State and society works organisation is issued for fighting with the rise of unemployment and also for employing workers that lost their work in a result of the industry and army demobilisation. There was established the Council headed by the minister or his deputy at the Ministry of labour, it had to coordinate the local activities.

Every following authority inherited the same problems caused by war, political changes and national economy breakdown.

In March 1922 the People's Commissariat of Internal Affairs of USSR sent the circular concerning the public works organisation to guberniya departments of public service that were a part of NKVD: "The rising unemployment and workers movement from guberniyas suffering from hunger will cause in the nearest future the necessity of organisation local common useful works for involving the unemployed. The Principal public service offers to occupy working the public works out program. The minimal quantity of materials and hardware with a wide application of common labour must be used at these works. It is necessary to find resources at the local level by imposing target taxes on the population and enterprises interested in working force" [7].

Nowadays the public works organisation is directed by the Regulation about the procedure of organisation and carrying the remunerative public works out, the Regulation is ratified by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 10th September 2008 №839 [8].

Let's consider the legislative consolidation history of the institution of the public works as a way of punishment and penalty in independent Ukraine. Thus, the public works were introduced to the home-country penalty system by the Criminal Code of Ukraine 2001. The procedure of application of the public works as a way of punishment in all details was firstly regulated by the Corrective labour code of Ukraine (Chapter III-B), and since 2004 it is regulated by the 8th Chapter of the Criminal executive code of Ukraine (the articles 36-40). The public works as a way of an administrative punishment were introduced to the administrative law not so long ago. So, the Administrative Offences Code of Ukraine was supplemented by the chapter 30-A "The order about the public works execution proceeding" by Ukrainian Law dated 24th September 2008 "About amending some legislative acts of Ukraine that concern improving the road traffic safety regulations". Consequently, an alternative way of an administrative punishment was offered in a number of articles of the Code.

Later, on 2nd December 2010 a number of amendments were made in the Administrative Offences Code of Ukraine. The Supreme Council of Ukraine supplemented the list of sanctions for disorderly conduct, domestic violence, non-execution of protective provisions or non-passage of the correctional program, drinking beer, alcohol or low-alcohol beverages at the places where it is forbidden by law or being drunk in public places by the public works [10].

The procedure of the public works as a way of an administrative penalty execution is regulated by the order of the State Department for the Execution of Sentences dated 25th February 2009 №3, which ratified the Instruction about the procedure of the public works as an administrative penalty execution [11].

This way, the scientific analysis of the origin and development history of the public works institution allows making a conclusion that the public works as a way of an administrative penalty are practically an innovation in the administrative law, but all the historical roots of the public works are in the field of criminal and criminal executive (penal) law [12, p. 174-175].

Such periods of the public works development as a penalty (punishment) can be defined: 1) formation (VI – XIX centuries), 2) development (XIX – the beginning of the XXth century), 3) formation as an independent punishment (the first years after October 1917 – 1960), 4) absence of the public works as a penalty (punishment) in the home-country law (1960-2001), 5) recovery and development of the public works institution as a way of criminal punishment in the new Criminal Code of Ukraine (2001 – till nowadays); 6) the public works as a new way of an administrative penalty introduction and development in the Administrative Offences Code of Ukraine (2008 – till nowadays). The public works appeared as a way of an administrative penalty in the XXIst century when the Law of Ukraine dated 24th March 2008 "About amending legislative acts of Ukraine that concern improving the road traffic safety regulations, that supplemented the Administrative Offences Code of Ukraine by the article 30-1 "The Public Works" and the Chapter 30-A "The execution of the order about the public works proceeding". It means that their development history should be studied since the XXIst century.

REFERENCES

1. Skakun O.F. The Theory of a State and Law : [college textbook] / Olga Fedorivna Skakun ; National university of internal affairs. – the 2nd edition – Kharkiv : Konsum, 2005. – 656 p.
2. Mudrak I.D. Foreign Countries State and Law History : [classes] / I.D. Mudrak ; State tax administration of Ukraine : Academy of State tax service of Ukraine. – Irpin', 2001 – 232 p.
3. Salmanova O.Yu. The Public Works as a Way of an Administrative Penalty / O.Yu. Salmanova // Herald of Kharkiv National University of Internal Affairs. – 2010. – №3 (50). – P. 205-210.

4. Mozgova V.A. The Historical Development of the Public Works as a Way of Punishment / V.A. Mozgova // State and Law. – 2009. – the publication 44. – P. 543-548.
5. About Court (the decree №3) : the decree of the Council of People's Commissars of the RSFSR // The history of the USSR and RSFSR legislation about criminal procedure, court and public prosecuracy organisation. 1917-1954 / Under edit. S.A. Golunskiy. – Moscow. : Law literature state publication, 1955. – P. 47.
6. Bogaturyov I.G. The Criminal Punishments not Connected with Confinement (the theory and practise of their execution by the Penal Inspectorate) : thesis... doctor of law / I.G. Bogaturyov ; Kiev national university of internal affairs. – K., 2006. – 434 p.
7. The public works – their history and actual state [Electronic resource]. – Access mode : http://www.pechersk.kyiv-city.gov.ua/ukr/?mode=news&need_id=333
8. About ratification of the Regulation of the organisation and execution procedure of the remunerative public works and nullifying some acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine [Electronic resource] : the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 10th September 2008 №839. – Access mode : <http://www.rada.gov.ua>
9. The Administrative Offences Code of Ukraine : existing legislation with some supplements and amends dated 15th February 2011 : [according to the official text]. – K. : Alerta ; Educational Literature Centre, 2011. – 216 p.
10. About Amending the Administrative Offences Code of Ukraine for aggravating the responsibility for some offences [Electronic resource] : the Law of Ukraine dated 2nd December 2010 №2744-VI. – Access mode : <http://www.rada.gov.ua>
11. About ratification of the Regulation of the Procedure of the public works as a way of an administrative penalty execution [Electronic resource] :The State Department for the Execution of Sentences Order dated 25th February 2009 №35. – Access mode : <http://www.rada.gov.ua>
12. Alimov K.O. Historical origins of the public works institution and its development perspectives in the law field / K.O. Alimov // the Herald of Zaporizhzhya national university. – 2011. – №1. – P. 169-175.

УДК 341.4: 342.9

**СТАТУС ПЕРЕКЛАДАЧА В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

Бережна І.А., к.ю.н., викладач
Бережний О.Р., студент

Запорізький національний університет (aclas09@rambler.ru)

У статті на основі аналізу чинного законодавства розкрито зміст, сутність процесуального статусу перекладача в адміністративно-деліктному провадженні як сукупності прав, обов'язків та відповідальності, які характеризують його місце і роль як учасника відповідного провадження. Розглянуто співвідношення процесуального статусу

перекладача в адміністративно-деліктному провадженні та інших видах проваджень за законодавством України.

Ключові слова: перекладач, адміністративно-деліктне провадження, процесуальний статус, права, обов'язки, відповідальність.

Бережная И.А., Бережной А.Р. СТАТУС ПЕРЕВОДЧИКА В АДМИНИСТРАТИВНО-ДЕЛИКТНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье на основе анализа действующего законодательства раскрыто содержание, сущность процессуального статуса переводчика в административно-деликтном производстве как совокупности прав, обязанностей и ответственности, которые характеризуют его место и роль в качестве участника соответствующего производства. Рассмотрено соотношение процессуального статуса переводчика в административно-деликтном производстве и других видах производств по законодательству Украины.

Ключевые слова: переводчик, административно-деликтное производство, процессуальный статус, права, обязанности, ответственность.

Berezhnaya I.A., Berezhnoy A.R. STATUS OF TRANSLATOR IN ADMINISTRATIVE TORT PROCEEDINGS: A COMPARATIVE LEGAL ASPECT UNDER THE LAWS OF UKRAINE / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article considers the legal fixation of the procedural status of a translator in administrative tort production. Based on the analysis of the current legislation is investigated content procedural status translator in administrative tort production, consisting of a set of rights, duties and responsibilities that characterize its place and role as a participant in the relevant proceedings.

The author claims that the theme of the procedural status translator in administrative tort production is poorly explored, examined fragments in the aspect of the more important problems. Quite logical and expedient in depth study of the peculiarities of the procedural status of a translator as one of subjects of administrative tort production for the formation of the modern scientific base in the process of creating a new codified administrative tort act.

The article gives a comparative analysis of legislative fastening of elements of the procedural status of a translator in administrative tort production and other productions – in administrative, civil and criminal. Taking into account the results of more effective activity of the legislator in administrative, civil and criminal productions regarding the fixing of administrative and procedural status of an interpreter, has allowed to adopt a positive experience in this issue to address weaknesses in administrative tort sphere. This will help to ensure the effective participation of a translator in administrative tort production in practice.

The author makes a conclusion that in administrative tort codified in legislation, there are not enough clear regulation of issues related to the implementation of the administrative procedural status of the translator as a full-fledged participant of administrative tort production. Expedient is unification and detailed definition of all constituent administrative-procedural status of a translator precisely at the level of administrative tort codified legislation. Required is the of the adoption of the new codified administrative tort act, which proposes to fix a separate article with a clear definition of procedural rights, duties, responsibility of the translator in administrative tort production.

Key words: translator, administrative tort production, procedural status, rights, duties, responsibility.

У сучасних умовах державотворчих та правотворчих процесів в Україні відбувається реформування фундаментальних засад усіх галузей вітчизняного права, зокрема адміністративного та його процесуальної адміністративно-деліктної складової, яка також потребує оновлення задля ефективного законодавчого регулювання. Останнім часом актуалізуються дослідження, присвячені забезпеченню прав та свобод людини в різних сферах діяльності держави, у тому числі неабиякої актуальності набуває звернення до проблематики нормативного закріплення процесуального статусу перекладача в адміністративно-деліктному провадженні та його співвідношення в інших видах проваджень. Це зумовлено як вимогами теоретичного плану (науки адміністративного права), так і виключно практичною необхідністю вдосконалення діючого законодавства у зазначеній сфері суспільних відносин. Тому дослідження проблем процесуального статусу перекладача, його структури, є одним із перспективних напрямків комплексного дослідження в адміністративно-деліктній доктрині.

Теоретичним питанням процесуального статусу приділяли свого часу увагу В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, О.В. Кузьменко, А.Т. Комзюк, В.К. Колпаков, М.М. Тищенко та ін. У той же час комплексних наукових робіт, безпосередньо присвячених проблемі процесуального статусу перекладача, і до цього часу немає.

Процесуальний статус учасника провадження у справі про адміністративне правопорушення є сукупністю його процесуальної правоздатності, процесуальної дієздатності, процесуальних прав, обов'язків, гарантій, законних інтересів, відповідальності, і визначається тією процесуальною метою, якою обумовлена участь у провадженні відповідного суб'єкта [1]. Слід зазначити, що для визначення процесуального статусу перекладача досить важливою є та роль, яку він виконує в адміністративно-деліктному провадженні. Завдання перекладача в адміністративно-деліктному провадженні – допомогти особам, які беруть участь у справі, повноцінно спілкуватися з тим учасником провадження, який не володіє або недостатньо володіє мовою, якою здійснюється провадження; для цього він виконує послідовний або синхронний переклад; усний чи письмовий переклад документів та інших матеріалів справи в обсязі, необхідному для учасника провадження, який не володіє мовою провадження. Адже неволодіння мовою провадження і відсутність перекладача позбавляє особу можливості захистити свою позицію, зрозуміти усе, що відбувається під час розгляду справи.

Цілком логічним і доцільним є поглиблене дослідження особливостей процесуального статусу перекладача як одного із суб'єктів адміністративно-деліктного провадження із формуванням відповідного наукового базису для вдосконалення нормативних засад реалізації цього статусу під час здійснення відповідного провадження. Урахування наявних результатів доктринального дослідження процесуального статусу перекладача в адміністративно-деліктному провадженні, прогалин нормативного визначення його статусу, позитивного досвіду нормативного врегулювання статусу перекладача в інших видах проваджень з урахуванням потреб часу сприятиме формуванню новітнього надійного наукового підґрунтя для сучасної нормопроектної, у тому числі й кодифікаційного характеру, діяльності щодо врегулювання цього питання, забезпечення ефективної участі перекладача у відповідному провадженні.

Процесуальний статус перекладача в адміністративно-деліктному провадженні є комплексним поняттям, яке включає права і обов'язки, які забезпечують виконання перекладачем встановлених функцій, але не може розглядатися незалежно від змісту та обсягу його основних законних інтересів, свобод, відповідальності і гарантій. Саме такий підхід до кількості та назви елементів процесуального статусу перекладача в адміністративно-деліктному провадженні має бути базовим, розкриває все його розмаїття, багатогранність.

Сутність прав у структурі процесуального статусу полягає в тому, що це формально визначені та юридично гарантовані можливості користуватися соціальними благами і реалізовувати суб'єктивні інтереси, тобто законодавчо закріплені юридичні можливості поведінки особи. Так, наприклад, В.В. Галуцько вважає, що права людини – це природні, невід'ємні потреби та інтереси індивіда, що зумовлюються самим фактом його існування в конкретних історичних умовах, однакові для всіх громадян, об'єктивно визначені досягнутим рівнем розвитку людства та встановлені на рівні міжнародних стандартів. Обов'язком держави є закріплення їх у законодавстві та створення умов для їх практичного забезпечення [2]. Обсяг прав (в тому числі і в адміністративно-деліктній сфері) регламентований, насамперед, Конституцією України [3], КпАП України [4] та законами України. Свободи особи (нормативно закріплені можливості) мають певні особливості у порівнянні з правом. Надаючи свободи, держава підкреслює значущість людини у певних сферах суспільної діяльності, наприклад самостійний вибір особою

способу життя, вільне обрання діяльності та поведінки в умовах, що забезпечує держава і суспільство. За твердженням О.М. Бандурки, М.М. Тищенко, адміністративно-процесуальні свободи – це „гарантовані державою можливості вибору громадянином певної поведінки і реалізація такого вибору в рамках закріплених законодавцем прав та обов’язків громадян в адміністративно-деліктному провадженні, як забезпечену законодавцем недоторканність сфер діяльності і особистого життя громадянина з боку державних органів, посадових осіб, інших суб’єктів адміністративно-деліктного провадження” [5, с. 72].

За загальним правилом, відповідно до принципу рівності, усі особи повинні мати однакові можливості для реалізації своїх прав, у тому числі й в адміністративно-деліктному провадженні. Відповідно до норм ст.275 КпАП України, перекладач в адміністративно-деліктному провадженні має такі права: право на відшкодування витрат, яких він зазнав у зв’язку із явкою до органу (посадової особи), у провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення, та право на збереження за особою, яку викликають як перекладача, середнього заробітку за місцем роботи за час його відсутності у зв’язку із явкою до органу (посадової особи), в провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення. Однак, лише цими правами, про які безпосередньо згадано у ст.275 КпАП України, перелік прав перекладача не обмежується, їх набагато більше, хоча вони й закріплені, на жаль, не систематизовано, що ускладнює процес правозастосування. З’ясовуючи коло прав перекладача, слід, насамперед, звернутися до аналізу нормативно-правових актів, які регламентують його статус. Перш за все, увагу варто звернути на КпАП України – базовий нормативно-правовий акт, який визначає засади участі перекладача в адміністративно-деліктному провадженні. До прав перекладача можна також віднести: право на ознайомлення з матеріалами справи, право на отримання роз’яснення підстав застосування до нього примусових чи адміністративно-попереджувальних заходів; права, які дають можливість перекладачеві впливати на хід і результати провадження (наприклад, права давати пояснення, заявляти клопотання тощо); права, пов’язані з можливістю оскарження перекладачем дій і рішень компетентних органів та посадових осіб; право одержувати винагороду за виконаний переклад та відшкодування витрат, пов’язаних із його залученням до провадження; право заявляти клопотання про забезпечення безпеки (за наявності відповідних підстав). На жаль, вище зазначені процесуальні права у діючому КпАП України (ст.274 КпАП України) закріплені фрагментарно, що, у свою чергу, позначається на повноті цього статусу загалом. Однак, варто зазначити, що аналіз нормативно-правових актів, які визначають засади участі перекладача в інших видах проваджень, дозволяє вести розмову про більш виражений, деталізований підхід законодавця до вирішення цього питання. Так, наприклад, перекладач має право: відмовитися від участі в адміністративному судовому процесі, якщо він не володіє мовою в потрібному обсязі, задавати питання з метою уточнення перекладу, право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов’язаних з викликом до суду (ч.3 ст.68 КАС України) [6]. У випадках, передбачених ч.2 ст.68 КПК України, перекладач має право ставити запитання з метою уточнення правильного перекладу; знайомитися з протоколами процесуальних дій, у яких він брав участь, і подавати до них зауваження; одержувати винагороду за здійснений переклад та відшкодування витрат, пов’язаних із його залученням до кримінального провадження; заявляти клопотання про забезпечення безпеки [7]. Правовий статус перекладача в цивільному процесі регламентується ЦПК України, у якому визначено, що перекладач має право: задавати питання з метою уточнення перекладу, відмовитися від участі у процесі, якщо він не володіє достатніми знаннями мови, необхідними для перекладу, а також на оплату виконаної роботи та компенсацію витрат, пов’язаних із викликом до суду (ч.3 ст.55 ЦПК України) [8]. Отже, бачимо результати більш досконалої, ефективної діяльності законодавця, що створює передумови для формування висновку

про доцільність запозичення позитивного досвіду в цьому питанні задля усунення відповідних прогалин в адміністративно-деліктній сфері. Однак, варто відмітити, що найбільш повно врегульовано процесуальний статус перекладача діючим КПК України, побудованому на сучасній ідеології права із урахуванням сьогоденних заходів захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у публічній сфері. Певні його положення задля вдосконалення процесуального статусу перекладача в адміністративно-деліктному провадженні можна запозичити із нього. На зразок аналога КПК України можна запропонувати виділити окрему статтю КпАП України з переліком прав перекладача такого змісту: 1) ставити запитання з метою уточнення для здійснення правильного перекладу; 2) знайомитися зі змістом процесуальних документів і подавати до них зауваження; 3) відмовитися від участі у провадженні, якщо не володіє достатніми знаннями мови, необхідними для перекладу; 4) одержувати винагороду за виконаний переклад та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до адміністративно-деліктного провадження.

Елементом процесуального статусу перекладача в адміністративно-деліктному провадженні є його процесуальні обов'язки. Виконання обов'язку є юридичною та моральною основою реалізації права людини вимагати від інших суб'єктів і держави гарантування реалізації належних йому прав. Права та обов'язки завжди взаємопов'язані між собою через їх зумовленість та рівність. Належне виконання покладеного обов'язку є необхідною умовою та гарантією реалізації прав, свобод і законних інтересів суб'єктів, забезпечує задоволення інтересів держави та суспільства. Адміністративно-процесуальні обов'язки – це встановлювана державою, органами місцевого самоврядування, а у визначених законодавством випадках і іншими суб'єктами, що фіксується в джерелах адміністративно-процесуального права міра необхідної, належної поведінки громадян в інтересах держави, суспільства й особистих інтересів громадян [5, с. 73]. З метою реалізації завдань адміністративно-деліктного провадження діючим законодавством встановлюється цілий комплекс обов'язків, що покладаються на осіб, які беруть участь у відповідному провадженні, у тому числі і на перекладача.

Аналізуючи положення КпАП України, варто зазначити, що його норми дуже стисло закріплюють відповідний елемент процесуального статусу перекладача, а саме: перекладач зобов'язаний з'явитися на виклик органу (посадової особи) і зробити повно й точно доручений йому переклад (ст.274 КпАП України). Детального переліку обов'язків перекладача в адміністративно-деліктному провадженні у чинному законодавстві, на жаль, немає, наявність певної кількості бланкетних, відсильних норм створює певні складнощі у правозастосуванні. До речі, проведений аналіз дає можливість стверджувати, що, окрім КпАП України, процесуальний статус перекладача (хоча і в інших різновидах проваджень) визначено КАС України, КПК України, ЦПК України, у яких перелік процесуальних обов'язків перекладача є значно ширшим, тому для порівняння слід навести основні з них. Так, відповідно до ч.4 ст.68 КАС України, перекладач зобов'язаний з'явитися за викликом суду (якщо він дав згоду на перекладання), здійснювати повний, правильний переклад і власним підписом засвідчити правильність перекладу в процесуальних документах (присяга проголошується перекладачем усно, після чого він підписує текст присяги, який разом із розпискою про попередження настання кримінальної відповідальності долучаються до справи ст.125 КАС України). У цивільному процесі перекладач зобов'язаний з'явитися за викликом суду, здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом у процесуальних документах (ч.4 ст.55 ЦПК України). Аналіз положень КПК України свідчить, що перекладач зобов'язаний: прибути за викликом слідчого, прокурора, суду; заявляти самовідвід за наявності обставин, передбачених законодавством; здійснювати повний і правильний переклад,

посвідчувати правильність перекладу своїм підписом; не розголошувати відомості, які стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються під час нього, і які стали відомі перекладачу у зв'язку з виконанням його процесуальних обов'язків. Аналіз положень КАС України, КПК України, ЦПК України у відповідній частині дає можливість стверджувати, що за аналогією з ними у КпАП України має бути врегульованим відповідне питання щодо визначення обов'язків перекладача в адміністративно-деліктному провадженні, що сприятиме деталізації його адміністративно-процесуального статусу.

Варто звернути увагу на те, що взагалі не врегульованим залишається питання можливого відводу (відповідно обов'язків) перекладача в адміністративно-деліктному провадженні, на відміну від решти видів проваджень. Вичерпний перелік підстав для відводу перекладача у кримінальному провадженні передбачений ст.ст.77, 79 КПК України, в адміністративному – ст.ст.27, 29 КАС України, у цивільному провадженні – ст.ст.20, 22 ЦПК України. Беручи до уваги важливість участі перекладача в адміністративно-деліктному провадженні, значення такої участі для реалізації процесуального статусу інших учасників відповідного провадження, питання відводу (самовідводу) перекладача мають бути чітко визначені нормативно і це варто врегулювати в новому кодифікованому адміністративно-деліктному акті. Підставами може бути: особиста зацікавленість перекладача в результатах розгляду справи, родинні зв'язки з учасниками провадження, некомпетентність перекладача або відсутність знань щодо правильного перекладу термінології у сфері, яка є предметом розгляду адміністративно-деліктного провадження, недостатній професіоналізм особи тощо. Можна цілком вважати слушною цю пропозицію щодо доцільності закріплення підстав процесуального відводу (самовідводу) перекладача в КпАП України.

З огляду на проведений порівняльний аналіз процесуальних обов'язків перекладача в різних видах проваджень, можна зробити висновок про те, що адміністративно-деліктне законодавство їх менш детально регламентує, тому доцільно усунути зазначений недолік шляхом вдосконалення положень діючого законодавства, необхідно розширити перелік процесуальних обов'язків перекладача в адміністративно-деліктному провадженні з урахуванням положень оновленого кримінального процесуального законодавства. Варто звернути увагу і на те, що бувають випадки, коли адміністративні правопорушення вчинюються особами, які, через фізичні (сліпі, німі, глухі, глухонімі) вади, не здатні самостійно здійснювати своє право на вільне спілкування. У таких випадках участь перекладача (сурдоперекладача) є обов'язковою. Однак, діючим адміністративно-деліктним законодавством не передбачено взагалі випадків обов'язкової участі перекладача (сурдоперекладача). Тому в майбутньому адміністративно-деліктному кодифікованому акті необхідно усунути існуючу прогалину і передбачити такі випадки, перш за все, орієнтуючись на положення чинного кримінального процесуального законодавства, із тим, щоб забезпечити максимальну лінгвістичну допомогу відповідній категорії осіб. Можна запропонувати виділити окрему статтю в КпАП України, у якій закріпити обов'язки перекладача: 1) прибути за викликом до органу (посадової особи), уповноваженого розглядати справу про адміністративне правопорушення; 2) заявити відвід (самовідвід) за наявності поважних обставин, передбачених діючим законодавством; 3) здійснювати повний і правильний переклад, засвідчувати правильність перекладу своїм підписом у процесуальних документах; 4) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті адміністративно-деліктного провадження і стали відомі перекладачу в процесі виконання його обов'язків; 5) відповідати спеціальним вимогам професійного перекладача (підтверджувати свою компетентність).

Щодо відповідальності перекладача в адміністративно-деліктному провадженні слід зазначити своєрідність такої та особливості її нормативної регламентації; це зумовлено

тим, що в більшості своїй положення формувалися ще у 80-рр. ХХ століття й суттєвих змін не зазнали. Відповідальність перекладача настає внаслідок несумлінного ставлення до своїх обов'язків і передбачена ст.ст.185-3, 185-4 КпАП України: за злісне ухилення перекладача від явки до суду, органу досудового розслідування чи прокурора. Решта ж залишається поза увагою законодавця, що створює проблеми у правозастосуванні. Варто в цьому аспекті проаналізувати інші кодифіковані джерела. Так, наприклад, у ч.5 ст.68 КАС України закріплено, що перекладач за завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, несе кримінальну відповідальність; КПК України (ч.5 ст.68) та ЦПК України (ч.5 ст.55) містять аналогічні положення щодо відповідальності перекладача, а саме: за завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе кримінальну відповідальність, а за невиконання інших обов'язків – відповідальність, встановлену законом. Кримінальна відповідальність перекладача настає за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків – ст.385 КК України; за завідомо неправильний переклад – ст.384 КК України [9].

Для вдосконалення нормативного закріплення відповідальності перекладача безпосередньо в адміністративно-деліктному провадженні слід запропонувати визначити в окремій статті майбутнього кодифікованого адміністративно-деліктного акту такі положення: перекладач несе відповідальність згідно з чинним законодавством: 1) за здійснення завідомо неправильного перекладу або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків – кримінальну; 2) за злісне ухилення від виконання або за відмову від виконання (без поважних причин) покладених на нього процесуальних обов'язків – адміністративну; 3) за невиконання службових обов'язків та порушення трудової дисципліни – дисциплінарну. З урахуванням сформульованих пропозицій можна було б дещо модифікувати цей елемент статусу перекладача й передбачити саме адміністративну відповідальність за: злісну неявку за викликом органу (посадової особи), що розглядає справу про адміністративне правопорушення; за відмову без поважних причин від виконання перекладу (сурдоперекладу); за завідомо неправильний переклад (сурдопереклад). При цьому зазначити в частинах однієї статті КпАП України кваліфікуючі ознаки – повторність вчинення діяння із посиленням відповідальності (у тому числі штраф у підвищеному розмірі й громадські роботи).

Отже, слід констатувати, що, на жаль, в адміністративно-деліктному кодифікованому законодавстві зустрічаються прогалини та недостатньо чітка регламентація питань, пов'язаних із реалізацією процесуального статусу перекладача як повноцінного учасника адміністративно-деліктного провадження, як особи, що сприяє здійсненню провадження. Зважаючи на те, що існує велика кількість посилянь на інші нормативно-правові акти щодо прав, обов'язків, відповідальності перекладача, це не допомагає ефективній реалізації ним свого статусу в адміністративно-деліктному провадженні. Доцільними є уніфікація та повне закріплення всіх складових адміністративно-процесуального статусу перекладача саме на рівні адміністративно-деліктного кодифікованого законодавства.

Отже, вдосконалення процесуального статусу перекладача в адміністративно-деліктному провадженні можливе шляхом закріплення в діючому законодавстві деталізованого комплексу прав, свобод, законних інтересів, обов'язків, гарантій участі і відповідальності перекладача із акцентом на досягнення законодавця у врегулюванні цього питання в адміністративному судочинстві, кримінально-процесуальній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крикун О.В. Учасники провадження у справах про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] / О.В. Крикун // Право і безпека. – 2010. – № 5. – Режим доступу : <http://pravoznavec.com.ua/period/article/3323/%CE>
2. Галуцько В.В. Адміністративно-правовий статус фізичних осіб [Електронний ресурс] : навч. посіб. у 2 т. (Загальне адміністративне право Т.1) / В.В. Галуцько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін та ін. – Херсон : Херсонська міська друкарня, 2011. – Режим доступу : <http://www.law-property.in.ua/articles/general-administrative-law/78-administratyvnopravovyy-status-of-individuals.html>
3. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 5. – Ст. 1122.
5. Бандурка А.М. Административный процесс : учебник / А.М. Бандурка, Н.М. Тищенко. – Х. : НУВД, 2001. – 353 с.
6. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35, /35-36, 37/. – Ст. 446.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651- VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.
8. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40, / 40-42 / – Ст. 492.
9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

REFERENCES

1. Krikun, O.V. (2010), „Participants of production on Affairs about administrative offences”, *Pravo i bezpeka*, no. 5, available at : <http://pravoznavec.com.ua/period/article/3323/%CE> (access April 30, 2014).
2. Galun'ko, V.V. (2011), „Administrative-legal status of individuals”, *Administrative law of Ukraine, General administrative law*, V.1, available at : <http://www.law-property.in.ua/articles/general-administrative-law/78-administratyvnopravovyy-status-of-individuals.html> (access April 30, 2014).
3. Konstitucija Ukraïni (1996) [The Constitution Of Ukraine], *Vidomosti Verhovnoi Radi*, no. 30, St. 141.
4. Kodeks Ukraïni pro administrativni pravoporushennja (1984), [The code of Ukraine on administrative offences], *Vidomosti Verhovnoi Radi URSR*, no. 5, St. 1122.
5. Bandurka, A.M. and Tishhenko, N.M. (2001), *Administrativnyj process* [The administrative process], NUVD, Kharkov, Ukraine.
6. Kodeks administrativnogo sudochinstva Ukraïni (2005), [The code of administrative procedure of Ukraine], *Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraïni*, no. 35, /35-36, 37/, St. 446.
7. Kriminal'nij procesual'nij kodeks Ukraïni (2012), [Criminal procedural code of Ukraine], *Oficijnij visnik Ukraïni*, no. 37, St. 1370.
8. Civil'nij procesual'nij kodeks Ukraïni (2004), [Civil procedural code of Ukraine], *Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraïni*, no. 40, / 40-42/, St. 492.

9. Kriminal'nij kodeks Ukraïni (2001), [The Criminal code of Ukraine], *Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraïni*, no. 25, St. 131.

УДК 347.73: 336.27

ANALYSIS OF FOREIGN EXPERIENCE SPECIFICS OF LEGAL REGULATION OF ORGANIZATION, MANAGEMENT AND MAINTENANCE OF GOVERNMENT DEBT: PRIORITIES OF ITS IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Pirozhkova Y.V., candidate of law, the associate professor

Zaporizhzhya national university (yuliya150677@mail.ru)

In this article has been carried out research of foreign experience specifics of legal regulation of organization, management and maintenance of the government debt obligations. In the era of increasing the impact of globalization on the loan relationships, the analysis of experience of the high developed countries in the area of market relations, especially in the sphere of legal and institutional maintenance of government debt, will give the opportunity to optimize Ukrainian debt policy and influence on creation of the solutions for the internal and external government debt problem in Ukraine. The Author examined the specifics of legal regulation in the financial and legal institution of government debt in the USA, Germany, Great Britain, Poland, Russia, Kazakhstan and Belorussia; established patterns of maintenance of government debt obligations, described authorities and legislative acts in the sphere of legal regulation of organization, management and maintenance of the government debt.

Key words: public finances, government debt, government debt policy, government debt obligations, government debt strategy.

Пирожкова Ю.В. АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА ОСОБЕННОСТЕЙ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ, УПРАВЛЕНИЯ И ОБСЛУЖИВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ДОЛГА: ПРИОРИТЕТЫ ЕГО ВНЕДРЕНИЯ В УКРАИНЕ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье анализируется зарубежный опыт правового регулирования формирования, управления и обслуживания государственных долговых обязательств. В современных условиях глобализации, усиления ее влияния на денежно-кредитные отношения, исследование опыта стран с высоким уровнем развития рыночных отношений в сфере правового и институционального обеспечения регулирования государственного долга, даст возможность оптимизировать украинскую долговую политику, повлияет на формирование механизма решения проблем внешней и внутренней государственной задолженности в Украине. Автором исследованы особенности правового регулирования финансово-правового института государственного долга в США, Германии, Великобритании, Польше, Российской Федерации, Казахстане и Белоруси; определены модели обслуживания государственных долговых обязательств, охарактеризованы органы, исследованы законодательные акты в сфере формирования, управления и обслуживания государственного долга

Ключевые слова: государственные финансы, государственный долг, государственная долговая политика, государственные долговые обязательства, государственная долговая стратегия.

Пирожкова Ю.В. АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ, УПРАВЛІННЯ І ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ: ПРІОРИТЕТИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ / Запорізький національний університет, Україна

В умовах формування та функціонування ринкової економіки державний борг постає однією із суттєвих складових державних фінансів. За офіційними даними Міністерства фінансів України станом на 31 січня 2014 року державний та гарантований державою борг України становить 585.298.486,95 тис. грн. або 73.226.383,96 тис.дол. США.

Стабілізація економічної ситуації в державі, забезпечення ефективного наповнення державного бюджету та зменшення зовнішнього державного боргу, обумовлює

необхідність дослідження державного боргу, його структури, пошук шляхів вдосконалення механізму управління та обслуговування державних боргових зобов'язань з урахуванням досвіду країн з розвинутою ринковою економікою (США, Німеччини, Великобританії, Франції), а також країн пострадянського простору – Російської Федерації, Білорусі, Казахстану.

Моніторинг формування основних стратегічних напрямів боргової політики в зарубіжних країнах дозволяє зробити висновки, що контроль за борговими зобов'язаннями держави, координація процесу управління ними здійснюється через три основні моделі: урядову (управління державним боргом здійснюється міністерством фінансів та відомствами), банківську (управління державним боргом здійснюється центральним банком країни) та агентську (функції управління державним боргом відносяться до незалежної установи).

Проведені дослідження дозволяють сформулювати такі висновки: сучасний стан державних боргових зобов'язань в Україні вимагає перегляду та оновлення правового забезпечення створення, управління та обслуговування державного боргу, адже чинне законодавство недостатньо повно регулює зазначені питання. Зважаючи на дослідження позитивного зарубіжного досвіду доцільним, на нашу думку, є прийняття в Україні базового Закону "Про державний борг України", а також створення єдиного органу управління державним боргом, підпорядкованого Міністерству фінансів, але з достатньо високим ступенем автономності у прийнятті рішень. Поява подібного нового органу в Україні повинна значно зменшити кількість протиріч у функціях існуючих органів, що задіяні в управлінні державним боргом.

Доцільно підтримати позицію вчених Г. Кучер, В. Дудченко, О. Новосолової, П. Козелецького щодо необхідності створення правових умов для акумуляції внутрішніх заощаджень країни, активізації іноземного інвестування. При формуванні боргової стратегії країни на 3-5 років, необхідним вбачається брати до уваги напрями використання зовнішніх запозичень, забезпечуючи ними пріоритетні галузі економіки. Вжити заходів для вдосконалення Методики визначення ліміту зовнішнього боргу, в щорічному Законі про державний бюджет виписувати «ліміт боргу уряду», «ліміт зовнішнього боргу Національного банку України», «ліміт боргу місцевого виконавчого органу».

Ключові слова: державні фінанси, державний борг, державна боргова політика, державні боргові зобов'язання, державна боргова стратегія.

In conditions of formation and functioning of market economy, government debt becomes one of the essential components of public finances. According to official data by the Ministry of Finance of Ukraine as for 31 of January, 2014 public debt and government-backed debt of Ukraine was UAH 585.298.486, 95 or USD 73.226.383, 96 [1]. The amount of our country's debt obligations were caused by the state budget deficit, and involving loans for its coverage. The size of the public debt of Ukraine and its systematic increase become not only financial, but also social and political problem, because government debt directly related to the issue of economic security. The issue of good governance, formation a strategy of maintenance government debt obligations is updated at the present stage of development the Ukrainian society in the context of overcoming economic difficulties and aggravation of the political crisis, which recently is going in Ukraine. The solution of this problem is a factor of economic stability in the country, because fiscal capacity, the stability of the national currency, financial support by international organizations is highly depends on this factor.

The analysis of the external debt of Ukraine allows to state that in the international context the external position of Ukraine is quite critical. The ratio of external debt to GDP (Gross Domestic Product) is close to the average indicator for low – and middle-income countries, which is 66%. Moreover, the ratio of external debt to GDP for countries of this group is optimal at the indicator 35%. In Ukraine, the indicator is 56%, almost twice higher than acceptable limit [2, p. 57].

The stabilization of the economic situation in the country, providing effective incomes to the state budget and reducing external debt, necessitates the research of the public debt, its structure, finding ways to improve the mechanism of management and maintenance of public debt using the experience of countries with developed market economies (the U.S., Germany, UK, France), and post-Soviet countries – Russia, Belorussia, Kazakhstan, that will allow to

make conclusions and suggestions for improving legal establishment, management and maintenance of the public debt of Ukraine, to form a conceptual position to improve the quality of public management in some areas of social relations, which will affect the further optimization of the maintenance of Ukrainians public debt obligations.

Foundations of the theory of public debt and its management contained in the works of such foreign economists as A. Smit, D. Rikardo, A. Tyurgo, J.S. Mill, K.F. Nebenius, J.M. Keynes, K. Marks, U. Xeller, A. Lerner, M. Braunrig, R. Musgrave, C.R. R.McConnell, S.L. Brue, J. Buchanan, S. Weintraub, M.M. Agarkov, M.I. Bogolepov, N. Brzheskyi, Y. Vavilov, A.G. Sarkisyancz, L.O. Drobozina, L.M. Krasavina, and national economists like – V.L. Andrushhenka, O.I. Baranovskogo, O.D. Vasylyka, T.P. Vakhnenko, V.M. Geietcya, A.M. Moroza, G.V. Kucher, K.V. Pavlyuk, M.I. Savluka, V.N. Sutorminoi, V.M. Fedosova and others.

Important in a scientific way are theoretical conclusions of Ukrainian and Russian lawyers-financiers scientists: O.M. Gorbunovoi, M.V. Karasevoi, Y.A. Krokhinioi, G.V. Kucher, S.V. Zapolskogo, D.V. Vinnyczkogo, S.G. Pepelyaieva, G.V. Petrovooi, G.P. Tolstopyatenka, M.F. Ivliievoii, N.K. Isayevoi, S.T. Kad'kalenka, V.Y. Kosanyaka and others. In Ukraine, some problems of government debt were investigated by V.V. Kozyuk, V.V. Lisovenko, S.V. L'ovochkin, V.Y. Novytskyi, O.V. Plotnikov, O. Baranovskyi, V.Y. Maistryshyn, T.G. Bondaruk, I.B. Zaverukha and others.

Scientists are unanimous in their views on the problem of growth of the external debt of Ukraine and the need to develop mechanisms for its maintenance and regulation. But, unfortunately, even nowadays a complete state program of actions to solve the problem of state external debt hasn't been formed in scientific legal literature. However, as H.V. Kucher correctly noted, lack especially of legal studies and some disagreement of opinions among economists provokes uncertainty in understanding a number of fundamental legal points regarding to the realization of relations in the sphere of state debt [3].

Objective: to investigate the status of regulatory legal providing of formation, management and maintenance of the state debt in Ukraine, to outline ways to improve and optimize debt strategy and institutional control of state borrowing, taking into account positive adapted foreign experience.

Legal definition of the state debt had been enshrined in paragraph 20 of Article 2 of Budget code of Ukraine that came in force on July 8, 2010 №2456-VI. The state debt is the total amount of state obligations from returning derived and outstanding credits (loans) that arise from state borrowing by the balance sheet date [4]. It is clear from this definition of the state debt that we are talking about internal and external state debt. Internal state debt is a debt of the state to citizens and legal entities that have bought securities. Internal state debt is arising from involving internal lenders' funds in the national currency. External state debt is a set of state debts on loans in the foreign market. It consists of: loans to finance the state budget and to repay external state debt; loans to support national currency; loans to finance investment and institutional projects; guarantees to foreign counterparties to complete contractual obligations due to non-commercial risks.

Currently, there are many regulatory acts that partly regulate the procedure of state debt formation, maintenance and repayment of it, but they do not create an integrated system to determine the procedure, forms and methods of its effective management. According to Article 92 of the Constitution of Ukraine the procedure for establishing and repayment of state internal and external debt, emission and circulation of state securities, their types and forms are established by the laws of Ukraine: Budget code of Ukraine; Law of Ukraine "On securities and stock market" that came in force on February 23, 2006 № 3480-IV; Law of Ukraine "On state guarantees for restoration of citizens' savings" that came in force on November 23, 1996 № 537/96-VR; Law of Ukraine "On the restructuring the debt of the

Cabinet of Ministers of Ukraine owed to the National Bank of Ukraine” that came in force on April 20, 2000 № 1697-III; Law of Ukraine “On the system of individual deposit guarantee” that came in force on February 23, 2012 № 4452-VI and by the number of subordinate regulatory legal acts: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On measures about the involvement of foreign loans by state or under state guarantees and the provision of state guarantees” that came in force on July 11, 2001 № 787; Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On emissions of internal state debt loans” that came in force on January 31, 2001 № 80. State debt management is regulated in the legislative level in Ukraine by: Order of the Ministry of Finance of Ukraine “On approval of the Program of state debt regulation for year 2014” that came in force on February 14, 2014 № 62; Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of Medium-term strategy of the state debt regulation for years 2013-2015” that came in force on April 29, 2013 № 320 [4-13].

Conducted analysis of the current legislation on the establishment, maintenance and regulation of state debt in Ukraine allows us to admit that legislative regulation affects not only internal debt problems, but relationship in the sphere of external debt is unsettled legislatively that determines the objective need for the development and adoption of the Law "On state debt of Ukraine " which will set the basis of the legal regulation of internal and external state debt. Such regulation act should concentrate in itself main principles of state policy in this sphere and identify the procedure of the formation of state debt; procedure of its maintenance and repayment; procedure of involving foreign loans and mechanism of their use and repayment; terms of guarantees on debt obligations; procedure of formation and maintaining the register of debt obligations; monitoring and reporting on state debt; procedure for publication of information about state debt status and so on. In particular, it is quite reasonable to follow the example of the publication of state debt in the United States of America where its daily rate is displayed on a board in public places [14].

Researches in foreign countries experience on issues of legislative regulation of state debt is essential as for the impact on the existing debt policy in general and same for the formation of effective mechanism for solving problems of external and internal state debt in Ukraine in conditions of globalization and increase of its impact on monetary relations.

At the present stage of world development there is almost no country which state budget does not use the institution of state debt because all countries, which are developed or are developing, are characterized by a steady trend towards continuous growth of state debt sum due to limitations of their own resources, inefficient use of credits, violation of deadlines of debt obligations.

The monitoring of forming the basic strategic directions of debts policy in foreign countries allows to draw conclusions, that control over public debt securities, coordination of process of its managing is provided through three models: governmental (public debt managing is performed by the ministry of finance and departments), bank (public debt managing is hold by central bank of state); agency model (functions of public debt managing are performed by an impartial institution). There is a clear mutual relation with public fiscal and monetary policy. The governmental model is applied in Czech Republic, Estonia, Spain, Lithuania, Luxembourg, Poland, Slovenia and Italy. Bank model is being criticized and used in Cyprus, Malta and in Denmark only.

The most widespread model of public debt managing among high developed countries is agency model. It's been applied in Austria, Belgium, Finland, France, Greece, the Netherlands, Ireland, Latvia, Germany, Portugal, Slovakia, Sweden, Hungary, Great Britain, meaning in the majority of countries of European Union [15, p. 56]. In Brazil public debt management is executed by National Monetary Council under the direction by Minister of finance, which includes representatives from Ministries of planning, budget and management, social security, industries and commerce [16, p. 17]. Regardless of the institutional public

debt management model, basic tasks are debt security, strategies development, public debt management and liquidity provision.

Function of public debt management in U.S.A. holds Bureau of the Public Debt, the structural unit of the United States Department of the Treasury. Basic tasks: debt security strategies development, debt servicing, summary debt accounting, technical, informational and analytical support of public debt.

The main government body in public debt management in Great Britain is UK Debt Management Office, the executive body of Her Majesty's Treasury. The role of Debt Management Office is securing financing government expenditures. Besides the functioning of National Savings and Investments has great importance.

A similar institution for public debt management is functioning in Portugal. Agency for public debt management deals with providing stable government functioning and effective management of public debt. This Agency reports to the Ministry of finance. Regulation of national debt is formalized in the Law "About the national debt", annual state budget law and decree, that regulates the functioning of the Agency [17].

The experience of Poland seems to be useful for Ukraine, where public debt management is carried out by individual department in structure of the Ministry of Finance and according to the Law "About public finances" Minister of finance is accountable for the public debt management. Public debt management functions are executed by the Public debt department. The main legislative act, which defines priorities in debt of Poland, is the Public Debt Management Strategy for 2011-2014 years.

Practice of legislative debt limits establishing as a method of public debt regulation (U.S.A., Belarus) is quite interesting.

In the USA in 1917 the practice of debt growth restriction was accepted. The establishing of the maximum amount of the federal budget deficit for each fiscal year creates opportunities for the targeted debt management. In France, Germany, there are no restrictions on the absolute size of public debt, but the rate of its growth for the year is under control. The debt policy of the United Kingdom is based on two main principles: "golden rule" – the government borrows only for investing in certain sectors of the economy, rather than spending and the rule "stable investing" – a stable level of internal public debt to GDP ratio – 30% [18].

Among the post-socialist countries, in the Republic of Kazakhstan, except limits of public debt, limits of local debt are legislatively established, in Law "About public borrowings and debt" such concepts are defined: "the limit of government debt", "National Bank of Kazakhstan external debt limit", "local executive body debt limit", that allows to optimize public external debt management. Belarus also imposes legal limits on the growth of internal public debt in annual budget laws.

To sum up, conducted researches allowed to formulate the following conclusions: the current public debt situation in Ukraine requires review and renewal of the regulation of creation, secure and management of public debt, whereas active legislation regulates above-indicated issues insufficiently. Considering the studying of the positive foreign experience, in our opinion, it is advisable to adopt the fundamental Law "About the public debt of Ukraine" and to establish an individual public debt regulation body in structure of the Ministry of Finance with high measure of autonomy in decision-making. In order to determine the legal status of the new public debt management body, its organizational and legal form, should refer to the European and international experience. In European countries, despite some differences in the form of public debt management bodies, between it and the Minister of Finance (and/or Treasury) are subordination relations.

It is advisable to maintain the position of scientists G. Kucher, V. Dudchenko, A. Novoselov, P. Kozeletskiy relating to the necessity of creation of legal conditions for accumulation of the internal savings of state, stirring up foreign investment. Forming the national debt strategy for 3-5 years, it is it is advisable to take into account uses of savings by providing with it the priority sectors of the economy. Improve methods of determining the debt limit in the annual state budget law; prescribe such definitions as “government debt limit”, “external debt limit of the National Bank of Ukraine”, “local executive body debt limit”.

REFERENCES

1. Informational reference by the Ministry of Finance about Ukraine’s state debt and publicly guaranteed debt as of January 31, 2014 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.minfin.gov.ua>
2. Kozeletskiy P.S. The problems of Ukraine’s external debt, its maintenance and regulation / PS Kozeletskiy, AV Kravchenko // *Economy*. – 2013. – № 71. – P. 56-65.
3. Kucher G.V. Public Debt Management : Author. for obtaining sciences. stupas. Ph.D. 08.04.01 Finance, Money and Credit robih [Electronic resource] / Galina Kucher, Kyiv National Economic University. – Mode of access : <http://referatu.com.ua/referats/7569/145599>
4. The Budget Code of Ukraine : Verkhovna Rada of Ukraine, the Code of Ukraine on 08.07.2010 № 2456-VI (as amended) [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. The Constitution of Ukraine [Electronic resource] // Supreme Council of Ukraine. – 1996. – № 30. – Access mode : <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. On Securities and the Stock Market : The Law of Ukraine on February 23, 2006 № 3480-IV [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. On State Guarantees for Citizens Savings : The Law of Ukraine on November 23, 1996 № 537/96-VR [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. On the restructuring the debt of the Cabinet of Ministers of Ukraine to the National Bank of Ukraine : Law of Ukraine on April 20, 2000 № 1697-III [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. On the Deposit Guarantee System. Law of Ukraine of 23.02.2012 № 4452-VI [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. On measures to attract government or under government guarantees of foreign loans and state guarantees : Cabinet of Ministers of Ukraine of 11 July 2001 № 787 [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. On issues of domestic government bonds : Order from January 31, 2001 № 80 [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. On approval of public debt management in 2014 : Ministry of Finance of Ukraine of 14.02.2014 № 62 [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon.rada.gov.ua>.
13. On approval of medium-term strategy for public debt management in 2013-2015 years : Cabinet of Ministers of Ukraine on April 29, 2013 № 320 [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon.rada.gov.ua>.
14. Levchenko I. Problems of adjustment and reform of public debt management in Ukraine [Electronic resource] / A. Levchenko. – Access mode : <http://intkonf.org>
15. Novoselov O.S. World practice of institutional support for public debt management / O.S. Novoselov // *Journal about Economic Reforms*. – 2013. – № 4 (12). – S. 56.

16. Dudchenko V. Financial and economic mechanisms of state debt in Ukraine. Finance and Credit [Electronic resource] / Dudchenko V. Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine. – Access mode : <http://referatu.com.ua/referats/7569/145599>
17. Ivanenko Y. Agency for Public Debt Management : Experience of Portugal and the UK / Y.Ivanenko, A.V. Malyshev // Bulletin of the NBU. – 2008. – № 3. – P. 14-18.
18. Dudchenko V. Foreign public debt management practices [Electronic resource] / V. Dudchenko. – Access mode : http://lib.uabs.edu.ua/library/Article/Dudchenko_4.pdf
19. Kucher G. The impact of government debt on the economic situation in Ukraine / G. Kucher // Bulletin KNTEU. – 2009. – № 1. – P. 43-52.

УДК 342.9 (477)

PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE LAW: GENERAL CHARACTERISTICS OF FEATURES

Sharaia A.A., candidate of law, associate professor

Zaporizhzhya national university

Principles of administrative law are specific, original category of a particular field of law. Not enough attention is paid at this in educational and scientific works. Their importance and fundamentality are often underestimated. Nevertheless it's relevant to emphasize the significant influence of principles of administrative law on forming and developing the science of modern administrative law, effective regulation and law application. In order to clarify a real perspective of principles of administrative law, the general features which characterize a particular category need to be mentioned. Such features represent external expression and content of all the principles of administrative law.

Key words: principles, administrative law, features of principles, origin, system, inviolability, universality.

Шарая А.А. ПРИНЦИПЫ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВА: ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЗНАКОВ / Запорожский национальный университет, Украина
Принципы административного права являют собой своеобразную категорию соответствующей отрасли права. Не всегда им уделяется достаточное внимание в учебных и научных работах. Чаще их значение и фундаментальность недооценивают. Однако нельзя не отметить весомое влияние принципов административного права на формирование и развитие современной административно-правовой науки, эффективного нормотворчества и правоприменения. Для выяснения реального потенциала принципов административного права, необходимым является определение их общих признаков, которые характеризуют данную категорию. Такие признаки отражают внешнее выражение и содержательное наполнение всех без исключения принципов административного права.

Ключевые слова: принципы, административное право, признаки принципов, основоположность, системность, неизблемость, универсальность.

Шарая А.А. ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОЗНАК / Запорізький національний університет, Україна
Принципи адміністративного права є особливою, своєрідною категорією відповідної галузі права. Не завжди їм приділяється достатня увага у навчальних та наукових роботах. Частіш за все їх значення і фундаментальність недооцінюють. Відсутність підвищеної уваги серед науковців до принципів адміністративного права створює уявлення, що така категорія не має істотного впливу на адміністративне право, є вторинною та неважливою для нього. Проте не можна не відзначити вагомий вплив принципів адміністративного права на формування та розвиток сучасної адміністративно-правової науки, ефективної нормотворчості та дієвого правозастосування. Варто помітити, що адміністративне право в

сучасних умовах дуже стрімко розвивається, системно переглядається його предмет, зміст, тому аналіз сучасних доктринальних підходів до визначення поняття принципів адміністративного права як фундаментальної категорії останнього має неабияке значення.

Важливість принципів адміністративного права полягає в тому, що вони створюють передумови для формування та розвитку сучасної адміністративно-правової науки, ефективної нормотворчості та дієвого правозастосування. Однак задля демонстрації їх дійсного потенціалу, реального ресурсу, необхідним є проведення загальної характеристики ознак, які притаманні принципам адміністративного права, і які дозволяють виокремити їх в окремий блок принципів. Такі ознаки відображають зовнішнє вираження та змістовне наповнення всіх без винятку принципів адміністративного права.

Звісно не можна стверджувати про наявність вичерпного переліку ознак принципів адміністративного права, адже це досить широке коло значущих властивостей та ознак. Однак, у статті проаналізовані найбільш вагомі критерії, завдяки яким ці нормативні утворення іменуються саме принципами та отримують особливий правовий режим застосування. Серед таких ознак: соціальна обумовленість, нормативність, системність, універсальність, регулятивність, основоположність, непорушність. Отже, принципи відображають у собі світоглядні ідеї щодо належного в побудові та організації адміністративного права; вони виражають сутність правил поведінки суб'єктів; діють системно як сукупність основних та найзагальніших правил; їх дія поширюється на всі складові (або їх більшість), а їх порушення тягне за собою скасування чи перегляд рішень у справі або застосування інших засобів відповідальності.

Ключові слова: принципи, адміністративне право, ознаки принципів, основоположність, системність, непорушність, універсальність.

Principles and their importance for creating any kind of field of law are often underestimated. They are considered to be intermediate and passing doctrine regulations. The lack of high attention at principles of administrative law among scientists makes it seem that such category doesn't have an essential influence on administrative law and considers to be unimportant or of secondary importance. However, it's important to say that administrative law in modern conditions is rapidly developing, it's subject and content are systematically revised, so analysis of modern doctrine approach for identifying the concept of principles of administrative law as a fundamental category has above the average importance. The significance of principles of administrative law is that they create preconditions for building and developing modern science of administrative law, effective regulations. However, in order to demonstrate their real potential, real resources it's worth realizing general description of features which are attached to principles of administrative law. It makes them separated in individual block of principles.

Research of features of any legal category or public phenomenon should always be based, first of all, on the study of their historiography, which allows to analyse the theoretical positions in different historical periods, highlight their features, trace their interrelation with adjacent categories, the impact of the historical epoch in their formation. Will not be an exception in this case, and the principles of administrative law, study of which is inextricably linked with their historiography in the national doctrine. Hardly anyone can deny the fundamental principles of the universal as the provisions, reflected in the norms of law and obligatory for all the subjects of administrative law. The prime value of the principles of administrative law is that they are the basis for building a model of social relations in the administrative-legal sphere, the basis for standard setting. The principles of the administrative law are generally considered as the basic, fundamental category, substratum for law-making and law-enforcement activity. According to the Soviet tradition, however, the principles are still considered as only declaratory, objectless, theoretical and abstract phenomenon. It should be deemed that these are the principles that direct the administrative mechanism of social relations' regulation and determine the significance of law in social development. The principles are the measure of the lawfulness of the actions of citizens and those of the state apparatus; and, under the proper conditions, the principles promote increase in legal awareness. It is for that reason that the modern Ukrainian administrative science is aimed at

determination of principles as the basis, substructure of legal relationships, rules of conduct and norms. Amid substantial doctrinal reconsideration of the content, purpose and essence of administrative law, the issue of the administrative law principles content reconsideration with due regard to the changes in the doctrine and law enforcement is becoming topical.

The administrative law principles category does not have long history, and that is bound with the administrative law development history. Furthermore for a long period in the administrative law science the administrative law principles concept was not used, instead of it the state administration principles concept was used and that complicated the study of their essence, content and the possibility of their classification. Principles of administrative law were the subject of research in works of such remarkable scientists as Y.P. Bityak, V.M. Garashuk, O.V. D'yachenko [1], S.V. Kivalov [2], T.O. Kolomoec [3], S.G. Stecenko [4], V.V. Kovalenko [5] etc. However, more attention is paid at the concept of principles of administrative law and their classification, content while features of the principles are out of attention unfortunately.

Object of the article is to formulate the features of principles of administrative law, and their general characteristics.

The analysis of the features can be started with the one of social conditionality. The feature mentioned above consists in ideas which conform to social and economical requirements of development of society as well as political, ideological and other principles which are carried out in the state turning into principles. Mentioned feature represents the content of law with its social basis – with those regularities of social life on which a particular law system is built. Nevertheless the principles in their original form (before they were created) are world-view ideas, effect of dominant views in society, prejudice, imagination, ideals, life or scientific doctrine pursuits. The subjects of forming such ideas are particular individuals, their unions, and society in general. Theoretical generalizations, law theories become principles of administrative law owing to objectification in regulations of law or doctrine research.

Next feature of principles of administrative law is their normative character of law. The meaning of the word “normative” refers to fixing or representing the principle in rules of law. Until the moment of its fixing the main idea which is in the status of “candidate” for the role of principle, and is not settled in the law, it can be considered as a principle of law, it remains theoretical, scientific, doctrine idea, which refers to the system of building the science of law. Necessary to say that none of the ideas can regulate legal relations by itself until they are fixed in legal regulations or get state authoritative character, normative features. At the same time fixing principles in legal regulations must provide with steady observance under threat of negative consequences for violator or under threat canceling decisions in actions accepted with such violation. This feature reflects providing steady observance of main regulations expressed in principles of administrative law by all subjects of law application.

Taking notice that principles of administrative law must be stated not in a chaotic order but in logical sequence, attention must be paid at such characteristic as system. Principles represent a joint system of law regulations which is the basis of the entire administrative legislation. The significance of each principle is conditioned not only by its content but also by functioning of all system of principles which supposes their interconnection, interconditionality and coordination of their content and forms of realization. Such an interconnection provides unity of all fields and courses of administrative law. It's important to mention that the system of principles of administrative law characterizes unity of goals, lack of internal misunderstandings both inside particular elements and those among them. Meanwhile the content of any element can't be taken into the content of others or be absorbed by the others. More often some situations happen when violation of one principle leads to violation of other ones, and in the end it leads to general violation of law. Significant place in formation of complete idea of the system of principles is in the question of importance of

each. It can be confirmed from mentioned above that in the frames of the whole system each of the principle has its own content which mustn't duplicate other ones. At the same time principles condition each other and very often serve as the guarantee of providing other principles. Supplementing, not contradicting each other, they determine the structure of administrative law in general. Some of the principles are in the balanced relations or even compete with each other. There is also possibility that realization of one principle stands on the way of some others.

Next in the list of features is universality. Special feature of the system of administrative law is lack of unity in the views at the list of its structural elements. However, principles which are developed by the science of administrative law and fixed in administrative legislation have all-embracing pursuit. They must be suitable to use for any kind of component (procedural, delicting, procedural etc). Moreover such feature reflects opportunity to carry principles over to any kinds of administrative relations regardless their subjects, object or content.

Regulativity as a feature can refer to the principles of administrative law. Owing to the high level of generalization of law ideas, principles determine general basis both of the whole field of law and their separate components (among which administrative delicting conductions, administrative legal proceedings, administrative procedure conductions, administrative management conductions etc.). Their role is to arrange the behavior of subjects of administrative law by setting particular limits. So principles are not only the ways of reflecting some ruling ideas and opinions in the state but they also contain demands for the participants of these legal relations becoming important instrument of their regulation. All the other norms of administrative legislation must be coordinated with principles of administrative law. While regulative features of principles of law cannot be identified with regulative features of norms as they are considered to be abstract within the principles. In this case regulation of administrative relations is conducted from much "higher" positions as when using only principles it is impossible to regulate some certain relations in law.

Among the features of principles of administrative law fundamental features must be emphasized. Principles are often defined as the most general, basic and fundamental law principles and ideas which differ in supremacy from the other norms of administrative actions that in its turn must come out from the principles, be based on them, concretize the action of this or that principle but not contradict them. This way owing to its universality every principle clearly characterizes the main point of administrative law. Moreover in professional science literature positions can be found according to which one of the main identifying features, that condition separated fields of law, is the presence of specific ones featured only for its subject of principles of law regulation. Ideas which are put in the basis of the system of principles of administrative law are compromise that appear in accordance with resumptive unity of some of the competing ideas of a small scale. As a result of such resumptive unity the general idea appears that can influence the wider range of administrative relations of law. Fundamental feature of principles defines their content, main point and relevancy: principles can be the reason for changing particular administrative legislative norms. Also, as an exception from general rules of law actions, principles have a reverse power that allows them expend their action for any kind of norm which got fixed earlier than the very principle until its cancellation and disavowal of connected with it consequences.

And an indisputable feature of principles of administrative law is their inviolability. Disregard of principles or violation from the legislator's side, members of public administration, court or other subjects of administrative law can damage stability of law system, or be reflected negatively on the conditions of sense of justice or violate the order of law. That's why the violations of any kind of principle inevitably drag responsibility of subjects for using the law and/or cancelation or reconsideration of decisions in the case which was accepted with such violation. Talking about different kinds of consequences of principle violation we mean different forms of reaction of law on, let's say, considerable and inconsiderable violations.

A.I. Mikolenko draws attention to the many changes that have occurred in connection with the transition of Ukraine from command-and-control systems to management in a market economy, the rapid development of social relations in the country, and national law enforcement to communicate problems with the uncertainty of theoretical issues and argues that primary task of science of administrative law is a systematic development of the theory of administrative law [6, p. 142]. One has to agree with this statement and add that the part of a systematic theory of administrative law is the study of the principles, including the retrospective aspect that allows us to trace the dynamics of the studied categories and consider the trends for the future.

On the ground of the analysis of viewpoints of leading modern Ukrainian scholars on the differentiation of the general administrative law principles, we may assume that the system of the abovementioned includes: supremacy of law; legality; equality under the law; democracy; publicity. The main purpose of the law supremacy principle is to ensure the human rights and freedoms, and first and foremost in relations with the state authority and state bodies. The essence of legality lies in the reality of law and in the fact that all without exception people are being guided by the principle of rigid adherence to legal regulations and norms prescribed by the other legal instruments, honestly fulfill all legal obligations, without hindrance and to the full exercise their personal rights. The principle of equality under the law is manifested by the absence of privileges or restrictions under the race, politic, religious beliefs, social origin or other circumstances. The democracy principle is evident from the opportunity of people to directly or through their representatives, different organizations participate in the policy forming and in the state administration. The publicity principle content consists in ensuring each person with right of knowing the results of public administration activity, its forms and methods.

Simultaneously, we may not insist that this list of the general principles of law is exhaustive, because, although the category is characterized by certain stability the possibility of dynamic changes owing to the alternation in the legislation, renewal of doctrine, etc. is not excepted.

Making conclusion, it can be said that principle have and other significant features and characteristics. However, there were given more significant criteria mentioned above owing to which present normative formations are called principles and get special legal regulation use. Among such features there are: social conditionality, normative character of law, system, universality, regulative features, fundamental features, inviolability. Shortly concluding what is said it's important to mention that principles reflect world view ideas about proper forming and organization of administrative law; they express the main point of rules of subjects' behavior; act systematically as whole of main and major rules; their actions spread all over the components (or most of them), and their violation leads to cancelation or reconsideration of decisions in the case or applying other ways of responsibility.

REFERENCES

1. Administrative Law of Ukraine: textbook / [Y.P. Bityak., V.M. Garashuk, O.V. D'yachenko and others] ; editing by Y.P. Bityak. – Kiev: Urinkom Inter, 2005. – 544 p.
2. Kivalov S.V. Administrative Law of Ukraine: methodical educational textbook / S.V. Kivalov, L.R. Bila. – [edit. 2, changed and added]. – Odessa: Juridical Literature, 2002. – 107 p.
3. Kolomoyec T.O. Administrative Law of Ukraine: textbook / T.O. Kolomoyec. – Kiev: Istina, 2012. – 528 pages.
4. Stecenko S.G. Administrative Law of Ukraine: educational textbook / S.G. Stecenko. – edit. 3, changed and added. – Kiev: Atika, 2011. – 624 p.

5. Course of Administrative Law of Ukraine: textbook / [V.K. Kolpakov, O.V. Kuzmenko, I.D. Pastuh, V.D. Sushenko and others] ; edited by V.V. Kovalenko. – Kiev: Urinkom Inter, 2012. – 808 p.
6. Mikolenko A.I. The theory of administrative law : the past, the present and the future) / Mikolenko A.I. // *Publichnoe pravo*. – 2011. – № 2. – P. 136-142.

УДК 347.73

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ ПОДАТКОВОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Трипольська М.І., к.ю.н., доцент

Класичний приватний університет (tripolskaya@inbox.ru)

Статтю присвячено дослідженню особливостей складу податкового правопорушення за податковим законодавством України. Автором здійснене доктринальне визначення складу податкового правопорушення. Визначені недоліки в закріпленні складу податкового правопорушення в Податковому кодексі України. Зокрема, визначено, що суб'єктивна сторона податкового правопорушення виключена з його складу.

Ключові слова: фінансово-правова відповідальність, податкова відповідальність, податкове правопорушення, склад податкового правопорушення, суб'єктивна сторона податкового правопорушення.

Трипольская М.И. ОСОБЕННОСТИ СОСТАВА НАЛОГОВОГО ПРАВОНАРУШЕНИЯ / Классический приватный университет, Украина

Статья посвящена исследованию особенностей состава налогового правонарушения в соответствии с налоговым законодательством Украины. Автором осуществлено доктринальное определение состава налогового правонарушения. Определены несовершенства в закреплении состава налогового правонарушения Налоговым кодексом Украины. В особенности, установлено, что субъективная сторона налогового правонарушения исключена из его состава.

Ключевые слова: финансово-правовая ответственность, налоговая ответственность, налоговое правонарушение, состав налогового правонарушения, субъективная сторона налогового правонарушения.

Tripolskaya M. THE FEATURE OF CONSTRUCTION OF THE TAX OFFENCE / Classic private university, Ukraine

Article deals with the problem of tax offence as base of financial responsibility for violation of tax legislation. The feature of construction of the tax offence has been studied by author. On the basis of comprehensive analysis of the measures of the construction the tax offence the scientific definition has been made by author.

Central part of article devoted to investigation of subjective side of tax offence. Devoted that subjective side of tax offence excluded from construction of tax offence by the tax legislation of Ukraine.

The author reveals the imperfections of the legal regulation of the financial responsibility for the violation of tax legislation. On the authors opinion in Tax Code of Ukraine must be fixed the definition of financial responsibility for violation of tax legislation. The concepts of the violation of the tax legislation and tax offense must be separated in the Tax Code of Ukraine.

The violations of tax legislation include a wide range of offenses, which include crimes, administrative and financial violations. Tax offenses, including their financial and legal nature, as well as fiscal, monetary, banking is a form of financial wrongdoing, and therefore is the basis of financial and legal responsibility for tax offences. Tax offenses inherent in following features: the main reason is the financial and legal responsibility for violation of tax legislation. They are characterized by social harm, unlawfulness, guilt; committed in the form of actions (or inaction); is

punishable (for their commitment to the tax legislation provides for measures of financial and legal responsibility).

The base of financial responsibility for the violation of tax legislation has been considered by author. On the basis of the study of measurements of the tax offense the scientific definition of tax offence has been made by author.

Key words: financial responsibility, tax responsibility, tax offence, construction of the tax offence, subjective side of the tax offence.

Склад податкового правопорушення має дуже важливе значення, адже встановлення його ознак дозволяє дотриматися принципів законності, обґрунтованості, справедливості при застосуванні юридичної відповідальності до суб'єкта фінансового права, чітко розмежувати правомірні та протиправні діяння, а також відмежувати одне податкове правопорушення від іншого.

Дослідженню складу податкового правопорушення у своїх роботах приділяли увагу такі вчені: З.М. Будько, Д.Г. Вігдорчик, О.О. Гогін, О.В. Демін, Е.С. Дмитренко, О.В. Зимін, А.Й. Іванський, М.П. Кучерявенко, Н.Ю. Оніщук та ін.

Проблему закріплення ознак суб'єктивної сторони складу податкового правопорушення у податковому законодавстві України у своїх роботах піднімали: З.М. Будько, Д.М. Лук'янець, Н.Ю. Оніщук. Комплексному дослідженню інституту вини в податковому праві присвячена монографія російського вченого І.С. Іванова. У вітчизняній же науці фінансового права питанню суб'єктивної сторони складу податкового правопорушення не приділено достатньої уваги.

Мета статті полягає у визначенні особливостей закріплення складу податкового правопорушення в податковому законодавстві.

У теорії права існують різні погляди щодо визначення складу правопорушення. В.С. Нерсисянц зазначає, що «юридичний склад правопорушення – це система ознак протиправної поведінки, яка дає можливість кваліфікувати її як протиправну поведінку». В.М. Кудрявцев визначає склад правопорушення як інформаційну модель певного правопорушення, яка закріплена в законі [1, с. 42]. І.Є. Великосельська визначає склад правопорушення, як теоретичну конструкцію (абстракцію), яка виводиться логічним шляхом з правових норм і характеризує правопорушення з чотирьох сторін (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона) і виконує по відношенню до правопорушника лише службову роль, необхідну для процесу правозастосування. Склад правопорушення є уявною конструкцією, він не виступає як явище об'єктивної дійсності, у реальній дійсності існує лише правопорушення, а його склад є винаходом вчених, який є необхідним для аналізу самого правопорушення та процесу кваліфікації [2, с. 8; 3, с. 1636].

Дійсно, склад правопорушення є науковою конструкцією, яка не є явищем об'єктивної дійсності, це система обов'язкових ознак, які дозволяють кваліфікувати певне діяння як правопорушення. Тож, на наш погляд, складом правопорушення є наукова конструкція, яка включає нормативно закріплену систему об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяння як правопорушення певного виду. У юридичній науці ці ознаки традиційно виділяють в чотири групи: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону правопорушення.

Наявність у протиправному діянні сукупності об'єктивних та суб'єктивних ознак, які ідентифікують його як податкове правопорушення, є основною підставою для притягнення правопорушника до фінансово-правової відповідальності за порушення податкового законодавства і застосування фінансово-правових санкцій. Тобто, склад податкового правопорушення є критерієм кваліфікації вчиненого протиправного діяння як податкового правопорушення, а також обґрунтованості і правомірності застосування заходів фінансово-правової відповідальності.

Склад правопорушення має дуже важливе значення для фінансово-правової охорони, адже відсутність у діянні хоча б однієї з ознак складу податкового правопорушення унеможливує притягнення особи до фінансово-правової відповідальності за порушення податкового законодавства.

У науці фінансового права по різному визначають склад податкового правопорушення. Більшість вчених визначають склад податкового правопорушення, як сукупність встановлених Податковим кодексом об'єктивних та суб'єктивних ознак, які є необхідними і достатніми для визнання діяння податковим правопорушенням і притягнення до податкової відповідальності [4, с. 34]. Інші ж визначають його, як сукупність встановлених Податковим кодексом фактичних обставин і ознак, наявність яких дає можливість кваліфікувати протиправне діяння як конкретне податкове правопорушення [5, с. 272].

На нашу думку, визначити склад податкового правопорушення можливо лише шляхом розкриття притаманних йому рис. Враховуючи вищезазначене, для складу податкового правопорушення є характерним таке: є науковою конструкцією, яка об'єднує систему нормативно визначених ознак податкового правопорушення, яка дає змогу ідентифікувати певне протиправне діяння як податкове правопорушення; є критерієм достовірної кваліфікації діяння як податкового правопорушення; є критерієм диференціації одного податкового правопорушення від іншого; є єдиною підставою притягнення особи до фінансово-правової відповідальності за порушення податкового законодавства; гарантує права осіб, які притягуються до фінансово-правової відповідальності, адже за відсутності в її діянні хоча б однієї з ознак складу податкового правопорушення, можливість застосування фінансово-правових санкцій виключається.

Отже, на нашу думку, доктринально склад податкового правопорушення можна визначити як наукову конструкцію, яка включає нормативно закріплену систему об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяння як податкове правопорушення, наявність яких є підставою для притягнення особи до фінансово-правової відповідальності за порушення податкового законодавства.

Податковий кодекс України не містить вказівки на «склад податкового правопорушення», що, на нашу думку, є суттєвою прогалиною. Звертаючи увагу на те, що у правозастосовній практиці визначення в діянні усіх ознак складу податкового правопорушення є критерієм для кваліфікації цього діяння як податкового правопорушення, ч.1 статті 14 Податкового кодексу України слід доповнити визначенням складу податкового правопорушення як сукупності об'єктивних та суб'єктивних ознак, наявність яких характеризує діяння як податкове правопорушення і є підставою для застосування фінансово-правової відповідальності. Статтю 112 Податкового кодексу України, на наш погляд, слід доповнити положенням: «Підставою притягнення до фінансово-правової відповідальності є наявність у діянні особи, що порушує закони з питань оподаткування, іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, усіх ознак складу податкового правопорушення».

Склади податкових правопорушень відносяться до складів правопорушень публічного права. І.Є. Великосельська звертає увагу на відмінність складів правопорушень у публічному та приватному праві. Так, на її думку, до загальних рис усіх складів правопорушень у публічному праві можна віднести таке: об'єктивна сторона таких складів правопорушень характеризується діянням, направленим на відносини, які регулюються і охороняються нормами публічних галузей права; ці діяння призводять до несприятливих наслідків як для всього суспільства і держави, так і для окремої особистості; об'єктами складів цього виду правопорушень можуть бути, як публічно правові, так і

приватноправові відносини; обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складів правопорушень у публічному праві є вина [2, с. 10].

Щоб з'ясувати, чи наділений склад податкового правопорушення тими ж рисами, що й склади інших видів правопорушень публічного права, зупинимося на розгляді кожної з ознак складу податкового правопорушення.

Як вже було зазначено, склад податкового правопорушення включає в себе систему об'єктивних та суб'єктивних ознак. Об'єктивні ознаки податкового правопорушення покликані охарактеризувати податкове правопорушення як зовнішньо виражену поведінку, яка спричиняє вплив на певні охоронювані податковим законодавством суспільні відносини, яка пов'язана з результатами цього впливу причинно-наслідковим зв'язком. Так, об'єктивні ознаки податкового правопорушення можна визначити, як зовнішні ознаки податкового правопорушення. Об'єктивні ознаки включають у себе об'єкт та об'єктивну сторону податкового правопорушення. Суб'єктивні ознаки покликані охарактеризувати податкове правопорушення з внутрішньої сторони, зокрема, особу, яка вчиняє діяння, яке містить ознаки податкового правопорушення, та її внутрішнє відношення до цього діяння. Як результат, суб'єктивні ознаки податкового правопорушення можна віднести до внутрішніх ознак податкового правопорушення. Суб'єктивні ознаки податкового правопорушення включають в себе суб'єкт та суб'єктивну сторону податкового правопорушення.

У статті 109 Податкового кодексу України податкове правопорушення визначено, як протиправні діяння (дія чи бездіяльність) платників податків, податкових агентів, та/або їх посадових осіб, а також посадових осіб контролюючих органів, що призвели до невиконання або неналежного виконання вимог, установлених цим Кодексом та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. Виходячи з цього визначення, вина виключається з обов'язкових ознак складу податкового правопорушення, що за відсутності закріплення інших ознак суб'єктивної сторони податкового правопорушення повністю виключає її зі складу податкового правопорушення.

Слушним є зауваження з цього приводу професора Д.М. Лук'янця, який зазначає: «Вина є ключовим елементом суб'єктивної сторони податкового правопорушення, але жодного положення про вину особи, що притягується до фінансової відповідальності, у Податковому кодексі немає. Такий стан справ дає всі підстави стверджувати, що притягнення до фінансової відповідальності здійснюється на підставах об'єктивного ставлення у вину, без урахування будь-яких обставин вчинення правопорушення, а також причин та умов, що призвели до вчинення такого правопорушення» [6].

Проте, у низці статей Податкового кодексу України все ж таки є вказівки на вину певних суб'єктів податкових правовідносин. Наприклад, відповідно до п.129.6 ст.129 Податкового кодексу України за порушення строку зарахування податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів або державних цільових фондів з вини банку, такий банк сплачує пеню за кожний день прострочення, включаючи день сплати, та штрафні санкції, а також несе іншу відповідальність, встановлену Податковим кодексом. При цьому платник податків звільняється від відповідальності за несвоєчасне або перерахування не в повному обсязі податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів. Відповідно до п.49.6 ст.49 Податкового кодексу України у разі втрати або пошкодження поштового відправлення чи затримки його вручення органу державної податкової служби з вини оператора поштового зв'язку, такий оператор несе відповідальність відповідно до закону. У такому разі, платник податків звільняється від відповідальності за неподання або несвоєчасне подання податкової декларації.

Така позиція законодавця є досить неоднозначною. З одного боку, винність не визначається обов'язковою ознакою податкового правопорушення, з іншого – зміст

деяких положень непрямо вказує на звільнення платників податків від відповідальності в разі наявності вини інших суб'єктів податкових правовідносин у вчиненні податкового правопорушення. Проте, все ж таки, визначення, яке міститься в статті 109 Податкового кодексу, є загальною нормою, яка виключає ознаку вини з переліку обов'язкових ознак складу податкового правопорушення, що загалом, повністю виключає суб'єктивну сторону зі складу податкового правопорушення.

Суб'єктивна сторона податкового правопорушення має важливе значення, адже вона дозволяє відмежувати протиправне діяння від правомірної поведінки, а також розмежувати схожі за ознаками об'єктивної сторони складу податкових правопорушень. До того ж, виключення суб'єктивної сторони зі складу податкового правопорушення призводить до порушення принципів справедливості та індивідуалізації фінансово-правової відповідальності за порушення податкового законодавства.

Податкове правопорушення за своєю природою є різновидом фінансового правопорушення, яке не знайшло свого законодавчого визначення, проте, у науці фінансового права більшістю авторів визначається як винне діяння. Виходячи з цього, види фінансового правопорушення, до яких належить податкове правопорушення, також повинні бути наділені ознакою винності, проте законодавче визначення податкового правопорушення свідчить про протилежне. Чи є це свідомим виключенням елементу суб'єктивної сторони зі складу податкового правопорушення, або ж це недолік законодавчої техніки, з'ясувати достовірно не є можливим. Проте можна припустити, чому саме законодавець не включив ознаку вини у визначення податкового правопорушення.

На наш погляд, подібна ситуація є все ж таки недоліком законодавчої техніки, який став наслідком недосконалого закріплення інституту фінансово-правової відповідальності в Податковому кодексі України. По-перше, сам термін «податкове правопорушення» окрім статті 109, де міститься його визначення, більше не згадується у Податковому кодексі України. Визначення податкового правопорушення не конкретизує, заходи якого виду юридичної відповідальності застосовуються за його вчинення. Натомість, стаття 111 Податкового кодексу України визначає, що за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладений на контролюючі органи, застосовуються фінансова, адміністративна та кримінальна відповідальність. Як саме співвідносяться між собою «податкове правопорушення» та «порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладений на контролюючі органи» також у Кодексі не визначається.

На наш погляд, законодавець безпідставно ототожнив ці поняття, вмістивши у зміст терміну «податкове правопорушення» усі види правопорушень, які є підставами відповідальності за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладений на контролюючі органи. Це і злочини, і адміністративні правопорушення, і фінансові правопорушення. Підтвердженням вкладення розширеного змісту в термін «податкове правопорушення» є й визначення у ч.1 статті 109 Податкового кодексу України серед суб'єктів податкового правопорушення й посадових осіб контролюючих органів. Посадові особи контролюючих органів не є суб'єктами фінансового правопорушення і до них не можуть бути застосовані заходи фінансово-правової відповідальності, тож суб'єктом податкового правопорушення в контексті підстави фінансово-правової відповідальності вони також бути не можуть.

Сам термін «податкове правопорушення» застосовується лише у ч.1 статті 109 Податкового кодексу України, в інших статтях, зокрема й в ч.2 тієї ж статті, застосовується або «порушення», або «порушення законів з питань оподаткування та

іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладений на контролюючі органи». Виходячи з цього, залишається незрозумілим, навіщо взагалі було вводити поняття «податкове правопорушення».

При цьому, цілком зрозумілим є те, що такі види юридичної відповідальності, як кримінальна та адміністративна, мають власні підстави для застосування, і введення нових юридичних конструкцій, об'єднуючих у собі підстави декількох видів юридичної відповідальності спільних єдиним об'єктом впливу, не є правильним кроком. До того ж Податковий кодекс України передбачає застосування лише заходів фінансово-правової відповідальності, що зумовлює необхідність більш чіткого закріплення їх підстав, якими і є податкові правопорушення.

До того ж при визначенні податкового правопорушення, як підстави фінансово-правової відповідальності, все ж таки потребує закріплення ознака винності. Слід зазначити, що російське податкове законодавство є більш прогресивним у цьому питанні. У статті 106 Податкового кодексу РФ податкове правопорушення визначається, як вчинене винне протиправне (у порушення законодавства про податки і збори) діяння (дія або бездіяльність) платника податків, податкового агента або інших осіб, за яке кодексом встановлена відповідальність. Частиною 1 статті 108 Податкового кодексу РФ встановлюється, що особа вважається невинуватою у вчиненні податкового правопорушення, поки її винність не буде доведена в передбаченому федеральним законом порядку. Особа, яка притягається до відповідальності, не зобов'язана доводити свою невинуватість у вчиненні податкового правопорушення. Обов'язок з доведення обставин, що свідчать про факт податкового правопорушення і винність особи в його вчиненні, покладається на податкові органи. Непереборні сумніви у винуватості особи, яка притягається до відповідальності, тлумачаться на користь цієї особи. У статті 110 визначаються форми вини, а у статті 111 обставини, що виключають вину особи у вчиненні податкового правопорушення.

Виходячи з цього, очевидно, що в Російській Федерації діє презумпція невинуватості платників податків, сформований механізм визначення вини особи, що вчинила податкове правопорушення, враховані підстави, за яких особа не може бути визнана винною у вчиненні податкового правопорушення. Усі ці фактори сприяють підтриманню принципу справедливості фінансово-правової відповідальності та індивідуалізації її заходів.

На наш погляд, деякі положення російського податкового законодавства можна врахувати при вдосконаленні національного податкового законодавства. Потребує нормативного закріплення головної ознаки суб'єктивної сторони його складу – вина, адже за її відсутності, як і інших факультативних ознак, суб'єктивна сторона повністю виключається зі складу податкового правопорушення, що, на наш погляд, не є припустимим для складів правопорушень публічного права, адже через це порушуються найважливіші принципи – справедливості та індивідуалізації юридичної відповідальності. Проте, будь які зміни законодавства повинні відбуватися на підставі глибоких наукових досліджень явища, яке потребує законодавчого запровадження. Виходячи з цього, проблема вини в податковому праві потребує додаткового дослідження. Зокрема, повинен бути розроблений порядок визначення вини фізичних та юридичних осіб – платників податків, визначені форми вини та обставини, що виключають вину особи у вчиненні податкового правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильин А.А. К вопросу о понятии состава правонарушения / А.А. Ильин // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия : Юридические науки. – 2011. – № 4. – С. 42-44.

2. Великосельская И.Е. Состав правонарушения : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук : спец 12.00.01 «Теория и история права и государства ; История учений о праве и государстве» / И.Е. Великосельская ; Южный федеральный университет. – Казань, 2010. – 28 с.
3. Великосельская И.Е. Теоретические проблемы конституции состава преступления / И.Е. Великосельская // Право и политика. – 2009. – № 8. – С. 1635-1642.
4. Юрмашев Р.С. Состав налогового правонарушения как финансово-правовая категория / Р.С. Юрмашев // Финансовое право. – 2005. – № 9. – С. 31-34.
5. Демин А.В. Налоговое право России. Учебное пособие / А.В. Демин. – Красноярск : РУМЦ ЮО, 2006. – 329 с.
6. Лук'янець Д.М. Фінансова відповідальність за податковим кодексом України : недоліки правового регулювання [Електронний ресурс] / Д.М. Лук'янець // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 1 (6). – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pvuabs/2012_1/06_03_01.pdf

REFERENCES

1. П'ін, А.А. (2011), “К voprosy o ponyatii sostava pravonarysheniya”, Vector nauki Toliatinskogo universiteta, vol. 4, p.p. 42-44.
2. Velikoseł'skaya, I.Ye. (2010), “Sostav pravonarusheniya”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Law.), 12.00.01, Yujniy federalniy universitet, Kazan, Russia.
3. Velikoseł'skaya, I.Ye. (2009), “Teoreticheskie problemy konstityzii sostava pravonarysheniya”, Pravo I politika, vol. 4, p.p. 1635-1642.
4. Yurmashev, R.S. (2005), “Sostav nalogovogo pravonarysheniya kak finansovo-pravovaya kategoriya”, Finansovoe pravo, vol. 9, p.p. 31-34.
5. Demin, A.V. (2006), “Nalogovoe pravo Rossii”, RUMC UO, Krasnoyarsk, Russia.
6. Lykyanets, D.M. (2012), “Financial responsibility for the Tax Code of Ukraine: the disadvantages the legal regulation”, Pravoviy visnuk akademii bankivskoi spravu, vol. 1 (6), available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pvuabs/2012_1/06_03_01.pdf

УДК 354.32: 374

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАСІБ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Чорна В.Г., к.ю.н., доцент
Юсіфлі А.Т.о., студент

Національна академія внутрішніх справ (demidenkov@ukr.net)

У роботі піднімається питання поняття «засобів адміністративно-правового регулювання у сфері позашкільної освіти», визначення поняття «ліцензія у сфері позашкільної освіти» та стадій ліцензування в останній.

Ключові слова: поняття «засобів адміністративно-правового регулювання у сфері позашкільної освіти», поняття «ліцензування у сфері позашкільної освіти» та її стадій.

Чорна В.Г., Юсифли А.Т.о. ЛИЦЕНЗИРОВАНИЕ КАК АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЕ СРЕДСТВО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ВНЕШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ / Национальная академия внутренних дел, Украина

В работе поднимается вопрос понятия «средств административно-правового регулирования в сфере внешкольного образования», определение понятия «лицензия в сфере внешкольного образования» и стадий лицензирования в последней.

Ключевые слова: понятие «средств административно-правового регулирования в сфере внешкольного образования», понятие «лицензирование в сфере внешкольного образования» и ее стадий.

Chorna V.G., Yusifli A.T. LICENSING AS A MEANS OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION IN THE FIELD OF ADULT EDUCATION / National academy of internal affairs, Ukraine

Administrative and legal means in combination is an effective structural elements of the regulatory activities of public authorities aimed at forming and development of public relations in various fields (including in the field of school education).

Organizational and legal means in the field of adult education by means a series of legal instruments (methods and techniques) through which the state affects social relations in the field of adult education in order to meet health and public interest in providing educational services in school educational institutions, and as the active development of this sector.

According to Article 1 of the Law "On licensing certain types of activities" legislator defines a license as a document state that certifies the licensee to carry out said it kind of economic activity during a specified period, subject to licensing conditions.

In turn, the license in the field of adult education state standard is a document issued by the competent authority of the public administration, confirming the right to provide educational services in school educational institutions, licensing and scope of adult education is a means of regulating adult education that provides quality educational services in school educational institutions within the state educational programs.

School educational institutions and other legal entities or individuals entrepreneurs start activities to provide educational services after obtaining a license for the proceedings to provide educational services, and separate structural subdivisions (branches, representative offices, etc.) out-of-school – after licensing introducing them to license out-of-school. Licensing in the field of adult education exercise Ministry of Education of the Autonomous Republic of Crimea and the education authorities of regional, Kyiv and Sevastopol city state administrations. These authorities have the right to verify the legality and validity of the accepted expert committees, regional expert panels decisions on licensing.

It should be noted that the Ministry of Education and Science there management licensing and accreditation. As part of this management has two divisions: the legal department and expert department. Given the importance of this type of product regulation in the field of education, particularly in the field of adult education, seen as necessary to supplement this management licensing department. The work of the department will focus not only on the regulatory and legal framework, but also the regulation of a wide range of issues which, because of their affiliation within the scope of licensing, in particular in the field of adult education.

Key words: concept «means administrative and legal regulation in the field of non-formal education the term» licensing in the field of adult education "and its stages.

Наразі в Україні функціонує велика кількість позашкільних навчальних закладів різних форм власності. Однак, незалежно від форми власності, умови надання освітніх послуг ненабагато відрізняються одні від одних, а якість послуг залишає бажати кращого. Разом з тим, ми вважаємо, що вирішення цього питання можливе за допомогою встановлення відповідних критеріїв до процесу ліцензування у сфері позашкільної освіти.

Фрагментарно дослідження цієї проблеми торкалися дослідники адміністративного права та процесу, зокрема: В.Б. Авер'янов, Д.М. Бахрах, В.М. Гаращук, В.К. Колпаков, Т.О. Коломоєць, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, науковці теорії педагогіки: О.В. Биковська, В.В. Вербицький, Є.М. Мединський, Г.П. Пустовіт, Т.І. Сущенко, Т.М. Цвіров. Водночас сьогодні адміністративно-правовому регулюванню у сфері позашкільної освіти приділено недостатньо уваги.

Метою статті є дослідження засобів адміністративно-правового регулювання у сфері позашкільної освіти, поняття «ліцензії» та стадій ліцензування.

Адміністративно-правові засоби в комплексі є одним з ефективних структурних елементів регулятивної діяльності публічних органів, спрямованої на формування і розвиток суспільних відносин у різних галузях (у тому числі й у сфері позашкільної освіти).

Під **організаційно-правовими засобами у сфері позашкільної освіти** автор розуміє сукупність правових інструментів (способів та прийомів), за допомогою яких держава впливає на суспільні відносини у сфері позашкільної освіти з метою задоволення та охорони публічних інтересів у процесі надання освітянських послуг у позашкільних навчальних закладах, а також активного розвитку зазначеної сфери.

Аналіз чинного адміністративного законодавства і практики його застосування дає підстави зробити висновок, що до адміністративно-правових засобів регулювання у сфері позашкільної освіти належить ліцензування.

Основною метою виникнення, зміни і припинення правовідносин у сфері дозвільної системи є підтримка суспільної безпеки шляхом надання дозволу суб'єктові на здійснення певних дій, наділення його певними повноваженнями. Дозвіл у цій системі – центральний елемент (ядро) – тому і система зветься дозвільною [1, с. 374].

Одним з видів державних дозволів є ліцензія, яка отримується через відповідну процедуру – ліцензування.

Ліцензування – це видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування [2].

Мета ліцензування – забезпечення єдиної державної політики у цій сфері, а також захист основних економічних і соціальних інтересів громадян. Головним завданням ліцензування є захист основних інтересів держави, її громадян шляхом установаження з боку держави певних умов і правил здійснення окремих видів господарської діяльності.

У сучасній правовій системі України поняття “ліцензування” набуло значення похідних від цього слова англійських, французьких, німецьких слів, які перекладаються як дозвіл.

Діяльність уповноважених публічних органів у рамках правовідносин ліцензування полягає в державному підтвердженні законності входження суб'єкта правовідносин у відповідні взаємостосунки, у наділенні суб'єктів спеціальною правоздатністю і визначенні її меж у сфері дії загальної заборони або легітимації правоздатності у сфері дії локальної заборони при загальному дозволі.

Об'єктами правовідносин ліцензування виступають спеціальні дозволи, що видаються в кожному конкретному випадку [3, с. 48].

На думку А.І. Цихоцької, “реальним змістом ліцензування є організаційно-корегуючий вплив держави на керований об'єкт... Ліцензування є однією з функцій державного управління, тобто одним із найбільш загальних і типових способів впливу держави на суб'єктів, що господарюють”. Але, у той же час, зміст такого впливу та його наслідків для об'єктів, у відношенні яких він здійснюється, не розкривається.

На думку Ю.А. Тихомирова, ліцензування – особлива процедура офіційного засвідчення (визнання) права господарюючого суб'єкта на ведення певного виду

діяльності з додержанням правил, нормативних вимог та стандартів [4, с. 422].

Суб'єктами правовідносин ліцензування є уповноваженні органи управління, що своєю діяльністю виражають суспільні інтереси держави в конкретно-визначених сферах суспільних відносин, і суб'єкти, що господарюють, економічна діяльність яких є об'єктом державного контролю.

Згідно зі ст.1 Закону «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [2], законодавець визначає ліцензію, як документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов.

Отже, ліцензія – це документ державного зразка, виданий уповноваженим органом, який виступає в ролі поручителя його володаря, і засвідчує право на провадження зазначеного в ньому виду діяльності, виконання певних дій або використання прав [4, с. 57].

У свою чергу, ліцензія у сфері позашкільної освіти – це документ державного зразка, виданий уповноваженим органом публічного управління, що засвідчує право на надання освітніх послуг в позашкільному навчальному закладі, а ліцензування сфери позашкільної освіти – це засіб регулювання позашкільної освіти, який забезпечує якісне надання освітніх послуг в позашкільних навчальних закладах, у межах освітніх державних програм.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 08 серпня 2007 року №1019 передбачено, що ліцензуванню підлягає освітня діяльність у сфері позашкільної освіти за художньо-естетичним, туристично-красознавчим, еколого-натуралістичним, науково-технічним, дослідницько-експериментальним, фізкультурно-спортивним або спортивним, військово-патріотичним, бібліотечно-бібліографічним, соціально-реабілітаційним, оздоровчим та гуманітарним напрямками. З огляду на те, що вибір напрямків отримання позашкільних послуг дуже великий, це дає змогу всебічно підійти до вибору отримання бажаних знань, умінь та навичок суб'єктами, які отримують позашкільну освіту.

Позашкільні навчальні заклади та інші юридичні особи або фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності – розпочинають діяльність з надання освітніх послуг після отримання ліцензії для провадження діяльності з надання освітніх послуг, а відокремлені структурні підрозділи (філії, представництва тощо) позашкільного навчального закладу – після проведення ліцензування з внесенням їх до ліцензії позашкільного навчального закладу.

Ліцензування у сфері позашкільної освіти здійснюють Міністерство освіти Автономної Республіки Крим та органи управління освітою обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій. Ці органи мають право перевіряти законність та обґрунтованість прийнятих експертними комісіями, регіональними експертними радами рішень з питань ліцензування.

Варто звернути увагу на те, що при Міністерстві освіти і науки існує управління ліцензування та акредитації. У складі управління діють два відділи: нормативно-правовий відділ та експертний відділ. З огляду на значущість цього виду засобу регулювання у сфері освіти, зокрема і у сфері позашкільної освіти, вбачається за доцільне доповнити це управління Відділом ліцензування. Робота відділу буде спрямована не лише на нормативно-правове забезпечення, але і на регулювання широкого кола питань, які в силу своєї приналежності належать до сфери ліцензування, зокрема і у сфері позашкільної освіти.

Позашкільний навчальний заклад, фізична особа (суб'єкт підприємницької діяльності) подає до відповідного органу ліцензування заяву про проведення ліцензування, у якій зазначаються вид освітньої послуги, ліцензований обсяг та реквізити позашкільного

навчального закладу.

У разі отримання позитивного результату від органу ліцензування, потенційний позашкільний навчальний заклад, фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності – вчиняє ряд дій з ознайомлення населення та для забезпечення здійснення ефективної та якісної освітньої діяльності з відповідного напрямку позашкільної освіти. До таких дій належать: забезпечення з використанням електронних або/та друкованих засобів масової інформації ознайомлення громадськості з матеріалами, що стосуються організації роботи з надання освітньої послуги; проведення протягом певного строку, але не менш як два місяці, заходів щодо приведення кадрового, навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення освітньої послуги у відповідність до вимог ліцензування. Після цієї процедури директор позашкільного навчального закладу, фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності – письмово повідомляють органи ліцензування про здійснення зазначених заходів та про свою готовність до проведення ліцензійної експертизи.

Термін дії ліцензії на надання освітніх послуг у сфері позашкільної освіти для атестованих позашкільних навчальних закладів відповідає терміну дії свідоцтва про атестацію.

У разі відмови у видачі ліцензії навчальний заклад, фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності має право на повторне ліцензування, але не раніше, ніж через рік після прийняття рішення про відмову.

Однією з форм здійснення державного контролю за діяльністю позашкільних навчальних закладів є встановлення ліцензійних умов. Так, ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері позашкільної освіти визначають мінімальні вимоги до навчально-методичного, матеріально-технічного, кадрового та інформаційного забезпечення суб'єктів, які надають освітні послуги у сфері позашкільної освіти.

Контроль за дотриманням ліцензійних умов здійснюють органи ліцензування, Державна інспекція навчальних закладів, міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, що мають у підпорядкуванні позашкільні навчальні заклади, і власники навчальних закладів шляхом проведення планової та позапланової перевірки. Планова перевірка дотримання ліцензійних умов проводиться не частіше, ніж один раз на рік.

За результатами перевірки дотримання ліцензійних умов, орган ліцензування має право: видавати позашкільному навчальному закладу, власникам позашкільних навчальних закладів або фізичній особі – суб'єкту підприємницької діяльності розпорядження про усунення фактів порушення ліцензійних умов або анулювати ліцензію.

Підставами для анулювання ліцензії є: 1) відповідна заява позашкільного навчального закладу або фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності; 2) порушення ліцензійних умов, які не можуть бути усунені протягом трьох місяців; 3) акт про повторне протягом року порушення ліцензійних умов або вимог інших нормативно-правових актів; 4) рішення про припинення діяльності позашкільного навчального закладу; 5) акт про виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих для отримання ліцензії; 6) акт про встановлення факту надання освітніх послуг за ліцензією (її копією), переданою іншій юридичній особі або фізичній особі – суб'єкту підприємницької діяльності; 7) акт про невиконання розпорядження щодо усунення фактів порушення ліцензійних умов, вимог нормативно-правових актів; 8) акт про створення навчальним закладом або фізичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності перешкод для проведення його перевірки; 9) рішення органу атестації про визнання позашкільного навчального закладу, окремих напрямів підготовки

(спеціальностей) неатестованими.

Отже, функція механізму ліцензування в Україні полягає у встановленні особливого державного контролю за такими видами підприємницької діяльності, здійснення яких пов'язано із забезпеченням прав, свобод та інтересів громадян, зокрема і сфері позашкільної освіти.

Процес ліцензування у сфері позашкільної освіти, на нашу думку, можна поділити на декілька стадій.

Стадії ліцензування у сфері позашкільної освіти:

I. Порушення справи про отримання ліцензії (подача заяви до органу ліцензування щодо заняття позашкільною освітньою діяльністю за відповідним напрямком (напрямами); II. Розгляд заяви органом ліцензування (ознайомлення з документами позашкільного навчального закладу щодо матеріального та кадрового забезпечення при здійсненні освітньої діяльності, проведення ліцензійної експертизи); III. Прийняття рішення про видачу або не видачу ліцензії на зайняття освітньою діяльністю; IV. Оскарження та опротестування прийнятого рішення (факультативна стадія); V. Видача ліцензії.

Роль адміністративно-правових засобів у сфері позашкільної освіти дуже значна. Використання інструментів забезпечує законність, що гарантується його всебічною урегульованістю, встановленням систематичного контролю за реалізацією заходів впливу. Ліцензування як засіб адміністративно-правового регулювання має одну з головних ролей, адже за допомогою ліцензування (шляхом видачі ліцензії) держава може захистити основні економічні і соціальні інтереси громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахрах Д.Н. Административное право России / Д.Н. Бахрах – М. : ИНФРА–М–НОРМА, 2000. – 526 с.
2. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01 червня 2000 року № 1775-III // Офіційний вісник України. – 2000. – № 27. – Ст. 1109.
3. Ионова Ж.А. Правовые проблемы легитимации предпринимательства / Ж.А. Ионова // Государство и право. – 1997.– № 5. – С. 46-50.
4. Тихомиров Ю.А. Курс административного права и процесса / Тихомиров Ю.А. – М. : «Юринформцентр», 1998. – 798 с.

REFERENCES

1. Bachrach D.N. Administrative Law Russia / D.N. Bachrach – M. : IN-FRA-M-NORM, 2000. – 526 p.
2. About litsenzuvannya Pevnyi vidiv gospodarskoï diyalnosti : Law of Ukraine od 01 june 2000 y. № 1775-III // Ofitsiyny visnyk Ukrainy. – 2000. – №27. – St. 1109.
3. Ionov J.A. Legal problems of legitimation of entrepreneurship / J.A. Ionov // State and Law. – 1997. – № 5. – P. 46-50.
4. Tikhomirov Y.A. Rates and processes of administrative law / Y.A. Tikhomirov – M. : «Yurinformsentr», 1998. – P. 798.

ЩОДО СУТНОСТІ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ ДОПУСКУ ДО КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Гаврилюк Р.В., здобувач

Запорізький національний університет

У статті розглянуто питання дозвільної системи допуску до керування транспортними засобами в Україні. Визначаються проблеми адміністративно-правового статусу особи у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Ключові слова: безпека дорожнього руху, дозвільна система, адміністративно-правовий статус.

Гаврилюк Р.В. СУЩНОСТЬ РАЗРЕШИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ДОПУСКА К УПРАВЛЕНИЮ ТРАНСПОРТНЫМИ СРЕДСТВАМИ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье рассматриваются вопросы разрешительной системы допуска к управлению транспортными средствами в Украине. Определены проблемы административно-правового статуса лица в сфере безопасности дорожного движения.

Ключевые слова: безопасность дорожного движения, разрешительная система, административно-правовый статус.

Gavrylyuk R.V. THE ESSENCE OF THE PERMIT SYSTEM FOR ADMISSION TO THE DRIVING OF VEHICLES / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article examines the permit system for admission to the driving of vehicles in Ukraine. The author identified problems of administrative-legal status of the person in the field of road safety, which are considered from the perspective of relations between the individual and the state and individuals among themselves, within the development of "human-centric" ideology. Main attention is paid to the study of the mechanism of administrative-legal regulation of social relations. He stated that the legal order in the field of road safety is established using prescriptions and prohibitions. The features inherent in the licensing system as a means of administrative-legal impact on social relations in the field of road safety. The main types of permit system are the registration, certification, licensing, permitting. There is the detail analysis of the provisions granting the right to drive vehicles. The conditions for granting the right to drive vehicles are analyzed. The analysis of the problems in the training of citizens to obtain the right to drive vehicles is made. At the same time the author indicates that the profession of driver is one of the most popular and accessible, because the rationale for the restrictions and conditions for the deprivation of this right affect most of the population. It is presumed that the formation of the administrative-legal status of a Ukrainian citizen should take place from the perspectives that arise in connection with the socio-political changes in the country.

Key words: road safety, licensing system, administrative and legal status.

В аваріях на автошляхах світу щорічно гине 1 300 000 людей, близько 50 млн. осіб отримують травми, які призводять до інвалідності. Україна за рівнем смертності від ДТП посідає п'яте місце в Європі. У нашій країні щороку відбувається майже 200 тис. ДТП, з них 26 тис. – з тілесними ушкодженнями. Кожна третя загибла особа – молода людина віком до 29 років. За оцінками Всесвітнього банку, втрати української економіки від ДТП щорічно сягають 5 млрд. доларів.

За роки незалежності в Україні створено відповідну нормативну базу та організаційну структуру, що забезпечують безпеку дорожнього руху. З моменту прийняття законів та створення організаційних структур внесено численні зміни та доповнення до чинного законодавства та у структуру й функціональну спрямованість органів, які забезпечують безпеку дорожнього руху. Здійснювалися спроби законодавця як лібералізувати, так і посилити адміністративну відповідальність за порушення у цій сфері, однак суттєвих позитивних зрушень це не дало.

З огляду на рівень розвитку соціально-політичних і державотворчих процесів, розвиток «людино-центристської» ідеології, згідно з якою держава має «служити» інтересам громадян – шляхом всебічного забезпечення прав і свобод та законних інтересів,

провідна роль у них відводиться як громадянському суспільству загалом, так і окремій особі – громадянину зокрема. Адміністративно-правовий статус особи відображає взаємовідносини особи з державою та індивідів між собою, які зафіксовані в юридичній формі прав, свобод та обов'язків. Саме з таких позицій нами здійснюється спроба розкрити сутність адміністративно-правового статусу особи у сфері безпеки дорожнього руху, як відповідного режиму «функціонування суспільних відносин, що виникають у процесі переміщення людей і вантажів за допомогою транспортних засобів, які забезпечуються комплексом правових засобів впливу, з метою попередження дорожньо-транспортних пригод, зменшення кількості порушень правил дорожнього руху» [1, с. 23].

Загальнотеоретичні питання, пов'язані з суб'єктами права та правовим статусом особи, розглядалися представниками радянської науки та в сучасних дослідженнях С.С. Алексєєва, Д.А. Керимова, М.І. Козюбри, А.М. Колодія, В.В. Копейчикова, М.Г. Матузова, П.М. Рабиновича, О.Ф. Скакун. Питання адміністративно-правового статусу досліджувалися в працях учених-адміністративістів В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, М.О. Бояринцевої, В.М. Гаращука, Є.В. Додіна, І.П. Голосніченка, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Ю.С. Шемшученко та ін.

Зокрема, проблеми правового статусу особи у сфері безпеки дорожнього руху висвітлювалися в працях В.В. Гаркуші, Т.О. Гуржія, М.М. Долгополової, В.В. Доненко, А.М. Подоляки, В.В. Новикова, В.А. Мисливого, О.Л. Міленіна, О.Ю. Салманової, А.О. Собакар'є та ін.

Метою статті є дослідження механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, дозвільного характеру відносин з надання спеціального права, яким є право на керування транспортним засобом.

Норми адміністративного права, які здійснюють регулятивну функцію, використовують певну кількість правових засобів та способів, які регулюють вплив цих норм на управлінські відносини, на поведінку їх учасників, які об'єднуються поняттям механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. Механізм адміністративно-правового регулювання – це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права [2, с. 32].

У загальноприйнятому розумінні, метод (від гр. *methodos*) – 1) спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя; 2) прийом чи спосіб дії [3, с. 315]. У науці соціології метод визначається як спосіб досягнення мети [4, с. 373].

Але якщо метод – це передусім спосіб досягнення мети, то змістовне значення способу в сучасній українській мові ототожнюється або з прийомами й засобами чого-небудь [5, с. 57], або з дією або системою дій, які застосовуються при виконанні будь-якої роботи, при здійсненні чого-небудь [6, с. 755].

Так, С.В. Ківалов під методом правового регулювання розуміє сукупність правових засобів та способів здійснення адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [7, с. 8], В.Б. Авер'янов під методом правового регулювання розуміє сукупність певних загальних і спеціальних способів, що використовуються законодавцем для забезпечення регулюючої дії норм адміністративного права [8, с. 73]. Отже, вищезазначене дає можливість розглядати будь-який метод незалежно від сфери застосування як сукупність прийомів, засобів і способів, що застосовуються для досягнення конкретної цілі.

У вітчизняній теорії держави і права прийнято виділяти два первинні методи правового регулювання, один з яких використовується в галузях публічного права, інший –

приватного. Як зазначає О.І. Миколенко, що трансформуючись із загальних (базових) методів правового регулювання в галузеві, кожен з цих методів набуває специфічних тонів, унікальний набір прийомів і способів правового регулювання. Саме тому в юридичній літературі можна виділити три поняття метода правового регулювання: загальний метод правового регулювання – сукупність прийомів, способів, що закріплені в праві та притаманні всій системі права України; галузевий метод правового регулювання – сукупність прийомів, способів і засобів, що здійснюють регулювання суспільних відносин у межах відповідної галузі права; сам по собі метод правового регулювання, який поділяють на імперативний та диспозитивний методи [9, с. 290]. Стосовно адміністративно-правового регулювання можна виділити такі особливості, які використовуються для цього методи:

По-перше, для механізму адміністративно-правового регулювання найбільш характерні правові засоби розпорядчого характеру (приписи). Свій безпосередній прояв вони знаходять в тому, що одній стороні відносин надається певний обсяг юридично-власних повноважень, які спрямовані (адресовані) іншій стороні. Остання має підкоритися приписам, які спрямовані носієм розпорядчих прав. Такі повноваження не можуть знаходитися в розпорядженні обох сторін, тому що в цьому випадку вони стають рівноправними суб'єктами.

По-друге, як наслідок, зазначене нами адміністративно-правове регулювання передбачає односторонність волевиявлень одного з учасників відносин. Це владне волевиявлення однієї сторони не рівнозначне волевиявленню іншої сторони, пояснюється тим, що юридично-владні приписи віднесені до компетенції відповідних суб'єктів виконавчої влади.

По третє, у конкретних управлінських відносинах, врегульованих нормами адміністративного права, найбільш типовим є взаємозв'язок між керуючим та керованим: або в керуючого є такі повноваження, яких немає в керованій стороні (наприклад, громадянина), або обсяг таких повноважень у керуючого (наприклад, у підлеглого органа публічної влади). Відтак, складається такий механізм правового регулювання, який не є результатом взаємного (договірного) волевиявлення обох сторін (керуючих та керованих). Зазначена особливість, зокрема, свідчить про те, що адміністративно-правове регулювання виходить з наявності державної владної структури, повноважної вирішувати в односторонньому порядку, але відповідно до вимог законів та адміністративно-правових норм, питання, які виникають у межах регульованих управлінських відносин, незалежно від того, за чиєю ініціативою вони виникають.

По-четверте, усі зазначені риси, які характеризують метод адміністративного права, проявляються і в тих випадках, коли адміністративно-правовими засобами регулюються відносини майнового характеру.

По-п'яте, владність та односторонність, як найбільш суттєві ознаки адміністративно-правового регулювання, не виключають у необхідних випадках дозвільних засобів, у результаті використання яких можуть виникнути публічно-управлінські відносини рівності учасників регульованих суспільних відносин, але використання дозволів також вказується адміністративно-правовими нормами, наприклад, у вигляді відповідних дозволів.

Конкретизуючи загальні положення про сутність адміністративно-правового методу регулювання суспільних відносин, констатуємо наявність таких можливостей правового впливу, які ним створені, на суспільні відносини. По-перше, встановлення певного порядку дій – припис до дій у відповідних умовах та належним чином. При цьому порушення встановленого порядку не обов'язково несе за собою юридичні наслідки. Наприклад, статтею 38 КУпАП передбачаються терміни, у період яких

можуть бути накладені адміністративні стягнення. Після закінчення цього терміну особа не може бути притягнута до адміністративної відповідальності.

По-друге, заборона вчинення певних дій під загрозою застосування відповідних юридичних засобів впливу у вигляді відповідальності (адміністративної чи дисциплінарної тощо), застосуванню інших заходів адміністративного примусу. Так, заборона керування транспортними засобами у стані сп'яніння чи заборона експлуатації транспортних засобів при наявності несправностей, які загрожують безпеці дорожнього руху.

По-третє, надання можливості обрання одного з варіантів належної поведінки, передбаченого адміністративно-правовими нормами. Як правило, цей метод використовується для врегулювання поведінки посадових осіб, при чому останні не мають права відмовитися від такого вибору. Наприклад, дозвіл посадовій особі, яка має право застосовувати заходи адміністративної відповідальності, визначати вид покарання (штраф, попередження тощо), його розмір або взагалі звільнення від адміністративної відповідальності.

По-четверте, надання можливості діяти на власний розсуд, тобто чинити чи не чинити передбачені адміністративно-правовими нормами дії в певних умовах. Як правило, вказане має місце під час реалізації суб'єктивних прав, коли суб'єкту правовідносин дозволено вчиняти певні дії. Але відмова від цих дій не тягне за собою жодних юридичних наслідків. Зазначене положення покладене в основу дозвільного методу регулювання суспільних відносин, який у сучасних умовах є найбільш перспективним. Результатом реалізації дозвільного методу регулювання управлінських відносин, його безпосереднім проявом є дозвільна система. Виходячи із зазначеного, можна сформулювати такі особливості, притаманні дозвільній системі, як способу адміністративно-правового впливу на суспільні відносини у сфері безпеки дорожнього руху:

По-перше, це особливий порядок діяльності, який врегульований нормами права, міститься в законах та підзаконних актах. Його метою є забезпечення безпеки дорожнього руху, справедливого розподілу суспільних відносин та правопорядку загалом. Порядок допуску до керування транспортними засобами безпосередньо впливає на відносини, які становлять підвищену небезпеку для громадян, суспільства, громадян, держави, з санкціонуванням винятків із загальних правил, із забезпеченням основ соціальної справедливості. Лише в умовах надзвичайних ситуацій, воєнного стану положення межі дозвільної системи об'єктивно розширюються.

По-друге, дозвільна система реалізується в рамках адміністративно-правових відносин між органами публічної адміністрації, їх посадовими особами та індивідуальними чи колективними суб'єктами, які бажають отримати відповідний дозвіл. Юридичним фактом, який несе за собою виникнення відповідних відносин, є подача зацікавленими та уповноваженими особами відповідних заяв. Отже, зазначені адміністративно-правові відносини виникають без ініціативи суб'єктів публічної адміністрації.

По-третє, сутністю цих відносин є отримання дозволу на дію (бездіяльність), тобто прийняття індивідуального уповноважуючого акта, який власне і легалізує діяння. Вона є завершенням попереднього контролю, перевірки обґрунтованості заяви. Дозвіл може бути надано на визначений або невизначений термін. Сам дозвіл може мати різне найменування: ліцензія, квота, патент, віза, пропуск, сертифікат тощо. В основі дозволу (відмови) можуть бути звичайні та дискреційні повноваження суб'єкта влади. Дискреційні повноваження – це повноваження щодо реалізації адміністративного розсуду, якщо вони не передбачають обов'язків органу узгоджувати свої рішення з будь-яким іншим суб'єктом [10, с. 114].

Послідовна реалізація ідеї розширення прав і свобод громадян передбачає обмеження свободи на розсуд публічної адміністрації під час розгляду заяв громадян, більш чітке закріплення в законах процедур видачі дозволів, підстав відмов, порядку оскарження.

По-четверте, атрибутивною ознакою дозвільної системи є адміністративний нагляд за тим, як здійснюється дозвільне діяння. Про адміністративний нагляд можна вести мову лише в тих випадках, коли після видачі дозволів між отримувачем дозволу та компетентними органами зберігаються адміністративно-правові відносини. Слід підкреслити, що дія дозволу може бути припиненою, а дозвільне правовідношення може бути закінчене у зв'язку з вчиненням особою протиправних дій, а також з інших підстав: погіршення стану здоров'я, набуття чинності нового нормативного акту тощо. При наявності законних підстав зміст дозволу може бути обмежений, або розширений.

По-п'яте, за порушення правил дозвільної системи до винних можуть бути застосовані різні заходи адміністративного примусу, в тому числі і такі, як постійне чи тимчасове припинення дії дозволу (позбавлення прав, певної категорії допуску до керування транспортним засобом, припинення чи призупинення ліцензії тощо).

Отже, в разі, коли індивідуальний чи колективний суб'єкт не епізодично, а на певний час потрапляє у сферу дозвільної системи, він стає власником спеціального адміністративно-правового статусу. Цей статус передбачає обов'язок необхідного оформлення заяви та необхідних документів, визнання відповідного контролю з боку публічної адміністрації та відповідних її органів чи посадових осіб, сприяння такому контролю, дотримання правил здійснення дозвільних дій. Крім додаткових обов'язків, з цим статусом пов'язане розширення адміністративної деліктоздатності, а також отримання прав, заради яких громадянин і стає суб'єктом відповідної дозвільної системи.

Основними видами дозвільної системи є реєстрація, сертифікація, ліцензування, видача дозволів.

У сфері забезпечення безпеки дорожнього руху використовуються всі ці форми дозвільної системи. Стосовно дозволу на керування транспортними засобами, то дозволи видаються для здійснення певних дій та слугують їх легальною підставою. Їх видача здійснюється спеціальними органами публічного адміністрування. Без відповідних дозволів такі дії юридично не дійсні. Саме до цього виду відноситься дозвільна система допуску до керування транспортними засобами. Розглянемо сутності особливості та правові підстави цієї дозвільної системи стосовно вказаних вище загальних характеристик.

Надання права керування транспортними засобами здійснюється в порядку, передбаченому ст.15 Закону України „Про дорожній рух”, яка закріпила основні положення щодо допуску до керування транспортними засобами. Цією нормою встановлено, що кожен громадянин, який досяг встановленого віку і не має медичних протипоказань, може у встановленому порядку отримати право на керування транспортними засобами відповідної категорії, тобто стати водієм. Вік, після досягнення якого громадянин може набути зазначеного права, залежить від виду транспортного засобу: для керування мототранспортними засобами і мотоколясками – це шістнадцять років, автомобілями всіх видів і категорій (за винятком автобусів і вантажних автомобілів, обладнаних для перевезення більше восьми пасажирів), трамваями і тролейбусами – вісімнадцять років, автобусами і вантажними автомобілями, обладнаними для перевезення більше восьми пасажирів, – дев'ятнадцять років.

Проте досягнення одного лише віку недостатньо для одержання права керування. Другою його умовою є належний стан здоров'я особи. Перелік захворювань і вад, при

яких особа не може бути допущена до керування відповідними транспортними засобами, визначається Міністерством охорони здоров'я України. Крім цього, громадянин, який бажає отримати право на керування транспортним засобом, зобов'язаний пройти підготовку в обсязі, передбаченому програмою підготовки водіїв транспортних засобів відповідної категорії чи типу.

Підготовка та підвищення кваліфікації водіїв здійснюються у навчальних закладах незалежно від форм власності та господарювання, що отримали у встановленому порядку ліцензію на цю діяльність. Підготовка та підвищення кваліфікації здійснюються спеціалістами, які відповідають встановленим кваліфікаційним вимогам, із застосуванням необхідних технічних засобів навчання. В особливих випадках допускається самопідготовка водіїв окремих категорій транспортних засобів. Порядок і типові програми підготовки та підвищення кваліфікації водіїв, кваліфікаційні вимоги до спеціалістів, які здійснюють таку підготовку, мінімальний перелік технічних засобів навчання, а також випадки допуску для засвоєння програми підготовки водіїв в індивідуальному порядку, визначаються Міністерством освіти і науки України.

Нарешті, для одержання права керування громадянин має скласти теоретичний і практичний іспити, для чого створено мережу спеціальних реєстраційно-екзаменаційних підрозділів Державтоінспекції. Право на керування транспортними засобами підтверджується відповідним посвідченням. На території України діють національні і міжнародні посвідчення на право керування транспортними засобами, що відповідають Конвенції про дорожній рух. Видача цих посвідчень також належить до компетенції Державтоінспекції МВС України, порядок її врегульовано Інструкцією про порядок приймання екзаменів, оформлення видачі (обміну) посвідчень водія, обліку та зберігання документів, які стосуються екзаменаційної роботи, затвердженою відповідним наказом МВС України. Такими є основні положення про порядок надання права на керування транспортним засобом, регламентовані на законодавчому рівні. По-друге, якість законодавчої регламентації не повністю відповідає соціальній та економічній значущості проблеми. Забезпечення надійності роботи водіїв як головного фактора безпеки дорожнього руху – це лише одна складова. Отримання права на керування транспортними засобами є відображенням об'єктивної реальності, оскільки ця діяльність спрямована на задоволення суспільної «потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях» [11, с. 1]. Професія водія є однією з масових професій, а в особистому користуванні громадян перебуває більше десяти мільйонів транспортних засобів. Як зазначив канадський дослідник Джеральд Уайд: «Кожне суспільство має ту кількість дорожньо-транспортних подій, котре населення суспільства бажає мати, ні більше, ні менше». Саме тому обґрунтованість обмежень, які обумовлюють можливість отримання бажаного права на керування транспортними засобами та припинення його дії, регламентація відповідних процедур у сучасних умовах торкається інтересів більшості населення. Тому законодавство в цій сфері має бути удосконалено, з урахуванням виникнення та розширення спектру існуючих суспільних відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією дозвільної системи допуску до керування транспортними засобами. Потребує оновлення зміст публічного адміністрування у сфері безпеки дорожнього руху шляхом перегляду існуючих функцій органів публічного адміністрування – суб'єктів дозвільної системи допуску до керування транспортними засобами. Удосконалення існуючих положень щодо допуску до керування транспортними засобами, підготовка до надання права на керування транспортним засобом, переоцінка змісту підготовки водіїв транспортних засобів має відбуватися з урахуванням європейського вектору розвитку України, реформування всієї правової системи.

Підтримуючи позицію М.О. Бояринцевої, що формування сучасного погляду на адміністративно-правовий статус громадянина України має відбуватися на нових

концептуальних засадах, які впливають з принципу верховенства прав і свобод людини та громадянина у визначенні змісту та спрямованості діяльності держави (частина 2 ст.3 Конституції України) [12, с. 1], зазначимо важливість оновлення змісту спеціального статусу громадянина у сфері безпеки дорожнього руху з урахуванням перспектив, які виникають у зв'язку з соціально-політичними змінами в державі. Подальший розвиток наукової розробки цієї тематики є очевидним, адже реформування адміністративно-правових відносин у сфері безпеки дорожнього руху перебуває в стані активного реформування і потребує змістовної теоретичної основи, формулювання обґрунтованих пропозицій, у першу чергу через оновлення адміністративно-правового статусу особи у сфері безпеки дорожнього руху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мінка Т.П. Адміністративно-правові режими та їх забезпечення органами внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Т.П. Мінка. – Дніпропетровськ, 2011. – 36 с.
2. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник / Т.О. Коломоєць. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
3. Словарь иностранных слов [Текст]. – 18-е изд., стер. – М. : Рус. яз., 1989. – 623 с.
4. Энциклопедический социологический словарь / РАН ; Ин-т соц.-полит. исслед. ; [общ. ред. Т.В. Осипова]. – Б.м., 1995. – 939 с.
5. Словарь современного русского литературного языка : в 17 т. / под ред. А.М. Бабкина, С.Г. Бархударова, Ф.П. Филина и др. – М. : Наука, 1961. – Т. 11. – 1961. – 542 с.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка : 70 000 слов / под ред. Н.Ю. Шведовой ; АН СССР, Ин-т русского яз. – М. : Рус. яз., 1989. – 924 с.
7. Адміністративне право України / [за заг. ред. С.В. Ківалова]. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2003. – 892 с.
8. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. – у 2-х т. / ред. кол. : В.Б. Авер'янов (гол.). – К. : Юрид. думка, 2004. – Т. 1 : Загальна частина. – 584 с.
9. Миколенко О.І. Теорія адміністративного процедурного права : монографія / О.І. Миколенко. – Х. : Бурун Книга, 2010. – 336 с.
10. Адміністративне право України : підруч. / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – К. : Істина, 2009. – 500 с. ; Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у двох т. – Т. 1. Загальна частина / ред. колегія : В.Б. Авер'янов (голова). – К. : Юрид. думка, 2004. – 584 с.
11. Гаркуша В.В. Адміністративно-правова діяльність працівників ДАІ щодо контролю за правомірністю експлуатації транспортних засобів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / В.В. Гаркуша. – К., 2012. – 16 с.
12. Бояринцева М.А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / М.А. Бояринцева. – К., 2005. – 21 с.

REFERENCES

1. Minka, T.P. (2011) "Administratyvno-pravovi rezhymy ta yikh zabezpechennya orhanamy vnutrishnikh sprav", Thesis abstract for Cand. Sc. (Law.) 12.00.07,

- Dnipropetrovs'k, Ukraine.
2. Kolomojets, T.O. (2011) "Administratyvne pravo Ukrayiny. Akademichnyy kurs", Jurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
 3. Slovar' ynostrannykh slov (1989), Moscow, Russia.
 4. Entsiklopedicheskiy sotsiologicheskiy slovar (1995), Moscow, Russia.
 5. Slovar sovremennogo russkogo literaturnogo yazyika (1961), Moscow, Russia.
 6. Ozhegov, S.I. (1989) "Slovar russkogo yazyika: 70 000 slov", In-t russkogo yaz. Moscow, Russia.
 7. Administratyvne pravo Ukrajiny (2003) [za zah. red. S.V. Kivalova], Jurydyčna literatura, Odesa Moscow, Russia.
 8. Administratyvne pravo Ukrajiny. Akademičnyj kurs : pidruč (2004), Juryd. dumka, Kyiv, Ukraine.
 9. Mykolenko, O.I. (2010) "Teorija administratyvnoho procedurnoho prava. Monohrafija", Burun Knyha, Xarkiv, Ukraine.
 10. Administratyvne pravo Ukrayiny: Pidruch. (2009) Za zah. red. T.O. Kolomojets', Istyna, Kyiv, Ukraine; Administratyvne pravo Ukrayiny. Akademichnyy kurs: Pidruch.: U dvokh t. – T. 1. Zahal'na chastyna (2004) Red.. kolehiya: V.B. Aver'yanov (holova), Yuryd. dumka, Kyiv, Ukraine.
 11. Harkusha, V.V. "Administratyvno-pravova diyal'nist' pratsivnykiv DAI shchodo kontrolyu za pravomirnistyu ekspluatatsiyi transportnykh zasobiv", Thesis abstract for Cand. Sc. (Law.) 12.00.07, Kyiv, Ukraine.
 12. Boyaryntseva, M.A. "Administratyvno-pravovyy status hromadyanyna Ukrayiny", Thesis abstract for Cand. Sc. (Law.) 12.00.07, Kyiv, Ukraine.

УДК 331.586.001.76

НАПРЯМКИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАЦІВНИКІВ

Єфремова М.Ю., ад'юнкт

Національна академія внутрішніх справ

У науковій статті визначено зміст законодавчо закріплених напрямків професійного розвитку працівників. На підставі аналізу законодавчо закріплених напрямків професійного розвитку працівників автором запропоновано доповнити законодавчо закріпленний перелік.

Ключові слова: професійний розвиток працівників, працівник, роботодавець, професіоналізм, професіональні знання, вміння та навички.

Ефремова М.Ю. НАПРАВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ РАБОТНИКОВ / Национальная академия внутренних дел, Украина

В данной научной статье определено содержание законодательно закрепленных направлений профессионального развития работников. На основании анализа законодательно закрепленных направлений профессионального развития работников автором предложено дополнить законодательно закрепленный перечень.

Ключевые слова: профессиональное развитие работников, работник, работодатель, профессионализм, профессиональные знания, умения и навыки.

Efremova M.Yu. DIRECTIONS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF WORKERS / National academy of internal affairs, Ukraine

In this article the scientific content legally enforceable professional development of employees. On the basis of legally binding directions for professional development of employees proposed by the author to supplement the list of legally established.

Law of Ukraine «The professional development of employees» following specific activities of employers in the professional development of employees which are: 1) development of current and future plans for professional training of employees; 2) determining the types, forms and methods of vocational training of workers; 3) development and implementation of working curriculum of vocational training of workers; 4) the organization of vocational training of workers; 5) selection of teachers and specialists for the professional training of employees directly from the employer; 6) conducting initial and statistical records of the number of employees, including those who have undergone training; 7) stimulate professional development of employees; 8) provide additional training to the employer directly or in schools, usually at least once every five years; 9) determine the frequency of certification of personnel and organization of its holding; 10) analysis of the results evaluation and implementation of measures to improve the professional level of employees.

In the article the more detailed content legally enforceable directions for professional development of employees.

Through the general characteristics of legally binding directions for professional development of employees, it is worth noting that according to the pp. Part 1 of Article 8-10. 4 of the Law of Ukraine "On the professional development of employees" professional development workers can be carried out in such areas as providing additional training directly to the employer or in schools, usually at least once every five years, determine the frequency of appraisal professionals and organization of its implementation, the analysis results of certification and implementation of measures to improve the professional level of employees. However, in our opinion, if to reveal the contents of each paragraph that mentioned above, it is obvious that they gradually reveal the various elements, include: training and certification. However, as a result of taking the necessary decisions to improve the professional development of employees.

Therefore, we consider it necessary items 8-10 Part1 Art.4 of the Law of Ukraine "On the professional development of employees" combined into one area of professional development of employees, namely: «8) training, certification of officers directly by the employer or the educational institutions and the implementation of measures to improve the professional level of employees».

Key words: professional development of employees, employee, employer, professional, professional knowledge and skills.

Діяльність, пов'язана з постійним розвитком працівників, – це професійна діяльність будь-якого типу, яка проводиться організацією з метою надання допомоги співробітникам у досягненні професійного успіху за допомогою розширення їх знань і вмінь у сфері своєї професії та усунення перешкод на шляху до успіху. Ця діяльність може включати в себе будь-які напрямки удосконалення професійних якостей працівника, оволодіння методик професійної майстерності під час навчання, що сприяє вдосконаленню вмінь, необхідних для більш якісного виконання поточної роботи.

Різним аспектам питань професійного розвитку працівників приділяли увагу чимало як зарубіжних, так і вітчизняних учених, серед яких Г. Щекін, Д. Богиня, В. Брокбенк, М. Семикіна, Дж. Грехем, В. Савченко, П. Друкер, С. Аржиріс, І. Бондар, М. Дрозач та ін.

Законом України «Про професійний розвиток працівників» визначено такі напрямки діяльності роботодавців у сфері професійного розвитку працівників: 1) розроблення поточних та перспективних планів професійного навчання працівників; 2) визначення видів, форм і методів професійного навчання працівників; 3) розроблення та виконання робочих навчальних планів і програм професійного навчання працівників; 4) організація професійного навчання працівників; 5) добір педагогічних кадрів та фахівців для проведення професійного навчання працівників безпосередньо у роботодавця; 6) ведення первинного та статистичного обліку кількості працівників, зокрема тих, які пройшли професійне навчання; 7) стимулювання професійного зростання працівників; 8) забезпечення підвищення кваліфікації працівників безпосередньо у роботодавця або в навчальних закладах, як правило, не рідше, ніж

один раз на п'ять років; 9) визначення періодичності атестації працівників та організація її проведення; 10) проведення аналізу результатів атестації та здійснення заходів щодо підвищення професійного рівня працівників.

Розкриємо більш детально зміст законодавчо закріплених напрямків професійного розвитку працівників.

1. Розроблення поточних та перспективних планів професійного навчання працівників. Розробка планів професійного навчання працівників включає такі дії: 1) складання програм навчання. Зміст програми визначається метою, що відображає потреби в професійному навчанні персоналу конкретної організації, а також характеристиками потенційних учнів; 2) вибір викладачів, тобто власних або запрошених. Цей вибір слід робити, погоджуючи три чинники: чому потрібно навчити співробітників, який викладач найбільш компетентний у галузі й які фінансові можливості підприємства; 3) вибір методів і форм навчання, при цьому вирішальним чинником є аналіз переваг і витрат; 4) визначення термінів навчання. Цей чинник важливий, оскільки працівник на час навчання відривається від виконання своїх безпосередніх функціональних обов'язків; 5) розробка критеріїв оцінки ефективності навчання. Критерії оцінки повинні бути встановлені до навчання і доведені до відома всіх; 6) розподіл витрат на навчання. Професійне навчання пов'язане зі значними матеріальними витратами, тому формування і контроль за виконанням бюджету є найважливішими елементами управління професійним навчанням. На величину бюджету на навчання персоналу впливають два чинники: потреби компанії у навчанні і фінансовий стан компанії [1].

Підсумком роботи цього напрямку є готовий, затверджений вищим керівництвом компанії детальний план професійного навчання працівників підприємства. Системний підхід до професійного навчання дозволяє врахувати як стратегічні, так і поточні плани компанії розвитку бізнесу, прогнозувати перспективи розвитку персоналу і формувати кадрові резерви. Схему навчання персоналу слід вважати системою тільки тоді, коли в компанії дотримується чітка послідовність дій.

2. Визначення видів, форм і методів професійного навчання працівників. Існує ряд чинників, що перешкоджають організації професійного навчання працівників. По-перше, керівники часто неохоче вкладають кошти в цю сферу. Це пов'язано з тим, що результативність цих інвестицій складно оцінити як із кількісної, так і з якісної точок зору, тоді як розрахувати витрати відносно легко. По-друге, треба так організувати процес навчання персоналу, щоб отримати реальні результати, тобто поліпшити показники діяльності компанії загалом [2]. Програма професійного навчання повинна бути пов'язана з потребами, що виникають у конкретних випадках. При цьому актуальним стає питання вибору форм і методів навчання [3].

Серед усіх методів професійного навчання працівників виділяють дві великі групи: 1) навчання на робочому місці (або внутрішньовиробниче): виробничий інструктаж, ротація, направлене придбання досвіду, наставництво, наставництво-супервізія, ситуаційне наставництво, формальне наставництво, неформальне наставництво, коучинг, стажування, використання працівників як асистентів, підготовка в проектних групах; 2) навчання поза робочим місцем (або позазавиробниче): лекції, ділові ігри, інсценування, тренінги, метод вирішення практичних ситуацій (кейсів), методи вирішення виробничо-економічних проблем за допомогою моделей, робочі групи, конференції, семінари, круглі столи, дискусії, зустрічі з керівництвом, екскурсії, самостійне навчання [4].

3. Розроблення та виконання робочих навчальних планів і програм професійного навчання працівників. Удосконалення професійної майстерності кадрів державних апаратів здійснюється відповідно до програм професійного розвитку працівників.

Програма - це робочий інструмент кадрової служби органу, який дає можливість системно вирішувати завдання навчання і кар'єрного просування працівників, чітко формулювати цілі у сфері додаткової професійної освіти. За допомогою таких програм орган державної влади має можливість прогнозувати потребу у фахівцях, що володіють певними знаннями і навичками, що, у свою чергу, дозволяє визначити необхідність у професійній підготовці кадрів для цивільної служби за допомогою укладення договору на навчання між державним органом і громадянином із зобов'язанням подальшого їм проходження служби.

Програма органу з професійного розвитку працівників формується на підставі індивідуальних планів професійного розвитку працівників. При складанні індивідуального плану працівник повинен керуватися, насамперед, стратегією органу на найближчу і середньострокову перспективу, виходити із завдань, що стоять перед його підрозділом і виконуваних ним функцій.

Індивідуальний план професійного розвитку працівників дозволяє останньому визначити свої перспективи при проходженні служби у відповідному органі. Під час виконання індивідуального плану працівник розширює саме ті професійні знання і навички, які затребувані для займаної ним наразі посади. Успішне отримання працівниками додаткової професійної освіти, наявність теоретичної бази та практичного досвіду дозволить працівникам не тільки стати висококваліфікованими, перспективними і затребуваними фахівцями у відповідній галузі, а й претендувати на заміщення вищестоящих посад, тобто успішне кар'єрне просування.

Індивідуальний план професійного розвитку працівника розробляється відповідно до його посадових обов'язків регламентом спільно з безпосереднім керівником на відповідний строк. При розробці індивідуального плану враховується отримана службовцем професійна освіта, у тому числі і додаткова, набутий практичний досвід і професійні навички, особисті прагнення, а також поточні та перспективні завдання структурного підрозділу. В індивідуальному плані зазначається: мета, вид, форма і тривалість отримання додаткової професійної освіти, включаючи відомості про можливість використання дистанційних освітніх технологій та самоосвіти; напрямки додаткової професійної освіти; очікувана результативність додаткової професійної освіти працівника. Як напрямки додаткової професійної освіти можуть зазначатися такі напрями навчання, як управлінське, правове, організаційно-економічне, планово-фінансове, інформаційно-аналітичне, мовне та ін.

4. Організація професійного навчання працівників. Організація професійного навчання працівників, згідно з законом, здійснюється роботодавцями з урахуванням потреб власної господарської або іншої діяльності відповідно до вимог законодавства. Професійне навчання працівників здійснюється безпосередньо у роботодавця та на договірній основі у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, на підприємствах, в установах або організаціях. Роботодавці можуть здійснювати формальне і неформальне професійне навчання працівників.

Професійне навчання працівників здійснюється за денною, вечірньою (змінною), очно-заочною, дистанційною, екстернатною формою, з відривом і без відриву від виробництва та за індивідуальними навчальними планами. Система професійного розвитку персоналу на підприємстві спрямована на приведення рівня кваліфікації працівників у відповідність до вимог виробництва, оптимальне задоволення особистих інтересів працівників, пов'язаних із самореалізацією, підвищення ефективності їх праці, забезпечення на цій основі конкурентоспроможності товарів (робіт, послуг). Система включає в себе: професійне навчання персоналу; атестацію персоналу, який згідно з класифікацією професій належить до відповідних професійно-посадових

категорій; сертифікацію персоналу; формування резерву керівників підприємств, установ та організацій.

Сертифікація персоналу проводиться на підприємстві з метою: 1) створення сприятливих умов для успішної діяльності підприємства, на внутрішньому та зовнішньому ринку, а також для участі в міжнародному економічному і науково-технічному співробітництві та міжнародній торгівлі за рахунок випуску конкурентоспроможної продукції чи надання якісних послуг на основі високої кваліфікації персоналу; 2) впровадження ефективної системи оцінки персоналу для забезпечення його професіоналізму відповідно до вимог міжнародних стандартів якості продукції.

Водночас основною метою формування резерву керівників на підприємстві є поліпшення та вдосконалення роботи щодо їх добору, розстановки, підвищення професійного рівня, стимулювання управлінської ініціативи і активності. Основними завданнями формування резерву керівників є: 1) виявлення серед працівників осіб, які мають здібності для обіймання керівних посад; 2) навчання осіб, зарахованих до резерву керівників, для обіймання керівних посад; 3) забезпечення своєчасного заміщення вакантних посад керівників із числа компетентних і здібних до управлінської роботи працівників.

5. Добір педагогічних кадрів та фахівців для проведення професійного навчання працівників безпосередньо у роботодавця. Професійне навчання працівників безпосередньо у роботодавця здійснюють викладачі, майстри виробничого навчання, інструктори виробничого навчання, які залучаються на умовах договору з надання освітніх послуг.

Викладачі, які залучаються до здійснення професійного навчання безпосередньо у роботодавця, повинні мати повну вищу освіту за відповідним напрямом і стаж роботи за відповідною спеціальністю не менш, як три роки. Майстри виробничого навчання повинні мати вищу освіту та стаж роботи за відповідною спеціальністю не менш, як три роки. Водночас, інструктори виробничого навчання зі складу кваліфікованих робітників повинні мати стаж роботи за професією не менш, як три роки та рівень кваліфікації (розряд, клас, категорію) не нижчий, ніж передбачено навчальними планами і програмами, за якими здійснюється навчання робітників.

Розмір оплати праці осіб, які залучаються до здійснення професійного навчання працівників, визначається в договорі про надання освітніх послуг і не може бути меншим, ніж розмір ставок погодинної оплати праці працівників усіх галузей економіки за проведення навчальних занять. Інструктори виробничого навчання можуть бути звільнені від виконання основної роботи зі збереженням за ними середньої заробітної плати та місця роботи (посади) у разі проведення занять з робітниками-учнями в групах у складі п'яти і більше осіб.

6. Ведення первинного та статистичного обліку кількості працівників, зокрема тих, які пройшли професійне навчання. На підприємстві на кожного працівника ведеться особиста справа, до якої входять: 1) внутрішній опис документів; 2) особовий листок з обліку кадрів (анкета); 3) доповнення до нього (до анкети); 4) автобіографія; 5) копії документів про освіту; 6) копії документів (або виписок з них) про затвердження на посадах; 7) характеристики або рекомендаційні листи; 8) копії наказів про призначення на посаду. У необхідних випадках, наприклад, передбачених законодавством, в особову справу включається: список наукових праць і винаходів, виписки з протоколів зборів засновників або трудових колективів (для керівників, які обиралися на посаду) та ін. Надалі в особисту справу включаються документи, що підтверджують зміну анкетних та біографічних даних працівника (наприклад, копія свідоцтва про шлюб, диплом про закінчення освіти та здобуття відповідної

спеціалізації) і характеризують його професійні, ділові та особисті якості, наприклад, атестаційні листи, відгуки, подання на призначення на посаду, копії актів ревізій, різні довідки (біографічні, містять анкетні дані працівника та короткий опис його трудової діяльності на підприємстві). Водночас роботодавець має право включати до змісту особової справи результати тестування професійних і особистісних якостей працівника.

7. Стимулювання професійного зростання працівників. Загалом, у підвищенні кваліфікації кадрів на виробництві зацікавлені: *держава* (підвищення якості та ефективності використання робочої сили, зростання конкурентоспроможності виробленої продукції та послуг); *підприємство* (підвищення професійного рівня кадрів є складовою економічної політики, основою для зростання продуктивності праці, підвищення якості продукції, зниження рівня травматизму); *працівник* (можливість підвищення продуктивності праці, збільшення заробітної плати (після підвищення розряду, категорії тощо), кар'єрне зростання, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці).

Стимулювання працівників до підвищення рівня кваліфікації, професійного зростання з боку роботодавця можливе за умов відтворення стимулюючої ролі заробітної плати, посилення її кореляційного зв'язку існуючим рівнем освіти. Також важливим є сприяння удосконаленню процедури надання пільгових безвідсоткових кредитів для отримання освіти (з метою забезпечення соціальних ліфтів для сімей з невисокими рівнями доходів), а також отримання грантів, що не потребують повернення – для соціально вразливих верств населення.

Стимулювання професійного навчання робітничих кадрів з боку держави та керівника можливе на основі удосконалення існуючого порядку формування державного замовлення з підготовки робітничих кадрів, яке відзначається недостатньо ефективним використанням бюджетних коштів. Пріоритетом під час розміщення державного замовлення має бути не фактичне утримання закладів освіти державного та галузевого підпорядкування, а узгодженість структури і обсягів підготовки кадрів зі стратегією соціально-економічного розвитку держави, регіональними та галузевими програмами розвитку [5].

Здійснюючи загальну характеристику законодавчо закріплених напрямків професійного розвитку працівників, варто зазначити, що, відповідно до п.п.8-10 ч.1 ст.4 Закону України «Про професійний розвиток працівників», професійний розвиток працівників може здійснюватися за такими напрямками, як: забезпечення підвищення кваліфікації працівників безпосередньо у роботодавця або в навчальних закладах, як правило, не рідше, ніж один раз на п'ять років; визначення періодичності атестації працівників та організація її проведення; проведення аналізу результатів атестації та здійснення заходів щодо підвищення професійного рівня працівників. Водночас, на нашу думку, якщо розкрити зміст кожного окремого пункту, які зазначалися вище, то очевидно, що всі вони поступово розкривають різні елементи таких категорій, як: підвищення кваліфікації та атестації. Саме тому, вважаємо за необхідне, пункти 8-10 ч.1 ст.4 Закону України «Про професійний розвиток працівників» об'єднати в один напрямок професійного розвитку працівників, а саме: «8) підвищення кваліфікації, атестація працівників безпосередньо у роботодавця або в навчальних закладах та здійснення заходів щодо підвищення професійного рівня працівників».

На підставі зазначеного пропонуємо внести зміни до ч.1 ст.4 Закону України «Про професійний розвиток працівників», при цьому виключити п.п.9, 10 ч.1 ст.4 Закону та викласти п.8 ч.1 ст.4 у такій редакції:

«8) підвищення кваліфікації, атестація працівників безпосередньо у роботодавця або в навчальних закладах та здійснення заходів щодо підвищення професійного рівня працівників».

ЛІТЕРАТУРА

1. Скударь Г.А. Развитие персонала – повышение конкурентоспособности / Г.А. Скударь // Менеджер по персоналу. – 2006. – № 6. – С. 4-10.
2. Желнина Е.В. Система непрерывного обучения персонала организации / Е.В. Желнина // Кадры предприятия. – 2006. – № 4. – С. 91-106.
3. Дрозач М.І. Підготовка робітничих кадрів на виробництві через мережу професійно-технічних навчальних закладів / М.І. Дрозач // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 7. – С. 36-41.
4. Носырева И.Г. Современные формы и методы обучения персонала / И.Г. Носырева // Управление развитием персонала. – 2006. – № 01. – С. 2-13.
5. Проект «Реформа місцевих бюджетів в Україні»: посібник для органів місцевого самоврядування. – К. : RTI International, 2005. – 56 с.

REFERENCES

1. Skydar G.A. Razvitie personala – povishenie konkyrentosposobnosti / Skydar G.A. / Menedjer po personaly. – 2006. – № 6. – P. 4-10.
2. Zhelnina E.V. Lifelong learning within the organization / E.V. Zhelnina / Staffing Company. - 2006. - № 4. - P. 91-106.
3. Drozach M. I. Pidgotovka robitnichih kadriv on virobnitstvi through trammel profesiyno-tehnichnih Navchalna zakladiv / M. I. Drozach / Ukraine: Aspects pratsi. – 2006. – № 7. – P. 36-41.
4. Nosyрева I.G. Modern forms and methods of training / I.G. Nosyрева / Management staff development. – 2006. – № 1. – P. 2-13.
5. Project «Reform mistsevih byudzhativ in Ukraine»: posibnik for organiv mistsevogo samovryaduvannya. – K.: RTI International, 2005. – 56 p.

УДК 351: 311.312

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СТАТИСТИЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

Кондратьев А.Ю., здобувач

Запорізький національний університет (boris389@yandex.ru)

У статті робиться спроба окреслити характерні особливості адміністративно-правового регулювання державних статистичних інформаційних ресурсів в Україні, визначити систему державних статистичних інформаційних ресурсів. Аргументується необхідність формування єдиного державного інтегрованого інформаційно-статистичного ресурсу в Україні для задоволення потреби в об'єктивних даних про стан і тенденції соціально-економічного розвитку, господарські та фінансові взаємозв'язки на міждержавному, загальнодержавному, регіональному і галузевому рівнях. Визначається система державних статистичних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: державна статистика, державні статистичні інформаційні ресурси, система державних статистичних інформаційних ресурсів, адміністративно-правове регулювання.

Кондратьев А.Ю. АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СТАТИСТИЧЕСКИХ ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ В УКРАИНЕ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье делается попытка очертить характерные особенности административно-правового регулирования государственных статистических информационных ресурсов в Украине, определить систему государственных статистических информационных ресурсов. Аргументируется необходимость формирования единого государственного интегрированного информационно-статистического ресурса в Украине для удовлетворения потребности в объективных данных о состоянии и тенденциях социально-экономического развития, хозяйственных и финансовых взаимосвязей на межгосударственном, государственном, региональном и отраслевом уровнях. Определяется система государственных статистических информационных ресурсов.

Ключевые слова: государственная статистика, государственные статистические информационные ресурсы, система государственных статистических информационных ресурсов, административно-правовое регулирование.

Kondrat'ev A.Yu. ADMINISTRATIVE-LEGAL REGULATION OF THE STATE STATISTICAL INFORMATION RESOURCES IN UKRAINE / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article tries to outline the characteristic features of the administrative regulation of the state statistical information resources in Ukraine. It systematizes the general legal interpretations of the notion of "information resource" in research of domestic and foreign scientists. Analyzes the structural elements of statistical information resources, which includes a variety of information about the activities of economic entities of life of the population, natural resources, Finance, etc.

Define the tasks that are set before the state statistics of Ukraine. When providing statistical information to users, the State statistics service of Ukraine should stick to one of the fundamental principles of official statistics and the system of state statistics, the completeness, accuracy, scientific validity, timeliness and accessibility of official statistical information. It is proposed to fix this principle at the legislative level.

The rationale behind the necessity of forming a unified state integrated informational resource in Ukraine to meet the need for objective data on the status and trends of socio-economic development, economic and financial cooperation at the international, national, regional and sectoral levels. Determine the system of state statistical information resources, which includes the information resources of the State statistics service of Ukraine, statistical information resources of the functional state statistics bodies (enterprises, institutions and organizations that are in the sphere of management of State statistics service of Ukraine) and other state authorities.

In the process of creating a unified state integrated statistical information resource is critical organization interagency data exchange operational statistical observations based on standard technologies and standards of information storage. In this regard, an important task is the integration of information resources of the State statistics service of Ukraine with the resources of other ministries and agencies for the collection and accumulation of departmental statistics.

The conclusion is that the administrative and legal regulation of the state statistical information resources in Ukraine leads to the creation of a single informational space of the bodies of state statistics, which is formed on the basis of statistical data obtained from the monitoring objects, and covers official information, formed by bodies of state statistics; information obtained in the implementation of the departmental government of observations carried out by public authorities; regional information of state statistical observations.

Key words: state statistics, the state statistical information resources, the system of the state statistical information resources, administrative and legal regulation.

На початку ХХІ століття інформація стає суттєвим показником науково-технічного прогресу в Україні, одним із найбільш важливих ресурсів для розвитку нашої держави. Зростаюча залежність від наявності інформації, рівня ефективності її використання, обробки та передачі призвела до виникнення такого принципово нового поняття як інформаційні ресурси. У будь-якій сучасній державі необхідним інформаційним ресурсом для процесу прийняття стратегічних рішень постає статистична інформація. Правовідносини, що виникають у сфері державного статистичного обліку, зокрема щодо створення й використання державних статистичних ресурсів, пов'язані з діяльністю відповідальних органів державної влади та об'єктивно підлягають адміністративно-правовому регулюванню.

Адміністративно-правовому регулюванню державних статистичних інформаційних ресурсів в Україні приділяють все більше уваги, особливо з розвитком такого феномену, як інформаційне суспільство. З'являються чимало цікавих публікацій у цій сфері, на державному рівні розробляються проекти законів щодо вдосконалення державного регулювання системи інформаційних ресурсів та їх більш ефективного використання. Проблеми, пов'язані з використанням інформаційних ресурсів в Україні, досліджувалися широким колом вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: І.В. Арістова, А.Б. Антопольський, П.А. Бакут, І.Р. Боднар, К.С. Войчишин, В.Л. Іноземцев, Р.А. Калюжний, Б.А. Кормич, О.В. Нестеренко, І.В. Сидоренко, І.С. Чиж, В.Я. Яковенко та ін. Інформаційні системи в державному управлінні, зокрема й стосовно статистичних інформаційних систем, досліджували І.В. Клименко, О.Г. Осауленко, А.М. Панчук, Є.О. Ралдугін, М.А. Сендзюк, В.П. Тронь та ін. У той же час, адміністративно-правове регулювання державних статистичних інформаційних ресурсів потребує більш суттєвого наукового аналізу, і серед **невирішених раніше частин загальної проблеми** слід визнати питання визначення системи державних статистичних інформаційних ресурсів, формування єдиного державного інтегрованого інформаційно-статистичного ресурсу в Україні.

Метою статті є встановлення характерних особливостей адміністративно-правового регулювання державних статистичних інформаційних ресурсів в Україні, визначення системи державних статистичних інформаційних ресурсів.

Інформаційні ресурси відіграють велику роль практично в усіх сферах життєдіяльності нашої держави і суспільства. У процесі своєї діяльності органи державної влади, різні організації, установи створюють і використовують інформаційні ресурси. На основі вчасно наданої, достовірної і повної інформації приймаються управлінські рішення, конкурентоспроможність будь-якої організаційної структури на ринку прямо залежить від кількості та якості інформації, якою вона володіє. У більшості випадках механізм створення та розповсюдження інформаційних ресурсів регулюється нормами адміністративного права, що вимагає процедурного визначення та вдосконалення застосування елементів такого механізму.

Незважаючи на широке використання поняття «інформаційний ресурс», його загальноприйняте визначення відсутнє. За тлумачним словником, слово «ресурси» походить від французького *ressource* – допоміжні засоби (грошові кошти, цінності, запаси, можливості, джерела прибутків тощо). У вітчизняній науковій літературі можна зустріти різноманітні визначення поняття «інформаційний ресурс». Наприклад, І.В. Сидоренко наводить таке визначення інформаційних ресурсів: «доступні для безпосереднього використання дані й знання, невід'ємною характеристикою яких є їхня прагматична цінність, що визначається практичними потребами в їхньому матеріальному уречевленні в інтересах вирішення певних практичних завдань» [1, с. 199]. О.М. Ковалюк вважає, що інформаційні ресурси – це «сховище інформації різних типів та призначення» [2, с. 227].

Окремі російські дослідники трактують інформаційний ресурс як «інтегральне поняття, що включає в себе повну сукупність відомостей, які формуються в процесі життєдіяльності загалом» [3] або як «вся накопичена інформація про оточуючу нас дійсність, яка зафіксована на матеріальних носіях або в будь-якій іншій формі, яка забезпечує передачу інформації у часі і просторі між різними споживачами для вирішення будь-яких завдань (наукових, виробничих, управлінських та ін.)» [4, с. 30].

Інформаційне законодавство України пропонує лише загальне юридичне трактування поняття «інформаційний ресурс». Так, у ст.1 Закону України «Про національну програму інформатизації» інформаційний ресурс визначено як «сукупність документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо)» [5]. Федеральний

закон Російської Федерації від 27 липня 2006 року «Про інформацію, інформаційні технології і про захист інформації» [6] державні інформаційні ресурси визначає як інформацію, що міститься в державних інформаційних системах, а також інші наявні в розпорядженні державних органів відомості і документи (ст.14, ч.9).

Статистична інформація є необхідним інформаційним ресурсом для процесу прийняття рішень, вона представляє один з основних елементів економічного і соціального управління в Україні, пов'язує між собою органи влади та громадянське суспільство. Статистичні інформаційні ресурси України включають в себе різноманітну інформацію про діяльність господарюючих суб'єктів, життя населення, наявні природні ресурси, фінанси тощо. Якщо призначення інформаційної системи полягає в наданні керівникам інформації, що забезпечує прийняття обґрунтованих і ефективних рішень, то інформаційні ресурси надають дані, які обробляються технологічними процедурами і перетворюються в інформацію для підготовки і прийняття управлінських рішень [7, с. 73]. Ця інформація зосереджена в інформаційних фондах Державної служби статистики України і організацій, що входять в її структуру, інформаційних сховищах органів влади і управління на республіканському рівні і на рівні місцевих адміністрацій, окремих підприємств, бібліотек, навчальних і науково-дослідних організацій. До загальних статистичних ресурсів належать також методичні, нормативні та навчальні матеріали у цій сфері; а також інформація із зарубіжних джерел, що одержується на основі обміну з національними та міжнародними органами статистики та іншими організаціями.

Перед державною статистикою України поставлені завдання створення системи статистичної інформації, яка б задовольняла потреби в об'єктивних даних про стан і тенденції соціально-економічного розвитку, господарські та фінансові взаємозв'язки на міждержавному, загальнодержавному, регіональному і галузевому рівнях, структурні зрушення та ефективність виробництва, рівень інфляції на базі широкого використання обчислювальних систем і новітніх інформаційних технологій, впровадження міжнародних стандартів у сфері обліку та звітності, значного розширення робіт з порівняння даних різних країн. Забезпечення відповідності системи обліку та методів статистичного спостереження міжнародним стандартам дасть змогу здійснювати міждержавний обмін інформацією на основі впровадження системи взаємоузгоджених класифікаторів, удосконалення всіх етапів статистичного спостереження – від системи показників, методів збирання звітності до її опрацювання, аналізу і розповсюдження [8].

Адміністративно-правове регулювання охоплює всі сфери життєдіяльності людини, його слід розуміти як адміністрування певними процесами життєдіяльності людини. Система державної статистики в Україні представляє найважливішу міжгалузеву ланку в системі публічного адміністрування економіки, соціальної структури тощо. У сучасних умовах основне завдання державної статистики полягає в забезпеченні потреб органів державної влади та управління в статистичних даних про соціальні, економічні, демографічні, екологічні та інші суспільні явища. Виходячи з цього, розроблена технологія збору, обробки, зберігання первинної інформації і формування на її основі зведених результатів: періодичність збирання статистичної звітності, методи збору інформації (суцільне або вибіркоче спостереження), місце зберігання первинної інформації (територіальні органи статистики, обчислювальний центр або сервер Державної служби статистики України).

Система державних статистичних інформаційних ресурсів включає: інформаційні ресурси Державної служби статистики України; статистичні інформаційні ресурси функціональних органів державної статистики (підприємства, установи та організації, які знаходяться у сфері управління Державної служби статистики України); інших органів державної влади (Міністерства фінансів України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, МВС України, НБУ та

інших міністерств і відомств). У свою чергу, інформаційні ресурси системи Державної служби статистики України об'єднують: інформаційні ресурси центрального апарату Державної служби статистики України; інформаційні ресурси територіальних органів державної статистики в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, районах у містах, містах обласного, республіканського (Автономної Республіки Крим) значення та інформаційні ресурси міжрегіональних територіальних органів державної статистики.

Адміністративно-правове регулювання державних статистичних інформаційних ресурсів в Україні обумовлює створення єдиного інформаційно-статистичного простору органів державної статистики, який формується на основі статистичних даних, отриманих від об'єктів спостереження, і охоплює офіційну інформацію, сформовану органами державної статистики; інформацію, отриману при здійсненні відомчих державних спостережень, що проводяться органами державної влади; інформацію регіональних державних статистичних спостережень.

Аналіз накопиченого системою державної статистики України великого обсягу статистичної інформації про соціально-економічний розвиток суспільства дозволяє виявляти явні і приховані тенденції цього процесу, виробляти стратегію, знаходити оптимальні рішення. Статистична інформація, об'єктивно відображаючи стан і закономірності соціально-економічних явищ і процесів, є однією з найважливіших складових інформаційного ресурсу держави. На основі статистичної та іншої документованої інформації, наданої громадянами (фізичними особами), організаціями, державними органами, органами місцевого самоврядування, відповідно до Законів України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», створюються та експлуатуються державні інформаційні системи.

При наданні статистичної інформації користувачам Державна служба статистики України повинна дотримуватися одного з основоположних принципів офіційного статистичного обліку і системи державної статистики – повнота, достовірність, наукова обґрунтованість, своєчасність надання та загальнодоступність офіційної статистичної інформації (за винятком інформації, доступ до якої обмежений законами). Цей принцип закріплений, наприклад, у законодавстві РФ, зокрема у Федеральному законі від 29 листопада 2007 року № 282-ФЗ «Про офіційний статистичний облік і систему державної статистики в Російській Федерації» (ст.4, п.1) [9]. Вважаємо за необхідне внесення цього принципу як норми Закону України «Про державну статистику».

Основні результати діяльності Державної служби статистики України базуються на щорічному зборі та обробці визначених статистичних показників. З цією метою готується і доводиться до звітуючих господарюючих суб'єктів відповідна кількість аркушів статистичного інструментарію, що включає близько 200 форм державного статистичного спостереження та порядків їх заповнення. Водночас Державна служба статистики України намагається зменшити звітне навантаження на респондентів шляхом упровадження найкращого досвіду європейської статистики. Наприклад, якщо у 2010 році респонденти подавали органам державної статистики 186 форм звітності, то у 2012-му – вже 174 форми [10]. Як результат, щорічно створюється державний статистичний інформаційний ресурс, який використовується для випуску публікацій та організації доступу користувачів.

Наразі в Україні вирішення стратегічного завдання створення системи інформаційно-статистичного забезпечення органів державної влади вимагає формування єдиного державного інтегрованого інформаційно-статистичного ресурсу та оперативного доступу до цього ресурсу всіх споживачів статистичної інформації. Під єдиним державним інтегрованим інформаційно-статистичним ресурсом розуміється інформація, зібрана по лінії республіканських, регіональних і місцевих органів

виконавчої влади, інших органів влади та управління, фінансових і інших організацій, що формують статистичну звітність для інформаційно-статистичного забезпечення Президента України і Кабінету Міністрів України, а також інших користувачів.

У процесі створення єдиного державного інтегрованого інформаційного статистичного ресурсу вирішальне значення має організація міжвідомчого обміну даними оперативних статистичних спостережень на основі типової технології і стандартів зберігання інформації. У зв'язку з цим, важливим завданням є інтеграція інформаційних ресурсів Державної служби статистики України з ресурсами інших міністерств і відомств, що забезпечують збір та накопичення відомчої статистики.

Державна статистика в Україні є невід'ємним елементом системи інформаційних ресурсів нашої держави. Адміністративно-правове регулювання державних статистичних інформаційних ресурсів в Україні спрямоване на забезпеченні потреб органів державної влади та управління в статистичних даних про соціальні, економічні, демографічні, екологічні та інші суспільні явища. Адміністративно-правове регулювання державних статистичних інформаційних ресурсів в Україні обумовлює створення єдиного інформаційно-статистичного простору органів державної статистики, який формується на основі статистичних даних, отриманих від об'єктів спостереження, і охоплює офіційну інформацію, сформовану органами державної статистики; інформацію, отриману при здійсненні відомчих державних спостережень, що проводяться органами державної влади; інформацію регіональних державних статистичних спостережень. Зараз в Україні назріла необхідність формування єдиного державного інтегрованого інформаційно-статистичного ресурсу та оперативного доступу до цього ресурсу всіх споживачів статистичної інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сидоренко І.В. Формування інформаційного потенціалу жирowo-олійних підприємств / І.В. Сидоренко // Економіка Криму. – 2010. – №2 (31). – С. 198-201.
2. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): монографія / О.М. Ковалюк. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. І. Франка, 2002. – 396 с.
3. Немцова Е.С. Роль и значение информационных ресурсов для процесса принятия решений в системе управления предприятиями в условиях конкурентной среды [Электронный ресурс] / Е.С. Немцова // Вестник СевКавГ-ТУ Сер. «Экономика». – 2004. – №2 (13). – Режим доступа : <http://science.ncstu.ru/articles/econom/13/41.pdf>.
4. Вереvченко А.П. Информационные ресурсы для принятия решений / А.П. Вереvченко, В.А. Горчаков, И.В. Иванов, О.В. Голодова. – М.: Акад. проект; Екатеринбург: Деловая кн., 2002. – 560 с.
5. Про національну програму інформатизації: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст. 181.
6. Об информации, информационных технологиях и о защите информации: Федеральный закон от 27 июля 2006 г № 149-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rg.ru/2006/07/29/informacia-dok.html>.
7. Мироедов А.А. Особенности информационного обеспечения управления экономикой региона / А.А. Мироедов // Вопросы статистики. – 2007. – № 7. – С. 73-77.
8. Годун В.М. Інформаційні системи і технології в статистиці: навч. посібник [Електронний ресурс] / В.М. Годун, Н.С. Орленко та ін.; за ред. д-ра

экон. наук, проф. В.Ф. Ситника. – К. : КНЕУ, 2003. – 267 с. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/80/5649.html>

9. Об официальном статистическом учете и системе государственной статистики в Российской Федерации : Федеральный закон от 29 ноября 2007 г. № 282-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi>
10. Європейські експерти дали досить високу оцінку державній статистиці України : інтерв'ю Голови Державної служби статистики України О. Осауленко [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. – 03 грудня 2011. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/oleksandr-osaulenko-yevropejski-eksperti-dali-dosi/>

REFERENCES

1. Sidorenko I. Century formation of the information potential of gerovo-oil enterprises / I. Century Sidorenko // Economy of the Crimea. – 2010. – №2 (31). – P. 198-201.
2. Kovalyuk O.M. Financial mechanism of the organization of economy of Ukraine (problems of theory and practice) : monograph. – M. : Publishing center of Lviv national University. I. Franko, 2002. – 396 p.
3. Nemtsov E.C. the Role and importance of information resources for the process of decision making in the system of management of enterprises in a competitive environment [Electronic resource] / E.C. Nemcov // Vestnik Savevg-TU Ser. "Economy". – 2004. – №2 (13). – Mode of access : <http://science.ncstu.ru/articles/econom/13/41.pdf>.
4. Vereschenko A.P. Information resources for decision making / A.P. Vereschenko, V.A. Gorchakov, I.V. Ivanov, O.V. Golodova. – M. : Acad. project; Ekaterinburg: Business kN., 2002. – 560 p.
5. The national program of informatises: the Law of Ukraine / Domact Verkhovna for the Sake of Ukraine. – 1998. – № 27-28. – St. 181.
6. On information, information technologies and protection of information: Federal law of July 27, 2006 № 149-FL [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.rg.ru/2006/07/29/informacia-dok.html>.
7. Miroedov A.A. Peculiarities of information support of management of economy of region / A.A. Miroedov // Questions of statistics. – 2007. – № 7. – P. 73-77.
8. Godun C.M. Nformation systems I tehnologii in statistic. Nauch. p [Electronic resource] / C.M. Godun, M.C. Orlenko that in. Over the editorship of Dr. Econ. Sciences, Professor C.F. rush. – K. : Kyiv national economic University, 2003. – 267 p. – Mode of access : <http://library.if.ua/book/80/5649.html>
9. On official statistical records and the system of state statistics in the Russian Federation: the Federal law of November 29, 2007, № 282-FZ [Electronic resource]. – Mode of access : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi>
10. The European expert gave dosit the high ocnku state statistic of Ukraine: the present Yu Golovi State services, and then statistics of Ukraine O. Osaulenko – Uryadovy Kurier. – 03 during 2011 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/oleksandr-osaulenko-yevropejski-eksperti-dali-dosi/>

УДК 354: 343.9.02

АКТУАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПО БОРОТБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Молчанов Р.Ю., ад'юнкт

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті розглянуто питання адміністративно-юрисдикційної діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю. Визначаються проблеми здійснення адміністративно-юрисдикційних повноважень. Порушуються питання реформування правоохоронних органів.

Ключові слова: адміністративно-юрисдикційна діяльність, спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю.

Молчанов Р.Ю. АКТУАЛИЗАЦИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ АДМИНИСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ПО БОРЬБЕ С ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТЬЮ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ / Днепропетровский государственный университет внутренних дел, Украина

В статье рассмотрены вопросы административно-юрисдикционной деятельности специальных подразделений по борьбе с организованной преступностью. Поднимаются вопросы реформирования правоохранительных органов.

Ключевые слова: административно-юрисдикционная деятельность, специальные подразделения по борьбе с организованной преступностью.

Molchanov R.Yu. MAINSTREAMING OF RESEARCH OF ADMINISTRATIVE-JURISDICTIONAL ACTIVITIES OF SPECIAL UNITS TO COMBAT ORGANIZED CRIME IN TERMS OF LAW-ENFORCEMENT REFORM / Dnepropetrovsk is a state university of internal affairs, Ukraine

The article deals with questions of administrative-jurisdictional activities of special units to combat organized crime. The author raises questions of reforming law enforcement agencies. Resulting of implementation of the provisions of the Constitution of Ukraine, the Concept of administrative reform, the need to amend the Constitution of Ukraine, indicates the need for a fundamentally new status of the executive authorities, local self-government, forms and methods of their work, active participation of citizens in their formation and control over the activities. The author studied the works on issues of administrative jurisdiction conducted by Ukrainian leading scholars. In this study the problems of terminology are in the consideration of this category. He emphasizes the importance of developing administrative-jurisdictional relations, their study closely all the saints with the reform of the Ministry of Internal affairs of Ukraine. Paying attention to suggestions for improvement of administrative-jurisdictional activities of special units to combat organized crime, it is noted that this improvement occurred mainly from the perspective of operational-search activities as the main scope of their functions. However, an indictment of the existing order some of the actions of administrative-jurisdictional associated with the adoption of the new Criminal Procedural Code. The author states that the formation of a new doctrine of administrative law, whose main task is the implementation and protection of human rights and freedoms, should affect the reform of law-enforcement agencies. And the specificity of fulfilling their tasks requires a clear separation of jurisdictional, operational-search and criminal procedural activities.

Key words: administrative-jurisdictional activity, special units to combat organized crime.

В аспекті забезпечення формування правової держави та громадянського суспільства в Україні важливе місце відведене реформуванню Міністерства внутрішніх справ, діяльність якої потребує постійного вдосконалення. Результатом впровадження в життя положень Конституції України, Концепції адміністративно-правової та судової реформ в Україні, потребою у зміні Конституції України має стати формування нового адміністративно-правового статусу органів виконавчої влади, форм та методів їх діяльності, активної участі громадян у їх формуванні та контролі за діяльністю. Зазначена об'єктивна потреба визначена принципом розподілу влади, а отже, розширенням адміністративно-юрисдикційних

повноважень спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, особливо у сфері адміністративно-правової протидії проявам корупції, наркотиків, незаконному обігу вогнепальної зброї. Правова природа адміністративно-юрисдикційної діяльності цих підрозділів обумовлюється змістом ст.19 Конституції України, згідно з якою ці органи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Спеціально-юридична природа їхнього статусу зумовлена завданнями і функціями цих органів і характером владно-службових повноважень, якими наділені їх посадові особи.

Аналіз чинного законодавства про адміністративні правопорушення та практика його застосування спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю свідчать, що окремі його норми не повністю відповідають вимогам часу, а також змісту адміністративно-правової реформи. Науково-теоретичний рівень забезпечення адміністративно-юрисдикційної діяльності органів є недостатнім. Робота з розробки проектів адміністративно-правових актів з питань адміністративної юрисдикції потребує чіткого визначення перспектив розвитку законодавства, а також підвищення ролі цих органів у адміністративному провадженні.

Підвищення інтересу до адміністративно-юрисдикційної діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю обумовлюється такими факторами: система органів внутрішніх справ, «система МВС України все ще має багато невирішених проблем, пов'язаних із невідповідністю їх діяльності саме міжнародним стандартам захисту прав людини, каральною спрямованістю, дублювання функцій з іншими правоохоронними органами, громіздким центральним апаратом, незадовільним організаційно-правовим і кадровим забезпеченням їх діяльності» [1, с. 1]; черговим етапом розвитку адміністративної реформи, сучасним станом реформування адміністративного права («яким здебільшого і передбачена адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ») [2, с. 1]; формуванням нової доктрини адміністративного права; адміністративно-юрисдикційну діяльність підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю аж ніяк не можна назвати основною для них з огляду на їх назву та основні завдання. Проте, при більш докладнішому розгляді основних завдань їх діяльності знаходяться вагомі підстави для їх спростовування, а саме, завдання, які пов'язані з корупцією, незаконним обігом наркотиків, зброї тощо. При чому варто зазначити, що цей напрямок діяльності пов'язаний не тільки з провадженням по справах про адміністративні правопорушення, при яких широко застосовується весь спектр існуючого потенціалу адміністративного примусу, включаючи заходи забезпечення провадження по справах про адміністративні правопорушення. Доречно підкреслити, що заходи адміністративного примусу перевірка документів, затримання, застосування вогнепальної зброї тощо, має місце в діяльності і поза межами провадження в справах про адміністративні правопорушення, а ці дії фактично можуть передувати порушенню кримінального провадження. Особливості завдань, які постають перед спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, вимагають не тільки визначення нормативної регламентації специфіки їх адміністративно-юрисдикційної діяльності, а, перш за все, визнання суспільством потреби у їх наявності, їх науковому визначенню та розробці наукових рекомендацій з їх розробки та впровадження. Із зазначеного випливає необхідність у створенні (оновлені, трансформації) системи публічного та громадського контролю за їх діяльністю з урахуванням оперативної (негласної, таємної) її складової. Важливою складовою дослідження питань адміністративної юрисдикції могло б стати їх нормативне визначення. Не зважаючи на те, що адміністративно-юрисдикційній діяльності приділено чимало уваги науковою спільнотою, єдиного тлумачення як на доктринальному, так і нормативному рівнях відсутні. На наш погляд, доктринальна форма адміністративно-юрисдикційної діяльності може бути розташована в оновленому проекті Концепції реформи адміністративного права, концепції адміністративної реформи і слугувати відправною рисою, орієнтиром для розвитку цієї важливої категорії адміністративного права.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу юридичної літератури, розвитку норм Конституції України з'ясувати сутність адміністративної юрисдикції спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, визначити її сутність, особливості та шляхи розвитку з урахуванням європейського розвитку держави та реформи про охоронну систему та МВС України зокрема.

Слід наголосити, що питанню адміністративно-юрисдикційної діяльності в радянські часи свої праці присвятили Саліщева Н.Г., Шергін А.П., Додін Є.В., Ключніченко А.П., Коренева О.П., Масленников М., Якімов О.Ю. У сучасній українській науці проблемам адміністративної юрисдикції присвятили свої праці Герасименко Є., Гусаров С.М., Калаянов Д.П., Коломоєць Т.О., Комзюк А.Т., Лук'янець Д.М., Миколенко О.І.

На рівні дисертаційних робіт вітчизняних вчених, слід відзначити такі, що були написані за спеціальністю 12.00. 07: Анохіна Л.С. «Суб'єкти адміністративної юрисдикції в Україні» (2001); Шильник В.Ю. «Адміністративні юрисдикційні провадження та їх здійснення органами внутрішніх справ» (2004); Люблін В.Д. «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів державного пожежного закладу» (2004); Руснак Ю.С. «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів Державної податкової служби України» (2004); Панов О.І. «Адміністративно-юрисдикційна діяльність дільничного інспектора міліції» (2005); Мартиновський В.В. «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів санітарно-епідеміологічної служби» (2007); Калюта А.Б. «Адміністративно-юрисдикційна діяльність митних органів України» (2007); Серватюк Л.В. «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів державної прикордонної служби України» (2008); Гусаров С.М. «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ» (2009); Городецька І.А. «Адміністративно-юрисдикційна діяльність державного інспектора з контролю за використанням та охороною земель» (2010); Кравченко І.С. «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ у сфері захисту права інтелектуальної власності» (2010); Смокович М.І. «Проблеми розмежування судової юрисдикції та визначення компетенції адміністративних судів» (2010); Сергієнко К.А. «Принципи адміністративно-юрисдикційної діяльності органів виконавчої влади» (2011); Шемякін О.В. «Прокурор в адміністративно-юрисдикційних провадженнях: питання теорії та практики» (2012); Горошко А.А. «Органи державної податкової служби України як суб'єкти адміністративної юрисдикції» (2013).

Потребує окремого дослідження питання удосконалення адміністративно-юрисдикційної діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, яке має відбуватися в процесі реформування всієї системи правоохоронних органів, зокрема МВС України. Загалом потребують дослідження проблеми застосування заходів примусу в межах здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності, перегляду їх сутності та змісту з позиції забезпечення прав і свобод людини та міжнародного досвіду.

Зазначеними вченими зроблені окремі висновки, які дозволяють нам використати їх при подальшому дослідженні цієї правової категорії, формуванні пропозицій щодо її удосконалення. Так, Шильником В.Ю. зроблено висновок, що за аналогією з адміністративним процесом, учені-юристи трактують сутність адміністративної юрисдикції у «вузькому» та «широкому» розумінні. Прихильники «вузького» розуміння сутності адміністративної юрисдикції роблять акцент на такі напрями цієї діяльності: а) юрисдикційна діяльність має місце там, де є правовий спір, має місце правопорушення; б) у свою чергу юрисдикція слугує правоохоронним цілям. При цьому, прихильники розуміння адміністративної юрисдикції в «широкому» значенні, вважають, що в її царині перебуває вся владна діяльність компетентних органів щодо вирішення правових спорів індивідуального значення, які виникають у сфері права [4]. Схожої позиції дотримуються й інші дослідники Люблін В.Д., Панов І.В., Кравченко І.С. та ін., які вказують на два напрями щодо розуміння юрисдикції в

широкому та вузькому розумінні. На думку Калюти А.Б., існує три підходи, які презентовані в юридичній літературі, зокрема, це: а) діяльність, пов'язана виключно з застосуванням адміністративних стягнень; б) діяльність, яка пов'язана не тільки з застосуванням адміністративних стягнень. Під час здійснення такої діяльності також виявляються і фіксуються факти скоєння адміністративних правопорушень; в) діяльність, яка здійснюється не тільки в межах справ про адміністративні правопорушення. Її реалізація може здійснюватися і в межах інших видів адміністративних проваджень (адміністративне судочинство тощо) [5, с. 2].

Отже, юрисдикційна діяльність компетентних органів щодо заходів правового примусу: у зв'язку з виникненням правового спору (цивільні, трудові, адміністративні публічні та інші спори); у зв'язку з наявністю вчиненого правопорушення (злочини, адміністративні проступки, дисциплінарні проступки тощо) чи іншого порушення норм чинного законодавства; у зв'язку з фактом вчинення протиправних дій. При цьому, мова йде не тільки про застосування заходів припинення (застосування фізичного впливу, спеціальних засобів тощо) та попередження. Проте, окремими дослідниками виключається можливість розгляду заходів попередження, як заходів адміністративно-юрисдикційної діяльності. Разом з тим, деякі заходи попередження можуть за певних обставин переходити у заходи припинення. Наприклад, перевірка документів (посвідчення водія, паспорту тощо) встановлення особи, зупинка та огляд транспортного засобу є заходами попередження правопорушення, але під час їх застосування, у разі виявлення порушень (недійсний паспорт, особа знаходиться в розшуку, порушує вимоги запобіжного заходу – домашній арешт, особисте зобов'язання, виявлення автомобіля, який перебуває у розшуку, вогнепальної зброї, наркотиків тощо, заходи попередження переходять у заходи припинення. Фактично існує велика кількість ситуацій, під час яких залежно від наявності чи відсутності порушень норм права, одна і та ж сама дія може кваліфікуватися, як попереджувальна, або припинювальна. А саме за таких обставин, на наш погляд, ми маємо їх розглядати в межах юрисдикційної діяльності, що дає більше підстав для забезпечення прав і свобод громадян.

Сучасною наукою адміністративного права виділяють такі функції адміністративного права, як правозабезпечувальна, яка спрямовується на забезпечення реалізації прав і свобод людини та правозахисна, спрямована на захист порушених прав. Тому нами підтримується позиція окремих авторів, які пропонують розглядати адміністративно-юрисдикційну діяльність як діяльність не лише каральної спрямованості, а, насамперед, як діяльність, що спрямована на забезпечення охорони адміністративно-правових відносин, включаючи правовий захист прав і свобод громадян та юридичних осіб [6, с. 95-98].

У сучасних умовах зміни міжнародного середовища на початку нового тисячоліття охопили фактично всі сфери відносин. Проблеми теоретичного характеру виникли з огляду на пошук нових методів і підходів до осмислення категорій правоохоронної діяльності та формуванню напрямів реформування базових сфер Міністерства внутрішніх справ та органів внутрішніх справ України. Саме під час реалізації адміністративної реформи потребує подальшої оптимізації своєї конструкції не тільки загальна система органів виконавчої влади, а й кожен окремий її складовий елемент – міністерства або інші центральні органи виконавчої влади. Одним із таких компонентів є і міністерство внутрішніх справ України, структурні підрозділи якого здійснюють як правоохоронні, так і державноуправлінські функції [1, с. 253].

Сучасними дослідниками справедливо зазначається, що реформування системи МВС України має проводитися в інтересах посилення захисту прав і свобод людини і громадянина [1, с. 4, 230-232]. Важливою складовою цього процесу є визнання того, що «права і свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави», це

означатиме підпорядкування діяльності всіх державних і правових інститутів суспільства потребам реалізації, збереження та захисту прав людини, їх пріоритетність перед іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави. Зазначеному має слугувати визнання пріоритетності утвердження та забезпечення прав людини в адміністративно-правовій науці, що, передусім, вимагає опрацювання нової доктрини адміністративного права в частині його призначення та функцій, принаймні їх коригування, уточнення, розширення принципів адміністративного права.

З одного боку ми констатуємо необхідність реформування МВС України та його структурних підрозділів. Здебільшого констатуються спроби реформування окремих структур, напрямів діяльності (наприклад, Державтоінспекції, слідства тощо), що при відсутності єдиної політики у сфері правової реформи не приносить належного результату. З іншого боку необхідно, спираючись на новітні доробки представників українського адміністративного права, іноземних дослідників, міжнародного досвіду формувати наукові погляди та практичні рекомендації з їх впровадження, спрямованих на забезпечення прав і свобод людини. Подальший розвиток такої важливої категорії адміністративного права, як адміністративна юрисдикція, слугуватиме визначенню нових адміністративно-юрисдикційних заходів, зокрема «інститут адміністративного примусу в теперішньому його розумінні є прямим відображенням радянського підходу до права і не має жодного відношення до захисту прав людини» [3, с. 308].

У системі органів внутрішніх справ не всі служби та посадові особи користуються юрисдикційними повноваженнями, що істотно відрізняє адміністративну юрисдикцію цих органів від юрисдикції органів правосуддя. Незважаючи на це, адміністративна юрисдикція в органах внутрішніх справ здійснюється великою кількістю суб'єктів правоохоронних відносин, уповноважених законом притягати винних осіб до адміністративної відповідальності за правопорушення. Втім, особливість юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ зумовлюється не тільки наявністю суто юрисдикційних дій (розгляд і вирішення конкретних справ, здійснення повноважень з накладення адміністративних стягнень, також з реалізацією компетенції не юрисдикційного характеру як суб'єктами адміністративної юрисдикції, так і іншими посадовими особами органів внутрішніх справ, що не мають права на здійснення юрисдикції). До таких дій відносяться перевірка документів, що засвідчують особу, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання про дотримання правил, нагляд і контроль за виконанням яких покладено на міліцію; затримання та доставляння правопорушника з метою встановлення особи та притягнення до відповідальності, безперешкодного використання транспортних засобів в окремих визначених законом випадках.

На наш погляд, у сучасних умовах вимагає додаткового вивчення проблематика адміністративно-юрисдикційної діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю. Специфіка діяльності цих підрозділів розглянуто здебільшого з позиції оперативно-розшукової діяльності, як основного середовища виконання своїх функцій, проте існують повноваження адміністративно-юрисдикційні, які пов'язані з притягненням до адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення, іншими правопорушеннями, які можуть бути виявлені при здійсненні оперативно-розшукової діяльності (зброя, наркотики тощо). У той же час, значна частка повноважень має адміністративно-юрисдикційний характер. Наприклад, у статті 12 Права спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ, Служби безпеки України та їх співробітників мають права, передбачені законами України "Про міліцію", "Про Службу безпеки України", "Про оперативно-розшукову діяльність", цим Законом та іншими законодавчими актами України. Так, при здійсненні заходів боротьби з організованою злочинністю спеціальним підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх

справ і Служби безпеки України надаються, зокрема, повноваження: на письмову вимогу керівників відповідних спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю одержувати від банків, а також кредитних, митних, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форм власності) інформацію і документи про операції, рахунки, вклади, внутрішні та зовнішні економічні угоди фізичних і юридичних осіб. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України "Про банки і банківську діяльність". Отримання від Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України та депозитарних установ інформації, що міститься в системі депозитарного обліку цінних паперів, здійснюється в порядку та обсязі, встановлених Законом України "Про депозитарну систему України". Документи та інформація повинні бути подані негайно, а якщо це неможливо – не пізніше, як протягом 10 діб; залучати до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів; одержувати інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створених Верховним Судом України, Генеральною прокуратурою України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, відомствами, іншими державними органами України; у разі одержання фактичних даних про організовану злочинну діяльність для їх перевірки витребувати та одержувати від державних органів, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій (незалежно від форм власності) інформацію і документи. Витребовувані документи та інформація повинні бути подані негайно або не пізніше, як протягом 10 діб. При здійсненні боротьби з організованою злочинністю співробітники спеціальних підрозділів органів внутрішніх справ і Служби безпеки України мають право: а) за письмовим розпорядженням керівника відповідного спеціального підрозділу входити за службовими посвідченнями на територію, у приміщення, склади та сховища підприємств, організацій і установ (крім іноземних, дипломатичних представництв), незалежно від їх відомчої належності та форм власності, у пункти пропуску через державний кордон України та митниці, а також у виробничі приміщення громадян, які займаються підприємницькою діяльністю. Разом з тим, з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу, зазначений вище порядок зазнав певних змін і потребує як свого наукового обґрунтування, так і нормативного закріплення.

Подальше формування засад нової доктрини адміністративного права, за якою головним завданням цієї галузі права є забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, має повною мірою вплинути на реформування правоохоронних органів, зокрема удосконаленню адміністративно-юрисдикційної діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю. З одного боку, складність завдання полягає в тому, що цей вид діяльності органів внутрішніх справ є одним із домінуючих, а з іншого боку, специфіка виконання покладених завдань на спеціальні підрозділи по боротьбі з організаційною злочинністю вимагає чіткого розмежування юрисдикційної, оперативної-розшукової та кримінально-процесуальної видів діяльності. Разом з тим, слід враховувати ту обставину, що «питання удосконалення системи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади в Україні мають розглядатися не відокремлено від інших проблем сучасного національного державотворення та державного управління, а в контексті удосконалення системи та механізмів виконавчої влади в Україні загалом» [7, с. 62].

ЛІТЕРАТУРА

1. Зозуля І.В. Теорія і практика реформування системи органів МВС України: адміністративно-правові засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / І.В. Зозуля. – Дніпропетровськ, 2011. – 40 с.; Курінний Є.В.

Питання концептуальних засад процесу реформування МВС України // Вісник Луганськ. ін-ту внутр. справ МВС України. – 2000. – Спецвипуск. – С. 230-232

2. Гусаров С.М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ : автореф. дис. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / С.М. Гусаров ; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2009. – 40 с.
3. Коліушко І. Поняття адміністративного примусу потребує ґрунтовного переосмислення / Коліушко І., Банчук О. // Право України. – 2010. – № 4. – С. 307-313.
4. Шильник В.Ю. Адміністративні юрисдикційні провадження та їх здійснення органами внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління ; адміністративне право і процес ; фінансове право» / В.Ю. Шильник; Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2004. – 16 с.
5. Калюта А.Б. Адміністративно-юрисдикційна діяльність митних органів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління ; адміністративне право і процес ; фінансове право» / А.Б. Калюта ; Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2007. – 16 с.; Панов О.І. Адміністративно-юрисдикційна діяльність дільничного інспектора міліції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління ; адміністративне право і процес ; фінансове право» / О.І. Панов ; Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2005. – 16 с.; Люблін В.Д. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів державного пожежного закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління ; адміністративне право і процес ; фінансове право» / В.Д. Люблін ; Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2004. – 15 с.; Кравченко І.С. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ у сфері захисту права інтелектуальної власності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління ; адміністративне право і процес ; фінансове право» / І.С. Кравченко ; Дніпр. держ. ун-т внутр. справ. – Д., 2010. – 15 с.
6. Сокол М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів виконавчої влади / М. Сокол // Підприємництво, господарство і право. – 2008 – № 6. – С. 95-98.
7. Коломоець Т.О. Новий етап в адміністративному реформуванні в Україні 2010 року – нагальна потреба державотворчого та правотворчого процесу / Коломоець Т.О., Рибалко Н.В. // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 2 (Ч. 1) – С. 61-69.

REFERENCES

1. Zozulya, I.V. (2011) “Teoriya i praktyka reformuvannya systemy orhaniv MVS Ukrayiny: administratyvno-pravovi zasady”, Thesis abstract for Doc. Sc. (Law.) 12.00.07, Dnipropetrovs’k, Ukraine; Kurinnyy, Ye.V. (2000) “Pytannya kontseptual’nykh zasad protsesu reformuvannya MVS Ukrayiny”, Visnyk Luhans’k. in-tu vnutr. sprav MVS Ukrayiny, spetsvypusk, pp. 230-232
2. Husarov, S.M. (2009) “Administratyvno-yurysdyktsiyna diyal’nist’ orhaniv vnutrishnikh sprav” Thesis abstract for Doc. Sc. (Law.) 12.00.07, Instytut zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, Kyiv, Ukraine.
3. Koliushko I. and Banchuk O. (2010) “Ponyattya administratyvnoho prymusu potrebuye gruntovnoho pereosmyslennya”, Pravo Ukrayiny, vol. 4, pp. 307-313.

4. Shyl'nyk, V.Yu. (2004) "Administratyvni yurysdyktsiyni provadzhennya ta yikh zdiysnennya orhanamy vnutrishnikh sprav", Thesis abstract for Cand. Sc. (Law.), 12.00.07, Natsional'nyy universytet vnutrishnikh sprav, Kharkiv, Ukraine.
5. Kalyuta, A.B. (2007) "Administratyvno-yurysdyktsiyna diyal'nist' mytnykh orhaniv Ukrainy", Thesis abstract for Cand. Sc. (Law.), 12.00.07, Natsional'nyy universytet vnutrishnikh sprav, Kharkiv, Ukraine; Panov, O.I. (2005) "Administratyvno-yurysdyktsiyna diyal'nist' dil'nychnoho inspektora militsiyi", Thesis abstract for Cand. Sc. (Law.), 12.00.07, Natsional'nyy universytet vnutrishnikh sprav, Kharkiv, Ukraine; Lyublin, V.D. (2004) "Administratyvno-yurysdyktsiyna diyal'nist' orhaniv derzhavnoho pozhezhnoho zakladu", Thesis abstract for Cand. Sc. (Law.), 12.00.07, Natsional'nyy universytet vnutrishnikh sprav, Kharkiv, Ukraine; Kravchenko, I.S. (2010) "Administratyvno-yurysdyktsiyna diyal'nist' orhaniv vnutrishnikh sprav u sferi zakhystu prava intelektual'noyi vlasnosti", Thesis abstract for Cand. Sc. (Law.), 12.00.07, Natsional'nyy universytet vnutrishnikh sprav, Kharkiv, Ukraine.
6. Sokol, M. (2008) "Administratyvno-yurysdyktsiyna diyal'nist' orhaniv vykonavchoyi vlady", Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo, vol. 6, pp. 95-98.
7. Kolomoyets' T.O. and Rybalko N.V. (2011) "Novyy etap v administratyvnomu reformuvanni v Ukraini 2010 roku – nahal'na potreba derzhavotvorchoho ta pravotvorchoho protsesu", Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu, vol. 2 (chastyna 1), pp. 61-69.

УДК 35.073.6

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ В СТРУКТУРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ

Рогачов Ю.М., здобувач

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (yurar@mail.ru)

У статті розглянуто питання сутності адміністративно-правових відносин у діючий період трансформації галузі адміністративного права в Україні. Визначено їх місце в структурі публічно-правових відносин, процесі публічного адміністрування податків і зборів. Визначено та розроблено пропозиції щодо подальшого впровадження в систему адміністративно-правових відносин в сфері справляння податків і зборів принципів, форм і методів публічного адміністрування.

Ключові слова: адміністративне право, адміністративно-правові відносини, публічне адміністрування податків і зборів, адміністрування, публічно-правові відносини.

Рогачев Ю.Н. АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ В СТРУКТУРЕ ПУБЛИЧНОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ НАЛОГОВ И ЗБОРОВ / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

В статье рассмотрены вопросы сущности административно-правовых отношений в действующий период трансформации отрасли административного права в Украине. Определено их место в структуре публично-правовых отношений, процессе публичного администрирования налогов и сборов. Определены и разработаны предложения по дальнейшему внедрению в систему административно-правовых отношений в сфере администрирования налогов и сборов принципов, форм и методов публичного администрирования.

Ключевые слова: административное право, административно-правовые отношения, публичное администрирование налогов и сборов, администрирование, публично-правовые отношения.

Rogachev G.N. ADMINISTRATIVE LEGAL RELATIONS IN THE STRUCTURE OF PUBLIC ADMINISTRATION OF TAXES AND FEES / Taras Shevchenko national university of Kyiv, Ukraine

The article discusses the essence of administrative-legal relations in the current transformation of the industry of administrative law in Ukraine, determined by their place in the structure of public-law relations, the process of public administration. Identified and proposals for further improvement of the role of the principles, forms and methods of public administration in the system of administrative-legal relations.

The author proposes to consider legal relations in the context of public administration, the European experience implementing its principles, forms and methods of management. Accordingly, we believe there is a good definition of administrative legal relations as relations that flow from performing administrative obligations of public administration. A characteristic feature of administrative legal relations is that of public administration acting in their ruling party that sells its executive and administrative powers. That is right on making authority (mandatory) solution.

Therefore, the relationship between administrative-legal relations with the public – we agree with the legal position administrativist scholars as to what features of public-legal relations is imperative method of regulation which is in turn immanent method of regulating administrative-legal relations. Imperative method in public law (as dispositive in private law) primary, that is common to all branches of public law.

The author concludes that, it is imperative method acquires a new legal content, in the context of the reform of administrative law. With the adoption and implementation of Ukrainian realities of European principles of public administration may be concluded that the current development of private and public law in developed democracies, due to the emergence of a qualitatively higher level of social justice, the latter in turn is a factor of more regulated by law involvement citizens in public policy. Government agencies are not the sole authority istochnykom they perform a representational function, that under and within the powers defined by law, on the other hand may require compliance with national government representatives applicable legislation. So balance is achieved between the public authority of their possible coercion, sanctions and private interests. That is the balance we believe forms the basis of civilized substantial administrative-legal relations as a major component of the public administration of taxes and fees.

In this regard, an important consolidation in the art.4 Tax Code of Ukraine principles of tax law including a significant step towards protecting the rights of the taxpayer's favor the presumption of legality of the taxpayer if the rule of law or other legal act issued under the Act, or the rules of the different laws and different legal acts ambiguous (multiple) interpretation of the rights and duties of taxpayers or supervisory bodies, so that is the ability to decide for both the taxpayer and the supervisory authority. At the same time, remain unresolved procedure and methods for implementing this principle in dealing directly with the taxpayer's tax authority which actually form the process of tax administration.

Next steps and improve scientific understanding of the nature of administrative-legal relations in the collection of taxes and duties, principles and methods of regulation is a profound development and fixation in the principles of public administration of taxes and fees. The transformation imperative method administrativno regulation-legal relations should be based primarily on the principle of legality and legally established responsibilities of public officials, transparency in the prosecution of such liability.

Key words: administrative law, administrative-legal relations, public administration of taxes and fees, administration, public-legal relations.

На сучасному етапі розвитку галузі адміністративного права, його реформування загалом, відбуваються змістовні зміни сутності та характеру адміністративно-правових відносин. Предмет галузі адміністративного права України вже розглядається як система суспільних відносин між публічною адміністрацією та об'єктами публічного управління, які виникають у сфері владно-розпорядчої діяльності, наданні адміністративних сервісних послуг з метою публічного забезпечення прав і свобод людини [1].

До питання ролі адміністративно-правових відносин у формуванні та здійсненні публічного адміністрування в різних сферах зверталися такі українські вчені, як В.Б.Авер'янов, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурка, А.С. Васильєв, І.П. Голосніченко,

Є.В. Додін, Р.А. Калюжний, В.П. Петков, С.В. Петков, С.Г. Стеценко, В.К. Шкарупа. Однак, досі залишається науково не розкритим змістовна складова адміністративно-правових відносин у структурі публічного адміністрування, публічно-правових відносин, достатньо не виявлено вплив форм, методів, принципів публічного адміністрування податків і зборів на побудову та формування нового змісту та сутності адміністративно-правових відносин у цій сфері, форм та методів їх регулювання.

На початку нашого дослідження звернемося до визначення сутності предмету адміністративного права, його змісту які набули певних наукових тенденції щодо їх розкриття на сучасному етапі розвитку України. На слушну думку В.В. Галунька, до сфери предмета галузі адміністративного права України в широкому розумінні належить: 1) широке коло суспільних відносин між суб'єктами та об'єктами публічного управління; іншими словами: завжди одним із невід'ємних учасників адміністративно-правових відносин постає суб'єкт публічного управління; 2) основною метою діяльності суб'єктів публічного управління є забезпечення прав і свобод людини та громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави; 3) провідною рисою предмета адміністративного права є його публічна природа; 4) адміністративно-правові відносини є переважно управлінськими (владно-розпорядчими); 5) до предмета адміністративного права також належить надання суб'єктами публічного управління адміністративних сервісних послуг; 6) однією зі складових предмета адміністративного права є внутрішньо-організаційна діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, у першу чергу, та її частина, що здійснюється у правовій формі; 7) невід'ємною складовою предмета адміністративного права демократичної правової держави є засоби відповідальності суб'єктів публічного управління за неправомірні дії або бездіяльність; 8) важливою рисою предмета галузі адміністративного права є можливість застосування органами виконавчої влади заходів (їх посадовими особами) державного примусу та адміністративної відповідальності [2, с. 18-19].

Отже, зміст предмету адміністративного права на сучасному етапі вже формують відносини із публічною адміністрацією, надання такими публічними адміністраціями адміністративних сервісних послуг. Чітка законодавча регуляція процесу та умов надання адміністративних сервісних послуг, законодавче визначення відповідальності суб'єктів публічного управління за неправомірні дії або бездіяльність, діючі процедури застосування такої відповідальності, розглядаються адміністративістами як основоположний фундамент побудови правовідносин у галузі адміністративного права.

У зв'язку з цим, В.Б. Авер'янов вказує на традиційну думку, що в адміністративному праві домінує імперативний метод, який тут виявляється у "чистому", класичному вигляді. Водночас, не можна не визнати: щодо громадян – застосовується загальнодозвільний принцип регулювання: "дозволено все, що прямо не заборонено законом". Цей принцип завжди вважався винятковою ознакою методу приватного права. Проте, якщо українське суспільство ставить перед собою завдання побудови демократичної, правової держави, визнає пріоритет інтересів особистості щодо інтересів держави, то адміністративному праву не обійтися без найширшого використання цього принципу в регулюванні відповідних суспільних відносин.

Отже, адміністративне право, котре нині в Україні перебуває на етапі реформування, є провідною галуззю публічного права, у якій притаманний останньому публічно-правовий (імперативний) метод, органічно поєднується з використанням суттєвих ознак і елементів диспозитивного (приватно-правового) методу регулювання суспільних відносин [3].

Враховуючи наведені погляди відомих науковців, на нашу думку, розкриття сутності адміністративно-правових відносин на сучасному етапі лежить у площині того, що ці відносини формуються в особливій сфері суспільного життя – публічному (державному

та самоврядному), саме тому, такі категорії, як публічне право, публічно-правові відносини, публічне адміністрування, виступають надбудовою по відношенню до категорій адміністративне право, адміністративно-правові відносини, адміністрування. Така надбудова в Україні вже набула та продовжує набувати, спираючись на нову наукову доктрину, приймаючи досвід розвинених держав, певного юридичного змісту, з притаманними їй принципами та методами регулювання, які покликані бути основоположними для оновлення змісту адміністративно-правових відносин, визначення нових форм та методів їх регулювання. Саме тому новітнє з'ясування сутності, змісту адміністративно-правових відносин, їх правової природи та основних рис полягає у встановленні їх взаємозв'язків і співвідношення з такими категоріями, як публічне адміністрування, публічно-правові відносини, публічне право.

Попри широке застосування поняття «публічне адміністрування», наразі єдиного підходу до визначення його сутності серед науковців не існує. На нашу думку, при визначенні категорії «публічне адміністрування» слід виходити з того, що власне «адміністрування» – це цілеспрямована сукупність дій, які забезпечують узгодженість та координацію спільних робіт з метою досягнення суспільно-важливих цілей та вирішення завдань.

Теорія адміністративного права розвинених держав виробила два підходи до визначення публічного адміністрування – у широкому та у вузькому розумінні.

Публічне адміністрування в широкому розумінні – це сукупність усіх видів діяльності усіх органів держави та органів місцевого самоврядування, тобто означає фактично всі форми реалізації державної та самоврядної влади загалом. Стаття 6 Конституції встановлює, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України [4]. Іншими словами, публічне адміністрування характеризує всю діяльність держави (у широкому розумінні) за організуючим впливом з боку спеціальних суб'єктів права на суспільні відносини.

Публічне адміністрування у вузькому розумінні – це сукупність видів діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, між якими певним чином розподілені різні види діяльності. Відтак, категорія «публічне адміністрування» у вузькому значенні відображає відносно самостійний вид діяльності державних органів та органів самоврядування, що його здійснює певна частина відповідних суб'єктів.

Отже, публічне адміністрування можливо визначити як вид соціального адміністрування, специфічної діяльності держави та органів місцевого самоврядування, що отримує вияв у функціонуванні органів та установ, які впливають на суспільні відносини з метою їх урегулювання відповідно до публічних інтересів.

Із прийняттям Податкового кодексу України, законодавства щодо структурних змін податкових органів, публічне адміністрування у сфері справляння податків і зборів набуло певного юридичного змісту. Так, запроваджено надання певного кола адміністративних послуг у цій сфері, податкових консультацій. У той же час, такі зміни поки ще мають безсистемний, штучний характер. Досі глава II Податкового кодексу України Адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів) не містить в собі загальних принципів здійснення процесу адміністрування податків і зборів як основоположного механізму побудови взаємин платника податків із податковим органом [5]. На нашу думку, визначення принципів адміністрування податків і зборів є першим важливим кроком, який буде направлений на побудову цивілізованих правовідносин у цій сфері. Орієнтиром в цьому напрямку можуть виступати напрацювання до проекту Концепції реформування публічної адміністрації в Україні, відповідно до якої, для досягнення європейських стандартів належного урядування

організація та діяльність органів публічної адміністрації в Україні мають будуватися за такими принципами:

- верховенства права як пріоритету прав та свобод людини і громадянина, гуманізму та справедливості в діяльності публічної адміністрації;
- законності як діяльності публічної адміністрації на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;
- відкритості як оприлюднення та доступності для громадян інформації про діяльність та рішення публічної адміністрації, а також надання цієї інформації на вимогу громадян;
- неупередженості як обов'язку публічної адміністрації та її посадових осіб безсторонньо ставитися до всіх учасників правовідносин, заявляти про конфлікт інтересів, у разі його наявності, та вживати заходів для його подолання;
- пропорційності як вимоги щодо обмеження рішень публічної адміністрації метою, якої необхідно досягти, умовами її досягнення, а також обов'язку публічної адміністрації зважати на негативні наслідки своїх рішень, дій та бездіяльності;
- ефективності як обов'язку публічної адміністрації забезпечувати досягнення необхідних результатів у вирішенні покладених на неї завдань при оптимальному використанні наявних ресурсів;
- підконтрольності як обов'язкового внутрішнього та зовнішнього контролю за діяльністю публічної адміністрації, у тому числі судового;
- відповідальності як обов'язку публічної адміністрації нести юридичну відповідальність за прийняті рішення, дії та бездіяльність [6].

Усі наведені принципи в тій чи іншій формі вже знайшли своє місце у новій доктрині адміністративного права, яка вже має значний вплив на розуміння та наукове осмислення ролі цієї галузі права, як фундаментальної, загально формуючої галузі публічного права, змісту та характеру регулювання адміністративно-правових відносин. Звернемося до визначення змісту поняття «адміністративно-правові відносини».

Ю.П. Битяк, В.В. Богуцький, В.М. Гаращук визначають адміністративно-правові відносини як суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких виступають носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [7, с. 40].

Кісіль З.Р. розглядає адміністративно-правові відносини як врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які складаються у сфері державного управління [8].

В.Б. Авер'янов зазначає, що доля категорії адміністративно-правові відносини складна. З одного боку, вона потрапила в залежність від колишніх ідеологічних уявлень про суспільні відносини. Згідно з ними, адміністративно-правові відносини мали розглядатися: а) виключно з позицій поділу суспільних відносин на матеріальні й надбудовні, або первинні та вторинні; б) як частка суспільних відносин. З іншого боку, згадана категорія потрапила в залежність від традиційних поглядів на адміністративне право як засіб безперечного впливу держави на суспільні процеси і застосування у відносинах «держава – громадянин» адміністративно-примусових заходів. Неприйняття інших наукових поглядів ускладнило теоретичне осмислення сутності адміністративно-правових відносин, зробило поняття останніх абстрактно-схоластичним, безпідставно відокремило від проголошених прав людини.

Конституція України закріпила принципово нову роль держави у відносинах з людиною. Відтепер держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а її головним обов'язком є захист і забезпечення реалізації прав і свобод людини. Отже, зроблено перехід до нової ідеології державної, у тому числі виконавчої, влади, і ця ідеологія – служіння держави інтересам людини.

У зв'язку з цим, важливим чинником впровадження нової ідеології, здійснення реформи державного управління, утвердження концептуально нової доктрини адміністративного права є перебудова за новими принципами теоретичної моделі адміністративно-правових відносин. Це повинні бути переважно публічно-сервісні відносини, тобто відносини, у межах яких і завдяки яким держава обслуговує правомірні потреби й інтереси приватних осіб [9].

Тому адміністративно-правові відносини слід розглядати в контексті процесу публічного адміністрування, європейського досвіду запровадження його принципів, форм та методів регулювання. Виходячі з цього, на нашу думку, вдалим є визначення адміністративно-правових відносин, як відносин, які виникають з приводу виконання адміністративних зобов'язань публічною адміністрацією. Характерною ознакою адміністративно-правових відносин є те, що органи публічної адміністрації виступають у них владною стороною, яка реалізує свої виконавчо-розпорядчі повноваження. Тобто має право на прийняття владного (обов'язкового) рішення [10].

Тому в питанні співвідношення адміністративно-правових відносин із публічно-правовими ми погоджуємося з позицією науковців адміністративістів відносно того, що характеристикою публічно-правових відносин є імперативний метод правового регулювання, який є, у свою чергу, іманентним методом регулювання адміністративно-правових відносин. Імперативний метод у публічному праві (як і диспозитивний у приватному праві) первинний, тобто властивий усім галузям публічного права [11].

Між тим, саме імперативний метод набуває нового юридичного змісту в контексті реформування галузі адміністративного права. З прийняттям та втіленням в українській реальності європейських принципів публічного адміністрування можливо зробити висновок про те, що сучасний розвиток інститутів приватного та публічного права в розвинених демократіях обумовлений становленням якісно вищого рівня громадської правосвідомості, остання в свою чергу виступає чинником розвитку більш регламентованої на законодавчому рівні участі громадян у формуванні державної політики. Державні органи вже не виступають єдиним джерелом влади, вони більш виконують представницькі функції, тобто в рамках та в межах повноважень, які визначені законами, з іншого боку, громадянин має право вимагати дотримання представниками державних органів норм діючого законодавства. Так досягається баланс між владними повноваженнями з їх можливим застосуванням примусу, санкцій та приватними інтересами. Саме такий баланс, на нашу думку, формує змістовну основу цивілізованих адміністративно-правових відносин, як основну складову публічного адміністрування податків і зборів.

У зв'язку з цим, є важливим закріплення у ст.4 Податкового кодексу України принципів побудови податкового законодавства, серед яких значним кроком до захисту прав платника податків виступає принцип презумпції правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу. У той же час, залишаються неврегульованими порядок та методи реалізації такого принципу безпосередньо у

відносинах платника податків із податковим органом, які власне і формують процес адміністрування податків.

Подальшими кроками вдосконалення та наукового осмислення сутності адміністративно-правових відносин у сфері справляння податків і зборів, принципів та методів їх регулювання полягає в більш глибокій розробці та закріпленні на законодавчому рівні принципів публічного адміністрування податків і зборів. Трансформація імперативного методу регулювання адміністративно-правових відносин повинна будуватися, у першу чергу, на принципі законності та законодавчо встановленої відповідальності посадових осіб державних органів, прозорості процесу притягнення до такої відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 15.05.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Податковий кодекс України від 08.06.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Реформа публічної адміністрації в Україні: Проекти концепції та законів / упоряд.: І. Коліушко, В. Тимошук. – К.: Конус-Ю, 2005. – 192 с.
4. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
5. Галуцько В.В. Адміністративне право України: навч. посіб.: [у 2-х томах] / [Галуцько В. В., Олефір В. І., Пихтін М.П. та ін.]; за заг. ред. В.В. Галуцька. – Херсон: ХМТ, 2011. – Т. 1: Загальне адміністративне право. – 2011. – 320 с.
6. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України: підручн. [Електронний ресурс] / В.Б. Авер'янов. – К.: Юридична думка, 2004. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/2590/15/>
7. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник [для юридичних вузів і фак.] / Ю.П. Битяк, В.В. Богуцький, В.М. Гаращук та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. – Х.: Право, 2000. – 520 с.
8. Кісіль З.Р. Адміністративне право: навч. посіб. [Електронний ресурс] / З.Р. Кісіль. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1584072045125/pravo/administrativne_pravo
9. Коваленко В.В. Курс адміністративного права: підручник [Електронний ресурс] / В.В. Коваленко. – Режим доступу: pidruchniki.ws/1896080148173/pravo/
10. Ігонін Р.В. Управлінські відносини як складова предмета адміністративного права [Електронний ресурс] / Р.В. Ігонін // Альманах права. – 2010. – № 4. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/>

REFERENCES

1. The Constitution of Ukraine on 15.05.2014 [Electronic resource]. – Access of mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Revenue Code of Ukraine on 08.06.2014 [Electronic resource]. – Access of mode: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Reform of public administration in Ukraine: Projects concepts and laws / compilation: I. Koliushko, V. Tymoschuk. – K.: Konus-Yu, 2005. – 192 p.
4. Wikipedia – the free encyclopedia [Electronic resource]. – Access of mode: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

5. Halunko V.V. Administrative Law of Ukraine : teach. Guidances : in 2 volumes / Halunko V.V. Olefir V.I., Pyhtin M.P. – Kherson : HMT, 2011. – Vol 1 : General Administrative Law. – 2011. – 320 p.
6. Aver'yanov V.B. Administrative Law of Ukraine : textbooks [Electronic resource] / V.B. Aver'yanov. – K. : Legal Opinion, 2004. – Access of mode : <http://textbooks.net.ua/content/view/2590/15/>
7. Bytyak J.B. Administrative Law of Ukraine : textbooks [for law schools and factors] / Bytyak J.B., Bogucki V.V., V.M. Garashchuk. – X. : Right, 2000. – 520 s.
8. Kisil Z.R. Administrative law : teach. guidances [Electronic resource] / Z.R. Kisil. – Access of mode : http://pidruchniki.ws/1584072045125/pravo/administrativne_pravo
9. Kovalenko V.V. Course of administrative law : textbooks [Electronic resource] / V.V. Kovalenko. – Access of mode : pidruchniki.ws/1896080148173/pravo/kurs_administrativnogo_prava_ukrayini_-_kovalenko_vv
10. Igonin R. management relations as part of the subject of administrative law [Electronic resource] / R. Igonin // right Almanac. – 2010 – № 4. – Access of mode : [http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34257/07%D0%86gon%D1%96n.pdf? Sequence = 1](http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34257/07%D0%86gon%D1%96n.pdf?Sequence=1)

РОЗДІЛ V. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.54 (477)

SOME ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF THE INTERNATIONAL LEGAL OBLIGATIONS OF UKRAINE ON COUNTERING SEXUAL EXPLOITATION AND PEDOPHILIA

Chmut S.V., candidate of law

Zaporizhzhya national university

Mezhdunarodno-pravovye acts, directed on counteraction sexual exploitation and deprivation of children, are analysed in the article, and also the problems of implementacii of their requirements are probed in the legislation of Ukraine, grounded suggestion about bringing of the proper changes in disposition 155 of the Criminal Code to reveal the contents of socially dangerous acts that indicated in the title as "sexual intercourse".

Key words: sexual exploitation, corruption of minors, the perpetrator, the objective of the offense, sexual intercourse, international legal obligations.

Чмут С.В. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ УКРАИНЫ ОТНОСИТЕЛЬНО ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ СЕКСУАЛЬНОЙ ЭКСПЛУАТАЦИИ И РАЗВРАЩЕНИЮ ДЕТЕЙ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье анализируются международно-правовые акты, направленные на противодействие сексуальной эксплуатации и развращению детей, а также исследуются проблемы имплементации их требований в законодательство Украины, обосновываются предложения о внесении соответствующих изменений в диспозицию ст.155 УК Украины.

Ключевые слова: сексуальная эксплуатация, развращение несовершеннолетних, субъект преступления, объективная сторона преступления, половые сношения, международно-правовые обязательства.

Чмут С.В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНІЙ ЕКСПЛУАТАЦІЇ І РОЗБЕЩЕННЮ ДІТЕЙ / Запорізький національний університет, Україна

Міжнародно-правові зобов'язання України спрямовані на всебічний та ефективний захист усього комплексу прав і свобод неповнолітніх. Першим міжнародним документом, який проголосив загальновізнаний принцип «Людство повинно дати дітям все найкраще із того, що в нього є», була Женевська Декларація «Про права дітей» 1923 р. У 1948 р. з'явилася так звана «Карта прав дітей», яка є базовим документом в історичному процесі формування міжнародно-правових стандартів прав і свобод дитини, оскільки всі наступні документи лише розвивають і конкретизують її основні положення. Також базовими міжнародно-правовими документами, що стоять на захисті прав дитини, є Загальна декларація прав людини 1948 р. і Декларація прав дитини 1959 р.

У Конвенції ООН від 20 листопада 1989 р. «Про права дитини», ратифікованій Верховною Радою Української РСР 27 лютого 1991 р., ще раз підкреслюється право дитини на пріоритетну правову охорону порівняно із дорослими.

Міжнародна спільнота особливо занепокоєна інтенсивним зростанням останнім часом сексуальної експлуатації дітей, дитячої порнографії, комерціалізації дитячої проституції тощо. На протидію цьому ганебному явищу спрямована ціла низка міжнародних конвенцій Організації об'єднаних націй (ООН) та Ради Європи (РЄ). У числі таких документів, насамперед, слід зазначити Конвенцію про права дитини з Факультативним протоколом № 1, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. (резолюція № 44/25).

На конференції міністрів юстиції країн – членів Ради Європи 25 жовтня 2007 р. затверджена Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, яка була ратифікована Верховною Радою України Законом України від 20 червня 2012 року № 4988-VI. Вказана Конвенція передбачила комплекс правових та інших заходів, впровадження яких у кримінальне законодавство України гармонізує протидію сексуальній експлуатації та сексуальному розбещенню дітей на національному та міжнародному рівнях. Першим кроком у зазначеному напрямку став Закон України від 25 вересня 2008 р. № 600-VI «Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх».

Однак такі заходи є неповними. Актуальними лишаються три питання, пов'язані із відповідальністю за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості. По-перше, слід, нарешті, визначити вік особи, до досягнення якого заборонено залучення дітей до діяльності сексуального характеру. По-друге, назріла необхідність чітко визнати, що малолітні діти не можуть давати згоду на «добровільні», «ненасильницькі» статеві зносини із собою. По-третє, було б доречним у диспозиції частини першої ст.155 КК розкрити зміст суспільно-небезпечних діянь, що позначені у назві статті як «статеві зносини».

Ключові слова: сексуальна експлуатація, розбещення неповнолітніх, суб'єкт злочину, об'єктивна сторона злочину, статеві стосунки, міжнародно-правові зобов'язання.

International legal obligations of Ukraine aimed at the full and effective protection of the whole complex of rights and freedoms of minors. They are of great importance for the development of the national system of criminal law. The first international document that declared common principle that "Humanity must give children the best of what it has", was the Geneva "Declaration of the Rights of the Child" 1923 [1, p. 6]. It draws attention that children are not able to exercise their rights independently, and that is why the special attention is needed from the side of society to this category of population. The Declaration proclaims the appeal to all humanity, public organizations, local authorities and national governments to identify and provide special rights of children by legislative and other means. Despite the declarative character of this document, for the first time in the history of humanity the right of children to assistance, education and protection, regardless of nationality, citizenship and religion was proclaimed [2, p. 155]. Before the introduction of the so-called "Map of children's rights" in 1948, this international legal instrument for 25 years guarded the rights of minors. Map of children's rights is a basic document in the historical process of the formation of international legal standards for the rights and freedoms of the child, as all subsequent documents only develop and concretize its main provisions. It is impossible not to remember as basic international legal documents, standing on the protection of the rights of the child, the Universal Declaration of Human Rights 1948 and the Declaration of the Rights of the Child, 1959. In the General Declaration of Human Rights is stated that motherhood and childhood are entitled to special care and assistance (item 2 of article 25). In the Declaration of the Rights of the Child, one of the co-authors of which was Ukraine, it is emphasized that "the child, by reason of his physical and mental immaturity, needs special safeguards and care, including appropriate legal protection, before as well as after birth" [3].

In the UN Convention of 20 November 1989 "of the Rights of the Child", ratified by Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR on February 27, 1991, is stressed again the right of the child on priority legal protection in comparison with adults. In article 19 of the Convention stipulates: "Countries-participants shall take all appropriate legislative, administrative, social and educational measures to protect the child from all forms of physical and psychological violence, insults or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation, including sexual abuse, by parents, legal guardians or any other person caring for the child. Such protective measures should, if necessary, include effective procedures for the development of social programs to provide necessary support for the child and persons who are cared for, as well as the implementation of other forms of prevention, reveal, message, transfer for consideration, investigation, treatment and follow-up in cases of abuse against child mentioned above, as well as, if necessary, for initiation of court proceedings" [4, p. 7].

The international community is especially concerned about the intensive growth of recent sexual exploitation of children, child pornography, commercialization child prostitution, etc. A number of international conventions of the United Nations (UN) and the Council of Europe (COE) is directed in contrast to this shameful phenomenon. In the number of such documents, first of all, it should be noted Convention of Rights of the Child with Optional protocol № 1, accepted by General Assembly of the UNO on November, 20 in 1989 (resolution № 44/25). In article 34 of this Convention the duties of states-participants to protect children from all forms of sexual exploitation and sexual deprivation are determined. With this end in view they, directly, on national, bilateral and multilateral levels accept all necessary measures for prevention: a) predisposing or compulsion of the child to any illegal sexual activity; b) the use for exploitation of children in a prostitution or other illegal sexual practice; c) the use for exploitation of children in pornography and pornographic materials [5].

On the conference of ministers of justice of countries – the members of the Council of Europe on October, 25 in 2007 confirmed the Convention about protecting of children from sexual exploitation and sexual deprivation, that was ratified by Verkhovna Rada of Ukraine by Law of Ukraine from June, 20, 2012 № 4988 - VI [6].

It is marked in the preamble of Convention, that every child has a right on such measures of defence, that is required in accordance with her status of minor from the side of her family, the society and the state. Countries - participants mark that sexual exploitation of children, in particular, child's pornography, and prostitution and all other forms of sexual deprivation of children, including acts, that is accomplished abroad, are destructive for child's health and psychosocial development, sexual exploitation and sexual deprivation of children gained anxious sizes on national and international levels, in particular, having regard to the growing use as by children so by the criminals of information and of communication technologies, and that warning and fight against it requires international cooperation, consider, that welfare and the best interest of children are fundamental values for all states - participants and should be supported without any discrimination.

For the first time the row of clear requirements to the national criminal legislation, that is represented in Division of IV the "Material criminal right", is entered in International legal practice of counteraction to sexual exploitation and sexual deprivation of minors in Convention. In particular, a country - participant is obligated to accept necessary legislative or other measures for criminalization of: 1) sexual deprivation: a) bringing into activity of sexual character of child that according to corresponding positions of national right did not attain entering age into sexual relations; b) bringing into activity of sexual character of a child, when the use comes true with violence, compulsion or threats; or deprivation comes true with the conscious use of trust, authority or influence on a child, and also in a family, or violence comes true in an especially vulnerable for a child situation, in particular through the use of mental or physical insolvency, or dependent position (article 18); 2) child's prostitution: a) recruiting of children for prostituting or motive of child to participating in a prostitution; b) forcing of a child to the prostitution or receipt of income from it or by another character the use of a child with that aim; c) of other actions that resulted in child's prostitution. "Child's prostitution" is the fact of the use of child understands for activity of sexual character, when money or other form of reward or indemnification is given or promised as payment, regardless of or this pay, promise or reward, is given to the child or third person (article 19); 3) child's pornography: a) production of child's pornography; b) suggestion or actions that do accessible child's pornography; c) distribution or transferrableness of child's pornography; d) acquisition of child's pornography for own necessities or for other person; e) possessing child's pornography; f) conscious access to child's pornography by means of information or of communication technologies. Any materials, that by sight represent the child brought over to the real or designed obviously sexual behavior, or any image of child's genital organs, understand under "child's

pornography", foremost with a sexual aim (article 20); 4) participating of a child in pornographic presentations: a) recruiting of children for participating in pornographic presentations or motive of a child to participating in such presentations; b) forcing of a child to participating in pornographic presentations or receipt of benefit from it or by another character the use of child with that aim; c) conscious visit of pornographic presentations of children (article 21); 5) depravation of children : intentional motive of child, that did not attain the age envisaged by a national legislation, to the supervision, even not taking participation, sexual depravation or sexual activity for the sake of sexual necessities (article 22) etc. In our view, requirements of Convention, which are contained in article 18, are reasonable and consist in determination of age, to that it is forbidden bringing in of children to activity of sexual character (item 2 of article 18) and pointing, that positions of Convention are not sent to the settlement of sexual relations by approbation between minors (item 3 of article 18). Original is pointing in relation to punishability of certain Convention offences. So, in item 1 of article 27 in relation to physical persons is envisaged providing of punishment effective, proportional and convincing approvals in accordance with the degree of weight of offence. These approvals must include punishment as imprisonment, and as a result is an extradition.

As we see, Convention of October, 25 in 2007 "About protecting of children from sexual exploitation and sexual depravation" envisaged the integral complex of legal and other measures introduction of that in the criminal legislation of Ukraine harmonizes counteraction to sexual exploitation and sexual depravation of children on national and international levels. The first step in the marked direction became Law of Ukraine of September, 25 in 2008 № 600-VI "About making alteration to the articles 155 and 156 the Criminal code of Ukraine in relation to responsibility for depravation of minors". First of all, almost twice criminal responsibility increases a law for sexual relations with a person that did not come to sexual maturity. If before for feasance of sexual relations with a person that did not come to sexual maturity, punishment as limitation of will within three years or imprisonment and the same term threatened, then now it is punished by the limit of will within five years or imprisonment on the same term. In item 2 of article 155 of Criminal code instead of imprisonment on a term from three to five years, punishment is envisaged imprisonment on a term from five to eight years with privation of right to hold certain positions or carry on certain activity within three years or without it. The circle of the special subjects of this crime is in addition, extended in item 2, if "the same actions are perfect a father, mother, stepfather, stepmother, guardian or trustee, person on that duties are fixed in relation to education suffering or caring about him" [8].

But such measures in relation to harmonization of national criminal legislation in part of counteraction to sexual exploitation and sexual depravation of children and teenagers are incomplete. In our view, Ukraine's associating to Convention of October, 25 in 2007 actualized at least three questions, related to responsibility for sexual relations with a person that did not come to sexual maturity. Firstly, it should finally define the age of person, to the achievement of that bringing in of children to activity of sexual character is forbidden. Ukraine remained the almost single state on European legal space, that until now did not give up a concept "person, that did not come to sexual maturity". It is impossible to say, that attempts to substitute this concept by a concrete age-old criterion were not done. Twice in 2006 and 2008 in VRU bills were registered where people's deputies V.N. Olyiko and V.V. Shevchuk suggested to bring changes in article 155 of Criminal code, exactly in the name and disposition of item 1 of this article and replace words "that did not come to sexual maturity", to words "that did not attain 16-years-old age" [9; 10]. The marked suggestions were thrown out, as such, that to accept beside the purpose, as they do not do a penal law more perfect. In our view, under suggestions in relation to replacement of term "person, that did not come to sexual maturity", to words "person that did not attain 16-years-old age" enough sound arguments were not given.

Secondly, coming to a head necessity clearly to admit that very young children can not give a consent to "voluntarily", "non-violent" sexual relations with a person. Such consent is actual and legal fiction, that the adult perverting, pedophiles is covered, avoiding more heavy responsibility for raping or violent satisfaction of sexual passion an unnatural method with very young persons (item 4 of article 152 and item 4 of article 153 of Criminal code). Sound are positions of CC of Denmark, Bulgaria, Georgia, Spain, Japan and other countries in that specified specially, that sexual relations with persons, that did not attain certain age, in all without an exception cases confess raping [11, p. 687]. Clear that very young child in force of features of physical и of psychical development, absence of experience and knowledge not can give consent to any legitimate, but the anymore illegal acts in relation to itself, without the corresponding consent of the parents. In accordance with the Domestic Relations code of Ukraine duties in relation to education and development of child are fully fixed on parents. According to article 150 of Domestic Relations code they are obliged to bring up a child in the spirit of respect to the rights and freedoms of other people, love to the family and family, to the people, the Motherland, to care of health of child, her physical, spiritual and moral development, to provide a receipt the child of complete universal middle education, to prepare her to independent life. Parents are obliged to respect a child. Any types of exploitation of the child by parents are forbidden. Physical punishments of child are forbidden for parents, and also application by them other types of punishments, that humiliate human dignity of child. Seems, that at modern development of child's physiology, psychology, pedagogics, sexology etc, a very young child under age 11 can not confess a victim from a crime, envisaged by article 155 CC, but a person that accomplishes with her sexual intercourses or satisfies sexual passion unnatural a method must be responsible for the feasancess of more grave crimes, that is raping of juvenile (item 4 of article 152 CC) or violent satisfaction of sexual passion in unnatural method (item 4 of article 153 CC) [12].

Thirdly, would be appropriate in disposition of item 1 of article 155 CC to expose maintenance of publicly-dangerous acts, that mark in the name articles as "sexual relations". Because, word-combination "sexual relations" is used in disposition of item 1 of article 152 CC of "Raping". However, at raping sexual relations become possible with application of physical violence, threat of his application or with the use of the helpless state of suffering person. Native CC does not use these terms in disposition of item 1 of article 155 CC. But does it mean, that any sexual relations with a person that did not come to sexual maturity, without application of physical violence, threat of his application, without the use of the helpless state of suffering person and exceptionally after the voluntarily consent of person form the objective side of the investigated crime? [13, p. 285]. That these states are unequivallent testifies the use of deception for entering into sexual connection. As specified already, some CCs actually had joined the first position and marked that this crime took place in default of signs of raping or satisfaction of sexual passion an unnatural method. Other CCs, not using the marked negative sign, go on the way of list of publicly-dangerous voluntarily sexual relations with a very young person: carnal knowledge, buggery, lesbianism or other sexual contacts in an unnatural form. It seems to us that descriptive disposition is more successful. It is clear and adequately perceived both at the level of professional and at the level of domestic sense of justice. In relation to the concrete "typical model" of disposition, then will mark now, that she must unite identical after a public danger and distribution criminal acts that trench upon sexual inviolability of very young person, namely: that satisfy sexual passion in a natural or unnatural method.

Summarizing, it should be noted that, unfortunately, now native criminal legislation is not yet in a complete measure harmonized in accordance with the international legal obligations of Ukraine on questions counteraction to sexual exploitation of children and teenagers. Harmonization of national criminal legislation to the international standards of guard of rights

and freedoms of children is basic direction of perfection of norms of law of responsibility for sexual relations with a person that did not come to sexual maturity.

REFERENCES

1. Volinets, L.S. (2005), "Zahust prav ditiny cherez prizmu realizatsyy Konvensii OON", *A protection of rights of a child through the prism of realization of Convention of the UNO Restoration justice in Ukraine*, vol.3, pp. 6 - 9.
2. Chmut S.V. (2009) "Evropeyska konvensiya z protidii seksualnoyi ekspluatatsii ditey ta vidpovidalnist' za statevi znisini z osoboyu yaka ne dsiagla statevoyi zrilosti", *European convention of counteraction of sexual exploitation of children and responsibility for carnal knowledge with a person that did not come to sexual maturity*, the Legal state: History, contemporaneity and forming prospects in Ukraine: Proceedings of All-Ukrainian scientific-practical conference (Zaporizhzhya, April, 24, 2009), Zaporizhzhya, Legal inst. of DSUIA (Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs), part 2, pp. 155 - 159.
3. Declaration of the Rights of the Child 1959, Informative web site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>.
4. Volinets L.S. (2005) "Zahist prav ditini cherez prizmu realizatsii Konvensii OON" *A protection of rights of a child through the prism of realization of Convention of the UNO*, A restoration justice in Ukraine, vol.3, pp. 6-9.
5. Convention of the UNO About rights of a child dated November, 20, 1989: accepted by resolution of General Assembly № 44/25 with Optional protocols № 1 and № 2, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
6. About ratification of Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse: Law of Ukraine dated June, 20, 2012 № 4988-VI, Lists of Verkhovna Rada of Ukraine (2013), vol. 19-20, art.131.
7. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse dated October, 25, 2007, [Electronic resource], Official internet-portal of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>.
8. About making alteration to the articles 155 and 156 the Criminal code of Ukraine in relation to responsibility for depravation of minors: Law of Ukraine dated Septembre, 25, 2008 № 600 – VI, of List of Verkhovna Rada of Ukraine (2001), № 25 – 26, article 131.
9. About making alteration in the Criminal code of Ukraine (in relation to responsibility for carnal knowledge with a person that did not attain 16-years-old age)", (register. №8750 dated July, 20, 2006), [Electronic resource], Informative web site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <http://gska2.rada.gov.ua/pls/zwebprjc342id=&pf3511/>.
10. About making alteration in the Criminal code of Ukraine (in relation to responsibility for carnal knowledge with a person that did not attain 16-years-old age)", (register. №2153 dated March, 3, 2008), [Electronic resource], Informative web site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/clients/vs.nst/81b/cia599140111fc/>.
11. Havronuk M.I. (2006), *Kriminalne zakonodavstvo Ukraini ta inshih derzhav kontinentalnoyi Yevropi: porivnyalniy analiz, problem harmonizatsii* [Criminal legislation of Ukraine and other states of continental Europe : comparative analysis, problems of harmonization], monograph, legal Adviser, Kyiv, Ukraine.

12. Domestic code of Ukraine : Law of Ukraine dated January,10,2002 № 2947 – III, List of Verkhovna Rada (2002), № 21 – 22, article 135.
13. Chmut S.V. (2006) “Zlochinni dii pri stateviih znisinah z osoboyu yaka ne dosyagla statevoyi zrilisti”, *Criminal acts at carnal knowledge with a person that did not come to sexual maturity*, Criminal-legal politics of the state : theoretical and practical aspects of problem : Proceedings of International scientific conference, Donetsk, dated November, 17–18, 2006, Donetsk Law Institute of Internal Affairs of Ukraine, pp. 282-287.

УДК 351.749: 343.451 (100)

TOPICAL ISSUES OF THE ESTABLISHMENT AND FUNCTIONING OF SPECIAL STATE ORGANIZATIONS TO FIGHT AGAINST THE INTERNET FRAUD IN DIFFERENT COUNTRIES OF THE WORLD

Sabdash V.P., candidate of law, associate professor

Zaporizhzhya national university (sabvp@mail.ru)

The article deals with topical issues of combating online fraud by analyzing the activity of the state special organizations of such leading countries of the world as the USA, Great Britain, Russia, France, Germany and some other countries, that have gained an extensive experience in the establishment and functioning of such departments and organizations which can be used for creating similar services in other countries.

Key words: Internet fraud, fight, prevention, special department, special organization, investigation, crime, cybercrime, information technology.

Сабадаш В.П. АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОЗДАНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СПЕЦИАЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ПО БОРЬБЕ С ИНТЕРНЕТ-МОШЕННИЧЕСТВОМ В РАЗЛИЧНЫХ ГОСУДАРСТВАХ МИРА / Запорожский национальный университет, Украина

В статье рассматриваются актуальные вопросы противодействия интернет-мошенничеству путем анализа деятельности государственных специальных организаций таких ведущих стран мира, как США, Великобритания, Российская Федерация, Франция, Германия и некоторых других стран, в которых накоплен огромный опыт по созданию и функционированию таких подразделений и организаций, который можно использовать при создании аналогичных служб в других странах мира.

Ключевые слова: интернет-мошенничество, борьба, противодействие, специальные подразделения, специальные организации, расследование, преступление, киберпреступность, информационные технологии.

Сабадаш В.П. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПО БОРОТБІ З ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВОМ У РІЗНИХ ДЕРЖАВАХ СВІТУ / Запорізький національний університет, Україна

У статті розглядаються актуальні питання протидії інтернет-шахрайству шляхом аналізу діяльності державних спеціальних організацій таких провідних держав світу, як США, Великобританія, Російська Федерація, Франція, Німеччина та деяких інших держав, у яких накопичено великий досвід щодо створення та функціонування таких підрозділів та організацій.

Однією з особливостей створення таких державних спеціальних організацій є те, що вони створюються державами у складі центральних органів влади: Міністерств, відомств, Служб безпеки тощо. Так, у Російській Федерації – це Бюро спеціальних технічних заходів МВС Росії, до структури якого увійшло Управління «К».

У Великобританії питаннями боротьби зі злочинами у сфері високих технологій до останнього часу займалося Національне Агентство по боротьбі з організованою

злочинністю (SOCA). На сьогоднішній день SOCA (як аналог ФБР США) є самостійним (організаційно незалежним) міжвідомчим державним правоохоронним органом уряду Об'єднаного Королівства, що формально віднесений до Міністерства внутрішніх справ, який здійснює свою діяльність у межах усього Об'єднаного Королівства та співпрацює (через його мережу міжнародних представництв) з багатьма зарубіжними правоохоронними органами та спецслужбами. З 1 жовтня 2013 року функції SOCA в частині боротьби із комп'ютерною злочинністю передані Національному підрозділу протистояння кіберзлочинам Національного агентства по боротьбі зі злочинністю.

Важлива роль у протидії шахрайству Великобританії відводиться також спеціальному управлінню Королівської прокурорської служби, а саме – Центральній групі з протидії шахрайству, спеціалісти якої фокусують свої зусилля на підтриманні обвинувачення у справах про великі й складні шахрайства.

Найбільш розгалужена система державних спеціальних організацій щодо протидії інтернет-шахрайству існує у Сполучених Штатах Америки, де питаннями боротьби зі злочинами у сфері високих технологій займаються декілька спеціальних державних організацій. По-перше, це Федеральне бюро розслідування (FBI), у складі якого у 1996 році створено Кіберпідрозділ (Cyber Division FBI). Крім того, у складі Міністерства фінансів США діє Секретна служба США (US Secret Service), яка проводить розслідування фінансових злочинів за декількома напрямками фінансової направленості.

Розглянуто також особливості функціонування державних спеціальних організацій в інших державах світу, таких, як Франція, Німеччина, Канада, Індія.

Досвід створення таких організацій безперечно можна використовувати при створенні аналогічних служб в інших державах світу.

Ключові слова: інтернет-шахрайство, боротьба, протидія, спеціальні підрозділи, спеціальні організації, розслідування, злочин, кіберзлочинність, інформаційні технології.

Today a variety of high-tech devices are used in everyday life – plastic cards, mobile phones, tablets and computers. New models, programs and services are being developed. All these things make our lives better, but they require certain skills and knowledge. Modern society has become more technologically dependent.

However, along with development of high technologies, new types of fraud aimed at appropriation of citizens' funds are coming into existence. This, in its turn, sets tasks of combating such fraud actions by the society and law-enforcement bodies. In particular it concerns the global Internet, which knows no borders and allows fraudsters to carry out their criminal plans at a distance. Even a new term "online fraud" has come into use.

So, the purpose of this article is to research the issues of establishment and functioning of special units combating the Internet fraud in different countries of the world with the aim of borrowing the accumulated experience of law-enforcement and non-governmental organizations' activities.

Having studied the scientific issues of the problem of combating the Internet fraud by the establishment of special units to fight against such criminal actions we have come to a conclusion that no special research of these issues has been made at present stage. However, it should be noted that some aspects of fighting against computer crimes have been considered by D.S. Azarov, J.G. Baturin, P.D. Bilenchuk, M.S. Vertuzhaev, V.B. Vekhov, A.G. Volevodz, V.O. Golubev, M.D. Dechtiarenko, E.I. Panfilova, O.G. Popov, N.A. Selivanov and some others.

It should be noted that today some special state organizations, responsible for fighting against crime in the field of high technologies, including different aspects of combating online fraud, have been established.

These types of organizations are traditionally regarded as organizations and units created by the states and included into central bodies of power: Ministries, Departments, Security Service bodies, etc.

For example, in the Russian Federation it is the Bureau of Special Technical Measures of the Ministry of Home Affairs of Russia, which includes the "K" department.

Nowadays the activity of this unit is aimed at suppression of different illegal actions. First of all it concerns crimes in the field of information technologies – such as fighting against crimes in the sphere of computer information, prevention of unlawful actions in the information and telecommunication networks, including the Internet, fighting against international crimes in the sphere of information technologies. One of the directions of the "K" department of the Bureau of Special Technical Measures of the Ministry of Home Affairs of Russia is fraud preventing measures in using electronic payment systems [1].

In the USA some special governmental organizations deal with the issues of fighting against crimes in the field of high technologies.

First of all, it is the Federal Bureau of Investigation (FBI), which included the Cyber Division created in 1996. This unit operates possessing rights of a separate body in the structure of the FBI and has four divisions, one of which deals with fighting against any kinds of fraud [2, p. 115].

In addition, the U.S. Treasury Department includes the U.S. Secret Service that investigates financial crimes in three directions:

- Crimes against the financial system (crimes against financial institutions (bank fraud), fraud with the use of electronic means of access (credit cards), money laundering);
- Crimes with the use of electronic equipment (computer fraud, fraud against telephone companies);
- Fraud against governmental financial programs (the U.S. Treasury bonds, manipulations with electronic funds transfer, other schemes) [2, p. 116].

In 2001 on the initiative of the Association of Chief Police Officers (ACPO) the National High-Tech Crime Unit (NHTCU) of the United Kingdom, Switzerland and Northern Ireland was created in the UK.

NHTCU dealt with investigating of such Internet crimes as hackings, viruses spreading, online fraud and other crimes in the sphere of high technologies connected with the use of computers and telecommunication equipment [3].

On April 1, 2006 governed by the Law "On Serious Organized Crime and Police", 2005, the National Agency for combating organized crime (Serious Organised Crime Agency – SOCA) was created having transferred the functions of departments and offices of several law enforcement agencies of the UK: of the National Crime Squad (NCS), of the National Hi-Tech Crime Unit (NHTCU), of the National Criminal Intelligence Service, of the department that deals with detection and investigation of crimes in the field of illegal use of drugs (HM Revenue & Customs – HMRC). In 2008 the Assets Recovery Agency joined the Serious Organised Crime Agency. At the same time the Serious Fraud Office remains a separate unit.

Today SOCA (similar to the Federal Bureau of Investigation of the USA) is a separate (independent organization) interdepartmental state law-enforcement agency of the UK Government, formally belonging to the Ministry of Home Affairs. It carries out its activity on the territory of the United Kingdom and cooperates (through the net of international offices) with many foreign law-enforcement and intelligence agencies [4].

It should be mentioned that since October 1, 2013 SOCA functions in regard to fighting against computer crimes have been transferred to the National Cyber Crime Unit (NCCU) of the National Crime Agency (NCA) under Article 1 of the so-called "Bill of Crimes and Courts" of the UK [5].

An important role in fraud prevention in the UK is also played by a special department – the Crown Prosecution Service (CPS), namely by the Central Group of fraud prevention experts focusing their efforts on maintaining the prosecution of large and serious frauds [6].

In Germany, a special group fighting against crimes in the field of high technologies (AG EDV) was created as part of the Munich police department in 1994. Later a group “Technology” was created as part of the federal police of Germany. It includes more than 60 employees of the criminal police, technicians, engineers and scientists of different specialties. Their tasks are both independent investigation of high-tech crimes (including fraud) and promotion the work of other departments, research and development of new software and hardware for the police, international cooperation [2, p. 118].

In France, a service to combat abuses in the field of information technologies (SEFTI) was established in 1994. This unit is accountable to the Paris Criminal Police Office, and its responsibility is to fight against "intelligence" piracy and “hacking”. The department of economic and financial cases of the Criminal Police (SDAEF) investigates economic crimes in the Internet. The main task of the Special Squad of Payments Fraud (BFMP) is identification of offenses connected with the use of plastic payment cards [2, p. 118].

In Canada, the responsibility to combat computer crimes belongs to the department of economic crimes (CCS) of the Royal Canadian Police. Its agencies are established in all large cities of the country (the agency includes at least one employee – an expert in a computer crime investigation). Another responsible department is the High Tech Crime Forensics Unit (HTCFU) of the Royal Police head office in Ottawa [2, p. 122].

In India, the Central Bureau of Investigation (CBI) deals with e-crimes. The Cyber Crime Research & Development Unit (CCRDU) has been functioning in its structure since 2000. The department CCRDU is engaged in collecting, storage and analyzing information on Cybercrimes [2, p. 123].

In Ukraine, a rather developed network of special units (being part of central authority bodies) has been established. It deals with combating computer crimes.

Thus, in 2001 the units to combat crime in the field of intellectual property and high technologies were set up in the structure of the State Service to Combat Economic Crimes at the Ministry of Internal Affairs. The main aim of these units is to fight against crimes in the field of computer information, electronic payments and telecommunications.

Today, after some reorganization, the Department to Combat Cybercrime has been established in the structure of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. It is an independent unit within the Criminal Police of the Ministry of Internal Affairs, which ensures implementation of the state policy in the sphere of combating cybercrime under the Ukrainian legislation. It organizes and carries out investigative activity within its competence and according to the law.

The main tasks of the Department, according to the Resolution regulating its activities are:

1. Participation in the development and ensuring the fulfillment of the state policy on preventing and combating criminal offences that were prepared, committed or concealed with the use of computers, systems and computer networks and telecommunication networks (in the areas of payment systems; circulation of illegal information with the use of computers, systems and computer networks and telecommunication networks (illegal content); economy which includes financial and commercial transactions conducted via telecommunication networks or computer networks, as well as prevention of economic activities prohibited in this sphere (e-commerce), the provision of telecommunications services, as well as fraud and legalization (laundering) of profits got from the above-mentioned criminal offenses.

2. Assistance in prevention, detection and termination of criminal offenses, as well as in pre-trial investigation in the way regulated by the laws of Ukraine, by the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and by other units.

Besides the Department, some cases of fighting against cybercrimes are being handled by other divisions of the Internal Affairs bodies of Ukraine in close cooperation with other divisions of law-enforcement bodies.

For example, the responsibility of the Chief Department to Combat Organized Crime (CD COC) at the Internal Affairs Ministry of Ukraine is to organize the work in the regional subdivisions COC to combat organized criminal groups committing computer crimes, as well as informing the divisions of the Department to Combat Cybercrime about the leaders and members of organized criminal groups.

The responsibility of the criminal investigation divisions preventing offenses in this field includes implementation of measures aimed at solving crimes when, for example, electronic payment funds were the subject of the crime.

The units of the public security police must also inform the divisions of the Department to Combat Cybercrime about the individuals involved in crimes with illegal use of payment cards and other fraudulent actions on the Internet.

In addition, the structure of the Central Administration of Security Service of Ukraine includes the Department of counterintelligence protection of the state interests in the field of information security. The National Security Council of Ukraine (NSCU) includes the Interdepartmental Scientific Research Centre to fight against organized crimes. One of its main tasks is to analyze and forecast the transformation of organized crimes in Ukraine under conditions of informatization and globalization.

In this way, specialized divisions dealing with detection, investigation of computer crime, as well as gathering information on this issue at the national level have been established in many countries around the world. These are specialized national police units that are at the core of the counterforce against international computer crimes.

To the point, to ensure getting information from other countries quickly and in an available format (language of the message, specific terms, codes of the crimes, etc.) by national specialized units, as well as for a rapid exchange of such information between countries, the Interpol General Secretariat recommended all countries – members of the organization to create National Central Reference Points and to appoint special staff to work with the information on Cybercrime in 1994. Currently, these points have been created in most countries – members of the organization (usually such points are created in the Office of the National Central Bureau of Interpol or in specialized units dealing with computer crimes or economic crimes) [7, p. 211].

Taking into consideration transnational nature of computer crimes, the experience of the leading countries in gathering, research and exchange of information on the Internet fraud, computer incidents and cyber threats, can be used in other countries.

REFERENCES

1. Directions of the "K" department of the Bureau of Special Technical Measures of the Ministry of Home Affairs of Russia [Electronic resource]. – Mode of access : http://mvd.ru/mvd/structure/unit/management_k.
2. The legal and organizational principles of counteraction to crimes in the sphere of use of payment cards. Scientific and practical grant / V.M. Butuzov, V.D. Gavlovsky, K.V. Titunina, V.P. Sholomentsev; On an edition of I.V. Bondarenko. – To. : JSC publishing House of "Avanpost-Prim", 2009. – 182 p.

3. National High-Tech Crime Unit – NHTCU [Electronic resource]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/National_Hi-Tech_Crime_Unit.
4. Serious_Organised_Crime_Agency – SOKA [Electronic resource]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/Serious_Organised_Crime_Agency.
5. The Crime and Courts Bill 2012-2013 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.legislation.gov.uk>
6. The Serious Organised Crime and Police Act 2005 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.legislation.gov.uk>.
7. Criminalistics : the textbook / on an edition of P.D. Bilenchuk. – К. : Law, 1997 – 256 p.

РОЗДІЛ VI. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.98: 343.61

КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ

Січковська І.В., к.ю.н., доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ (i.sichkovska@ukr.net)

Досліджено найбільш поширені класифікації слідчих ситуацій, запропоновані вченими-криміналістами, критерієм розподілів яких є різноманітні підстави. Також запропоновано класифікацію типових слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування вбивств. Визначено, що основою класифікації слідчих ситуацій є класифікаційні основи, які утворюються залежно від категорії кримінальної справи, криміналістичної характеристики виду злочину, що повинно бути враховано при розслідуванні злочину та кожній стадії досудового провадження. Зроблено висновок, що всі слідчі ситуації під час розслідування вбивств (у загальному значенні) можна розділити на дві групи: 1) слідчі ситуації «без трупа»; 2) слідчі ситуації «з трупом», які у свою чергу доцільно поділити на слідчі ситуації «з підозрюваним» і «без такого».

Ключові слова: класифікація слідчих ситуацій; слідчі ситуації «з трупом»; слідчі ситуації «без трупа»; слідчі ситуації «з підозрюваним»; слідчі ситуації «без підозрюваного».

Sichkovskaya I.V. КЛАССИФИКАЦИЯ СЛЕДСТВЕННЫХ СИТУАЦИЙ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ УБИЙСТВ / Львовский государственный университет внутренних дел, Украина

Исследованы наиболее распространенные классификации следственных ситуаций, предложенные учеными-криминалистами, критерием распределений которых являются различные основания. Также предложена классификация типичных следственных ситуаций, возникающих при расследовании убийств. Определено, что основой классификации следственных ситуаций являются классификационные основы, которые образуются в зависимости от категории уголовного дела, криминалистической характеристики вида преступления, должно быть учтено при расследовании преступления и каждой стадии досудебного производства. Сделан вывод, что все следственные ситуации при расследовании убийств (в общем смысле) можно разделить на две группы: 1) следственные ситуации «без трупа», 2) следственные ситуации «с трупом», которые в свою очередь целесообразно разделить на следственные ситуации «с подозреваемым» и «без такового».

Ключевые слова: классификация следственных ситуаций; следственные ситуации «с трупом»; следственные ситуации «без трупа»; следственные ситуации «с подозреваемым»; следственные ситуации «без подозреваемого».

Sichkovska I.V. CLASSIFICATION OF INVESTIGATIVE SITUATIONS WHILE INVESTIGATING MURDERS / Lviv state university of internal affairs, Ukraine

Typical investigative situation – a situation that often arises in practice and determines the characteristics of investigation techniques (typical investigative leads, common tasks faced by investigators and the methods and means of solving them).

Success disclosure murder depends on whether you installed all the elements of criminological characteristics of the offense of murder. Elements of forensic characteristics and their reflection in the forensic characterization of a crime are the relationships between them. During the installation of one element may be provided information about another item or multiple items.

Investigation of the situation is individual in each case, as formed by the combination of various components at each stage of the proceedings of the investigation. Given the complexity and structure bahatokomponentnist investigation of the situation, the impact of different objective and subjective factors constant dynamism of the process, the result is a large number of options for

investigation of the situation. Of course, all typify investigating the situation impossible, but we will quote the most common classification criterion for the division in which there are different kinds of reasons.

The above classifications reflect the majority position of scientists regarding this issue. In our opinion, the basis of classification is the classification of investigative situations foundations are formed depending on the category of tional criminal cases, forensic descriptions of the type of crime that should be taken into account when investigating crime and every stage of pretrial proceedings.

The analysis of investigative practices, we conclude that all investigative situations while investigating murders (in the general sense) can be divided into two groups: 1) investigating the situation "without a corpse"; 2) investigating the situation "with a dead body", which, in turn, it is advisable to divide the investigation of the situation "with the suspect" and "without it".

Study materials of criminal proceedings (criminal cases) allowed investigators to distinguish the typical situation of the initial stage of pre-trial investigation of the murders and investigate the prevalence of interest: 1) the disappearance of the person (murder hidden, long time, but only predictable because the corpse is found, the person the victim is known, but the unknown circumstances of her disappearance) (13%); 2) The secret murder, which was accompanied by the dismemberment of the corpse and hiding parts of the body (7%); 3) murder committed in secret obvious (no staging, revealed immediately or shortly after the murder, the killer is unknown at the scene found dead of unknown) (36%); 4) murder hidden, recently, but its mechanism is unclear (the corpse is found, the person sacrifices installed) (13%); 5) identification of the dismembered corpse (3%); 6) secret murder, criminal proceedings initiated by the discovery unidentified corpse (9%); 7) murder hidden, long time, but probably because the body is not found, but the remains – the skull and bones with remnants of clothing (the cause of death is unknown, we can assume and murder, and other causes of death) (12%); 8) murder of apparent (open), killer detained person of his knowledge (7%)

Key words: classification investigative situations, investigating the situation "with a corpse"; investigating the situation "without a corpse"; investigating the situation "with the suspect"; investigating the situation "without a suspect".

Мета статті: проаналізувати різні підходи науковців до класифікації слідчих ситуацій та визначити найбільш правильну, на думку автора, класифікацію слідчих ситуацій під час розслідування вбивств.

Правильна оцінка загальних слідчих ситуацій можлива лише через детальний аналіз її елементів на кожному етапі розслідування. Кількість елементів, які визначають індивідуальні особливості ситуації, можуть бути різними і їх не можна завчасно передбачити, але чим більше безінформаційних елементів визначають структуру слідчої ситуації, тим складніша вона для вирішення. На нашу думку, типова слідча ситуація – це обстановка, яка найчастіше виникає в практичній діяльності та визначає особливості методики розслідування (типові слідчі версії, типові завдання, які постають перед слідством, а також методи й засоби їх вирішення).

Успішність розкриття вбивства безпосередньо залежить від того, чи встановлені всі елементи криміналістичної характеристики вчиненого вбивства. Елементи криміналістичної характеристики, а також їх відображення в криміналістичній характеристиці злочину, мають закономірні зв'язки між собою. Під час установлення одного елемента може бути отримана інформація про інший елемент або декілька елементів.

Перехід ситуації з однієї якості в іншу залежить від змісту елементів, які й визначають її структуру. Оскільки ці елементи між собою взаємопов'язані, зміна навіть одного з них може суттєво відобразитися на її характеристиці загалом. В одних випадках, коли інформаційна сутність елементів зменшується, вона буде характеризуватися більшою невизначеністю, а, відповідно, і складністю для вирішення. В інших випадках, коли дані, що надходять від змісту елементів, забезпечують більш оптимальні шляхи досягнення істини, для них характерна конкретність та простота вирішення.

Слідча ситуація має індивідуальний характер у кожній справі, оскільки формується в результаті поєднання різноманітних компонентів на кожному етапі провадження слідства. Враховуючи складність та багатокомпонентність структури слідчої ситуації, різний вплив об'єктивних та суб'єктивних факторів, постійну динамічність цього процесу, в результаті маємо велику кількість варіантів слідчої ситуації. Звичайно, типізувати всі слідчі ситуації неможливо, але ми наведемо найбільш поширені класифікації, критерієм поділу в яких є різні види підстав.

Поняття і класифікації слідчих ситуацій докладно досліджені в роботах В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, О.В. Васильєва, Т.С. Волчецької І.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкіна, О.Н. Колесніченка, В.О. Коновалової, М.О. Селіванова.

В.Г. Коломацький розглядав такі види слідчих ситуацій: конкретні, типові та специфічні; прості та складні; конфліктні та безконфліктні; сприятливі та несприятливі. Недоліком такої класифікації є те, що автор чітко не вказує критерій поділу слідчих ситуацій, а перевагою – детальне визначення видів слідчих ситуацій. На думку В.Г. Коломацького, типова слідча ситуація – це результат узагальнення конкретних слідчих ситуацій; прості слідчі ситуації – це ситуації, у яких розслідується один злочин або епізод, учинений однією особою; складні слідчі ситуації – коли злочин багатоепізодний або вчинений групою осіб; специфічні (атипові) слідчі ситуації – це ситуації, які суттєво відрізняються від узагальнених; конфліктні слідчі ситуації – це ситуації, коли обвинувачені відмовляються визнавати свою вину; безконфліктні слідчі ситуації – коли обвинувачені визнають свою вину; сприятливі слідчі ситуації – це ситуації, які сприяють вирішенню завдання розкриття та розслідування злочину; несприятливі слідчі ситуації, коли суб'єктивні та об'єктивні умови перешкоджають розслідуванню [1, с. 337].

Р.С. Белкін розрізняє слідчі ситуації таким чином: залежно від специфічності типові та специфічні; залежно від часу виникнення в процесі розслідування – початкові, проміжні й кінцеві; залежно від критерію відносин між учасниками – конфліктні й безконфліктні; залежно від можливості досягнення мети розслідування – сприятливі та несприятливі. Як підставу своєї класифікації він називає якісну щодо можливості досягнення мети розслідування характеристику [2, с. 4].

Л.Д. Самігін та з М.П. Яблоков стверджують, що всі слідчі ситуації можуть бути відповідним чином класифіковані: за підсумковим моментом – на початкові, наступні та заключні; за характером оцінюваного моменту – етапні та проміжні; за ступенем узагальнення – типові та конкретні, які, у свою чергу, поділяються на типові та нетипові; за ступенем психологічного напруження – конфліктні та безконфліктні; за змістом – із високим рівнем невизначеності вихідних даних (складні або тупикові) та з малим рівнем невизначеності (прості) [3, с. 31].

На думку О.Я. Баєва, слідчі ситуації слід класифікувати залежно від ступеня складності на прості і складні; залежно від протидії розслідуванню – на конфліктні та безконфліктні; залежно від ступеня спільності – на типові і спеціальні; залежно від обсягу та характеру наявної у слідстві інформації, на: 1) слідчі ситуації, у яких повністю чи частково відсутні відомості про злочинця; 2) слідчі ситуації, у яких є достатньо відомостей про подію, що розслідується; 3) слідчі ситуації, у яких є неповні відомості як про злочинця, так і про особу, яка вчинила злочин [4, с. 25].

Ситуації, що виникають під час розслідування, є слідчими – така думка М.В. Салтевського. Він виділяє пошукові, розшукові, та організаційні слідчі ситуації; за ступенем інтересів та цілей слідчого та учасників процесу поділяє їх на конфліктні та безконфліктні; за ступенем їх вирішення – на прості та складні; за послідовністю формування – на початкові, проміжні та кінцеві [5, с. 303].

Л.Я. Драпкін відзначає, що типові слідчі ситуації є результатом ситуаційного узагальнення певної категорії кримінальних справ і побудови типових моделей, які охоплюють суттєві ознаки, загальні для визначеної кваліфікаційної групи конкретних ситуацій. Усі складні ситуації, залежно від кількості, характеру і змісту формуючих негативних факторів, Л.Я. Драпкін диференціює на п'ять кваліфікаційних груп: проблемні; конфліктні; тактичного ризику; організаційно-невпорядковані; комбіновані [6, с. 46-51].

Цікавим та новим є підхід до класифікації слідчих ситуацій у роботах Г.А. Матусовського, який розробив класифікацію на підставі проблеми конфліктності. На його думку, така класифікація слідчих ситуацій повинна охопити два типових види: 1) між особою, яка проводить розслідування, та обвинуваченим, підозрюваним або іншими суб'єктами кримінального процесу (зовнішня конфліктність) та 2) між особою, яка проводить розслідування, та іншими правоохоронними й контролюючими органами в системі їх взаємодії (внутрішня конфліктність). Основним критерієм класифікації слідчих ситуацій є інформаційний критерій. Автор також ділить слідчі ситуації на п'ять блоків: перший – криміногенна ситуація, у якій учиняється злочин; кримінальна ситуація, викликана вчиненням злочину; другий – ситуація прояву ознак (слідів) злочину; пошукова ситуація виявлення ознак злочину наслідки злочину – слідова ситуація; третій – слідчі ситуації початкового, наступних (проміжних) та завершального етапу розслідування; відповідно до етапів слідчої ситуації проведення перевірок дій, прийняття рішення про порушення кримінальної справи; слідчі ситуації проведення початкових слідчих дій; слідчі ситуації, пов'язані з призупиненням досудового слідства і його відновленням; четвертий – ситуації судового розгляду (судові ситуації); п'ятий – післясудові ситуації виконання судових рішень [1, с. 168-169]. На нашу думку, цінним у поданій класифікації є те, що Г.А. Матусовський виходить за рамки розгляду слідчих ситуацій у межах досудового слідства, охоплюючи і стадію судового розгляду, і стадію виконання судових рішень.

Досліджуючи питання класифікації слідчих ситуацій, Н.А. Бурнашев чітко сформулював підстави розробленого ним поділу слідчих ситуацій та запропонував таку класифікацію: за обсягом функціонування він виділяє глобальні (загальні та типові) і локальні (конкретні, специфічні, атипові) слідчі ситуації; за сферою функціонування – слідчі, судові, експертні, оперативно-розшукові; відповідно до процесу ситуаційного розвитку – стратегічні, тактичні, організаційні тощо; за етапами розслідування – дослідчої перевірки, початкового етапу розслідування, наступного етапу розслідування, наступних етапів розслідування; за тактичною характеристикою – конфліктні та безконфліктні; за алгоритмізаційною орієнтацією – ситуації, що припускають жорсткі алгоритмізаційні дії, ситуації, що припускають гнучкі, різноманітні дії; за ступенем достовірності відображення стану розслідування – адекватні та неадекватні; за характеристикою інформаційної основи ситуації – проблемні та прості; за часом функціонування – довготривалі, швидкоплинні; за прогностичною ознакою – очікувані, неочікувані (непередбачувані); за ступенем безперервного функціонування – перманентні, тимчасові; за динамічною характеристикою – пульсуючі, згладжені; за сферою ситуативного забезпечення – техніко-криміналістичні, методико-криміналістичні [7, с. 21-22].

Питанню класифікації та типізації слідчих ситуацій присвятив своє дослідження С.В. Веліканов, що подає їх з іншої позиції. Автор вказує, що одна з особливостей класифікації слідчих ситуацій полягає в тому, що в цій процедурі необхідно враховувати її кінцеву мету: не тільки створити теоретичну класифікаційну модель, а й забезпечити можливість її практичного застосування у вигляді системи типових слідчих ситуацій. Він пропонує класифікацію слідчих ситуацій розглядати і як процедуру, і як кінцевий результат віднесення їх до певної сукупності ситуацій,

подібних за відповідними ознаками, з наступною їх типізацією щодо особливостей методик розслідування злочинів [8, с. 12].

Найбільш загальним критерієм класифікації слідчих ситуацій у розслідуванні злочинів можна визначити положення за ступенем складності слідчої ситуації – неускладнені (прості), ускладнені та складні. Іншим критерієм розмежування елементів класифікаційної системи є ступінь можливості вирішення слідчих ситуацій – вирішувані, складновирішувані та невирішувані; фактор складності при цьому визначається ступенем перешкод, які впливають на стан і обстановку розслідування. Вчений наводить загальну класифікацію слідчих ситуацій, пов'язаних з окремими етапами розслідування, прийняттям процесуальних і криміналістичних рішень: 1) ситуації попередньої перевірки повідомлень і заяв про злочини (як комплекс дій, що регулюються ст.97 Кримінально-процесуального кодексу); 2) ситуації при вирішенні питання щодо порушення кримінальної справи; 3) ситуації висування й перевірки слідчих версій і планування розслідування; 4) ситуації підготовки та провадження слідчих і організаційних дій (збирання, дослідження, оцінювання і використання доказів); 5) ситуації забезпечення слідчим взаємодії при розслідуванні злочинів з органом дізнання, наглядовими й контролюючими органами; 6) ситуації пошукової діяльності слідчого; 7) ситуація призупинення кримінальної справи (за нерозкритим злочином); 8) ситуація поновлення припиненої кримінальної справи; 9) ситуації складання обвинувального висновку (аналіз матеріалів кримінальної справи); 10) ситуації, пов'язані з припиненням кримінальної справи [8, с. 12-13].

Наведені вище класифікації відображають більшість позицій учених щодо цього питання. На нашу думку, основою класифікації слідчих ситуацій є класифікаційні основи, які створюються залежно від категорії кримінальної справи, криміналістичної характеристики виду злочину, що повинно бути враховано при розслідуванні злочину та кожної стадії досудового провадження.

Під час аналізу слідчої практики ми зробили висновок, що всі слідчі ситуації при розслідуванні вбивств (у загальному значенні) можна розділити на дві групи: 1) слідчі ситуації «без трупа»; 2) слідчі ситуації «з трупом», які у свою чергу доцільно поділити на слідчі ситуації «з підозрюваним» і «без такого».

Згідно з чинним КПК України, слідчий ухвалює рішення щодо початку досудового розслідування й про провадження слідчих (розшукових) дій. У моменти ухвалення такого рішення слідчий оцінює слідчу ситуацію, яка виникла, з огляду на обстановку розслідування. Розглядаючи конкретну ситуацію, слідчий використовує знання про способи виконання типових завдань, модернізуючи їх, зважаючи на реальність. Момент оцінки слідчої ситуації виникає у двох передбачених законом випадках – під час підготовки ухвалення рішення про напрям розслідування й про проведення слідчих (розшукових) дій. Індивідуальна слідча ситуація як стан розслідування визначається співвідношенням наявної й відсутньої інформації, існуючих доказів і допоміжної інформації про вбивство, відомостей про сили, засоби й можливості самого слідчого, про умови навколишнього середовища тощо.

На думку слідчих і працівників карного розшуку, найбільш проблемними під час розслідування убивств є такі слідчі ситуації: а) є відомості про вбивство, однак відсутній труп (100%); б) виявлено розчленований труп людини (98%); в) немає відомостей про вбивство, труп виявлений на місці вбивства (68%); г) виявлено залишки людини, встановлено мотив убивства (62%); г) немає відомостей про вбивство, труп виявлений не на місці вбивства (58%) [9, с. 59].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень (кримінальних справ) дозволило виокремити типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування убивств і дослідити їх відсоткову поширеність: 1) зникнення людини (вбивство приховане,

давнє, але лише передбачуване, тому що труп не знайдений, особа жертви відома, однак невідомі обставини її зникнення) (13%); 2) таємне вбивство, яке супроводжувалося розчленуванням трупа й приховуванням частин тіла (7%); 3) вчинено таємне очевидне вбивство (без інсценування, виявлене відразу або незабаром після вбивства, вбивця невідомий, на місці події виявлено труп невідомого) (36%); 4) вбивство приховане, давнє, але незрозумілий його механізм (труп виявлений, особа жертви встановлена) (13%); 5) виявлення частини розчленованого трупа (3%); 6) таємне вбивство, розпочате кримінальне провадження за фактом виявлення невідомого трупа (9%); 7) вбивство приховане, давнє, але ймовірно, оскільки не виявлено тіло, а тільки залишки – череп і кістки із залишками одягу (причина смерті невідома, можна припускати і вбивство, й інші причини смерті) (12%); 8) вбивство очевидне (відкрите), вбивця затриманий і особа його відома (7%) [9, с. 60].

ЛІТЕРАТУРА

1. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підруч. для студ. юрид. вузів і ф-тів / [за ред. В.Ю. Шепітька]. – Х. : Право, 1998. – 376 с.
2. Белкин Р.С. Перспективы исследования проблемы следственной ситуации / Р.С. Белкин // Следственная ситуация. – М, 1985. – С. 3-20.
3. Криминалистика : учеб. для вузов / [отв. ред. Н.П. Яблоков]. – М. : БЕК, 1995. – 708 с.
4. Баев О.Я. Руководство для следователей / О.Я. Баев ; под. ред. Н.А. Селиванова, В.А. Снеткова. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 732 с.
5. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М.В. Салтевський. – К. : Кондор, 2006. – 588 с.
6. Драпкин Л.Я. Понятие и классификация следственных ситуаций / Л.Я. Драпкин // Криминалистика : учеб. для вузов. – М. : Наука, 2000. – 680 с.
7. Бурнашев Н.А. Следственные ситуации в методике расследования преступлений / Н.А. Бурнашев // Проблемы интенсификации деятельности по расследованию преступлений : межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск : Свердлов. юрид. ин-т, 1987. – С. 16-22.
8. Великанов С.В. Класифікація слідчих ситуацій у криміналістичній методиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / С.В. Великанов ; ХНУВС. – Х., 2002. – 22 с.
9. Січковська І.В. Початковий етап розслідування сексуальних вбивств : дис. ... кандидата юридичних наук : 12.00.09 / Січковська Інна Віталіївна. – К., 2013. – 275 с.

REFERENCES

1. Krymynalystyka. Forensic tactics and methods of crime investigation : textbook for students Legal. universities and f- ing / [ed. V.U. Shepitko]. – Kh. : Right, 1998. – 376 p.
2. Belkin R.S. Studies Perspectives Problems investigative situation / R.S. Belkin // Investigative situation. – М, 1985. – P. 3-20.
3. Krymynalystyka : Textbook. for high schools / [Ed. eds. N. Yablokov]. – Moscow : BEC, 1995. – 708 p.

4. Baev A.Y. Guide for inquirer / A.J. Baev ; pod. eds. N.A. Selivanov, V.A. Snetkova. – M. : INFRA-M, 1997. – 732 p.
5. Saltevsyy M.V. Kriminalistics (in today's presentation) : Textbook / M.V. Saltevsyy. – K. : Condor, 2006. – 588 p.
6. Drapkyn L.Y. Concept and classification investigative situations / L.Y. Drapkyn // Krymynalystyka : Textbook. for high schools. – M, 2000. – 680 p.
7. Burnashev N. Investigatory situation in the technique of investigation of crimes / N.A. Burnashev // Problems intesyfikatsiyi in the investigation of crimes : mezhvuz. Sverdlovsk : Sverdlov. Legal. in-t, 1987. – P. 16-22.
8. Velikanov S. Classification of forensic investigators in situations method : Author. Thesis for obtaining sciences degree candidate. Legal. sciences specials. 12.00.09 / S.V. Velikanov. – Kh., 2002. – 22 p.
9. Sichkovska I.V. The initial phase of the investigation of sexual murders : dis. Candidate of Legal Sciences : 12.00.09 / Sichkovska Inna. – K., 2013. – 275 p.

РОЗДІЛ VII. НАУКОВЕ ЖИТТЯ

РЕЦЕНЗІЯ

Чи можна гарантувати законність у діяльності органів виконавчої влади України?

(рецензія на монографію Белкіна Л.М. «Забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади: адміністративно-правовий вимір». – Ужгород : ФОП Бреза, 2014. – 552 с.)

Законність у діяльності органів державної влади, у тому числі виконавчої, повинна бути наріжним каменем у будь-якій державі. Не випадково в Загальній декларації прав людини 1948 року підкреслюється необхідність того, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу – до повстання проти тиранії та гноблення.

Молода Українська держава на конституційному рівні закріплює принцип правової законності в діяльності органів виконавчої влади. Так, у ст.8 Конституції України передбачається, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Згідно з ч.2 ст.19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Однак на практиці цих конституційних вимог органи влади в Україні не дотримуються, чим систематично порушують права приватних осіб. Тому проблематика, що розглядається у рецензованій монографії Л.М. Белкіна, є вкрай актуальною для української держави та суспільства.

У монографії автор системно досліджує механізми порушення режиму законності в діяльності органів виконавчої влади України, наслідки таких порушень, а також способи усунення цих наслідків чи мінімізації їх негативних проявів. Зазначене дослідження стосується різноманітних сфер суспільного життя: законотворення, підзаконного нормотворення, забезпечення прав власності (рейдерство, фіктивне банкрутство) та землекористування, соціального захисту, податкових відносин, регулювання фінансових ринків, а також окремих питань у діяльності органів внутрішніх справ, митної служби, пенітенціарної служби тощо. У результаті автор системно виводить спільні риси порушення режиму законності в діяльності органів виконавчої влади: вимоги керівництва порушувати закон заради помилково зрозумілої «державної доцільності»; безкарність всередині системи, оскільки керівництво вважає, що порушення законності з дозволу начальства не є порушенням («адміністративна гарантія»); зовнішня безконтрольність (потурання прокуратури та судів); наявність та можливості зловживання дискреційними повноваженнями; схильність, а іноді і вимушеність приватного суб'єкта йти на змову з органами влади (в умовах відсутності дієвих механізмів контролю швидше та дешевше «домовитися»). Цим негараздам присвячені переважно другий та третій розділи роботи. Там же сформульовані способи запобігання порушенням режиму законності у визначених конкретних випадках, дані рекомендації зацікавленим особам і практикуючим юристам.

Теоретичний опис причин схильності владних суб'єктів до неправової поведінки автор вперше в україномовній науковій літературі і вперше у науці адміністративного права взагалі виводить з етологічних і антропологічних закономірностей. Генетичний багаж людини припускає вертикальну (бюрократичну, ієрархічну) та горизонтальну (громадянське суспільство) консолідації членів спільнот; абсолютизація вертикальної консолідації призводить до владного свавілля, горизонтальна консолідація

(громадянське суспільство) покликана запобігати цим явищам. Умовою переважання горизонтальних відносин є високий рівень інтелектуалізації суспільства і зусилля громади. Суспільство, що не виробило імунної системи у вигляді демократичних інститутів та громадянського суспільства, постійно ризикує звалитися в авторитаризм і свавілля.

Похідною від вертикальних ієрархічних структур є бюрократична організація влади. Автор вперше системно встановлює взаємозв'язок між бюрократичними властивостями ієрархічно організованої влади та її схильністю до порушення законодавства.

Системним теоретичним дослідженням присвячена перша глава монографії.

У четвертій главі монографії автор системно аналізує прикладні проблеми реалізації адміністративно-правових засобів забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади. Цим дослідженням передують аналіз негативних наслідків порушення режиму законності в діяльності органів виконавчої влади для громадян та держави. Серед останніх: формування неправової поведінки в суспільстві, тінізація економіки, зниження довіри до фінансових ринків та втрата інвестицій, втрати бюджету при державних закупівлях, делегітимізація влади. Серед порушень прав осіб найбільш небезпечним визнане катування в органах внутрішніх справ – як правило, з метою фальсифікації кримінальних справ.

Цікавими є дослідження автора щодо встановлення математичних зв'язків між рівнем корупції та рівнем тінізації економіки. Автором встановлено, що коефіцієнт кореляції між рівнем тіньової економіки та індексом корупції складає 0,95, що близько до максимально можливого значення 1 і свідчить про абсолютно тісний зв'язок. Отже, можна погодитися з автором, який вказує, що ним вперше знайдені математико-статистичні докази того, що первісним джерелом корупції та тіньової економіки є неналежне державне управління.

Можна визнати дискусійним твердження автора про те, що боротьба з відмиванням доходів, отриманих злочинними шляхом, сприяє тінізації економіки, оскільки ускладнює вихід економіки з тіні. Водночас, не можна не погодитися з автором, що боротьба з відмиванням доходів, отриманих злочинними шляхом, у її сьогоденному стані в Україні реально не виконує поставлених перед нею завдань, а є лише засобом тиску на підприємців.

У підрозділах 4.2-4.4 розділу 4 монографії автор розглядає адміністративно-правові засоби забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади, які є відносно універсальними, незалежно від сфери порушення законодавства. При цьому, вказані засоби розглядаються з позицій їх ефективності. Серед цих засобів звертається увага, перш за все, на адміністративне судочинство. Виходячи зі співвідношення горизонтальної та вертикальної консолідації, автор наголошує, що, на відміну від посадових осіб органів виконавчої влади, які вмонтовані в жорстку вертикаль і змушені реалізовувати відомчий інтерес, суддя як посадова особа не зв'язаний вертикальними зобов'язаннями і знаходиться в горизонтальній системі координат. При цьому, віддаючи належне адміністративній юстиції як в ідеалі ефективному засобу забезпечення законності, автор тим не менш вказує на негативні прояви в системі адміністративних судів України. Одна з найважливіших проблем – тиск влади на суддів з метою отримання необхідних для влади рішень. Для зменшення негативної дії цього чинника автор пропонує впровадження фіксації суддями усіх позапроцесуальних контактів суддів. Крім того, пропонується заборонити посадовим особам влади, аж до звільнення, у будь-який позапроцесуальний спосіб критикувати судові рішення. Можна погодитися з автором у його критичному ставленні до деяких негативних змін у Кодекс адміністративного судочинства України, внесених під час судової реформи 2010 року. Зокрема, автор дотепно формулює парадокси адміністративного судочинства як такий стан справ, коли

адміністративне судочинство, первісно призначене для більш ефективного захисту прав приватних осіб, насправді значно гірше захищає ці права, ніж господарський чи цивільний суд. Автор наводить та аналізує найбільш недолугі судові рішення, прийняті на користь владного суб'єкту навіть тоді, коли в аналогічних справах вищі суди формулювали зовсім іншу (на користь приватного суб'єкту) правову позицію. Слід визнати, що автору вдалося досить вдало втілити в монографію свій власний досвід у сфері адміністративного судочинства як практикуючого юриста.

Автор також аналізує можливості державного несудового контролю за дотриманням режиму законності в діяльності органів виконавчої влади та проблеми відповідальності суб'єктів владних повноважень. Загальною закономірністю ефективності такого контролю є те, що чим вище рівень органу, тим менше в нього можливостей дійти до захисту прав кожного. Зокрема, автор доходить важливого висновку, що контроль законності в системі органів виконавчої влади самою виконавчою владою потенційно можливий, як мінімум, у зв'язку з розгалуженістю цих органів, однак практично не реалізується, особливо по вертикалі, у зв'язку з бюрократичною «етикою»: система своїх не здає. Внутрішній контроль може бути ефективним, коли чиновник торкається інтересів самого органу влади, а не прав громадян. Натомість, більш ефективним є горизонтальний контроль, коли орган виконавчої влади контролює інший орган виконавчої влади не в силу вертикальної переваги, а в силу наданих спеціальних повноважень (наприклад, контроль законності підзаконних нормативно-правових актів органами юстиції України, перевірки з боку органів Державної фінансової інспекції тощо), оскільки в горизонтальних відносинах ієрархічна залежність значно нижче.

Розглянуті також причини безвідповідальності органів виконавчої влади, запропонована концепція презюмованої моральної шкоди та формульний підхід до її визначення, які б гарантували належне відшкодування шкоди при порушенні органом влади прав приватних осіб, незалежно від суб'єктивної думки судді.

Автором доводиться потенційно висока роль прокуратури в забезпеченні законності в діяльності суб'єктів владних повноважень, однак у той же час автор стверджує, що ця роль на даний момент практично не реалізовується внаслідок систематичного прикриття прокуратурою незаконних дій посадових осіб, спрямованих на порушення прав громадян, а також внаслідок активних дій прокуратури щодо підтримки в адміністративних судах заздалегідь незаконних правових позицій органів влади, навіть тоді, коли вже сформульована протилежна правова позиція судів вищого рівня.

Автором приділяється також велика увага адміністративно-правовим засадам недержавного контролю за дотриманням режиму законності в діяльності органів виконавчої влади, а також проблематиці дебюрократизації й самозахисту. Тут вельми доречним є наведений автором епіграф щодо неможливості усунення бюрократії бюрократією. Обґрунтована необхідність судового захисту колективних інтересів з метою посилення ефективності контрольних функцій інститутів громадянського суспільства. За таких умов позиція цих інститутів перестане бути тільки рекомендаційною, а може перейти у площину судових вимог.

Автором запропонована система заходів самозахисту, яка набула значного поширення серед практикуючих юристів і широко підтримується в мережі Інтернет.

Оцінюючи монографію загалом, вважаємо, що вона є значним позитивним явищем в українській адміністративно-правовій науці, представляє собою значний теоретичний доробок та має яскраво виражену практичну спрямованість і може бути цікавою широкому науковому та практикуючому загалу. Якщо спробувати дати конкретну та узагальнюючу відповідь на питання, поставлене в заголовок цієї рецензії: чи можна гарантувати законність у діяльності органів виконавчої влади України?, – то на це питання можна дати помірно оптимістичну відповідь, але за умови послідовного

впровадження тих засобів та заходів, які викладені та систематизовані в рецензованій монографії.

Доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
завідувач кафедри адміністративного
та господарського права,
декан юридичного факультету
Запорізького національного університету,

Т.О. Коломоєць

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ

Алімов Кирило Олександрович – к.ю.н., викладач кафедри цивільного права Запорізького національного університету

Бальковська Ксенія Іванівна – студентка 2 курсу спеціальність «Правознавство» Житомирського національного агроекологічного університету

Бережна Ірина Анатоліївна – к.ю.н., викладач кафедри адміністративного та господарського права Запорізького національного університету

Бережний Олексій Русланович – студент 4 курсу юридичного факультету Запорізького національного університету

Бостан Людмила Миколаївна – к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Запорізького національного університету

Бровченко Наталя Володимирівна – к.ю.н., старший викладач кафедри конституційного та трудового права Запорізького національного університету

Гаврилюк Руслан Валерійович – здобувач кафедри адміністративного та господарського права Запорізького національного університету

Єфремова Марина Юрійвна – ад'юнкт кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Коломоєць Тетяна Олександрівна – д.ю.н., професор, Заслужений юрист України, завідувач кафедри адміністративного та господарського права, декан юридичного факультету Запорізького національного університету

Кондратьєв Андрій Юрійович – здобувач кафедри адміністративного та господарського права Запорізького національного університету

Кузьменко Яна Петрівна – здобувач кафедри конституційного та трудового права Запорізького національного університету

Курусь Тетяна Володимирівна – аспірант кафедри теорії та історії держави і права Запорізького національного університету

Ляшенко Руслана Дмитрівна – к.ю.н., доцент кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету

Молчанов Ростислав Юрійович – ад'юнкт заочної форми кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Нестерович Володимир Федорович – к.ю.н., доцент кафедри конституційного та міжнародного права Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

Пирожкова Юлія Володимирівна – к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного та господарського права, заступник декана з навчальної роботи Запорізького національного університету

Рогачов Юрій Миколайович – здобувач Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Сабадаш Віктор Петрович – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя, заступник декана з виховної роботи Запорізького національного університету

Січковська Інна Віталіївна – к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету з підготовки фахівців для підрозділів слідства Львівського державного університету внутрішніх справ

Трипольська Маргарита Ігорівна – к.ю.н., доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету

Хачатуров Едуард Борисович – к.т.н., старший науковий співробітник, проректор Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова

Чернооченко Дмитро Ігорович – аспірант кафедри теорії та історії держави і права Запорізького національного університету

Чмут Сергій Володимирович – к.ю.н., старший викладач кафедри конституційного та трудового права Запорізького національного університету

Чорна Вікторія Григорівна – к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Шарая Анна Анатоліївна – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Запорізького національного університету

Юсіфлі Азад Тапдиг огли – студент Національної академії внутрішніх справ

Яковенко Євген Олександрович – к.ю.н., головний державний інспектор відділу правового забезпечення діяльності управління правової роботи Головного управління Міндоходів у Дніпропетровській області

УДК.....

**ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У
“ВІСНИК ЗАПОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ”
(СЕРІЯ „ЮРИДИЧНІ НАУКИ”)**

До друку приймаються наукові статті, де присутні такі необхідні елементи, передбачені п.3 Постанови президії ВАК України № 7-05/1 від 15 січня 2003 р. (Бюлетень ВАК України, № 1, 2003)

- **Постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- **Аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;
- **Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми**, котрим присвячується дана стаття;
- **Формулювання цілей** статті (постановка завдання);
- **Виклад основного матеріалу дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- **Висновки з даного дослідження і перспективи** подальших розвідок у даному напрямку.

1. МАКЕТ СТОРІНКИ

Для оригінал-макета використовується формат А4 з такими полями:

Верхнє та нижнє поля – 2 см, ліве поле – 3 см, праве поле – 2 см, шрифт набору – “Times New Roman”, 14 кегль, міжрядковий інтервал – полуторний.

2. ТИПОГРАФСЬКІ ПОГОДЖЕННЯ ТА СТИЛІ

УДК набирається в першому рядковій сторінки і вирівнюється за лівим краєм. Заголовок статті набирається в наступному за УДК рядковій і вирівнюється посередині. Потім вказують: прізвища, ініціали авторів, їх посади, учені ступені, звання, нижче – *місце роботи (курсивом)*, адресу електронної пошти всіх або одного автора. Далі розташовуються анотації українською, російською (3-5 речень) та англійською (1,5 сторінки) і ключові слова (також трьома мовами). Анотації повинні також містити: прізвища, ініціали авторів, назву статті, місце їх роботи або навчання.

Усі таблиці розташовуються у відповідних місцях тексту (по можливості угорі сторінки). Вони повинні бути послідовно пронумеровані: Таблиця 1, Таблиця 2, ... (слід використовувати арабську нумерацію). Надписи розташовуються над таблицями.

Посилання на літературні джерела подаються у квадратних дужках і послідовно нумеруються (слід використовувати арабську нумерацію) у порядку появи виноски в тексті статті [1, с. 1]. Перелік літературних джерел розташовується в порядку їх нумерації, в останньому розділі статті з підзаголовком: ЛІТЕРАТУРА, який розташовується по центру сторінки. Бібліографічний опис оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 “Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання” З наступного абзацу подається перелік літературних джерел латиницею (транслітерація) з підзаголовком REFERENCES який вирівнюється по центру.

Для опублікування необхідно направити на адресу редакції юридичного факультету:

1. Роздрукований текст статті з анотаціями та ключовими словами українською, російською та англійською мовами;
2. Відомості про авторів;
3. Витяг із протоколу засідання вченої ради факультету та рецензію наукового керівника (для аспірантів та здобувачів);
4. Диск, на якому повинно бути два файли: 1) із текстом статті та анотацій з ключовими словами; 2) із відомостями про авторів (прізвище, ім'я, по батькові; посада; вчений ступінь; вчене звання; місце роботи або навчання; адреса електронної пошти; дом. адреса; номери контактних телефонів).

Нагадуємо:

До публікації приймаються статті, що відзначаються високим науковим рівнем підготовки, містять глибокий самостійний аналіз сучасних проблем розвитку науки та законодавства.

У статтях і повідомленнях висловлені погляди їхніх авторів, які не завжди збігаються з поглядами редакції. Автор несе відповідальність за достовірність фактичних даних та інформації, що містяться в статтях, чіткість викладу тексту, цитування, а також за мовностилістичний рівень написання матеріалів.

Адреса редакції: Україна, 69600, м. Запоріжжя, МСП-41, вул. Жуковського, 66

Довідки за телефонами:

Відповідальний редактор – Лютіков Павло Сергійович – (061) 228-75-28

Відповідальний секретар – Шиванова Марина Григорівна – (061) 289-12-98

Електронна пошта: law_faculty_znu@rambler.ru

Місце знаходження редакційної ради юридичного факультету: пр. Леніна, 74, V корпус, к. 101

Для нотаток

Збірник наукових праць

Вісник Запорізького національного університету

Юридичні науки

№ 2, 2014

Технічний редактор – М.Г. Шиванова

Підписано до друку 20.03.2014. Формат 60 x 90/8.

Папір Data Copy. Гарнітура “Таймс”.

Умовн.-друк. арк. 28,3

Замовлення №. 66 Наклад 100 прим.

Запорізький національний університет

69600, м. Запоріжжя, МСП-41

вул. Жуковського, 66

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2952 від 30.08.2007 р.